

VYBRANÉ OSOBNOSTI ČESKÉ ŽURNALISTIKY 1848–2015

(PORTRÉTY A UKÁZKY Z DĚL)

doc. Mgr. Petr Žantovský, Ph.D.

Národohospodářská fakulta

Katedra hospodářské a sociální politiky

**Vybrané osobnosti české žurnalistiky
1848-2015
(portréty a ukázky z děl)**

doc. Mgr. Petr Žantovský, Ph.D.

2021

Předmluva

Studijní text, který právě držíte v ruce, je trochu netradiční výkladovou čítankou z tvorby významných osobností české žurnalistiky z období ohraničeného rokem 1848 a dílem zakladatele moderního českého novinářství Karla Havlíčka Borovského na počátku – a připomínkou vynikajícího spisovatele a novináře – fejetonisty Ludvíka Vaculíka (+2015). Zhruba mezi těmito časovými póly je umístěna galerie znamenitých autorů české žurnalistiky, ale i literatury, protože právě v této jeden a půl století trvající epoše měly oba obory k sobě velice blízko. Většina zde zastoupených autorů určitou část svého profesního času věnovala novinařině a jinou část umělecké tvorbě (většinou próze, ale i poezii či písňovým textům). Zpravidla také velká část té mimo-novinářské práce nesla u jednotlivých autorů punc výrazné občanské angažovanosti, a to činí jejich díla kompaktním celkem.

Kritériem výběru autorů a ukázek v tomto souboru byla nejen kvalita a nadčasová hodnota díla jednotlivých osobností české resp. Československé žurnalistiky, ale také specifická jejich autorského stylu, kdy talent k uměleckému užití jazyka namnoze ovlivňoval i výsledky psaní žurnalistického – bohaté lexikum, obraznost, metaforičnost, smysl pro pointu, mnohdy nečekanou, tu a tam lehký ironický úsměv či sarkasmus, což jsou vesměs prvky psaní literárního – ale mohou se, jak je zde zřejmé – velmi dobře uplatnit i ve vybraných publicistických žánrech. Jde zejména o fejeton, črtu – cestopisnou či vzpomínkovou, subjektivní komentář, ale třeba i parodii a perzifláž. Zastoupeny jsou zde ale i žánry portrétní, eseje, historicko-politické analýzy či ekologické reportáže.

Druhým kritériem při výběru byl fakt, že jde (až na dvě výjimky) o autory již nežijící, takže je možné s jistou mírou objektivity hodnotit jejich již

uzavřené dílo a vybírat z něj do mozaiky tohoto souboru nejvhodnější a co možná nejrozdílnější texty.

Tato publikace vznikla z přesvědčení, že i studenti aspirující na exaktnější druhy žurnalistiky (zejména ekonomické) by se měli seznámit s vrcholnými okamžiky a osobnostmi dějin moderního českého novinářství. Že je to může v mnoha směrech esteticky obohatit a třeba i inspirovat.

Závěrem bych rád poděkoval za cenné rady a připomínky Rudolfu Drmolovi a Janu Šulcovi, znalcům české literatury a žurnalistiky.

Karel Havlíček Borovský

(31. října 1821 Borová u Přebyslavi – 29. července 1856 Praha), byl český básník, novinář a politik. Je považován za zakladatele české žurnalistiky, satiry a literární kritiky. Literárně bývá řazen do realismu, politicky pak patří k tzv. 2. generaci národních buditelů. Roku 1851 byl odvezen do Brixenu (italsky Bressanone), přitom napsal knihu Tyrolské elegie. Přídomek „Borovský“, kterým často podepisoval své články, je odvozen od jeho místa narození (Borová).

Od roku 1833 studoval v Německém Brodě gymnázium. V roce 1838 gymnázium dokončil. Od toho samého roku studoval filosofii v Praze. Havlíček toužil po tom, aby mohl působit na výchovu českého lidu, vstoupil proto do kněžského semináře. Nelíbily se mu však poměry, které zde panovaly – kněžstvo bylo vychováno v konservatismu a také v duchu protinárodním. Na podzim 1841 proto seminář opustil a stal se až do konce života nekompromisním kritikem římskokatolické církve. Vystupoval rovněž proti celibátu, který byl dle jeho názoru proti přírodě a lidské přirozenosti. Zprvu byl vlivem Jána Kollára a dalších přátel zastáncem rusofilství a všeslovanské vzájemnosti. Svůj názor výrazně korigoval po ročním pobytu v carském Rusku, kde působil jako vychovatel u významného profesora. Již roku 1844 se vrátil s přesvědčením, že slovanská vzájemnost je zcela nereálná. Po návratu z Ruska vychází jeho první tištěné dílo v příloze Pražských novin – Obrazy z Rus. Tomu však nebránilo, aby se podílel na organizaci Slovanského sjezdu (2. – 12. 6. 1848)

Roku 1846 se stal na doporučení Františka Palackého redaktorem Pražských novin. Psal také do satirické přílohy časopisu Česká včela s názvem Žihadlo.

V revolučním roce 1848 odešel z Pražských novin, a za finanční pomoci šlechtice Vojtěcha Deyma založil vlastní Národní noviny, které dosáhly velké popularity. Národní noviny byly prvním deníkem v Českých zemích. Ačkoli byl Havlíček jedním z největších zastánců národní myšlenky, formu revoluce spíše odsuzoval. Byl si vědom slabé síly Čechů a případných následků, které mohly vrátit politiku o řadu let zpět. Obě tyto obavy se následným vývojem potvrdily.

Byl členem Národního výboru. Roku 1848 po potlačení povstání v Praze byl poprvé zatčen a několik dnů vězněn. Z důvodu získané imunity jej vojenští správci Prahy propustili. V této době byl totiž ve volbách roku 1848 zvolen na rakouský ústavodárný Říšský sněm. Zastupoval volební obvod Humpolec v Čechách. Uvádí se jako redaktor. V Národním výboru byl poměrně aktivní, ve Vídni na Říšském sněmu však působil více jako novinář než jako poslanec. V prosinci 1848 na svůj poslanecký mandát rezignoval.

Havlíček nadále vystupoval velmi ostře proti vládě. V důsledku zavedení kaucí na politická periodika byl nucen přestat vydávat satirickou přílohu Národních novin nazvanou Šotek. Po vyhlášení výjimečného stavu nad Prahou a okolím v důsledku tzv. májového spiknutí pražské vojenské velitelství v červnu 1849 Národní noviny zakázalo. Další vydávání bylo povoleno za Havlíčkův příslib, že se zdrží zásadní kritiky březnové oktrojované ústavy. Pro pokračující kritiku vládní politiky byly Národní noviny v lednu 1850 pražským vojenským velitelstvím zakázány. Havlíček hledal místo, kde by mohl pokračovat ve své žurnalistické činnosti mimo oblast výjimečného stavu. Usadil se v Kutné Hoře, kde založil časopis Slovan, který vycházel 2× týdně. Úřední orgány se však snažily jeho dosah komplikovat, redaktor byl sledován, podrobován domovním prohlídkám, několik čísel Slovana bylo zkonfiskováno a s Havlíčkem byly vedeny soudní procesy pro porušení tiskového zákona, což Havlíček ve Slovanu s osobitým humorem komentoval. Vládní strana se jej neúspěšně snažila přimět k loajalitě. V reakci na činnost opozičních žurnalistů bylo

v létě 1851 vydáno opatření, na jehož základě bylo možné zakázat vydávání protivládních periodik, pokud obdrží dvě úřední výstrahy. Poté, co byly Slovanu tyto výstrahy uděleny, Havlíček sám v srpnu jeho vydávání zastavil.

Na radu Františka Palackého vydal knižně soubor svých článků Duch Národních novin a Kutnohorské epištoly. Prodej Kutnohorských epištol byl policií zakázán, ale přesto se podařilo část výtisků distribuovat před jejich konfiskací. V listopadu 1851 byl Havlíček postaven před kutnohorský soud a obviněn z několika přečinů. Soud ho ale i na základě jeho brilantní obhajoby a znalosti zákonů osvobodil.

Na začátku prosince 1851 přinesl ministr Bach císaři Franzi Josefovi I. doporučení deportovat Havlíčka do Salzburgu. Císař však pobyt v tomto významném městě zřejmě nepovažoval za dostatečné opatření a zvolil odlehlý Brixen v tehdejší jižní Tyrolsku. Až poté (1855), co Havlíček podepsal protokol, jímž se zavázal nepokračovat ve veřejných aktivitách, byl po téměř čtyřech letech vyhnanství propuštěn zpět do Čech. Karel Havlíček Borovský měl úředně zakázáno opouštět Německý Brod. Na každou cestu musel žádat o povolení. Zapovězenou měl především Prahu. Pobyt v Praze byl Havlíčkovi povolen až poté, co byla zjištěna jeho nevléčitelná nemoc (TBC). Na tuto nemoc nedlouho poté zemřel.

Dílo:

Beletrie

- Epištoly kutnohorské (1850) – kritika církevní hierarchie sloužící nastupujícímu neoabsolutismu.
- Obrazy z Rus (1843–1846) – Cestopis, který je též první českou objektivní studií o tom, jak se v té době žilo v Rusku. Havlíček zde chválí hlavně vztah k náboženství, ale „proti srsti“ mu byl ruský vztah k alkoholu a také kontrast v sociální otázce obyvatelstva – bojaři kontra obyčejný lid.

- Tyrolské elegie (1852, vydáno 1861) – Název elegie (tj. nářek, žalozpěv) je ironickou nadsázkou; dílo je humorným a satirickým popisem Havlíčkova zatčení a internace v Brixenu v Tyrolsku. Kritizuje policii, společenský systém. Používá skutečných jmen a příhod (např. příhoda o zatčení, kdy se splášili koně, a Havlíček sám je musel krotit). Skládá se z devíti zpěvů. Objevují se zde satirické, lyrické a ironické prvky. Celé dílo je psáno v pravidelných rýmovaných čtyřverších.
- Král Lávro (1854) – Alegorická satirická skladba, jejímž námětem je stará irská pověst o králi s oslíma ušima, ale přizpůsobená českému prostředí.
- Křest svatého Vladimíra (rukopis: 1843–1844, vydáno 1877, torzo) – Příběh boha Peruna (slovanský bůh hromu). Car chtěl, aby mu na jeho svátek Perun zahřměl na oslavu, Perun to odmítl splnit. Car dal Peruna chytit a utopit. Dílo je psáno velmi čtivým, hovorovým, místy vulgárním jazykem. Havlíček zde ironizuje moc státního aparátu, který může poroučet i bohu.
- Epigramy (1845) – krátké pointované veršované skladby. Většinou se jedná o kritiku, parodii či satiru. Havlíček je definuje: „Epigramy jsou malinké nádoby, do kterých vztek svůj nalévám, aby mi srdce nežral.“

Literární kritika

- Kapitola o kritice – V tomto díle Havlíček popisuje hodnocení autorů a děl v českých zemích. Ohrazoval se proti přílišnému vlastenčení bez činu a „hospodské“ kritice, která je pro český národ typická. Tvrdil zde, že autorů je příliš mnoho a většina z nich nemá talent. Jejich úspěch prý tkvěl právě jen ve vlastenectví, nikoli umělecké formě. Avšak celé dílo je psáno humornou formou. Tímto dílem položil základy pro budoucí literární kritiku.
- O literatuře (1955) – knižní soubor původně časopisecky zveřejněných článků.

Žurnalistika

- Pražské noviny – V tehdejší době to byl jediný česky psaný list.
- Národní noviny – Po práci v Pražských novinách, z nichž se následně stal provládní list, se Havlíček rozhodl založit list nový, a to rovnou deník. Měl zde i satirickou rubriku Šotek. Snažil se noviny co nejvíce politizovat a vést čtenáře k národnímu uvědomění a češtině, vysvětloval zde například rozdíly mezi politickými systémy, v čem spočívají jednotlivé politické funkce a také zde kritizoval absolutismus, což nakonec vedlo k zákazu.
- Slovan – Časopis, ve kterém se opět snažil o politickou osvětu, ale to se mu definitivně nevyplatilo – byl policií tehdejší monarchie zajat ve vlastním bytě a deportován do Brixenu.
- Duch Národních novin (1851) – výbor novinových článků z období působení Karla Havlíčka Borovského v Národních novinách.

***Jak se chovati k úřadům?*¹**

(Národní noviny 22. prosince 1849)

O čem tedy velmi mnoho zvlášt patrimonálních úředníků až do nejposlednější chvíle pochybovalo - to jest nyní nade všechnu pochybnost. Nové politické úřady jsou již ustanoveny, a brzy budou následovat i soudy. Co se týče nových politických úřadů, nechceme obsazení ani hanit ani chválit: kdybychom haněli, řeklo by se, že jim kazíme již napřed důvěru, a kdybychom chválili, možná, že bychom si sami důvěru pokazili. Budeme tedy čekat, jak se věc ve skutečnosti ukáže.

Nedá se hned na první pohled nepozorovati, že to vlastně nejsou noví úředníci, nýbrž skoro všechno buď starý Kreisamt neb Oberamt v nové uniformě: jinak také skutečně býti nemůže; odkud by se nových úředníků nabralo? Doufejme však, že těmto panům změna povětří dobře poslouží,

¹ Převzato z 1. vydání souboru Havlíček Borovský, K.: *Duch Národních novin*. Kutná Hora 1898

*a že těm z nich, kde toho zapotřebí, vytáhne zdravý vítr nové krajiny staré
bürokratické vrtochy z hlavy.*

*Jaký jest úředník, to hlavně závisí od občanstva k jeho správě nále-
žejícího: občané mohou si úřednictvo takřka sami vychovati. Kterak to,
moudrá hlava ustanovená od nejvyšších vysoce slavných instancí k řízení
a spravování celého okresu, má se snad dát teprva vychovávat od
nevzdělaného lidu jemu podřízeného? Není to urážka pro důstojnost
úřední? Inu, mnohý venkovan má tak nazvaný zdravý rozum, jenžto zas
chybí mnohému pánovi, který v bázni boží u papínka práva absolvoval,
jako ouhoř se skrze úskalí zkoušek protáhl, a pak zase mnoho let
v kanceláři podle starých formulářů nové spisy plodil.*

*Co tedy míníme tímto vychováním úřadů, jest následující: Občanstvo
starej se především o to, aby mělo u úředníka vážnost. Vážnost tato se
však nenabude nezdvořilostí a hrubým chováním k úředníkům, jak mnozí
sprostáci myslí, nýbrž naopak slušnou zdvořilostí a uctivostí, při tom však
nezadáváním svého práva. Znej každý dle možnosti zákony, které se jeho
věci týkají, a nedej si pak učiniti od úředníka bezpráví, zároveň ale varuj
se, abys to, co úředník jakožto vykonavatel zákonů činiti musil,
nepovažoval za jeho vlastní libovolnost v každém pádu, kdyby se ti to
nezlíbilo. Umějme vždy činiti náležitý rozdíl mezi tím, co úředník, jakožto
zákonní předpis konati musí, a mezi tím, co by snad jen z vlastní
libovolnosti k naší škodě bez zákonního předpisu neb proti němu činiti
chtěl. Takové libovolnosti a protizákonnosti netrp nikdo od úředníků, nýbrž
odvolej se hned k místům vyšším a nejvyšším.*

*Zvláště však, co se národní rovnoprávnosti týče, nedejme si nikterak
ubližovati a skracovati slib císařský, ústavou říšskou zaručený. Kdyby se
některý z nových, v českém okresu ustanovených shledal jakožto
neumějící řádně česky, nepromeškejte žádnou chvíli, abyste tu věc nejen
hned novinami oznámili, nýbrž také zároveň žalobu a stížnost proti tomu
rovnou cestou k náměstnictví královskému do Prahy neb do Brna podali,*

a sice vždy erga recepise, aby se na ni zapomenouti nemohlo. Neprospívá-li to, ještě k ministerstvu dále, a takový úředník musí být z českého okresu odstraněn, pokud něco platí slovo císařovo v ústavě. Nedávejte se v takovém pádu uchlácholiti výmluvami, že ku př. každý počátek jest těžký, že to dále půjde

Jan Neruda

(9. července 1834 Praha-Malá Strana – 22. srpna 1891 Praha-Nové Město) byl český básník, prozaik, novinář, dramatik, literární a divadelní kritik, vůdčí osobnost generace májovců.

Středoškolská studia začal na malostranském gymnáziu, v letech 1851–1853 na Akademickém gymnáziu, kde maturoval. Po třech semestrech absolvoval na právnické a filozofické fakultě. Neukončená studia v roce 1857 opustil a učil na různých školách češtinu a němčinu.

Asi od roku 1856 pracoval v redakcích německých a českých listů. V roce 1860 se stal redaktorem českého deníku Čas, ze kterého roku 1862 přešel do deníku Hlas. Hlas byl roku 1865 sloučen s Národními listy a Jan Neruda se stal až do smrti jejich fejetonistou. Spolupracoval též s časopisy, zejména s Květy a Lumírem.

Podnikl několik cest do Německa, Francie, Maďarska, Itálie, Řecka a Egypta. O těchto cestách si vedl záznamy, které jsou zajímavým svědectvím o životě této doby, obsahují různé postřehy, které jej představují jako dobrého pozorovatele.

Po celý život Nerudu provázela hmotná nouze, přestože byl nesmírně plodným a uznávaným žurnalistou. Jednou týdně psal fejeton do Národních listů, působil jako divadelní referent a literární kritik, redigoval několik populárně-naučných časopisů.

Žurnalistická činnost

Nejrozsáhlejší část Nerudova díla tvoří činnost žurnalistická. Neruda začal svoji žurnalistickou kariéru již na konci 50. let. Nejprve psal pro německé liberální časopisy – Tagesbote aus Böhmen, Prager Morgenpost). Od roku 1859 spolupracoval také se zábavným časopisem Obrazy života. Jeho

žurnalistická činnost se však plně rozvinula až na počátku 60. let, kdy začaly vycházet české noviny. V roce 1860 vstoupil do redakce českého Času, odkud kvůli jeho politickému zaměření v roce 1862 odchází a stává se členem redakce časopisu Hlas, který byl orientovaný demokraticky. O tři roky později došlo ke sloučení Hlasu s Národními listy, zde působil jako fejetonista, literární a divadelní kritik. Setrval zde až do smrti. Mimo to krátce spolupracoval s V. Hálkem v časopise Květy a Lumír.

Nejvýraznější oblastí Nerudovy žurnalistické tvorby jsou fejetony. Psal je po celou dobu jeho práce v novinách, až do smrti. Velmi často je podepisoval trojúhelníkem. Koncipoval je jako svébytné a umělecky zaměřené žurnalistické útvary. Všímal si všedních věcí, běžných i mimořádných událostí pražského života či společnosti, ke kterým zaujímal určitý postoj, tím se snažil o zlepšení české kultury. Své fejetony shromáždil do pětisvazkového knižního výběru nazvaného Fejetony. První z pěti svazků vyšly Studie, krátké a kratší (1876), první oddíl. V tom samém roce následoval druhý oddíl Studií, krátkých a kratších. V následujícím roce byl vydán další svazek fejetonů Žerty, hravé i dravé. Na základě mnoha Nerudových cest po zahraničí vznikly dva svazky fejetonů, které zahrnují – Pařížské obrázky (1864), Obrazy z ciziny (1879). Vedle toho vydal ještě dva soubory žurnalistických prací: Obrazy ze života a Rodinná kronika

Peštské listy²

"Po ameríkánsku!" myslíš si vida na železnici cestující s revolvery a noži v pasu -; "po ameríkánsku!" pronese se cizinec, slyše o živých volbách uherských -; "po ameríkánsku!" libuje si Uher vzpomínaje rychlého vzrůstu Pešti, jež musí se stát "městem světovým s nátěrem maďarským", jak povídají. Možno, velmi snadno možno, pomůcek k vzrůstu je nesmírně mnoho, Pešť jich užívá a rozbíhá se od budínských pahrbků, posledních

² Převzato z knihy Neruda, Jan - *Obrazy z ciziny*. Praha: Kvasnička a Hampl 1923

výšin to severních, tak směle k východu a jihu, jako by přeběhnout chtěla celé ty prairie, chci říci pláň uherské, jež končí až někde u Balkánu. Teprve as sto let je tomu, co Pešť stojí za řeč, a již je bez mála tak velká jako Praha. Ještě neuplynula celá dvě leta od korunovace a za dobu tu přirostlo třicet tisíc obyvatelů – božská autonomie! Krámy uvnitř města vystupují po desíti tisících v ceně, prostý noclehář - "šestákový" mu říkají na Františku pražském - platí v nejodlehlejších ulicích čtvrti terezínské nebo josefovské měsíčně 10 až 12 zl., byty se přeplácejí, pro dělnictvo se o překot staví "dělnické byty", síla menších úředníků bydlí po dřevěných domcích rozlehlých vinic budínských.

To je americké. Aby ale bylo i jiné po americku – nechod' sám v noci, nechod' kolem zboženišť a bude vždy dobře pro tvé portmoné, bude-li vedlé něho revolver. Vylenošely chlap, vínem k náhlému útoku dosti posilněný, na šibenici se co na nějaké domácí nářadí dívající, vyskočí, povalí tě v bláto, šlápne ti na krk - druhého dne tě zanesou do šachty, zhynul's "nepovědomo kde" a ouřadně "nepovědomo jak". Z domů nevyjde na pokřik jistě nikdo a pandur - co je pandur!? Někáký vysloužilce, života již tak znalý, že mu noční život pešťských ulic nestojí více za to, aby se naň podíval; ulice jsou tak blátivé, víno v hospodě tak dobré, až se sejdou chlapi a ulic, bude tu veselo, venku neveselo. Zajímá-li tě právě pandura seznat, jdi, kde mu zajímavě být, za dne na př. U živého řetězového mostu, v noci ale těžko hledat! Našel jsem kdys, ale pouhou náhodou šťastnou, hned celý párek, totiž dva pandurské samce. Bylo to na silnici do Nové Pešti, vesničky to severně od města na Dunaji ležící, zajímavé svým zimním přístavem pro parníky. Běží tam podél špatné "zemské" silnice koňská dráha a v úbočí silnice té vryli se panduři jako syslové, vyhrabali si maštal a zabednili prkny. Dávají zde pozor na to, co po silnici jezdí, a vskutku - ihned spozorovali, že tu jede dobrý Slováček, zastavili ho, vlezli mu na vůz a pobrali pro své koně všechno jeho seno. Fackami mu jenom pohrozili, nedali mu jich, neboť Slováček prásknul do

hubených svých kobyl a jel, se zaroseným zrakem dál. Pak se dovolávej pandura!

Nikde není tolik a takových katilinárských existencí jako zde. V Benátkách je i největší chudoba ještě poměrně čistotná, v Paříži a Vídni nedovoluje policie těm, kteří mají místo šatů, jak se říká, "knoflík na prsou", špagát na noze, kalhoty jen o půl druhé nohavici a košili bez rukávů, bez předku, zadku a límce, ani aby přešli špinavou rue Mouffetard nebo silnicí do cihelen, v Praze vidíš cos podobného jen, když to policajt vede do prádla na obecní "Fišpanku", v Pešti to květe naze jako netřesk na zdi.

Vedle nejvypočtějšího všímání sobě zas cynické nevšímání sobě hříšného zevnějšku, kterému i mnohý člověk zámožný a vzdělaný (to vše zcela bez rozdílu národností) dovoluje, aby vypadal nechutně, jak se mu libí. Elegance tu vybraná, nahota nebo ošumělost má s ní ale rovné právo, jdou vedlé sebe bohatou třídou Vácovskou. Slovenský skladač vydělá denně třeba desítku - o pracovní síly tu nouze a pilných domácích vůbec tu není - bundu novou si nekoupí, ale do nákladné vinárny si zajde. Karty kvetou, jsou zde, kde mnohý má lazarskou nechut k práci, mnohému živností. Jak praveno protivy zrovna vedlé sebe, bohatství a chudoba, elegance a lazaronství. Jako bys četl newyorský popis bohatého Broadwaye a chudého vúkolí jeho!

Kdo je podnikavý, při tom obezřetný a pilný, v bujně vzrůstajícím tom životě pešťském snadno sobě pomůže. Český tovaryš je velmi hledán a placen, český mistr má uvnitř města živý, výnosný závod, český hospodský všude, i v oblíbeném Městském lesíku, výnosné restaurace. V životě tak různě kypícím někdy mnohý dost divnou cestou dochází blahobytu. Jistý hospodský, Šváb, stal se půlmilionářem, že obsluhoval hosty - bos. Když už tak něco měl, napadlo mu koupit sobě boty - ale hostů ubývalo a chytrák honem se zase zul. Jeho soused vyvěsil si firmu "u souseda bosého hospodského" a daří se mu také. Jiný chlapík, držitel oslů, pomocí jichž rozvážel městem vodu, nabyt tím značného jmění a to

celé, nemaje rodiny, věnoval si na kryptu a pomník; na novém peštském hřbitově zdvihá se pyšný pomník ten, na němž věrný kontrfej nebožtíka vodaře a všech jeho nebožtíků škopků a oslů.

Jednou tam přijde ještě pomník onoho improvisátora, který chodí v elegantních hostincích, ale v ošumělém kabátu, od stolu k stolu, všude páchá akrosticha a již prý si pěknou sumičku vyakrostichoval. Je to náš krajan, bývalý sazeč z Haaseovské tiskárny; opustil nás v témž roku, "kdy se Kanálská zahrada založila", a - "jeho pomníkem bude poezie", povídal. Jiný krajan náš, o něhož je ale škoda, že není doma, známý karikaturista vídeňského "Floh" a peštského "Borszem Janko", na jichž obrazech český podpis "Klíč" jako by chtěl propagandu šířit, také si v Pešti již zaimprovisoval. Vystoupil v divadle, kreslil karikatury pravou i levou rukou, přímo i zvráceně - je vesel a má se dobře při tom amerikánství. Také svého humanistu Peabodyho už měla Pešť; založil jim městskou nemocnici, pamětní tabule zvěstuje jeho jméno - Josef Hirsch z Ouval v Čechách.

Hubert Gordon Schauer

(27. října 1862, Litomyšl – 26. července 1892, Česká Třebová) byl česko-německý spisovatel, literární kritik a publicista. Schauer pocházel z jazykově smíšené rodiny, po maturitě v Litomyšli studoval ve Vídni právo, filosofii a jazyky. Od roku 1886 spolupracoval na Ottově slovníku naučném a publikoval v Čase, v Athenaeu, v Politice, Literárních listech a v Národních listech. Zemřel ještě ne třicetiletý na tuberkulózu.

Schauer byl skeptik a konzervativec. Jeho hlavním zájmem byla literatura: patřil k zakladatelům České moderny a spolu se svými přáteli Vilémem Mrštíkem a F. X. Šaldou připravoval roku 1888 nakonec nevydaný almanach „Vpád barbarů“. Schauer patřil k Masarykovu realistickému hnutí. Proslavil se polemickým článkem „Naše dvě otázky“, který vyšel jako úvodník v prvním čísle revue Čas 20. prosince 1886. Schauer zde rozmýšlel o tom, zda je česká společnost dost velká a mravně silná, aby si budovala samostatnou kulturu, a zda úsilí, vložené do národního obrození by nebylo lépe investovat do obecné kulturní práce v rámci kultury německé. Článek vyvolal velmi ostrou polemiku, odpůrci podezírali ze spoluautorství i T. G. Masaryka a Schauerův postoj dokonce označovali za „filosofickou sebevraždu národa“. Z této polemiky vzešla pak dlouhá diskuse o smyslu českých dějin.

Naše dvě otázky³

Co je naší základní vadou: žijeme ze dne na den!

Naše politika nesahá dále než od případu k případu, nanejvýše se to onde v nějakém úvodním článku si vzpomeneme na svoje kardinální

³ Převzato z časopisu Čas č. 1/1886, vyšlo 20. prosince 1886

potřeby, že formulujeme svá přání, jichžto splnění by po našem soudě nás úplně uspokojilo, tj. zaručovalo naše existenční podmínky národní ve státě takovém, jakým je Rakousko. Jazyková rovnoprávnost, autonomie (decentralisace), státoprávní uznání sv.-Václavské koruny, co možná největší kompetence zemského sněmu ... těmito hesly zahrnuje se náš stálý program. Avšak určitější údaje se nám nepodávají ani v těchto otázkách.

Čím nám má vlastně prakticky býti to naše "historické právo", jak si máme mysliti pojítka mezi ústavou 16. a 17. a reálnými potřebami a snahami 19. a brzo i 20. století? Až do jakých důsledků má se užití samosprávy, jak mají se členiti úzké a užší politické jednotky uvnitř koruny, země atd.?

Naše otázky ty - a otázky jiné, například jak by se utvořily a upravily hospodářské poměry koruny a zemí, jak by se organisovala domácí výroba, styky s ostatním mocnářstvím, se sousedy, se světovým trhem, jak měli bychom potom představovati samostatnou hospodářskou po případě i celní individualitu, jakými prostředky by se toho dalo nejlépe docílit atd. - nesčíslné otázky ty jsou dnešního dne, počátkem 1887, vůbec zbytečny: my jich vůbec neklademe. Ovšem ještě před několika lety, roku 1871, z nouze i roku 1879, třeba že způsobem velice povrchním a kusým kladli jsme je, ale kladli přece - taký je náš pokrok! Žijeme ze den ze dne.

Vytčené otázky jsou velmi důležité; jsou kardinální pro přítomnost a nejbližší budoucnost a mohou se za změněných poměrů politických (viz Hohenwart) státi aktuálními. Ale národ, jakkoli reálně žije jenom v přítomnosti, hleděti musí přece neodvratně a stále do budoucnosti, každý jeho krok musí být ve shodě s cílem budoucím. Co jest úkolem našeho národa? Máme-li pak určitý cíl a můžeme-li ho dosíci? Otázka ta jest ohromného dosahu. Či dostačí, když prozatím dle statistických výkazů tolik a tolik milionů mluví určitým jazykem, má-li tato massa nějakou,

jakou takou organisaci a hierarchii, píše-li se jazykem tím -literatura-, pěstuje-li se tu hudba, výtvarné umění, divadlo, pořádají-li se schůze a slavnosti a žije-li se se sousedy rozličně, v přátelství nebo v neshodě, dle zděděných názorů a chvilkových nálad obecných? Nikoli, nestačí; říkali se tomu zevnímu, třeba že na první pohled sebe správněji fungujícímu mechanismu národ, v očích myslitelových tento sociální úkaz nezasloužil si jména národa. To třeba říci, byť tím bylo dotknuto i valné částky našich moderních názorů. Jen tam je národ, kde je pevná, nepřetržená a nepřetržitá souvislost mezi minulostí, přítomností a budoucností, kde existuje skutečný vnitřní zákon rozvoje, kde je jednotný duch a cíl. Bez idealu, bez vědomí mravního povolání není národa.

Nuže tedy, jaký je náš úkol v dějinách člověčenstva? Jako jednotlivec tu není sám pro sebe, nýbrž musí býti obohacením pojmu, specie člověcké, tak ani národ není tu sám pro sebe.

Je zde český národ proto, aby jako osamělá pivoňka vypučel, vykvetl, uvald, či aby prostředkoval mezi svým okolím, na př. aby byl přechodiskem mezi romanogermánským Západem a slovanským Východem?

Či je povolán, aby sám ze sebe vytvořil vlastní, novou kulturu, zcela nový zdroj tepla a světla? Vystačí-li však k tomu naše prostředky? Je ponětí to ve shodě s celou naší minulostí? Nebyli jsme snad v celém svém průběhu dějin v úzkém, nerozlučitelném styku se Západem, a chceme-li užítí nevážného výrazu, odnoží Německa? Nenadešel tudíž anebo nenadchází-liž okamžik, kdy nahromaděnou zásobu latentní energie započneme jinými chvěvy převáděti na svět slovanský? Či tento svět nepotřebuje vůbec už našeho prostřednictví, nepřiblížil se již s větším porozuměním Evropě? Nemůžeme však přes to zaujati legitimní své místo a působiti zvolna sice, ale neustále s účinkem tím větším?

Otázek těch je řada a s nimi zase nové a nové, z nichž nejhlavnější zní: Jaká je naše národní existence? Jsme ve svém národním bytu skutečně

tak zabezpečení, jak by se zdálo na pohled? Ochraňuje nás pro budoucnost ten pětimilionový počet česky mluvícího obyvatelstva, ochraňuje nás naše intelligence, literatura a celý náš národní aparát před možným budoucím, byť sebevzdálenějším a okamžité pravdě nepodobnějším odnárodněním, resp. přenárodněním? Otázka ta není akademická, může se nenadále stát palčivou.

Jak pak, kdyby nepředvídaným shlukem okolností Rakousko ve své nynější podobě důkladně se změnilo, kdyby nás moře německé zúplna obklíčilo a zaplavilo? Jaké záruky máme proti podobné možnosti? Řeknou: "Toho Rusko nedopustí!" Ale kdo může říci, že Rusko jednou bude všemohoucím, že mu nebude počítati se všeobecnou neb aspoň převážnou evropskou koalicí proti sobě? Kdo ví, jak se ještě Rusko vytvoří, kdo může říci, že na př. zvláštní rozkladný pochod, který v ruském státě se děje, stav věcí nepřivede tam, že říše carskou samodržností pevně spájená při změně vládního systému se nerozpadne v několik více méně samostatných, přátelských nebo řevnivých celků? Dokladů toho v dějinách slovanských máme dosti a proto idea ta nechť se nezdá absurdní. A potom: je Rusko skutečně ten přátelský stát, jsou Rusové skutečně oni naši bratři, kteří by nás ochotně zachraňovali za každou cenu? Vždyť by se mohlo státi, že by nás obětovali beze všeho kompromisu mezi sebou a Evropou (Germánstvem), že by nás zcela chladně obětovali za Halič, Balkán atd.!

A což kdybychom zvláštním sběhem událostí jim připadli, což kdyby nás, jako nyní Poláky, beze všeho ruštili, nebo jako nyní Bulhary, zbavovali politické samostatnosti? Víím, že jsou lidé, kteří při pomýšlení tom jásají; ale jsou také ještě lidé, kteří by si rusifikace právě tak málo přáli jako germanisace, kterým jho bratrské je stejně protivné a snad i odpornější nežli cizí; lidé, kteří, když by již šlo o dilemma: poněmčiti se či porušiti, by nejdříve zcela chladnokrevně uvažovali, na které straně by jim z toho kynulo více kulturního zisku.

A právě proto, že podobná možnost není nikterak vyloučena, naopak i dosti pravděpodobna, musíme již před časem o ní uvažovati a připravit se na ni. Nechme vsí citové mlhavosti, vsí zaslepenosti stranou; proti souhlasu a proti vůli Evropy, proti moři germánskému, kdyby nás objalo zcela doopravdy a mělo po nějaký čas poslední slovo mluvit, neudrželi bychom se zajisté na dlouho.

Představme si nerovný boj Čechů s Germánstvem, boj na nůž! Při nejmenším by uchování pouhé, holé národnosti vyžadovalo nesmírně mnoho úsilí a sebeodříkání nejšlechetnější domácí intelligence, obětovnosti, která by časem ochabovala. Nastal by den, kdyby si ten onen - dejme tomu slaboch - předložil otázku: Jak, stojí tato ve své existenci pochybná národnost skutečně za to, abychom veškeré síly ducha svého, které bych jinak zasvětil práci pozitivní, pokroku vědy, atd., abych tyto síly mařil úsilím prozatím zcela záporným? Což kdyby národ přes tyto námahy přece zanikl? Nemohli bychom - uvažoval by dále - přimknouti se k intensivnímu a extensivnímu duševnímu životu velikého národa a pro lidstvo i sebe více učiniti nežli můžeme svými omezenými prostředky? Mohou přijíti zoufalé boje a mohou přijíti generace, které se vážně do takových myšlének ponoří. Neříkej nikdo, že otázky ty si Jungmann a všichni naši "křisitelé" nekladli: především nebylo jim jednati za podmínek tak těžkých - germanisace v předešlém a počátkem tohoto století dala se úplně neracionálně a Němci jako národnost byli Rakouskem - i jednotlivými německými panovníky - právě tak ve svých aspiracích odmítáni jako my Češi. A za druhé, oni horlivci neměli před sebou odstrašujícího příkladu, který by měli apologetové české národnosti číslo II. Snad by si pomyslili: i když prozatím s největším napětím sil útok odrazíme, kdo nám za to ručí, že co nejdříve nebude opětován? A konečně: stojí-li naše národní existence skutečně za tu námahu, je její kulturní hodnota tak ohromná?

A zde jest uzel otázky, jež zní: je náš národní fond takový, aby bojovníkům v onom krajním případě poskytoval dostatečné mravní posily,

aby jim vnukal úplné přesvědčení, že zachovají-li lid vlastnímu jeho jazyku, že jej tím zachovají i vlastnímu světu myšlenkovému, že by odcizení jazyku bylo skutečnou ethickou škodou, že tím zachovají typus, který v pantheonu člověčenstva zaujímá místo pevné, platné a samostatné?

Zodpoví-li se otázka ta kladně, jsme zajištěni: naše intelligence bude mít domáci, postačující zdroj inspirace, a lid, národ dráhu sobě úplně přiměřenou a zároveň s ideálním řádem světovým úplně souhlasící. Potom všeliké zevnější úsilí bude marné, aspoň velice obtížné; a Evropa, naučíc se oceňovati naši bytost, nepřipustí tak lehce její zničení.

Zodpoví-li se však otázka ta ve smyslu opačném, pak Evropa nemá příčiny mít s námi sympatie a naši bojovníci shledají, že je zbytečno zabraňovati zasypávání potoku, který sám se v písku ztrácí.

Byly doby národní bujnosti a kypícího života, že by otázky zde a takto formulované byly se zdály naší národní orthodoxii ohromným kacírstvím a bylo by se vyslovení jich stíhalo bezuzdnými, banálními útoky místo odpovědí. Dnes je doba vážná, protože zoufale nejasná, plány roztříštěny, očekávání sklamáno: dnes očekávám, že na otázky tyto, ať sebe pochmurnější, bude odpovídáno věcně, pokud sami jich příště postupně nezodpovíme. A skutečně nás potěší, vyskytne-li se pokus, na otázky ty odpovědět vážně a věcně i jinde - potěšíme se, neboť nabudeme přesvědčení, že s námi přece ještě není tak zle, a že jsou tu mužové, kteří s opravdovým citem pro vlast a národ pojmí hlubokou úctu k člověčenstvu, jehož jsme organickou částkou, a s ní povznešený rozhled po světě a dějinstvu, mužové, kteří majíce mužné přesvědčení a dovedouce ho hájiti, respektují mužné přesvědčení jiných. A toho je nám hlavně potřebí.

V otázkách tak důležitých může býti a jest zajisté stanovisko různé. Avšak domníváme se, že myšlenky právě projevené už pro svou přímost a svéráznost zasluhují povšimnutí a proto podávají se veřejnosti. Projev ten není výrazem myšlének jediného člověka, nýbrž značného

počtu hlav z mladého pokolení. Je diktován jen bázní o naši budoucnost; na nejednom místě líčí se snad nebezpečí i černěji, jen proto, abychom se neoddávali sladkým snům a luzným citovým preludům. Ovšem na jediném tom článku nepřestaneme. Pokud jmenovitě otázky ruské se týká, přítomný vývoj Ruska opravňuje spíše k mínění jinému.

Některé okolnosti - na př. palčivá otázka maloruská zdá se nabádati k tomu, aby eventualita v článku zmíněná brala se v pilnou úvahu. Ale pomyslíme-li jen na to, že všichni kmenové ruští žijí společný život kulturní a národní již přes sto let a že život ten prudce se rozvíjí, nebude nám věrojatno, že by věci na Rusi dospěly k takovým koncům. Ostatně dvě generace stačí Rusku, aby konečně rozřešilo otázku maloruskou úplným rozrušením podmínek maloruské individuality. Za dvě generace je po maloruské otázce, ač je Malorusův 30 milionův.

Rozřešení polské otázky může býti pro nás v jistém případě výhodné a v nejhorším lhostejné (pokud se naší existence týká!); proto pokládáme i tuto perspektivu za pessimistickou a za černější než třeba.

Karl Kraus

(28. dubna 1874, Jičín – 12. června 1936, Vídeň) byl rakouský spisovatel českého původu, dramatik, básník a novinář. Třikrát byl nominován na Nobelovu cenu za literaturu. Ačkoli se narodil v Čechách, od dětství žil ve Vídni. Nicméně k Čechám jej pojil specifický a veskrze kladný vztah. Od roku 1913 až do své smrti se vážně ucházel o českou baronku Sidonii Nádhernou, kterou navštěvoval na jejím sídle ve Vrchotových Janovicích. Často se vracel právě do Vrchotových Janovic, kde nacházel klid a v oblíbeném parku trávil hodně času. Přál si být ve Vrchotových Janovicích i pohřben, to se mu však nesplnilo. A ještě jedna důležitá „česká stopa“ – mezi jeho obdivovatele patřil například Karel Čapek.

Od roku 1899 vydával vlastní časopis Die Fackel (Pochodeň), ve kterém pranýřoval pokrytectví, korupci, měšťáckou morálku, nacionalismus a pangermanismus (poslední číslo vyšlo v únoru 1936, krátce před Krausovou smrtí.)

Kromě žurnalistiky se věnoval i esejistice. Přednesl na 700 veřejných přednášek na literární témata (Bertolt Brecht, Gerhart Hauptmann, Johann Nepomuk Nestroy, Johann Wolfgang Goethe a William Shakespeare). Pořádal přednášková turné, mj. i v českých zemích, jmenovitě v Praze, Brně a Teplicích.

Krausovým nejrozsáhlejším textem je apokalyptická groteska o pěti aktech, prologu a epilogu Die letzten Tage der Menschheit (Poslední dnové lidstva), které vzniklo v letech 1915–1919 jako reakce na první světovou válku. Zcela mimořádným Krausovým dílem je také Die dritte Walpurgisnacht (Třetí Valpuržina noc) s tématem nástupu fašismu a s ním spojeného násilí. Kraus ji napsal v roce 1933.

Vedle díla literárního psal Kraus také mnoho drobnějších útvarů na pomezí publicistiky a beletrie. Velkou čtenářskou událostí bylo české vydání souboru jeho pamfletů, satir, polemik, fejetonů a aforismů, který vyšel pod názvem Soudím živé i mrtvé (poprvé vyšlo roku 1974), z nějž také vybíráme následující ukázky.

Politika⁴

Můj vztah k politice se poněkud zračí v nedávném rozhovoru: „Kdo bude ministrem obchodu?“ „Nynější zůstává!“ „Ták,“ zvolal jsem překvapeně a po chvilce mlčení jsem dodal: „A kdopak je nynější?“... Zrovna tak usilovně dbám o zahraniční politiku. Kdybych se sháněl po napětích kriminálního románu, diplomatická jednání by mě vábila víc, než mě jinak vábí; ani napást bych se nemohl té podívané, jak státy stíhá zatykačem tlupa zločinců. Když říkám, že mě politika nezajímá, snad mi uvěří ti, kdo politikou přišli o rozum. Vskutku je mi politika ne sice povoláním, ale právě proto problémem. Na politice mě stále znovu láká a zaujímá skutečnost, že politika jest. Vidím v ní zrovna tak znamenitý způsob, jak se vyrovnat s vážností života, jako jsou taroky, a protože jsou takoví, kteří jsou z taroků živi, je politik z povolání zjev naprosto přijatelný. Už proto, že vždycky vyhrává na účet těch, kdo s ním nehrají. Což není správné, že platit musí kibic, vždyť jeho životním obsahem je klidné dívání. Nebýt politiky, měl by občan jen svůj vnitřní život, tedy nic, co by ho mohlo vyplnit. Napětí mu může poskytnout jen životní surovina. Umění ho tady nechává na holičkách, surovinou je zato politika a zločin. Čím větší děj, tím nepatrnější duchovní úsilí děj pochopit. A čím větší politická událost, tím patrnější duchovní chudoba, která se jí zabývá. Politika je jevištní účinek. Jak tak krácel Shakespeare přes jeviště, kdejakému publiku přehlušoval myšlenky řinkot zbraní. Velikost Bismarcka, tvůrčím způsobem ztvárňujícího látku – a proč by nemělo dobrodružství na smetišti vyrůst

⁴ Převzato z: Kraus, Karl – Soudím živé i mrtvé. Praha: Odeon 1974

umělci ve výtvor? – měří se mírou divadelního děje, účinky výstupů a odchodů. A jestli se my Němci bojíme Boha a jinak nikoho na světě, i jeho ctíme ne pro jeho osobnost, ale pro rachot jeho hromů. Rytmus je všechno, smysl nic. Když pozůstalí ve Friedrichsrub nežádoucímu hostu před nosem přitloukli rakev, byla v tom počinu velikost, jen přihlížející lid ji nepostřehl, očima i ušima lpěl na gestu a kadenci muže, který jako nikdo před ním řádí v surovině politiky. Ruku na srdce: co je lidu milejší: „Mlynář a jeho dítě“, nebo „Až my mrtví procitneme“? Kromě politiků, kteří je páchají, kdopak se pozastavuje nad hloupostmi v politice? Jsou snad chytrosti v politice chytřejší? Je snad mlčení napínavější než řeči? Jeden rozhovor – a málem prý muselo táhnout do války šest miliónů. Jenže to není špatná politika, nýbrž dobrá politika. Dospělé lidstvo nic lepšího neumí než číhat po napětích, a nepoměr příčiny a následku, toť veškerý obsah politického sportu. Z politického hlediska obviňovat příčinu je tedy bláhové. Čím větší nebezpečí, tím sytější ukojení politického zájmu, a čím větší událost, tím prudčeji ozáří duchovní prázdnotu, z níž se zrodila. Kolik toho císař napovídá; v tom tkvějí naše životní starosti. Tento nexus je mým politickým tématem. Když totiž měsíc o ničem jiném nemluvíme, víc se mineme s kulturou, než se nějaký rozhovor minul s politikou. Uznávám sice, že to není soukromá věc, že to má politické důsledky; jenže za to může právě politika; museli by ji přimět k mlčení, aby tak císařovy rozhovory zneškodnila. Dělat politiku, když nutkavý prožitek její látku neztvární v umělecké dílo, je ze všeho tady na světě nejtruchlivější. Spíš by však mohl mít císař osobní vztah k svým mýlkám než žurnalista k svým pravdám. Nejhorší, co se v politice může stát, je, že politická mýlka pomůže opelichanému žurnalistickému renomé, a největší nebezpečí řečí Viléma II. jsou právě Hardenovy odpovědi. Císařův interview byl od zlého; není však mnohem povážlivější, že se německý národ najednou dozví, že o nějaký interview vůbec nejde, že jde o nějaká interview. Kdyby se Anglie, Francie, Rusko, Itálie a Rakousko spojily do války proti Německu, jistě by to byl politováníhodný následek politické neplechy. Když se však nadto dočteme, že se král, Marianin poručník, vladař širé Rusi, Umbertova

ratolest a austrijský kmet k půtce srotili proti německému říšskému správci? Ani domyslit nelze...! Jak vidět, posuzují politické věci z celkem nízkého stanoviska. Mám tak malý obzor, že se mi tam kulisy nevejdou. Duchovní obsah politické události posuzují podle povahy lidí, které zaměstnává, cenu semene podle jakosti obilí, jemuž dává vzrůst. A vidím, co zabírá v Německu hospodské lavice a novinové sloupce a německá srdce že jsou plna toho, čím ústa přetékaají. Zatím však umřel německý humorista, jeden z největších, jací kdy marně promlouvali k německým srdcím: Rudolf Wilke, který se smrtí nedal připravit o nejlepší tvůrčí plnost, a když už umíral, svezl pod střechu, co leckdy ani smavému životu nebývá dopřáno. Ten na lůžku vytvořil kresby, které lehounkou čarou pozadí mají víc vztahu ke světu než všechn děj, odehrávající se na politickém jevišti, a nadčasový posměch, který všechny pošetilůstky dne strčí do kapsy. Život tohoto Rudolfa Wilka většině Němců unikl, neboť látky, jimiž tento život žil, jim byly příliš nepatrné a jejich ztvárnění zřejmě chyběl patrný podnět. A tak jim také jeho umírání uniklo a na smrt umělce nemají jejich noviny třicet řádek místa, a když se svého práva domáhá politický život, ani tři. Lomozem dne až do morku proniká mlčení. Toť stigma zžurnalizované doby – protože je tak aktuální císařův život, smrt umělce musí zůstat v přesazbě.

O žurnalistech, estétech, politicích, psychologích, tulpasech a učencích

Pročpak si věčnost nedala tohoto zmetka času odejmout? Jeho mateřské znaménko je novinový kolek, jeho novorozenecká šmolka tiskařská čern a v žilách mu proudí inkoust.

Doba se sice tváří, jako by byla o vývoji přesvědčena, jenže dokonalost jí brání osobně se na něm podílet. Její trvanlivost stojí v záručním listě, který na mechanika vkládá těžkou odpovědnost, ale tak dlouho jako

záruční list jistě vydrží. A přece je možné, že doba kamenná a bronzová byly ještě trvanlivější než papírová.

Když se krejčí pustí do větru, musí si strčit do kapsy žehličku. Kdo nemá osobnost, musí mít závaží. Je to však nevalná výhoda, když si krejčí vycpe břicho vatou a žurnalista cizími myšlenkami. Tam k tomu patří žehlička, a tenhle se zas nemusí stydět za šosáctví, které ho jedině udrží na nohou. Jenže oni si myslí, že čelí větru, a zatím větry pouštějí.

Nemít myšlenku a umět ji vyjádřit – na tom se pozná žurnalista.

Žurnalisti píší, protože nemají co říct, a mají co říct, protože píší.

Malíř má s natěračem společné to, že si umaže ruce. Právě tím se liší spisovatel od žurnalisty.

Individualita spíše podplave nátlak než individuum svobodu.

Nacionalismus je zřídlo, v němž každá jiná myšlenka zešlakovatí.

Historik je často pouhý dozadu obrácený žurnalista.

Žurnalismus zamořil talentem svět, historicismus bez něho.

Co je historik? Kdo píše tak špatně, že nemůže spolupracovat v deníku.

Fejetonista – senzál. I senzál musí být pohotový a ovládat řeč. Pročpak se nepočítá do literatury? Život má obory. Onen se zapracuje do tohoto, tento zas do onoho, každý do každého. Štěstí je slepé. Osudy rozhodují o člověku. Víme sice, co jsme, ale ne, co se z nás může stát. Pročpak se počítá do literatury zrovna fejetonista?

Těžko bývá v umění rozeznat pravost od podvodu. Podvod se pozná nejvýš tak, že pravost přehání. Pravost zas nejvýš tak, že na ni obecenstvo nenalítne.

S dokonalými fejetonisty by se dalo vydržet, jen kdyby neměli spadeno na nesmrtelnost. Umějí uplatnit cizí hodnoty, mají po ruce všechno, co

nemají v hlavě, a bývají zhusta i vkusní. Když si chce někdo dát vyzdobit výlohu, nezavolá lyrika. Uměl by to taky, jenže to nedělá. Dělá to aranžér. To mu zjednává společenské postavení, které mu lyrik právem závidí. Také aranžér může přežít do pozdější doby. Ale jenom když na něho lyrik udělá báseň.

Ještě nikdy nemělo umění tak daleko k obecenstvu, ale ještě nikdy neexistovala umělá prostředí, taková, že se sama píše a sama čte, že totiž dovedou všichni psát a všichni rozumět a jenom společenská náhoda rozhoduje, kdo z této hunské hordy vzdělání, táhnoucí proti duchu, vyjde jako pisatel nebo čtenář.

Bohatství plynoucí ze sterých temných zdrojů dovoluje tisku, aby si o velkých svátcích dopřával přepychu literatury. Jakpak mu asi je, když se smí jako zlatý řetízek skvít na inzertním břichu nějakého náfukey?

Filozofie bývá pouhá odvaha vkročit do bludiště. Kdo však potom zapomene na vstupní branku, lehce si užene věhlas samostatného myslitele.

Jestliže milování slouží jen k plození, pak slouží učení jen k vyučování. Toť dvojí teleologické ospravedlnění existence profesorů.

Zaboha rád bych věděl: copak si všechny ty lidičky počnou s rozšířeným obzorem?

Nynější dítě se vysměje otci, vyprávějícímu o drakovi. Je třeba udělat z děsu povinný předmět: jinak se mu nenaučí.

Je více věcí mezi kvintou a sextou, než se ve snu zdá vaší školské moudrosti.

Probudilí jinoši – nevyspalí muži.

Mezi starou a novou duševědou je ten rozdíl, že se stará mravně rozhořčovala nad každou odchylkou od normy, a nová dopomohla méněcennosti k stavovskému sebevědomí.

Mají tisk, mají burzu, teď mají ještě nevědomí!

Psychologie je tak zbytečná jako návod k použití jedu.

Psychologové jsou prohlédači prázdnoty a šejdíři hloubky.

Dobré názory jsou bezcenné. Záleží na tom, kdo je má.

Satiry, jimž cenzor rozumí, se právem zakazují.

Fráze je škrobená náprsenka před normálním smýšlením, které se nikdy nepřevléká.

Venkovští pulbíři (holiči, pozn. pž.) mají jablko, než se dají do pulbírování, strčí je sedlákům do huby. Noviny mají fejeton.

Žulpas, který mluví o umění, pokládá Umělce, který o něm mluví, za neskromného.

Doprošováním se skromnosti by impotence ráda zabránila aktu.

Malým záleží víc na tom, aby někdo své dílo nepokládal za velké, než aby velké bylo.

Šosák právem pokládá za chybu, když si někdo o sobě „moc myslí“.

Velikášství není, že se člověk pokládá za víc, než je, nýbrž za to, co je.

Vzdělání je to, co kdekdo přijímá, leckdo odevzdává dál a málokdo má.

Co stráví učitelé, to jedí žáci.

Vševědové snad žijí v přesvědčení, že ustolařiny jde o to, získat hobliny.

Duševní podněty dává dítěti chůva svým: „ku-kuk-co to, co to“. Aby nevřískali, ukáže se dospělým kousek umění a vědy. Děti se uspávají: „Víš, kolik je hvězdiček?“ Dospělí se upokojí, až když se dovědí jejich jména a jak daleko je Kassiopeia od Země a také že se tak nazývá po choti etiopského krále Kefea a matce Andromedině.

Lidé, kteří přepili žízeň po vědění, jsou postrachem společnosti.

Nechť se člověk neučí víc, než nutně proti životu potřebuje.

Kdypak přijde doba, kdy se bude muset při sčítání v každém domě uvést počet potratů?

Humanita je pradena společností, špinavé prádlo ždímá v slzách.

Fráze a věc jedno jsou.

Zpotvoření reality ve zprávě je pravdivá zpráva o realitě.

Svět ohluchl od kadence. Jsem přesvědčen, že události se už vůbec neodehrávají, nýbrž že za ně samočinně pracují klišé. Kdyby se však události od klišé nezastrašeny přece jen odehrávaly, jakmile se klišé rozbijí, bude po událostech veta. Věc zahnívá od řeči. Doba už smrdí frází.

Ohyzdnost nynějška má zpětnou působivost

František Gellner

(19. června 1881, Mladá Boleslav – asi 13. září 1914, prohlášen za nezvěstného na haličské frontě 1. světové války) byl český básník, prozaik, kreslíř, malíř, karikaturista a ilustrátor, představitel tzv. generace anarchistických buřičů.

Po maturitě v roce 1899 dva roky studoval techniku ve Vídni. Od roku 1901 studoval na báňské akademii v Příbrami. Roku 1905 odjel studovat malířství do Mnichova a Paříže. V roce 1909 zahájil své studium na malířské akademii v Drážďanech, o rok později však znovu odjel do Paříže.

Od roku 1911 žil v Brně, pracoval jako kreslíř v redakci Lidových novin, je autorem mnoha karikatur spisovatelů a novinářů. Později proslul také jako fejetonista a prozaik. Účastnil se rovněž politického života.

Po vypuknutí první světové války v srpnu 1914 narukoval do rakousko-uherské armády. Z Mladé Boleslavi byl odvelen na haličskou frontu. Pochod ho však vyčerpal a dne 13. září si nakonec lehl u silnice, kde čekal na svůj osud. Od té doby byl prohlášen za nezvěstného. Přesné datum a místo jeho úmrtí není známo.

Povídka s rodozpytem⁵

Byla jednou jedna mocná říše. Její území se rozkládalo od východu k západu a od severu na jih. Vládl tam moudrý panovník za pomoci dvou sněmoven. Členy horní sněmovny jmenoval sám a dolní rozpouštěl jeho ministr, jakmile se odvážíla hlasovat jinak, než mu bylo po chuti. Byla to zkrátka konstituční monarchie.

⁵ Převzato z: Gellner František - *Povídky a satiry: Spisy II*. Brumovice: Carpe diem, 2011.
ISBN 80-87195-22-1

Jako každý stát, měl i tento svoje dobré zákony, které pečovaly o udržení veřejného pořádku a řádu a byly důkazem vyspělosti obyvatelstva.

Chloubou celého zákonodárství byly paragrafy o urážce Veličenstva, neboť tato šťastná říše měla dva. První se týkal panujícího krále a druhý členů jeho domu. Urážka Veličenstva byla pokládána za sprostý zločin. Tomu, kdo se takto provinil, byly ostříhány vlasy a vousy, oblékli ho do trestaneckých šatů a aspoň dvanáct měsíců lepil kornouty.

Dobrodiní těchto zákonů využívala často individua bez přístřeší a charakteru, nemající dosti odvahy ke krádeži a loupeži a domáhala se tímto způsobem delšího zaopatření ve státních vězeních, jediných to humanitních ústavech, kam člověk může býti přijat bez přílišného ohýbání hřbetu a peticionování, vůbec bez snižování vlastní své osobnosti.

Zákon týkající se členů panovnického rodu byl poněkud nejasně stylizován. Týkal se také mrtvých princů a vladařů, ale z textu nebylo zřejmo, až do kolikátého kolena. Tato okolnost se stala během doby příčinou vážných vnitropolitických nesnází státu.

Když po velikém státním bankrotu byla lidu milostivě udělena ústava, byly zákony a jejich nejasnosti a mezery vykládány velmi liberálně. Ale po dlouhé periodě vnitřního a vnějšího míru počali státní návladní vkládati více horlivosti do svého řemesla a chytati vítr, který vál shora.

I stalo se, že známý národohospodářský pracovník profesor Balaberigh vydal statistiku mzdových poměrů v říši za posledního půlstoletí. V této knize uvedeny byly také průměrné mzdy na rozsáhlých panstvích zesnulého již prince Skandermanna, které obnášely, přepočítány na naši měnu, 43 a půl haléře na den. Tato věc způsobila značné pohoršení, policie odvezla celý náklad knihy a nakladatel, tiskař a autor šli lepit kornouty na dobu tří až osmi měsíců. Státní návladní, který v tomto případě intervenoval, dostal 5 rupií měsíčního přídavku.

Brzy na to následovaly rychle po sobě procesy tří historiků. První z nich tvrdil, že známý z třicetileté války král Géro V. neplatil svým vojákům žold a svým věřitelům dluhy - autor dostal šest měsíců káznice a příslušný státní návladní byl povolán k nejvyššímu apelačnímu soudu do sídelního města; druhý historik dokazoval, že manželka Pellegrina III., který vládl za doby prvního křížáckého tažení, čistila si, jako všechny dámy v onom čase, svůj nosík prsty - autor dostal devět měsíců nucené práce a státní návladní řád zlatého slona s brilianty; třetí konečně se zabýval osobou normanského knížete Hudribuda, od něhož panující rod odvozoval svůj původ, a byl toho názoru, že se tento odvážný rek živil loupeží, jako valná část jeho krajanů a vrstevníků - autor si odseděl patnáct měsíců na bezpečném místě a státní návladní byl povýšen do šlechtického stavu.

Od těch dob jakoby utál. Spisovatelé stávali se hrozně opatrnými, měřili dvakrát, než jednou řízli, spravedlnost skládala ruce v klín a nudila se.

Tenkrátě žil v malém venkovském městě státní zástupce, který měl velmi nepokojnou ženu. Toužila po mimořádném povýšení a co chvíli říkala svému manželovi: "Člověče, ty mě utrápíš! Chceš, abychom shnili v tomto šosáckém hnízdě?"

Chudák muž nadarmo si lámal hlavu, neviděl žádného východiska z trapného postavení. V městě vycházelo pouze pět týdeníků a čtrnáctideníků vyplňovaných inzeráty, místními klepy a zprávami z obecního zastupitelství.

V témž venkovském městě žil učitel, který sepsal novou čítanku pro obecné školy. Náš státní návladní neskládal sice v tuto událost pražádnou naději, ale listoval přece v této knížce, určené pro útlou mládež, jednak proto, poněvadž se nudil, jednak poněvadž se obával, aby během doby vůbec čísti nezapomněl.

V čítance byl článek, pojednávající o opicích, a v článku věta: "Opice jest zvíře nehezké, které svým vzezřením a pohyby, připomínajícími někdy člověka, vzbuzuje v nás odpor."

Větu tuto zatrhl si státní návladní modrou tužkou. Byl osvícený muž a darwinista, a proto uvažoval následovně: "Všichni lidé pocházejí od opice, tedy i náš nejjasnější panující rod. Urážka opice je tedy urážkou předka našeho panujícího rodu a dá se na to užít paragraf o urážce člena královského domu."

Nešťastný učitel byl odsouzen na šestnáct měsíců do žaláře a náš milý státní návladní byl povolán na právnickou fakultu na stolicí přirozeného práva.

Tato věc však neprošla hladce. Klerikální politické i duchovní organizace protestovaly proti jmenování neznaboha a postavily se na stranu uvězněného. Proti nim spojili se v jeden šik volnomyšlenkáři a spolek pro ochranu Kuřat. Pořádaly se demonstrace a vznikly výtržnosti, takže král, aby uhájil svou autoritu, byl přinucen přistoupiti na změnu režimu a povolati k vládě koalici přátel Kuřat a volných myslitelů.

První čin nové vlády byl, že byla vydána zvláštní prováděcí nařízení k oběma stávajícím zákonům, kterými obdržely opice privilegované postavení v říši, asi takové, jako měli v starém Egyptě krokodýlové.

Jiří Haussmann

(30. října 1898 Praha – 7. ledna 1923 tamtéž) byl český spisovatel a fejetonista.

Po absolvování malostranského gymnázia musel v roce 1917 narukovat. Roku 1920 nastoupil praxi u okresního soudu v Praze, na Malé Straně. Roku 1922 úspěšně ukončil právnická studia na Karlově univerzitě. Počátkem června téhož roku onemocněl tuberkulózou a rok poté zemřel.

Psal epigramy, verše, povídky a uveřejňoval je v časopisech Česká demokracie, Český socialista, Šibeničky a Nebojsa. Napsal i několik písniček pro kabaret Červená sedma. Protirakouské verše uveřejňoval pod pseudonymy Georges, Georges Jegor nebo Dalmanites. Zastával levicové postoje, kritizoval raný kapitalismus. Jeho nejlepší práce Velkovýroba ctnosti patří do science fiction, byla upravena jako rozhlasová hra. Roku 1964 byla Velkovýroba ctnosti zfilmována.

Vzorný spisovník⁶

aneb: Navedení, kterakže spisovatelem oblíbeným a přehojně čteným se státi, jakož i slávy a zisku sobě samému zjednati snadno a rychle možno jesti.

I. Básník lyrický.

Ku velikosti a proslulosti v oboru veršovnictví lyrického získání nejprve do strany komunistické vstoupiti a tam po určitý čas organizačně se uplatňovati radno bývá. Modernost smýšlení svého, ó básníče, takto prokázav,

⁶ Převzato z: Haussmann Jiří - *Divoké povídky*. Praha: Stanislav Minařík 1922

co nejvíce poetů cizích, pokud alespoň jsou přeloženi, přečísti a přespletitá rčení jich samých hluboce v paměť vrýti se snažíš; z domácích spisovníků najmě k Neumannovi S. K., jakož i Šrámkovi Fráně pozornost svoji obrátíš a vynikajícím originální obraty mluvy jejich pečlivě v notes sobě vypsati neopomeň. Konečně pak i žvatlání nedospělých dítek zřetel náležitý věnovati se doporučuje.

Práce přípravné takto zakončiv, ve vinárnu odlehlou sobě zajdiž a po šesté čtvrtce požitá notes z kapsy vyjma, slova přerozmanitá, kterakž právě v sledu nahodilém na mysl tobě přijdou, v řádky tu jednoslabičné, tu stoslabičné skládej a tak kumštovně dohromady dávej, aby metrum jakési zachováno, přece však banální pravidelnosti nikterakž dosaženo nebylo. Že úsloví a obrátů po rozumu svrchu naduvedených výkladů vypořádaných při tom co nejhojněji užívati tobě jest, upozornění obzvláštního, kterakž doufáme, nepotřebuje.

Touto pak methodou básní několikero zkoncovav, nejprve do časopisu kteréhosi pohostinného je samotné zašli a otištění jejich trpělivě očekávej. Revue dotčené však i články kritickými obesílej, v nichžto básníky jiné, sobě podobné, najmě pak ony, již psaním recensí řemeslně, kdežto básní jen pokoutně se zabývají, do nebe slaviti a chválou pokornou zahrnovati musíš; neboť vidouce, že díla jejich vyvyšuješ, i oni velebením spisů tvých oplývati budou, takže navzájem sebe samé za genije vyhlášující, všichni záhy výbornosti nesmrtelné a dokonalosti úplné dosáhnete.

Avšakť rejdy vyznačenými úkol tvůj vyčerpán není. Zajisté totiž po osmi až dvanácti opusů tvých otištění je samé sebrati a v podobě knihy na světlo vydání potřebí bude. Účelu tomuto sepsanosti své tak vhodné seřad', aby báseň jednokaždá nikterakž nijakž na stránku jedinou se vešla, alenobřž k vůli posledním 2-4 veršům nová zabrána býti musila, čímž rozměrnost díla bezpracně se zvětší. Po té již jen nápis vhodný, co nejnapad- a nejprotismyslnější, vepsati a kumštěře cechu malířského, aby obálku barvami křiklavě do oka padajícími vyzdobil, nalézti tobě zbývá.

Po knihy na světlo vyjití právem za umělce slovutného i dokonalého sebe sama považovati a od jiných, aby za právě takového tebe uznávali, požadovati můžeš. Jestliže však ani tato sláva tebe by neuspokojovala, časopis vlastní sobě založiž, jej jmény jako: Zlost, Kost, Chvost a pod. označiž a výtvary svých napodobitelů naplniž. Zejména dbej, aby část kritická tebe co nejvíce velebila a případně i jakožto zvláštní školy zakladatele označila. O budoucnost listu starosti míti nemusíš, anžto, jak zkušenost učí, více než tré čísel rozhodopádně nevyjde.

II. Dramatik.

1. Výhody spisovnictví dramatického u protivě k literatuře ostatní na bíledni leží:

A) Takť především slávy neporovnatelně větší jménu svému jím vydobudeš, kdyžť ono na divadelních cedulích vytištěno a vedle plakátů zápasy fotbalové oznamujících veřejně vylepeno bude.

B) Všakým časopisům o díle tvém referovati, a tož již následovného dne, povinnost vzejde.

C) Při prvouvedení neboli premiéře obecnstvo recensí dosud nenapsaných neznalé, každopádně, byť i výtvar tvůj blbostí překypoval, tleskati bude a v hlavní přestávce i před oponu tebe vyvolá.

2. Pokud pak se jednotlivých druhů her divadelních dotýče, poznamenati sluší, jak následuje:

A) Drama cizoložné 98 procent soudobé a 99 procent dřevní tvorby jevištní zabírá. Ke sdělání jeho potřebí jesti:

a) tří osob (dvou mužů a jedné ženy);

b) tabulek logaritmických.

Za pomoci ad b) jmenovaných vypočteš a sestaviš totiž veškeré možnosti ze vzájemného zamilování a zavraždění osob ad a) uvedených vyplývající.

Tak na př. manžel zabije buď jen milence, nebo jen ženu, nebo oba dva, nebo jen sebe, nebo sebe a ženu anebo zhynou všichni tři atd. atd. Z kombinací takto získaných vybereš nejoriginálnější, t. j. takovou, která poměrně ještě nejméně často před tebou zpracována byla, rozdělíš podle potřeby na tři až patero aktův a kritika o tobě napíše, že řešíš problém cizoložství z nového hlediska.

B) Drama sociální teprve v době nejnovější na scénách našich se uhostilo. Před sepsáním jeho nejlépe s portýrem nějakým továrenským seznámiti sebe sama hleď, abys alespoň poněkudného ponětí o životě fabrickém, jež drama sociální právě líčí, získal: neboť ty sám začasté spíše s vesnicí španělskou nežli s továrnou československou obeznámen býváš.

Za téma ovšemť boj dělnictva se zaměstnavatelem (okořeněný po případě i láskou chudého námezdníka k dceři kapitalistově nebo naopak jeho syna k prosté dělnici) sloužiti musí. Sympathie svoje a tím i výsledek zápasu svrchu naznačeného zařidiž podle panující právě konjunktury politické.

C) Drama kolektivní neboli davové se dosud nikomu nepovedlo, a proto i ty, ó básníče obezřetný, pokoušeti se o ně nechtějš!

III. Oblíbený lidový romanopisec.

K otupení nervů žaludečních několik medikamentů působivých poživ, usedniž a piš. Piš bez ustání, bez opravování a bez myšlení, abys nejméně sedm archů denně spotřeboval a honoráře tím co nejtučnějšího vyzískal.

Výrobku tvému pak z částí tří skládati se jest, z nichžto v části první dva lidé mladiství do sebe se zamilují, v části druhé však překážky přerozmanité spojení jejich bránící se vyskytnou. Než část třetí obtíže tyto opět odstraní, takže román povždy šťastným sňatkem se zakončí.

Pokud prostředí, v němžto děj odehrávati se má, se dotýče, pokrokovému čtenářstvu rodinného listu Lady H. Marlittové ovšem nejlépe ovzduší šlechtické lahodí, avšak demokratického-li ducha sobě zachovati míníš,

i bohatého továrníku či velkostatkáře (záboru nepodléhajícího) dosaditi můžeš. Jen toho povždy dbej, aby scény přepohnutlivé a k slzám dojmajícně se počavší šťastně se zakončily a sympathie čitateľovy tobě trvale zajistily. Neboť románem jedním náležitě se potěšiv, zajisté i příští opusy tvoje odbíratí a v kruhu přátel i známých doporučovati bude.

IV. Závěr

Hodláš-li však štěstí dokonalého dosíci, vůbec ničeho nepiš, alenobřž spekulacím valutovým raději se oddej, abys bez práce živ byl a dobře se ti vedlo na zemi.

Jaroslav Hašek

(30. dubna 1883 Praha – Nové Město – 3. ledna 1923 Lipnice nad Sázavou) byl český spisovatel, publicista a novinář, autor druhé nejprekládanější knihy české literatury (58 jazyků), proslulých Osudů dobrého vojáka Švejka za světové války.

V roce 1897 se jako student gymnázia zúčastnil protiněmeckých nepokojů v Praze. Byl zatčen a učitelé gymnázia ho kvůli tomu přiměli z ústavu „dobrovolně“ odejít. Poté se učil drogistou v Kokoškově drogerii na rohu Perštýna a Martinské ulice, ale nakonec maturoval na Československé obchodní akademii v Resslově ulici.

Po maturitě se stal zaměstnancem banky Slavia, brzy se ale začal živit výhradně novinařinou a literaturou. V té době se také seznámil s českými anarchisty. Začal vést bohémský a tulácký život. Prošel společně s bratrem Bohuslavem pěšky mj. Slovensko, Halič a Maďarsko (tehdy Uhersko). Povídky z těchto cest Jaroslavu Haškovi otiskovaly Národní listy. V roce 1907 se stal redaktorem anarchistického časopisu Komuna a byl za svoji činnost krátce vězněn.

V reakci na to se Hašek pokusil vycouvat ze své radikální politiky a získat trvalou práci jako spisovatel. Roku 1908 redigoval Ženský obzor. V roce 1909 měl šedesát čtyři publikovaných povídek a další rok byl jmenován redaktorem časopisu Svět zvířat. Tato práce ale netrvala dlouho, neboť byl brzy propuštěn za publikování článků o imaginárních zvířatech, která si vymyslel.

Od roku 1911 přispíval do Českého slova, dále pak do Pochodně, Humoristických listů, Kopřiv, Karikatur, nějaký čas vedl též Kynologický ústav, což ho později inspirovalo ke knize Můj obchod se psy.

V roce 1911 založil Stranu mírného pokroku v mezích zákona. Založil ji se svými kumpány ve vinohradské hospodě U zlatého litru, aby parodoval tehdejší politický život. Napsal i satirický spis Politické a sociální dějiny strany mírného pokroku v mezích zákona, ten však byl vydán knižně až roku 1963.

V roce 1915 Hašek narukoval v Českých Budějovicích k 91. pluku a s ním odjel na haličskou frontu v Rusku. Od září 1915 do léta 1916 byl v zajetí v táboře Totskoje a vstoupil do Československých legií. Poté byl odveden do čs. pluku, kde působil jako písař, emisar náborové komise a střelec. Pak byl přeložen ke spojovacímu oddílu, kulometnému oddílu (v němž se zúčastnil bitvy u Zborova) a do kanceláře 1. pluku. Od listopadu 1917 do února 1918 publikoval v časopise Čechoslovan a Čs. voják, byl mj. autorem řady protibolševických článků.

V březnu 1918 se Československé legie vydaly na známou anabázi, s cílem připojit se k Západní frontě přes Vladivostok. Hašek s tím nesouhlasil a odjel do Moskvy, kde začal spolupracovat s bolševiky. V dubnu přestoupil z čs. legií do Rudé armády. Byl poslán do Samary, následující rok byl ředitelem armádní tiskárny v Ufě, náčelníkem oddělení pro práci s cizinci aj. Na konci roku 1918 působil jako velitel oddílu Čuvašů v Rudé armádě a jako zástupce vojenského velitele bugulmského okresu. Poté působil na Sibiři, kde vydával několik časopisů. Jedním z nich byl také první časopis v burjatštině „Jur“ (Úsvit). Pro Burjaty je Hašek dodnes „otcem národa“, neboť vytvořil i burjatskou abecedu a založil tak národní písemnictví.

V prosinci 1920 přijel do Československa, opustil politickou činnost a věnoval se tvorbě. Zpočátku psal především cestopisné povídky, črty, fejetony a humoresky, které publikoval časopisecky. Většinu ze svých děl napsal v pražských hospodách. Základem jeho próz byly vlastní skutečné zážitky, což vnáší do znalostí o jeho životě zmatek, protože není vždy jasné, co je pravda a co pouze básnická nadsázka.

Hašek nenáviděl přetvářku, sentimentalitu, usedlost, ironicky reagoval na sociální verše. Dalším typickým znakem jeho tvorby je odpor k mravním a literárním konvencím.

Za svůj život napsal asi 1 200 povídek. Většina jeho krátkých próz je roztroušena po různých časopisech a novinách, jen malá část z nich byla soustředěna do knih. Řada textů se dokonce ztratila, například román Historie vola.

***Interview s panem censorem*⁷**

Byl jsem již mnohokrát vybídnut, abych navštívil pana cenzora a s ním pohovořil, ale vždy jsem to odkládal, neboť jsem měl neurčitý pocit hrůzy před tím mužem. Mohu říci, že trpěl jsem utkvělou představou, že mne ten muž škrtně.

Nemohu vám vyložit, jak jsem si to vlastně představoval, ale byl to velice nepříjemný pocit, spojený vždy s mrazením na zádech.

Konečně však přece odhodlal jsem se, že ho navštívím a vyptám se na jeho povšechné názory. Soudil jsem, že to musí být člověk zlého vzezření, schopný všeho, ale zmýlil jsem se, neboť našel jsem uhlazeného pána, který se na mne bolestně usmíval a žádal, abych byl tak laskav a posadil se.

„Můžeme si klidně pohovořit," pravil, „a doufám, že si trochu opravíte své mínění o mně. Přiznávám, že někdy dělám hlouposti..."

Máchl jsem rukou a učinil odmítavý posuněk.

„Ne, věřte mně, zcela loajálně vám říkám, že někdy dopustím se různých hloupých kousků, ale za to já nemohu!" Usmál se smutně a požádal mne, abych si blíže prohlédl jeho lebku.

⁷ Převzato z: Hašek, Jaroslav - *Povídky II*. Praha: Městská knihovna 2013, bez ISBN

Měl velice nízké čelo a hlavu sraženou.

„Psali o mně,” pravil, „že jsem v mládí spadl se stromu a udeřil se hlavou o zem, že jsem spadl na hlavu, ale to není pravda. Hlava mně byla zmáčknuta krátce po porodu, neboť krátkozraký lékař se mně posadil na hlavu, a od toho to typické zmáčknutí mé lebky. Původně měli za to, že nevydržím, a když, že budu velice slabomyslný, ale chválabohu přečkal jsem to všechno a dnes jsem cenzorem. I tu někdy trpívám bolestmi hlavy a tu provedu hloupé kousky, já, pane, nekonzultuji někdy vyložené urážky církve a jiné věci. Asi před čtyřmi léty například propustil jsem větu: ‚Nesl trpělivě svůj kříž.’ Pane, vy víte, kdo nesl kříž, že to byl náš Spasitel, ale zde byla řeč o jednom ševci. Jakmile jsem však zotaven, nelekám se žádných překážek a s chutí pustím se do práce. Vy nevíte, ctěný pane, jak dnes jsou tihle spisovatelé a žurnalisté poťouchlí a mazaní všemi mastmi. Napíší si takové napohled neviňoučké věci, že člověk teprv delším přemýšlením nalezne v tom háček, neboť, jak praví Tolstoj: ‚Zachycen drápek a chycen celý ptáček.’ Tu větu jsem mimochodem řečeno také konfiskoval, poněvadž byla uveřejněna v době, kdy jistá vysoká osobnost roztrhla si lovecký kožíšek o trní.

Abych vám tedy řekl, jak jsou mazaní, všimněte si například věty: ‚Stál opřen o strom a díval se do bouře a vzpomínal.’ Věta jest napohled bezvýznamná, neurážlivá, ale jen napohled.”

Vstal a počal chodit po pokoji.

„Všimněte si však, že napsáno bylo blízko vedle sebe: ‚bouře’ a ‚vzpomínal’. Dobrá, vám se to zdá být bezzávadným, ale já nemohl tu větu propustit, já ji musel konfiskovat, neboť nejmarkantněji utkví v mysli čtenáře slovo ‚bouře’ a čtenář psychologickým postupem veden počne vzpomínat na bouře vůbec a pak si řekne, že jsou bouře též jiného druhu než jen přírodní zjevy nebeské, nýbrž i bouře politické, kravály, pane, demonstrace.”

Chodil po pokoji:

„Vytloukají okna, volají: ‚Hanba vládě, pryč s nimi, hanba policii.‘ Hází kamením, a pane, to já mám pustit, já, státní úředník? A tak hezky vezmu modrou tužku a zaškrtnu větu. Nemívám vůbec rád, když někdo píše například: ‚A tu si myslel leccos.‘ Pane, v tom ‚leccos‘ se skrývá habaděj.

Myslet si leccos, to je vyložené pobuřování, to je přečin proti veřejnému pokoji a řádu. Leccos si myslet, to může být i velezrádný projev myšlenkový. Domnívají se, že si člověk může všechno myslet, poněvadž stíhatelný jsou jen projevy. A co je ku všem čertům myšlenka? Myšlenka je projev duševní činnosti. Projev, povídám, a na projevy máme zákoník.

Musím být, věřte mně, velice opatrný, abych se domakal všeho, co v tom vězí. Nesmím přehlížet ani sportovní rubriky listů.“

„A dovolte, mistře, vy jste tuším nedávno zkonfiskoval větu: ‚To jsou pravé čínské poměry.‘“

„Zajisté, škrtl jsem to modrou tužkou, neboť jsem dobře z novin informován, že je právě v Číně revoluce. Napíše-li pak někdo v této době, kdy prokletá čínská revoluce vítězí, ‚to jsou pravé čínské poměry‘, myslím, že každý v tom vidí vybízení ke vzpouře, a poněvadž v Nankingu jest vojsko na straně revolucionářů, nemohu si pomoci a musím zkonfiskovat nazítřek všechny zprávy o postupu čínské revoluce, neboť to je antimilitarismus. Někdo řekne, co je nám do Číny? A má pravdu, ale hltá ty zprávy, a jak je hltá.“

A z takových zpráv se pak sestavují noviny. Není to k zbláznění? „Máte například zprávu, že lidstvo v Číně je v rukou revolucionářů. To je vzpoura, pane, to je rebelie, a nyní to dejte lidem do ruky. Noviny jsou, pane, neřád, neřád prvního řádu, jako vůbec všechno tištěné, ale já jim a tomu všemu šlápnu na krk.“

Vzal se stěny velkou tužku, která jako ozdoba visela pod obrazy, a pravil: „Podívejte se na tu tužku. To je všechno. Takový chlapík má inkoust

a péro, ale já mám tužku, setsakramentskou tužku. S tou to všechno rozpráším, přeškrťám a já je naučím, jak s nimi zatočím."

Opustil jsem ho rychle, poněvadž mně tou tužkou šermoval pod nosem a já jsem viděl, že by mne bez milosti také s ní přeškrtl.

Alfred Fuchs

(23. června 1892, Praha – 16. února 1941, Dachau) byl česko-židovský spisovatel, novinář a překladatel z němčiny.

Po maturitě na Vinohradech roku 1911 studoval na Karlově univerzitě filosofii, práva a teologii a roku 1915 získal doktorát filosofie. Od roku 1918 učil na průmyslové škole v Ostravě a byl tajemníkem česko-židovského sionistického hnutí. Roku 1921 se dal pokřtít v Benediktinském opatství Panny Marie a sv. Jeronýma v Emauzích, vstoupil do Lidové strany a věnoval se překládání a publicistice. Svoji konverzi vysvětlil v novele „Oltář a rotačka“. Psal hlavně o náboženství a církvi, o kultuře a politice. Redigoval pondělník Svobodného slova, psal do deníku Tribuna, kde se podepisoval značkou „Draf“, později do Přítomnosti a v letech 1923–1939 byl na tiskovém odboru Předsednictva vlády. Od roku 1925 byl šéfredaktorem deníku Prager Tagblatt. V říjnu 1940 byl zatčen a deportován do koncentračního tábora Dachau, kde byl v únoru 1941 umučen.

Kromě bohaté publicistické činnosti vydal řadu esejistických knih věnovaných politice, ekonomice, náboženství a historii. Svoji první knihu věnoval „Židovské otázce“ a sionismu, další sjednocování církví, psal o demokratické politice a jejím vztahu k náboženství a napsal celou řadu knížek o velkých postavách křesťanství, ale také středověkého judaismu. Z jeho knih lze jmenovat např. O židovské otázce (1909), O národnosti a vlastenectví (1922), Náboženství a politika (1925), Dnešní myšlenková krise (1926), Paneuropa či Eurasie? (1927), Zákulisí novin: psychologie novinářského povolání (1931), Propaganda v demokracii a v diktaturách (1938) či Demokracie a encykliky (1936), z níž pochází i následující ukázka.

Fašismus a hitlerovství⁸

Poměr liberalismu ke státu prošel několika stadií. Poněvadž liberalismus chtěl individuum míti co nejsvobodnější, chtěl, aby se stát omezil toliko na ochranu práva, pořádku a majetku, ale jinak nezasahoval do života kulturního a hospodářského. Liberalismus vidí ve státě jedině ústředí právní moci, popírá autonomii rodiny, stavů a Církve. Osobuje si jejich práva a pokud jim práva propůjčuje, jsou to práva delegovaná, přenesená na základě pozitivních právních předpisů.

Liberalismus, který původně chtěl působnost státu co možno omeziti, který razil heslo »laissez faire, laissez passer«, učinil vlastně stát všemohoucím, alespoň po stránce právní. Stát nabyl vlastně absolutní moci. Celou řadu funkcí, jež mohly a konaly dříve korporace autonomní, vykonával liberalistický stát. Užívání této moci je přiznáváno vládnoucím skupinám a individuí podle jejich zájmů. Tato nauka o státní všemohoucnosti, tato laicisace společnosti, je v podstatě i příčinou nespoutanosti hospodářského života.

Fašismus a směry jemu příbuzné jsou reakcí na tuto nespoutanost. Fašismus podle svých teoretiků nechce bráti lidem svobodu, ale chce ji usměrniti. Svoboda je teprve tehdy konkrétní, je-li jasně vymezena. Tato these by byla správná, kdyby fašismus neoperoval se státní všemohoucností ještě větší měrou než liberalismus. Citujeme: »Padnout musí i modla fašismu, která pod heslem „Silný stát“ chce strhnout na sebe kdejakou funkci. Když je stát zavalen nesčíslnými úkony a bere pořád dále na sebe úkoly další, pak se nedostane ke své vlastní nejdůležitější úloze. Pak je to zřízení, jež má sice ohromnou hlavu a nohy, ale chybí mu trup: chybí mu organisace, vybavená jistou samosprávou a rozhodující samostatně o řadě věcí, kterým tyto organisace — stále žijíce v oněch poměrech — daleko lépe mohou rozumět, než byrokratické orgány centralisovaného státu. Ten státní útvar s ohromnou hlavou, ale bez

⁸ Fuchs, Alfred – *Demokracie a encykliky*. Praha: Vyšehrad 1936

trupu, jest něčím nepřírozeným, protože jest projevem nedůvěry k samosprávným organizacím občanským. A není trvale užitečný stav, když není důvěry mezi představiteli moci státní na jedné straně a občanstvem na straně druhé. Ideálem musí býti, aby si státní moc vyhradila jen věci opravdu ústřední, ale jinak ostatní úkoly, pokud na ně stačí nižší organisace, přenechala těmto organisacím. Sama at' si vyhradí jenom výsostní kontrolu. Ideálem nemůže býti Mussolini, jenž formálně je šéfem šesti různých resortů ministerských a ve skutečnosti rozhoduje samovládě i v ministerstvech ostatních a rozhoduje vůbec o všem.» (Prof. B. Vašek: Nový společenský a hospodářský řád. Katolický almanach 1931)

Fašismus se sice pokusil o korporační řád a o Velkou chartu práce a měl dojista i jisté úspěchy, ale zbožnil stát a učinil jej měřítkem všech věcí.

Jeho ideálem jest vlastně zmobilisovaný národ. Ideologie fašismu není zcela propracována, jak jsme viděli zejména i na pražském filosofickém kongresu, kde sice zástupci fašistické ideologie kritisovali liberalismus a demokracii, ale nepodali ucelené teorie fašistické. Ke cti italského fašismu jest však nutno říci, že se celkem nepokoušel o usměrnění duchů, a že se dopouštěl zákroku proti myslitelům jenom tehdy, když se tito intelektuálové stavěli přímo proti němu. Jinak dovedl od počátku získati si pro sebe tvůrčí duchy, zvláště futuristy. Také přes všecko vyvyšování latinské rasy nikdy nedospěl k takovým důsledkům jako hitlerismus, který jménem čisté rasy zavádí přímo racionální chov lidí jako racionální chov dobytka. Naopak: Mussolini tento způsob přímo odmítá. Italský korporativismus neruší soukromého vlastnictví, ale usměrňuje vzájemný poměr jednotlivých stavů a stará se často velmi důmyslně o jejich vzájemnou koordinaci. Spatřuje v korporativismu překonání liberalistického kapitalismu.

Teoretikům italského korporativismu velmi záleží na tom, aby dokázali, že fašistický princip »authority, řádu a hierarchie« nechce rušiti osobní

svobody. Ve své pražské přednášce prohlašoval bývalý min. korporací Bottai, že ve společenské koncepci korporativistické bude svobody více než ve státě liberalistickém. »Jedině organisace kolektivních funkcí lidské společnosti jest s to, aby vytvořila individuální svobodu konkrétní, protože vymezenou; bezpečnou, protože solidární: toliko takto se přemění individuální svoboda v organickou svobodu vymezenou místně a podle povolání a teprve pak se bude moci uplatnit jako kolektivní princip.«

V korporativním státě dostává se sociálním skupinám (kategoriím) uznání jejich existence a funkce. Jsou připuštěny k životu zákonnému. Orgánem sociální kategorie je v italském korporativismu syndikát. Zákony italského korporativního zřízení, z nichž první, základní, pochází z roku 1926, uznávají právně syndikáty a propůjčují jim přímo tuto funkci, zastupování kategorie, zastupování právní, aby syndikáty byly způsobilé k jednání v mezích právního řádu-za účelem hospodářským, morálním, kulturním a politickým. Zastoupení politického se mu dostává rovněž, neboť fašistický režim uznává, že má býti účasten při »tvoření politické vůle národa«.

Funkce syndikátu v korporativním zřízení italském je tedy širší než v syndikalismu, v odborovém hnutí nebo než ve zřízení společenstev ve státech nefašistických. Syndikát je stálým orgánem pro hájení zájmů kategorie. Stát pak politickou mocí usměrňuje přání a zájmy jednotlivých kategorií, aby šly společně za cílem státním a národním.

Hlavní zisk z této organisace jest podle Bortaie v tom, že v Italii byl takto odstraněn třídní boj. Nikdo ovšem nechce tvrditi, že by byly odstraněny zájmové protiklady jednotlivých kategorií, ale není třídního boje ve smyslu marxistickém, takže kontrasty zájmové nejsou pramenem rozvratu, nýbrž podnětem k závodění. Korporativismus prý také působí, že tyto zájmy nebývají přeceňovány, jak se často děje v demokracii ovládané stranami.

Jednotlivé syndikáty tvoří vyšší jednotku, korporací, jež sdružuje takové kategorie práce, které mají společný zájem. Úkoly, funkce, činnost

korporace jsou ryze hospodářské, ale není možno plně oddělit hospodářství od politiky. Korporace tvoří sekce Národní Rady korporací. Její členové jsou jmenováni paritně korporacemi zaměstnavatelů a dělníků. Odpovídají sedmi velkými kategoriemi hospodářské činnosti. Jsou to: průmysl, zemědělství, obchod, banky, pozemní doprava, námořní doprava, duševní pracovníci. Další specialisace není ovšem vyloučena. Tak se oddělila na př. od korporace duševních pracovníků na př. skupina divadelní. Rozhodnutí vydaná podle korporativních norem mají zákonnou platnost. Hlavní osobou v podniku jest vždy jednotlivec, nikoli stát. Tím se liší korporativní koncepce zejména od koncepce socialistické a komunistické, sovětské. Stát ovšem podnikatele pobízí nebo mírní, vydává normy pro celkovou organizaci, aby byla zaručena obecná rovnováha a zájmy národního celku. — Potud prof. Bottai.

Italský fašismus začal jako živelné hnutí, nikoli jako propracovaný systém myšlenkový. Na počátku se v něm často projevovaly i tendence, jež mu jsou dnes přímo protichůdné. Vzpomínám si na výrok čelného fašistického intelektuálního činitele, jehož jsem se ptal po základních тезích fašismu. Odpověděl mi tehdy (v roce 1923): »Il fascismo è una minestra.« Minestra je totiž hustá italská polévka, do které se dává všecko možné: zelenina, maso, pečivo, čím hustší, tím lepší, Touto minestrou zůstal fašismus dosti dlouho, než se teoreticky vykrystalisoval. Bylo dobrou politikou Mussoliniho, že dovedl brzy získat intelektuály značného myšlenkového formátu. Z tvořících umělců šla ihned s fašismem — jak řečeno — celá škola futuristická, protože jejímu zdůrazňovanému vitalismu fašistický směr dobře odpovídal. Jistě se jim ovšem líbilo i to, že fašismus apeloval více na cit, než na intelekt. Nevznikl z potřeby teoretické, nýbrž povstal jako hnutí kázně v době, kdy v severní Italii komunisticko-socialističtí dělníci vyvlastňovali továrny a pak nevěděli, co s nimi, kdy stávka stíhala stávku, a kdy v Římě vládla slabá vláda liberálních advokátů. Mussolini rád srovnává svůj pochod na Řím, svou »marcia su Roma« s chvílí, kdy Caesar překročil Rubicon a řekl svoje

mínění senátu. Fašismus je vůbec hnutí navazující vědomě na italské tradice, a proto také Mussolini o něm prohlásil několikrát, že není vývozním artiklem a že jest »italianissimum«.

*

Třebaže ideologie italského fašismu není po stránce teoretické plně propracována, přece jenom fašismus operuje ještě argumenty logiky a rozumu. Tuto pevnou půdu však okamžitě opouštíme, jakmile chceme zachytiti teorii hitlerismu. Zakládá se na citu. Rozum jako pramen poznání jest přímo zavrhován tam, kde by rozumný poznatek odporoval citu nebo vůli. Rozumová skepse předválečné filosofie nese v hitlerismu podivné ovoce. Hakenkreuzlerství lze shrnouti nikoli do rozumových formulek, ale do hesel. Hitlerovství nežádá dogmatickou jednotu v nauce, jako spíše jednotu vůle. Je to hnutí romantické, jež počítá s tajemným hlasem krve, jež nepřeje analytickému intelektu.

Thesí dnešního německého režimu jest především, že existuje jediná ušlechtilá lidská rasa, a tou jsou Germáni, resp. nordické plemeno vůbec. Všecko, co jest v lidské kultuře cenného, jest prý vynálezem nordického člověka. I křesťanství prý bylo formulováno nordickými plemy a teprve pak prý přešlo do Palestiny a tam degenerovalo. Proto také protestantská skupina »Deutsche Christen«, jež jest exponentkou režimu, staví na oltáře kříž hákovitý vedle kříže Kristova, ne-li nad kříž Kristův. Z tohoto důvodu klade dnešní režim velký důraz na vlastnosti tělesné, neboť jest přesvědčen, že jedině rasově čistý, plnokrevný nordický člověk je s to, aby vytvořil zdravou kulturu. Lidé mají býti pěstění racionálně. Duševní složitost není ráda viděna a neuznává se.

Za každým heslem, byt sebe více rozmělněným pro potřebu davovou, je stopa filosofické myšlenky. Také v ideologii lomeného kříže jsou ideje myslitelů, ovšem k nepoznání změlněné. Jsou v ní myšlenky německé romantiky, filosofů severské rasy, jako byli Gobineau, Houston, Stewart, Chamberlain, jsou v ní i stopy Nietzschevského nadčlověčenství,

wagnerovského romantismu, Stirnerova Jedinice, teorií Spenglerových o dekadenci Evropy atd. Zejména jest v ní však ohlas myšlenek Klagesových. Podle této nauky jest duše spjata nerozlučně s tělem. Duch naproti tomu »vane, kde chce«. Jest bez kořenů, světélkuje, ale nic neosvětí. — Proti tomuto »duchu«, proti duchaplnosti, jež není zakotvena v půdě, v zemi a v rase, jest prý nutno bojovati. V kultuře má místo pouze duše spjatá s tělem, tedy s krví a rasou. »Duch« prý to je, který atomisoval společnost ve smyslu liberalistickém, který učinil jedince osiřelým, odděleným od jakéhokoliv společenství. Kolektivní národní »duši« jest nutno naproti tomu pěstovat. Duše prý souvisí s rasou, jejíž kvalita jest závislá na kvalitě krve. Tato podivná směs nejhrubšího materialismu, jenž činí kvalitu člověka závislou na jeho vlastnostech fyziologických a biologických, s romantismem krve vede k dalšímu kulturnímu heslu hakenkreuzlerského Německa. Je to heslo »Asphaltliteratur« — asfaltová literatura.

Asphaltliteratur, jejíž reprezentativní knihy byly slavnostně spáleny, jest protikladem k literatuře zemité, vycházející z orné půdy. Literatura asfaltu jest prý literaturou zkaženého velkoměsta, literaturou duchaplnou, literaturou zhoubného ducha bez vlasti. Není snad třeba dokazovat, že toto heslo jest naprosto neschopné, aby bylo kriteriem literatury. Vždyť nezáleží na látce, nýbrž na zpracování. Někdo si může zvolit látku vlasteneckou nebo zemitou a vytvoří pustý kýč. Jiný může svoje dílo naplnit pravým národním duchem, třebaže děj románu se odehrával na velkoměstském asfaltu. Jest ovšem pravda, že současně s dobrou literaturou bylo v Německu spáleno i mnoho braku a skutečné pornografie, ale nezapomínejme, že jen ze spisovatelů režimem uznávaných jest na př. Hans Heinz Evers, jehož produkty nejenom hraničí na pornografii, ale jsou i Asphaltliteraturou v pravém slova smyslu.

Jiné hakenkreuzlerské heslo jest heslo totality. Souvisí s hesly, jež jsme uvedli. Liberalismus rozpoltil člověka. Hakenkreuzlerství chce místo individuí míti národní kolektivum. Žádá nikoli rozpolcenost, nýbrž

celkovost, totalitu. Stát je podle tohoto učení nejvyšší koncepcí člověka. Má nárok na všechny složky společenské, ba i na svědomí. Proto zeje nepřeklenutelná propast mezi heslem státní totality a křesťanstvím-. Od hesla totality jest odvozeno heslo »usměrnění«, »Gleichschaltung«. Národ má soustřediti svou vůli jedním směrem. Slovo »Gleichschaltung« připomíná názvosloví elektrotechnické. »Einschalten, ausschalten« se užívá o elektrickém proudu. Jde o jednosměrný proud všeho národního myšlení, třeba i za cenu fysického násilí a koncentračních táborů. Režim neuznává hodnoty lidské osobnosti. Jeho ideálem jest davový člověk, poslušný autority, voják. Proto i právníci a filosofové jsou cvičeni k výkonu svého budoucího povolání v polovojských táborech. Odtud také odpor k římskému právu, jež jest pro Germána příliš individualistické. Germánské právo nezná rovnosti před zákonem. Germán má privilegované postavení. Tím byla v Německu vlastně zrušena právní jednota a jistota.

Symbolem toho všeho jest pak lomený kříž. Původ tohoto znaku jest nejasný. Podle teoretiků nynějšího německého režimu jest prý lomený kříž starou germánskou runou. Právě proto, že toto znamení (jež de facto jest původu orientálního ne-li přímo židovského) je zastřeno tajemným nimbem, hodí se dobře za symbol a heslo, jehož úkolem jest, aby koncentrovalo mysl určitým směrem, ale aby zároveň bylo rozumově dost nejasné, aby si do něho mohl každý vložit svoje tužby a přání.

Německo učinilo sice náběh ke stavovskému zřízení hlavně tím, že sloučilo odborové organisace v jednotnou říšskou organisaci, ale zůstalo na poloviční cestě pro přílišný vliv velkopřemyslu. Jisté úspěchy vykazuje na půdě zákonodárství selského, jež se svým konservativním charakterem lépe hodilo pro usměrňovací pokusy, než život průmyslový a život kulturní. Zejména pozoruhodná jest instituce dědičného statku, o níž budeme ještě mluvit. Jako v celé soustavě lomeného kříže, zůstalo i v jeho sociální organisaci mnoho nedomyšleného.

Vývoj německé státní soustavy od smrti Hindenburgovy, kdy v rukou Vůdce byla soustředěna veškerá moc, vedl k státní formě, jež se v odborné literatuře nazývá m o n o k r a t i s m e m. Občanům jsou vzata všechna politická práva a soustředěna na jedinou osobu. Není prostě oblasti, v níž by byl občan svobodný. Vidíme to ze zásahů státu do oborů kulturních, vidíme to na tragickém zápase v německém protestantismu, vidíme to také na heroickém boji německých katolíků proti bludům lomeného kříže. Mohla by se vyskytnouti otázka: Jak jest možno, že hnutí, jež potíralo liberalismus a individualismus, dalo pojednou veškeru moc jednotlivci? Odpověď zní, že německý říšský Vůdce nevládne jménem své osobnosti, nýbrž jménem kolektivního principu. Monokratický systém soustřeďuje v sobě všechny výstřelky individualismu i kolektivismu. Křesťanství nestojí ani na stanovisku individualistickém, ani kolektivistickém, nýbrž na stanovisku personalistickém. V pojednání o křesťanském pojetí osobnosti napsal Quido Gonella nedávno do »Illustrazione Vaticana«, že v naší době pokračuje prudce proces odosobnění. Je působen mechanistickou, strojovou kulturou naší doby. Dnešní člověk nemá již snahy po osobitém životě. V Americe, chtějí-li se informovati, kým kdo jest, táží se, jaký jest jeho obchod. Člověk splynul se svým občanským výkonem, nechce být osobností, uniformuje se. Křesťanství ovšem nehlásá individualismus, nehlásá sobecké pěstování osobnosti, ale neschvaluje také potlačování její, neboť respektuje v každém jednotlivci nesmrtelnou lidskou duši!

Karel Poláček

(22. března 1892 Rychnov nad Kněžnou – 21. ledna 1945 Gliwice) byl český spisovatel, humorista, novinář a filmový scenárista.

Poláček studoval v Rychnově vyšší gymnázium, byl však vyhozen pro „vzdorovité chování“ a špatný prospěch. Nakonec gymnázium dokončil maturitní zkouškou v Truhlářské ulici v Praze roku 1912. Poté začal studovat na právnické fakultě Karlovy univerzity.

Od roku 1920 začal psát do satirických časopisů Štika venkova a Nebojsa. Zde se seznámil s bratry Karlem a Josefem Čapkovými. Stal se také členem kruhu pátečníků. Od roku 1922 soustavně spolupracoval s Lidovými novinami jako sloupkař a fejetonista a také soudní zpravodaj. V druhé polovině 20. let působil jako redaktor Tvorby, od roku 1928 pracoval v listech vydavatelství Melantrich, především v Českém slově jako sloupkař a soudničkář. V letech 1927–1930 redigoval humoristický časopis Dobrý den. V roce 1933 znovu nastoupil do Lidových novin; v roce 1939 byl kvůli zavádění rasových zákonů propuštěn. Do Lidových novin psal zejména sloupky a soudničky.

Německá okupace a rasová perzekuce Poláčkovi znemožnily pracovat v novinách; živil se jako knihovník v Židovské náboženské obci. Dne 5. července 1943 byli Karel Poláček deportováni do terezínského ghetta, 19. října 1944 pak nastoupili do transportu do koncentračního tábora Osvětim. Není známo, zda Poláček zahynul na pochodu, při vstupní selekci nebo ještě později. Údaj 21. ledna 1945 odpovídá datu selekce v koncentračním táboře Gleiwitz.

Kromě stovek fejetonů či soudniček, známých románů typu Muži v offsidu či Hostinec u kamenného stolu, nebo dětské knížky Bylo nás pět, sepsal též satirický Žurnalistický slovník, v němž si tropí výsměch z dobového

novinářského frázismu. Právě pro důsledný odpor k žurnalistické a politické frázi, posmutnělý humor a niterný realismus byl srovnáván s A. P. Čechovem.

Úvaha o české polemice⁹

V poslední době mluvilo se horlivě o tom, že bude v Praze založeno vysoké učení žurnalistické, kterým má se zajisté vyplniti ona známá citelná mezera v našem školství. Iniciátoři tohoto výtečného podniku rozvinuli již také okázale program nové školy. Učební osnova bude velmi široká: bude obsahovati všechny obory lidského vědění od nejstarších dob až po naše časy. Diplomovaná žurnalistická mládež, kterou propustí nové učení, bude podle toho tak vzdělaná, že samotné pomyšlení je hrozné.

Jednoho však jsme v seznamu předmětů učebných postrádali. To jest, budou-li se také novinářští žáci učit o polemice, a to speciálně o polemice politické. Totiž dlužno hned z počátku říci, že československá polemika je obor, kterému je přiznati v činnosti novinářské největší důležitost: alespoň materielně – vyplnit největší část listu, a to je nejhlavnější. Potom je to obor, který se hodí nejlépe za předmět vyučovací: Československá polemika politická je útvar ustrnulý, fosilní a nehybný. Je to obmezený počet určitých vzorců, které dají se aplikovati na každý jednotlivý případ. Činnost polemická záleží, abychom se tak vyjádřili, v pilné úřední práci vnitřní; ducha k tomu netřeba. Ovšem hovoříme zde o novinářské polemice. Literární polemika je zcela něco jiného. Zde bojují spolu intelektuálové, kteří mají ve své zbrojnici k boji připravenou zásobu krásných rčení, citátů z učenců, paraboly z Písma i metafory básníků. Osobní útoky a nestydatosti odívají se tu v takovou nádhernou formu, že srdce rozkoší přetéká.

⁹ Převzato z: Poláček, Karel - 35 sloupků. Praha: Městská knihovna 2016. ISBN 978-80-7532-135-0

Tedy pojednejme o české novinářské polemice. Základem této polemiky je takzvané odhalení. V čem pozůstává odhalení, víme všichni: netřeba se o tom šířiti. To, co se na odhalení naváže, nazývá se štváním, a to pokud možno nezodpovědným. Při této příležitosti hází se kal na šediny odpůrců. Staříčkým senátorům a všem politikům, kteří dosáhli kanonického stáří, vytýká se uličnictví. Senátoři brání se tak, že obviňují své odpůrce z nestydatosti a hulvátství. Jeví se v tomto způsobu jistý kus bujarého mládí. Obě zneprátelené strany jsou ovšem prolhané a jejich tisk zpravidla prodejný. Z toho by bylo lze usuzovati, že novináři jsou následkem neustálého podplácení stav neobyčejně zámožný.

Technicky záleží novinářská polemika v skandalizování odpůrce čili jinak řečeno v odvracování pozornosti rozmazáváním malicherných klepů. To nazývá se také prudká kampaň, kterou se zkreslují historické skutečnosti, ale kterou se také nehoráznosti nepřátelského tisku uvádějí na pravou míru. Povšechně nazývá se toto dění podívaná pro bohy aneb tanec mezi vejci. Umlkne-li odpůrce, vytkne se mu vítězně, že mlčí jako zařezaný; nemlčí-li však, pak vyřítí se na nepřítele jako pes od řetězu. Nařkne-li se odpůrce, pak utíká se od důkazů k takovým prostředkům, jichž cíl je průhledný, totiž rozbít něco (solidaritu, jednotu, frontu, družstevní hnutí apod.).

Názvy, které užívají se v polemickém souboji, berou se ze všech dílů světa: nejvíce jich dodává Afrika. Z tuzemska pochází pouze zaplacený žoldněř, nádeník a námezdník. Z geografie africké máme tu od doby války Itálie s Habešany mameluky a z cestopisů Livingstonových, Stanleyových a Holubových Křováky od břehů Ukereve a Albert-nyassa a křovácké mravy. Z Číny importují se najatí kuliové. Ačkoli američtí indiáni jsou do té míry pacifikováni a lidé tak mírných způsobů, že by nemohli býti ani redaktory krajinských týdeníků, přece máme od nich hurónský řev, který spouští čas od času ten či onen list; a přece tvrdí lidé Ameriky znalí, že ani Hurónové, ani Cherokeeové, ani Komančové, aniž jakékoli jiné kmeny od břehů Mississippi či Orinoka neřvou; naopak: plaví se klidně po kánoích.

Nejméně celkem terminologie je z Austrálie. Tu a tam importuje se poskrovnu nějaký blboun nejapný (Didus ineptus). A přece žije tu zvíře ptakopysk podivný, kterého bylo by lze přirovnati k národně-demokratickému dělníkovi: není savec – snáší vejce: a ptáci jím opovrhují, řkouce, že je čtvernožec. Divno, že ptakopysku nebylo užito v boji proti národní demokracii. Avšak, jak řečeno, česká novinářská polemika postrádá tvůrčí fantazie.

Eduard Bass

(1. ledna 1888 Praha-Malá Strana – 2. října 1946 Praha). Český spisovatel, novinář, zpěvák, fejetonista, herec a textař (vlastním jménem Eduard Schmidt). Už ve věku málo přes dvacet let vystupoval jako recitátor a zpěvák v Schöblově kabaretu U Bílé labutě. Znamější však je spíše jako spoluvůrce literárního kabaretu Červená sedma. Působil jako fejetonista, reportér, soudnickář a divadelní kritik. Vydával kabaretní texty edici Syrinx a satirický časopis Šibeničky. Později byl ředitelem v pražských kabaretech Červená sedma a Rokoko. V učebnicích české literatury je však spíše veden jako redaktor Lidových novin (1921–1942) a řadu let také jako jejich šéfredaktor (1933–1941). Po válce navázal na okupací přerušenu činnost ve vedení přejmenovaných Svobodných novin, ale jen nakrátko. Zemřel v pouhých osmapadesáti letech.

Bass byl vybaven velmi bohatou a vtipnou slovní zásobou a stylistickým talentem příbuzným tomu Poláckovu. Kromě známých próz Klapzubova jedenáctka, Cirkus Humberto či Lidi z maringotek sepsal dlouhou řadu povídek, fejetonů či – jak se kdysi říkalo – humoresek.

***Jsem veden v patrnosti*¹⁰**

Od několika dnů je mi blaze u srdce. Jsem veden v patrnosti! Chápete, co to je? Jaký krásný pocit se zmocní člověka, ví-li, že není již neznámou jednotkou bloudící po světě, ubohou jednuštičkou, na jejímž osudu nesejde a která může zajíti, aniž kdo hne prstem. Jsem veden v patrnosti, to jest, kdosi neznámý bdí nad mým konáním, ostříhá mých kroků, nevím sice jak, nevím sice proč, ale na tom přece nijak nezáleží – jen když jsem

¹⁰ Převzato z: Bass, Eduard - *Pražské a jiné historie*. Praha: Městská knihovna 2017.

ISBN 978-80-7587-393-4

veden v patrnosti! A to nikoliv nějakou anonymní, nezvěstnou, nezbadatelnou Božskou Prozřetelností, nýbrž úřadem velmi zvěstným, velmi reelním, velmi pozemským, ba zemským, totiž Zemskou správou politickou, oddělení 31, v Praze.

Ví bůh, že jsem se o tuto podivuhodnou výsadu neucházel, že jsem si jí žádnou protekci nevydobýval, ba že jsem se v neprozíravosti první chvíle zpěchoval rozmnožovati starosti oné vznešené instituce ještě zájmem o mé, poněkud nespořádané, osudy. Úřady samy mi vnutily svou vrchnoporučenskou péči, a mně tedy nezbývá než poslechnouti. Ale více než všechno mé ujišťování osvětlí věc pragmatické vyličení, jak se stalo, že jsem se octl v patrnosti zemské správy politické.

Začalo se to malým lístkem, který se objevil jednoho dne na mém redakčním stole a kterým mě policejní komisařství v Praze II zvalo, abych v pondělí o 13. hodině navštívil jeho útulné místnosti v Salmovské ulici. „V záležitosti šetření“ stálo tam na konci a to mě velmi potěšilo. I policie chce šetřit, řekl jsem si, a zřejmě potřebuje rady muže rozvážného a světa znalého. Půjdeš tam a poradíš. Možná, že i jiné úřady chtějí „cestou rekvizice“ vyslechnouti tvé mínění. Tak či onak, je to vždy potěšující zjev, když si úřad ve svých těžkostech dovede najít spolehlivého rádce. Později jsem se poněkud zneklidnil, když mě napadlo, zda policii neběží snad o šetření mé vlastní. To by byla arci kapitola poněkud choulostivá; a dost možná, že se našel leckdo, jenž si musel stěžovati na mou nešetrnost. Ale šel jsem tam přesto, že se mi i hodina pozvání zdála poněkud divnou. O 13. hodině se přece obědvá, kdežto návštěvy se podle Gutha vykonávají dopoledne a přijímají odpoledne. Ve své domněnce jsem se nemýlil – úředník byl skutečně na obědě a já musel přijít až druhý den. A když jsem se postavil do řady paniček, obeslaných pro špatné hlášení podnájemníků a jiné špatnosti, které mohou nastati mezi nájemnicí a podnájemníkem, dočkal jsem se konečně chvíle, kdy jsem mohl podati úředníku lístek, zdvořile se usmáti a přátelsky – aby se hned vidělo, že nejsem nějaká delikventní kvartýrská – prohoditi:

„Já sem jdu pro ty úspory!“

Úředník si mě změřil a povídá:

„Jaké úspory? Copak jsme nějaká špárkasa?“

„No, prosím. Jdu sem ohledně toho spoření. Je to přece na obsílce.“

Podíval se na ni a vykřikl: „Tady stojí šetření!“

„Nu právě! V tom se dá mnoho dělat!“

„Ale to je naše, policajtské šetření!“

„I v tom prosím. Začněme třeba u koní. Máte koně moc tlusté. Kdyby se...“

Nenechal mne domluvit, nýbrž požádal mě, abych si napřed sedl a pak abych mu řekl, jak se jmenuji. Mezitím vytáhl tlustý spis hustě všelijakými poznámkami popsaný. Pak se zahloubal do čtení a na dlouhou chvíli na mě zapomněl. Neodvážil jsem se ho rušit, až konečně zvedl hlavu, namočil pero a dal mi hádanku: Kdy jsem se narodil. Pak kde. Kam přísluším. Jsem-li ženat. Jakého vyznání. Kde bydlím. Čím jsem. Všecko jsem to uhodl, až na to poslední. Neboť když jsem řekl, že jsem redaktor, zavrtěl hlavou, vytáhl z fasciklu arch papíru a řekl:

„Chyba. Tady nás žádá zemská správa politická, abyste vyplnil tento arch.“

Podíval jsem se na něj. Nahoře bylo vytištěno:

Země Čechy

Z. spr. pol. oddělení 31

HUDEBNÍ UMĚLCI – VEDENÍ V PATRNOSTI

A pod tím všelijaké rubriky. Ted' jsem zase já zavrtěl hlavou:

„Chyba. Nejsem žádný hudební umělec.“

Podíval se na mě nedůvěřivě.

„Nefoukáte na trumpetu nebo nějaký jiný nástroj?“ Mráz mi přeběhl záda, když jsem si uvědomil, že asi vypadám, jako bych foukal na trumpetu.

A zkroušeně jsem odpověděl:

„Ne prosím, nefoukám ani na trumpetu, ani na buben, ba ani na basu ne.“

Díval se zase do archů.

„Nu, snad přece na něco hrajete?“

„Prosím na nic.“

„Vy teda vůbec nehrajete?“

„Vůbec ne.“

Zase se díval do archů, pak se podíval na mé brejle a vykřikl:

„Už to mám! Vy jste hudební skladatel!“

„Voda,“ povídám, „samá voda. Dejte se poddat: redaktor.“

„A nikdy jste nic neskládal?“

„Nikdy ne.“

„Tak co to po nás chtějí?“

To jsme arci nevěděli, ani on, ani já. Tož jsme se dohodli, že ten soupisný arch slavné zemské správě politické vrátí a napíše jí, že „cestou rekvizice vyslechnutý Eduard Bass není žádný hudební umělec a nepřeje si být veden v patrnosti“.

S tím jsme se rozešli, ale péči zemské politické správy jsem se tím nevymkl. Neuplynulo ani čtrnáct dní, snídal jsem zrovna, když vrazila služka do pokoje všeka bledá a vykřikla:

„Ježíšmarjá, milostpane, je tu pro nich policajt!“

Vyjdu ven a tu mi strážník se zdvořilým pozdravem podává známý lístek. Pozvání na komisařství v Dejvicích. „V pondělí, mezi 9.–1. hod.“

„I ne, holoubkové strážní,“ řekl jsem si v duchu, „na to vám nenalétnu. Já už vím, že vždycky v pondělí obědváte!“

A vypravil jsem se tam v úterý. Na obsílce stálo tentokrát: „v civilní věci“. Nu, řekl jsem si, to je konečně jasné označení! Co všechno by mi strašilo v hlavě, kdyby tam zase stálo „v záležitosti šetření“. Takto však napíší „v civilní věci“ a člověk hned ví, co po něm chtějí. Přišel jsem tam a hlásím se: v civilní věci prosím. Komisař prohlédl lístek, sáhl do zásuvky a vytáhl zase tlustý fascikl křížem krážem poznámkami opatřený. Ale jak mi dal hádati, jak se jmenuji, zarazil jsem mu ruku s pérem a řekl jsem:

„Jestli zase chcete tvrdit, že jsem hudební umělec, to si napřed pročtěte akta. Někde tam stojí, že nejsem a že si nepřeji být veden v patrnosti.“

„To já vím,“ odpověděl komisař, „to jste vypověděl už v Salmovské ulici. Ale když nám to shora zase posílají, musíme to vyplnit znovu.“

„Ale já na nic nefoukám,“ vykřikl jsem už zoufale. „To taky netvrdím,“ prohlásil, „tady stojí, že jste hudební skladatel.“

„Namouduši, pane komisaři, věřte mi to, prosím vás – nejsem! Já bych se přece přiznal! Vezměte mě třeba do křížového výsledku, jen ne do vyšetřující vazby!“

Mluvil jsem do něho asi dvě a půl hodiny; nakonec zakýval hlavou, vzdechl a povídá:

„Já vám to sem tedy zase napíši, ale prosím vás, vezměte si ten arch s sebou a nějak jej vyplňte. Jinak se toho nezbavíte. Komisariátů je ve Velké Praze moc, a než vás na všechny předvolají, třeba byste se přece někde přiznal.“

Poděkoval jsem mu srdečně a díval jsem se na něho, jak krásnými úředními instrumentály píše, že nejsem „ani hudebním umělcem, ani skladatelem, nýbrž spisovatelem a redaktorem“.

Pak jsme se přátelsky rozloučili, ale já nevěděl, že každý ten sedmý pád předchází můj vlastní pád. Neboť kapsou zimníku a vším šatstvem pálil mě soupisný arch, který jsem si musel odnést. Na jeho dolním okraji jsem totiž objevil řadu cifer a písmen:

31–836 ai 192...31–369535

Nebylo uniknutí. Těmito pekelnými značkami jsem zřejmě označen a už veden v patrnosti. Jsou ztotožněny s mou osobou, jako by mi byly vpáleny do ramene. Nezabývám se jich. Zmocnily se mne, zdvojily můj život. Jeden vedu jako hříšný člověk, druhý jako číslo. Zatímco se snažím ubránit se hořkým a podlehnouti sladkým nástrahám světa, jsem vecpán v registratuře 31. oddělení. Smím se vůbec svou soukromou existencí postavit proti existenci úřední? Není tato mnohem důležitější oné? Není vlastně má pravá bytost v registratuře, zatímco můj Manhattan-cocktail v Pasáž-baru srká jen její vnější, mechanický, schematický, tělesný náznak? Jakže, toto tílko, o jehož blaho jsem vždy tolik pečoval, které jsem hýčkal a tak říkajíc na rukou nosil, – toto tílko tedy je jen ubohý náznak úředního aktu, s nímž se dokonce ocitá v rozporu, takže ani nemá práva na své trvání?

Té noci jsem nezavřel očí v zoufalých rozporech, které mi vyvstaly na mysli. A když ráno svítalo, viděl jsem před sebou jedinou možnost a zároveň svrchovanou povinnost: uvést své bytí v soulad s číslem 31–369535 zemské správy politické. A vstav, vzal jsem pero a soupisný arch a po poctivém zpytování svědomí vypsál jsem svoje nacionále a konečně i onen nejspornější článek 4:

Nástroj Gramofon

Odborné působení Doma

Zkoušky Snášejí sousedé

Když jsem arch vložil do obálky a odeslal 31. oddělení, spadl mi kámen ze srdce. A v tu chvíli jsem poznal, jak pošetile, neprozíravě a hloupě se brání člověk osudu, jenž jej čeká a který teprve svým splněním přináší pravé štěstí. Vykonal jsem svou povinnost, sjednotil jsem svůj civilní život s úředním a hle, blaho neskonalé mě zavaluje. Co se mně může stát? I kdyby mě opustila laskavá manželka, i kdyby zemřely mé milované děti, kdyby mi zahynul kanár a pošel můj pes, nebudu opuštěn, nebudu sám – jsem veden v patrnosti!

Josef Čapek

Josef Čapek (23. března 1887 Hronov – duben 1945 Bergen-Belsen) byl český malíř, grafik, knižní ilustrátor a spisovatel. Byl starším bratrem spisovatele Karla Čapka (1890–1938).

Po absolutoriu na Uměleckoprůmyslové škole odjel na podzim 1910 do Paříže, kam za ním přijel i bratr Karel. Zde J. Čapek navštěvoval Colarossiho akademii. Po návratu z Paříže se Josef Čapek stal redaktorem Uměleckého měsíčníku (1911–1912), orgánu Skupiny výtvarných umělců, jejímž se stal členem. Po rozchodu se Skupinou vstoupil do výtvarného spolku Mánes, kde byl v letech 1913–1914 spoluredaktorem jeho časopisu Volné směry. V čísle 17/1913 uveřejnil svou nejzávažnější esej Tvořivá povaha moderní doby, ve které vyjádřil nejen svůj názor na moderní umění, ale i na samu podstatu umělecké tvořivosti. V roce 1918 se stal redaktorem Národních listů a v letech 1918–1920 redigoval časopis Nebojsa. V roce 1921 spolu s bratrem Karlem Národní listy opustil a stal se na 18 let (až do svého zatčení v roce 1939) redaktorem a výtvarným kritikem Lidových novin. Působil i jako karikaturista a přispíval do mnoha dalších deníků a časopisů.

1. září 1939 byl v Želivě u Humpolce zatčen gestapem a uvězněn. 9. září byl spolu s dalšími vězni převezen do koncentračního tábora Dachau u Mnichova a odtud 26. září do Buchenwaldu, kde byl vězněn dva a půl roku. Od roku 1941 byl přidělen do malířské a písmomalířské dílny, kde maloval rodokmeny členů SS. Tato činnost byla přidělena i dalším malířům, např. Emilu Fillovi. 26. června 1942 byl převezen do koncentračního tábora v Sachsenhausen, kde znovu pracoval v malířské dílně. Tajně překládal anglickou, španělskou a norskou poezii. V prosinci 1942 vytvořil svou první rozsáhlou báseň Za bratrem Karlem a také kreslil drobné črty tužkou. V následujícím roce v psaní poezie pokračoval, jeho

básně kolovaly mezi spoluvězni v opisech. 25. února 1945 byl převezen do koncentračního tábora v Bergen-Belsenu, kde následně vypukla tyfová epidemie. Jeho tělo nedokázalo skvrnitý tyfus porazit. Podle některých svědectví byl ještě 13. dubna 1945 naživu. Podle všech náznaků však zemřel krátce před osvobozením tábora.

Josef Čapek byl mužem mnoha talentů, samozřejmě výtvarného, vytvořil si de facto vlastní žánr a nezaměnitelný rukopis. Ale i na poli literárním nezůstal nic dlužen. Od aforismů, úvah a reflexí (Psáno do mraků), sbírky povídek (Lélio, Pro delfína), přes filosofující texty (Kulhavý poutník, Stín kapradiny) až po nesmrtelné Pohádky o pejskovi a kočičce.

Diletantská povídka¹¹

Je na světě mnoho diletantů, holičů, hostinských a úředníků, malířů samouků, kteří z dlouhé chvíle malují obrázky. Jak dalece se tyto diletantské obrázky liší od obrazů malovaných akademickými malíři, to je snad dosti známo. Opakují rády staré šablony, pro zevrubnost zabíhají až do zbytečných titěrností a vyznačují se nedokonalou perspektivou.

Méně známá je však diletantská literatura, ne, že by se jí dosti nepsalo, ale dostává se na veřejnost přece jen řidčeji než ochotnické obrázky a řezby. Noviny, jejichž zábavná část je obesílána příspěvky z nejširších vrstev, otiskují z tohoto různorodého materiálu vše, co vykazuje nějakou úroveň: to jest příspěvky nejlepší, dobré a slabé, pokud vyhovují jakés takés představě literatury. Mezi tím, co nemožno otisknouti, vyskytují se i pokusy diletantské, psané lidmi bez literárních schopností; jsou to věci směšné a bez umu, jichž skutečně nelze čísti. Z veškeré té diletantské literatury, jež se mi kdy dostala do ruky, uschoval jsem si ukázkou jedinou, obzvláště význačnou, která skutečně není nezajímavá. Ukazuje všechny

¹¹ Převzato z: Čapek, Josef – *Diletantská povídka*. Praha: Městská knihovna 20187.
ISBN 978-80-7587-579-2

vlastnosti lidového literárního diletantismu velmi výrazně: jistou nevkusnost ve výběru a opisu, velikou naivnost, přímo dětinskost představ, a obzvláštní zevrubnost, která ovšem látku ponořuje do směšnosti. Je to zcela dokumentární příklad, příbuzný obrázkům malířů-diletantů. Cituji doslovně, i s pravopisnými chybami, které zdají se býti živou součástí neumělé techniky. Povídka se počíná takto:

„Slečna Týnka byla černovlasá kráska. Měla krásné bílé zuby, nos trochu zploštělý, černé oči. Vlasy měla sčesány a ani jediný nebyl od svých druhů odchýlný. Její otec byl jí docela podobný. Jmenoval se Josef Nečaský a měl obchod se střížním zbožím. Nečaský měl za manželku rodilou z K. a s tou měl jen jedinou dceru. On se na ni často zlobil. Paní byla často upejpavá a dcera rozpustilá. Ale měl je obě rád. Pán Nečaský nicméně byl se svým stavem málo spokojen. Jeho myšlenky zalétaly často do hlučného města Prahy. Jak rád byl, když tam mohl nebo musil zaject. Tu se v Praze zdržel podle své huti. Jednou tam pobyl 14 dní bylo to před 3 lety.“

Nuže, zde hned setkáváme se s tou diletantskou zevrubností, která k výstavbě příběhu nic nepřičiňuje, není nikterak nutná. Je to jako když si lidé z domu dole u domovníkových dveří povídají o partajích; vykládání je jen chabým umem a pomocí několika méně běžných slov trochu literárně sestaveno do vět. Nu, všimněme si dále, jak tato důkladnost i při veškeré naivnosti pravdivě maluje prostředí, ducha a způsob v lůně velmi obyčejné rodiny:

„Jednou přijel z Prahy a vidí, že mu z nedobytné pokladny chybí 400 K. I rozkřikl se na ženu: Kde jsou peníze? – Nevím! – Jakže, nevíš, máš přece klíče! – Vem si raděj dýmku a kuř! – Ty hloupá stará, praštil se židlí, nenaháněj vodu na můj mlýn nebo... Kde jsou peníze!

– Proč tak dlouho nepřijedeš. Já ti je nebudu hlídat. Snad jsme je za tebou poslali do Prahy, odvětila s pláčem. – Nelži! – Tak já nevím, ty starý keřasi! – Zastoupil ji cestu a vykřikl: Kde jsou peníze? – Raději mne zabij, ale já ti neřeknu!“

Nyní přijde větší dávka prostoduchosti, která je pěkným záznamem velmi nesložitě duševnosti autorovy i jeho figur.

„Tato odpověď účinkovala výborně. Domyslí se, že mu peníze mohla vzít jen dcera. Ale proč? Mlsky se zde nedostanou, vždyť on sám prodává cukroví a co víc má ona botek a šatů veliké množství, které jí sám platím. – Přepočítal ještě jednou peníze a shledal, že mu chybí 10 desítek a 5 dvacítek a 3 pětky, dohromady 215 kor. Deficit obnášel celkem 615 kor. Co s těmi penězi jen Týnka dělá? Má jí za to žalovat? Fuj. Nebo raději nařezat? Fuj. Nebo poslat do kláštera? Třikrát fuj. Nemohl si ani představit, jak by vypadala v uniformě klášterní. I udeří na dceru: Kde jsou peníze – Povím ti to, ale napřed si zapal doutník! Já si tě nemohu představit bez doutníku! – Nedělej vtipů, nebo tě udám pro krádež, řekl suše. Zapálila mu doutník a sedla mu na klín. Poslala jsem 700 kor. svému hochovi Škopíčkovu na boty. – Tak ty miluješ chudého Škopíčka. A co dělá Václav? – Nemiluji Václava, miluji Pepíka. – Ale Václav bude doktorem a Pepík je dělník, kterému nestačí ani vysoký plat. – Toho si láska nevšímá, odpovídá Týnka a přemluví otce.“

Jak vidíme, autor ve své směsi trivialit a laciné literárnosti dobře uhodil rodinný tón. Snad je to popisováno s nevybíravou reálností, místy rovnou ze života, jak je to stupidně výstižné. Pan Nečaský jistě není aristokrat a intelektuál, nýbrž malý válečný zbohatlík. Jest to prostě pitomé prostředí, podané prostředky chudými a naivními, nicméně vystihujícími; i když tyto rozhovory jsou skládány s invencí přímo bizarní, stupidní a zase bláznivou, jeví se v nich rodinné a lidské vztahy v zrcadle velmi ostrém, které zachycuje malého člověka téměř jako v karikatuře.

„Josef Škopíček byl kolář u jisté pražské firmy; bylo mu 20 pryč. Postavy byl obyčejné. Druhý nápadník se jmenoval Václav Lovoska, syn bohatého továrníka a statkáře. Stár byl 22 let. Týnce bylo ještě 17. Byl studentem na universitě právnické v Praze. Byl náruživý sportsman, vznětlivý zlý a rozkazovačný. Škopíček byl dobrým běhounem, byl sečtělý, dobrácký,

ale ovšem že si rád potrpěl na legraci. Pan Nečaský udržoval dobrý poměr k panu Lovoskému, který mu posílal laciné věci; ovšem že byl v tom Václav, který si chtěl získati přízně budoucího tchána. Co se Škopíčka týká, neměl ho pan Nečaský rád, poněvadž mu Škopíček byl dlužen za boty. Ačkoliv se Týnce více líbil Lovoska než obyčejný a politický Škopíček, dávala přednost jeho rozvaze a vědomosti a starý Nečaský, který se s tím smířil, se těšil, že Škopíček převezme usedlost a on že půjde pěkně do Prahy. Škopíček šel do Paříže, kde pracoval na stavbě činžáku. Když mu bylo 23½ leta a Týnce 20 pocítil touhu po domově a po ženění."

A nyní přijdou roztomilé námluvy, v nichž vládne omezeně telecí duch, který se dal do těžkopádného poskoku. Škopíček přišel k Nečaským a nejprve vyhledal Týnku: „Tak slečno, dlouho jsme se neviděli. Chcete být mou? – Ach vy jste přece pravý muž! – Smím požádat o vaši ruku? – Ano, řekla chladně. – Nečaský uvítal ho s tajnou radostí, ale řekl: Najděte si holku jinou, já nebudu přece tchánem poctivého nádeníka. – Jste mi to pěkný muž a velký lichvář. – Pane, tu urážku si nechám spravit soudně! – Já taktéž! Nejen pro zrušení slibu vás budu žalovat, ale hlavně proto, že jste mi nadál poctivých nádeníků! – Vždyť jim skutečně jste. – A vy jste zas nepoctivým keřasem. Tak nemluvte, nebo nedostanete nic. – Ale pan Nečaský se mu v duhu obdivoval a v duchu si přál, aby tento chytrý Škopíček se stal jeho zetěm. Přišla Týnka. – Tak co Týnko, chceš ho nebo nechceš? – Ano, odpovídá Týnka a padla mu kolem krku. – Tak ty chceš nádeníka? – Ano, chci ho plným právem! Jak se můžeš dovolit říci takovou sprostou otázku, tatínku, – líbajíc Škopíčka. – Tak když chceš, vezmi si ho, ale ujišťuji tě, že je to veliká hanba pro mě. – Do toho mně nic není! řekla Týnka s důrazem."

Po těchto pěkných rodinných pohovorech uvádí autor doslovně celé ohlášky. Tak se to dozvěděl Lovoska, který z toho hned byl celý rudý a bez sebe, i umíní si, že ji zavede do lesa a vynutí z ní slib, že bude jeho. Poslal telegram: „Slečno Týnko, žádám Vás, abyste mi přišla na proti na

nádraží v 6 hod. večer. Jinak s...! L." Kurážná Týnka uhodla hned, že to „s“ znamená „smrt“. Přijala Lovosku „jakoby nic“ a šli do lesa.

„Cestou si vyprávěli anekdoty. To přivedlo Lovosku do veselé nálady, že by málem byl zapomněl, proč přijel. Náhle se ho Týnka optala: Tak co tomu říkáte, že se za měsíc vdávám? – Vy? vykřikl on a zbledl. – Po delším zapřisáhání vytáhl z kapsy revolver, který mu však Týnka lstí vyrvala. – Nestyděl byste se za vraždu? Jste přeci právník. – Dejte to zpátky, vy zlodějko veliká! zařval pln vzteku. Jste tisíckrát horší než tisíc loupežníků a za to vás jednou zabiji, ne dnes ale jindy. – Ale Týnka si zanotovala tuto báseň:

Jeť v světě širém mnoho bolů, však srdce musí bít

muž nesmí dbáti žádných klamů, muž pro vše musí žít.

Muž nesmí dbáti žádných klamů, on musí hrdým být.

Muž nesmí znáti srdce citů, vždy musí rozum mít.

Tu báseň zpívala s takovou útěhou, že před ní stál jako zkamenělý. Když dopěla, prosil ji, aby mu zapěla znovu. – Nejen že zazpívám, ale napíši vám ji do notýsku. – Ale slečno, vy jste taková hrozná mužatka, plačíc. – Slyšel jste ostatně z mých úst, že mi nejste sympatický. – Proč vám nejsem sympatický? Vždyť mi říkáte, že jsem hezčí než Pepík. – Ten je pravý muž a vy o 2 roky starší jste pořád jako malé dítě, utrácíte velké peníze, často se perete a mne vyhrožujete smrtí. Toho by Pepík neudělal. – Kdyby měl Pepík tolik peněz jako já! Já musím utrácet, že mám peníze; já chodím do různých zábav, ve kterých se kazím. Poněvadž on nemá, nemůže se kazit a může se bavit podle svých způsobů. – Víte-li, že Pepík také píše články do nedělních feuilletonů, aby si přivydělal? – A proto ho milujete, že o něm často čítáte!? – Ano. Jednou jsem četla jeho článek a ten mne tak pobavil, že jsem mu zaň musela poslat 700 kor."

Za tohoto rozhovoru (který literárně zhýčkanému čtenáři jistě byl požitkem, jestliže snad v očekávání věcí vážnějších se na tuto nehorázně

naivní literaturu nerozhorlil a nepraštil listem) se Lovoska dal do pláče, ale Týnka mu utírala oči a „tak mu hlaholila, že ani nepozorovali, že je 10 hodin“.

A nyní spěje příběh již rychle k smírnému konci. Lidé tu hovořili zrovna tak hloupě jako ve skutečnosti, a je to zasaženo do literárního rámce konvenčně beletristických slovíček a obrátů, jako si lidé dávají fotografie nebo barvotisky do nevkusných rámců se sametem a zlaceným pískem. Přes všechnu nemožnost a nedokonalost literárních prostředků je tu však mnoho pravdivosti; ta pravdivost dostala se sem snad bezděčně, ale je až nudně jasná, jako obyčejný den. Je to tak pravdivé snad proto, že ty rozhovory vystihují zvláště ostře psychologii velmi všedních a malých lidí, kteří chtějí mluvit a jednati „inteligentně“, to jest pak – trochu naivně strojené, nevýmluvně a s nesprávnými výrazy. – To již konec má cosi upřímnějšího: Týnka tedy si vzala Škopíčka a Lovoský se oženil s krásnou Italkou. Za 5 let přijel Týnku navštívit. Hovořili toto:

„Muž je hodný a mám dvě děti – pravila Týnka. – Já mám také jedno, ale vaše jsou lepší, máte kluky. – Nemohu za to, vždyť holky jsou také dobré. Podívejte se na ně, jak jsou otrhání. – Já a váš muž jsme také nebyli lepší. – Já bych radši chtěla holku. Za ty hochy se stydím. Jsou to takoví křiklouni a Indiáni. – Já bych chtěl takové Indiány. Ovšem není každá, jako vy jste byla. – Pane, já nebyla žádnou mužatkou, když jsem vás odzbrojila. Udělal byste mi to také až budu v té situaci. – Prosím vás, toho ode mne nežádejte! řekl energicky a chtěl odejít. – Prosím vás, zůstaňte ještě u mne, přivedu řeč na jinou kolej!“

Zůstal u ní dva dny a odnesl si nejlepší dojem.“

Mnohý čtenář je snad nespokojen, že jsem mu předložil kus tak slaboučké literatury, jaká se žádným novinám „k otištění nehodí“. Ano, je to velice nedostatečné a směšné; ale je to, pravím, pohled do živého. Lidé si tu jsou doopravdy značně podobní a autor této diletantské povídky se věru nad ty své figurky, nestaví na žádný kothurn. Ani nemůže; je z nich.

Karel Čapek

(9. ledna 1890 Malé Svatoňovice – 25. prosince 1938 Praha) byl český spisovatel, novinář, dramatik, překladatel a amatérský fotograf. Byl mladším bratrem malíře a spisovatele Josefa Čapka (1887–1945).

Roku 1915 ukončil studium na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a získal doktorát. V letech 1910–1911 byl Karel Čapek na studijním pobytu v Paříži a v Berlíně.

Stal se redaktorem v několika denících a časopisech: v Národních listech (1917–1921), v týdeníku Nebojsa (1918–1920) a v Lidových novinách (od roku 1921). Z Národních listů odešel v roce 1921 na protest proti vyloučení svého bratra z redakce a proti politickému směřování listu, které vnímal jako zaměřené proti prvnímu československému prezidentovi Tomáši Garrigue Masarykovi.

Zemřel na plicní edém nedlouho před nacistickou okupací.

Jako spisovatel, dramatik i novinář byl nesmírně plodný. Jen za svého života vydal 21 knih prózy a novinových fejetonů, uvedl osm divadelních her, do pěti sbírek sesbíral fejetonové črty z cest a také napsal čtyři dětské knížky. Kromě toho vydal dvě knihy politických dialogů s prezidentem Masarykem (Hovory s TGM a Mlčení s TGM).

Posmrtně vyšlo mnoho desítek různých souborů a výborů, shrnujících žánrově či tematicky příbuzná díla (vynikající jsou třídílné soubory O umění a kultuře nebo soubor politicky laděných článků Na břehu dnů. Jakkoli jde o autora považovaného především za vynikajícího literáta, s odstupem času se jeví, že jeho novinářská práce se té literární přinejmenším vyrovnává.

Dvanáctero figur zápasu perem¹²

Tato stručná příručka není určena zápasníkům, nýbrž čtenářům, aby se poněkud vyznali ve figurách zápasu; pravím ve figurách, a nikoli v pravidlech, neboť tisková polemika na rozdíl od všech jiných druhů boje, zápasu, pŕtky, klání, šermu, šarvátky, zápolení, turnaje a vŕbec mužného měření sil nemá žádných pravidel, aspoň u nás ne. Například v řeckořímském zápase není zvykem, aby si odpŕrci při potýkání vynadali; při boxu není zvykem tlouci pěstí do vzduchu a pak prohlásit, že odpŕrce je knokaut; při bodákovém útoku není zvykem, aby se vojáci obou stran navzájem pomlouvali – to za ně obstarají novináři v zázemí. Nuže, to vše a mnohem více je zvykem v literární polemice, a bylo by těžko nalézt něco, co by expertní polemický zápasník uznal za nedovolený chvat, za unfair hru, za surovost, podfuk nebo nerytířský trik. Není tudíž možno popsat a pojmenovat všechny figury polemické exhibice; dvanáct figur, jež uvedu, jsou ty nejběžnější, jaké se vyskytují v každém, i zcela nenáročném tiskovém zápolení. Kdo chce, ať je doplní o další tucet.

1. Despicere čili figura první. Záleží v tom, že se polemizující musí uvést jako intelektuálně a mravně nadřaděný svému odpŕrci; nebo, což je totéž, je nutno dát najevo, že odpŕrce je omezenec, blbeček, skribent, tlachal, nula, dutá nádoba, epigon, taškář, nevzdělanec, onuce, plevel, zmetek a vŕbec subjekt nehodný, aby se s ním mluvilo. Tento apriorní předpoklad dává potom polemizujícímu onen sytý, poučný a sebejistý polemický tón, jenž nevyhnutelně patří k věci. Polemizovat s někým, soudit někoho, nesouhlasit s někým a zachovat přitom jistý respekt, to nepatří k národním obyčejům.

2. Figura druhá čili Termini. Tato figura záleží v tom, že se užívá jistých speciálně polemických obrátů. Napíšete-li dejme tomu, že po vašem zdání

¹² Převzato z: Čapek, Karel – *Marsyas čili na okraj literatury*. Praha: Městská knihovna 2018.
ISBN 978-80-7532-978-3

pan X nemá v něčem pravdu, odpoví pan X, že jste se na něho "zákeřně vrhl". Jste-li toho náhledu, že něco pohříchu není v pořádku, napíše váš odpůrce, že nad tím "lkáte" nebo "roníte slzy". Podobně se říká "láteří" místo protestuje, "klevetí" místo poznamenává, "spílá" místo kritizuje a tak dále. Těmito obraty jste plasticky vylíčen jako nakvašený, potrhlý, neodpovědný a jaksi pominutý člověk, i když jste náhodou klidás pokojný jako lama; tím je zároveň vysvětleno, proč si váš ctihodný odpůrce na vás musí vyjíždět s takovou slovní vehemencí, neboť se prostě brání proti vašemu zákeřnému vrhání, spílání a láteření.

3. Třetí figura sluje Caput Canis. Záleží v jisté dovednosti užívat jenom takových slov, jaká mohou vzbudit o potíraném odpůrci špatné mínění. Jste-li rozvážný, je možno o vás říci, že jste opatrnický; jste-li duchaplný, lze říci, že jste duchaplnický; jste-li nakloněn prostým a věcným důvodům, možno říci, že jste všední a triviální; jste-li nakloněn abstraktním důvodům, lze vás s výhodou nazvat neživotným intelektuálem a tak dále. Pro zručného polemika není prostě vlastnosti, přesvědčení nebo duševního stavu, který by nebylo možno pojmenovat názviskem, jež samo o sobě odhaluje úžasnou prázdnotu, tupost a malost potíraného odpůrce.

4. Non habet čili figura čtvrtá. Jste-li třeba učený myslitel, lze vás porazit podle třetí figury prohlášením, že jste hlubekomyslník, didaktický žvanil, pouhý teoretik nebo cosi podobného. Ale také vás lze zničit figurou Non habet; je možno říci, že se vám nedostává lehkého vtipu, smyslové bezprostřednosti a intuitivní fantazie. Kdybyste však náhodou byl bezprostřední a intuitivní, je možno vás usadit objevem, že se vám nedostává pevných zásad, hlubokého přesvědčení a vůbec etické odpovědnosti. Jste-li tvor rozumový, nejste k ničemu, neboť se vám nedostává hloubky citu; jste-li tvor citový, jste pouhá onuce, neboť se vám nedostává vyššího rozumového principu. To, co jste nebo co v sobě máte, je vedlejší; je nutno objevit, co vám není shůry dáno, a ve jménu toho vás zavrhnout ve tmu a nicotu.

5. *Pátá figura sluje Negare a záleží v tom, že se vám prostě upře, co jste nebo co je vaše. Jste-li například učený myslitel, je možno přehlédnout tento fakt a říci, že jste povrchní causeur, plácal a diletant. Tvrdil-li jste neústupně po deset let, že (dejme tomu) věříte v čertovu babičku nebo v Edisona, je možno jedenáctého roku o vás polemicky prohlásit, že nikdy jste se nepovznosl k pozitivní víře v existenci čertovy babičky nebo Tomáše Alvy Edisona. Je to možno proto, že nezasvěcený čtenář to o vás beztoho neví a zasvěcený má z toho zlomyslnou radost, že se vám upírá nos mezi očima.*

6. *Imago je figura šestá. Záleží v tom, že se místo odpůrce, jaký skutečně je, podvrhne jakýsi světu nepodobný hastroš, načež se tento hastroš polemicky vyvrací. Například polemizuje se s něčím, co potíraný odpůrce nikdy neměl na mysli a nikdy v tom smyslu neřekl; dokazuje se mu, že je pitomec a že se mýlí, na jakýchsi tezích, které jsou opravdu pitomé a mylné, ale nejsou jeho.*

7. *Pugna je figura příbuzná figuře předešlé. Záleží v tom, že se odpůrci nebo věci, kterou zastává, dá falešný název, načež se polemizuje s těmito libovolnými obecnými slovy. To se dělá hlavně v tzv. boji zásad. Odpůrce se nařkne z nějakého nepatřičného ismu, a pak se tento ismus vítězoslavně potírá.*

8. *Ulixes je figura osmá. Její podstata je uhnout na jiné pole a mluvit o něčem jiném, než o čem se vede spor. Tím se polemika výhodně oživí, slabé pozice se zamaskují a nebere to žádný konec. Tomu se také říká unavovat odpůrce.*

9. *Testimonia. Tato figura značí, že časem lze s výhodou užít dovolávání se nějaké (kterékoliv) autority, třeba "již Pantagruel pravil" nebo "jak dokázal Treitschke". Při jisté sčtetlosti lze na každé mínění nalézt nějaký citát, který je jedním rázem zdrtí.*

10. *Quousque. Tato figura je podobna předešlé, jenže se nedovolává žádných autorit. Řekne se prostě "to je dávno odbyto" nebo "už dávno*

překonané stanovisko" nebo "každé dítě ví" a tak dále. Proti tomu, co je takto překonáno, není třeba vést dalších důkazů; čtenář tomu věří a odpůrce je nucen hájit "dávno odbyté věci", což je dosti nesympatický úkol.

11. Impossibile. Odpůrce nesmí mít pravdu nikdy a v ničem. Kdyby se mu přiznala jen špetka rozumu a správnosti, byl by polemický zápas jaksí ztracen. Nelze-li nějakou jeho větu vyvracet, je vždy ještě možno říci: "Pan X mne chce poučovat, že..." "Pan X se ohání pravdami tak plochými a dávno známými, jako je jeho ,objev, že..." "Pan X troubí na ústup a skrývá se za tvrzení..." "Žasni, světe! Slepá slepice našla zrnko a nyní provolává, že..." Zkrátka, něco se najde, ne?

12. Iubilare. Toto je jedna z nejdůležitějších figur a záleží v tom, že z literárního boje je vždy nutno odcházet s gestem vítěze. Expertní polemik není nikdy poražen; vždy je to ten druhý, kdo "byl usvědčen" a "je hotov. Tím se také polemika liší od každého jiného sportu. Řeckořímský zápasník uzná čestně, že byl poražen; ale snad žádná polemika neskončila slovy: Ruku sem, přesvědčil jsi mne. Jsou ještě mnohé jiné figury, ale už mne jich ušetřte; ať je literární historikové posbírají na luzích našich revuí a novin.

Milena Jesenská

(10. srpna 1896, Praha – 17. května 1944, koncentrační tábor Ravensbrück, Německo) byla česká novinářka, spisovatelka a překladatelka.

Nejprve studovala v Praze na Karlově univerzitě medicínu, které však zanechala po několika semestrech. Začala se živit překlady a novinářinou. Překládala z němčiny pro české noviny a externě také přispívala fejetony do módních magazínů. Záhy začala dopisovat do řady českých novin a brzy si vybudovala pověst výborné novinářky.

V roce 1919 ji zaujala povídka tehdy nepříliš známého spisovatele Franze Kafky *Der Heizer* (Topič), a proto napsala autorovi, zda smí povídku přeložit. Tím začala jejich vzájemná spolupráce a korespondence, která skončila až v roce 1923 krátce před Kafkovou smrtí. Přeložila do češtiny i Kafkův *Proces*, *Rozjímání* a *Ortel*.

Jesenská patřila k pražské literární scéně, před válkou kosmopolitní, a uplatnila své literární schopnosti především jako novinářka. Mimo *Peroutkovy Přítomnosti*, kterou vedla v letech 1938 až 1939, přispívala také do deníku *Tribuna*, *Národních listů*, *Lidových novin*, magazínu *Pestré listy*, roku 1926 byla krátce redaktorkou týdeníku *Pestrý týden*.

Jako řada českých levicových intelektuálů a literátů První republiky (např. Jaroslav Seifert) i ona krátce sympatizovala s komunistickou stranou a psala i do novin *Svět práce*. V domě v Žitné ulici se scházela levicová kulturní společnost (býval tam hostem například Julius Fučík). Poté, co se dozvěděla o zločinech stalinismu, v roce 1936 z KSČ vystoupila.

Po připojení zbytku Čech a Moravy k třetí říši (15. 3. 1939) se aktivně účastnila protinacistického odboje a pomáhala při emigraci řadě židovských rodin. V listopadu 1939 byla pro svou protinacistickou činnost

zatčena. Následujícího roku byla deportována tzv. „na převýchovu“ do koncentračního tábora Ravensbrück, kde pracovala na ošetrovně a byla morální oporou ostatním vězeňkyním. Tam zemřela v roce 1944 na selhání ledvin.

Velkou část její publicistiky, zejména z Přítomnosti, zmapovaly čtyři knihy zahrnující články Jesenské ze 30. let. Soubory vyšly po roce 1989 a patří k velmi dobrým zdrojům poznání Jesenské jako vynikající novinářky. Pro tuto čítanku jsme vybrali rozsáhlejší stať, kterou věnovala v lednu 1939 krátce předtím zesnulému spisovateli Karlu Čapkovi. V tomto článku se Jesenská ukazuje jako mimořádná novinářka s velkou empatií, a také citem pro výstavbu a dramatickou podstatu textu.

Poslední dny Karla Čapka¹³

Karel Čapek nebyl nikdy docela zdravý. Churaví lidé jinak milují život a jinak se bojí vážné nemoci, než zdraví. Život milují pokorně, jako by stáli opodál a dotýkali se jen letmo věci překrásné a kouzelné, jsouce jen napolo zdraví, mají zbystřené srdce pro život a zahlédnou nejpodivnější krásy tam, kde ostatní vidí jenom obyčejnost. Udeří-li je osud, je první hnutí jejich myslí pokorné: snad je to tak v pořádku? Snad je to pro mne dobré dost? A zalézají tiše do samoty věcí, aby nikoho neobtěžovali svou bolestí. Proti vážné nemoci nemívají vzdorného vzteku silných a zdravých, u kterých je těžká nemoc jako rána do živého a zdravého masa. Brání se proti ní tím, že ji neberou na vědomost. Nechávací si ji pro sebe, tají ji bedlivě i sobě samým, odkládají ji s těla na duši, nosí ji jako tajemství, které stačí zamlčet a nebude prozrazeno. Proto snad ulehl Karel Čapek vlastně až teprve tehdy, když už umíral. Přátelé vypravují, že na cestě od lenošky do velké postele, která ho pozřela jako malé dítě, zakýval rukou na obrázek T. G. Masaryka, který sám fotografoval a který visel na stěně, jako kývají lidé z vlaku, jenž vyjíždí z nádraží. Snad to byl pouhý bezděčný

¹³ Vyšlo v časopisu *Přítomnost*, č. 2/1939, 11. ledna 1939

pohyb. Ale kdo ví, podle jakého řádu stává se bezděčnost umírajících výrazem pravdy, která je v člověku i zvířeti silnější v konání než ve slovech. Ten obrázek si pak mrtvý básník odnášel v ztuhlých dlaních na věčnost, a je nějak krásné představovat si docela dětsky, že jím zaklepal na bránu nebeskou.

Ulehl, aby umřel, jako ulehají zbožní lidé. Nevím, zdali Karel Čapek věřil v Boha. Ale byl to náboženský člověk, muž s velmi pečlivě a subtilně vypracovanou hierarchií mravních hodnot, s pevným světovým řádem v srdci i v myšlení. Rok 1938 jako povodeň odnášel balvany, které se zdály před tím tak pevné. Rány dopadaly ráz na ráz. Ztráta francouzského přátelství, ztráta víry v Marseillaisu, hymnu demokratických svobod, ztráta hor a hranic, ochromený národ, úzkostlivá bezmohoucnost básníka a s rachotem rozbořeného domu, řítícího se na kraj propasti, i nová řeč některých Čechů, hanobících vlastní hnízdo. Příliš mnoho pustošení pro srdce člověka, jehož životní vírou bylo stavět, budovat, pracovat. Příliš mnoho zkázy pro básníka, který tak miloval upravenou zahradu, rozkvetlé kytky, pohostinný dům a věci prostého života. Byl to příliš skromný a plachý člověk, než aby zemřel na zlomené srdce. Zemřel na zápal plic.

Na nočním stolku vedle postele ležel obsah kapes: půlčičky cigaret, špička z višňovky, ohmatané hodinky, legitimace na elektriku, noviny a poslední Štefan Zweig: »Nastolení krále«. Ve čtvrtek četl noviny ještě bedlivě. V pátek mu je už nedali. Věděli, že nese těžce anonymnost večerníků. Tím tíže, že se hněvat neuměl. Uměl se hanbit, stydět za jiné, uměl se skrývat v ulitě bolavého mlčení, ale hněvat se neuměl. »Člověk se nemá v životě na nikoho zlobit,« chlácholil jiné »koukej, jak by se nezlobil, kdo ví, má malý plat... a psát také neumí,« dodal přemítavě. Ale to nebyla kritika. To bylo věcné zjištění mistra v řemesle, citlivého, čistotného rukodělníka péra, jemuž je nedostatek řemeslného umu dostatečným vysvětlením pro zahořklost. Dělat něco špatně byl velký pro něho hřích. Dělat špatně podzídku, nahazovat špatně maltu, zasadit špatně sazeničku a špatně

vidět svět bylo stejně hříšné, jako špatně psát. Dobrá práce dělá dobré srdce, špatná práce dělá srdce jedovaté. Takový byl Čapkův světa řád.

V pátek se projevil těžký zápal plic, v pátek zakázali lékaři Čapkovi hovořit a zakázali mu kouřit. V pátek se začínaly sklánět stíny nad životem, a proto snad Čapek nedovolil, aby byly staženy záclony. Chtěl mít jasno. »Člověk se má dívat věcem do tváře,« říkal. Díval se však bedlivě do tváře svým přátelům a lékařům a nejbedlivěji své ženě, hledaje v jejich obličejích zákmit úzkosti nebo veselí, které by mu potvrdilo, že se mýlí ve svém tušení. Byl to zoufalý zápas o dobrou pohodu, o předstírání dobrého pulsu, o klidný hlas a veselé oči, byla to, Olgo, tvá nejstrašnější úloha, hrát člověku, kterého stravovala smrt, bezstarostnost a veselost, když tebe začínalo stravovat tušení osamocenosti.

Ležet už Čapek nemohl, tedy vysedával. V polozkroucené, pokřivené poloze seděl na posteli hodiny, hodiny, hodiny, zápase o dech. »Myslí jsem si vždycky, že nejhorší věc je nevidět,« řekl. »Ale nemoci dýchat je ještě horší.« Spánek nepřicházel, beze slov se čas vlekl s minuty na minutu a v tichém propadání byla největší starost tohoto muže, aby neobtěžoval, aby pro něho nikdo netrpěl nepohodlí, aby nikomu nepřipadlo za těžko opatrovat ho. Nemocný člověk je ubohý živočich, v nejsamozřejmější funkci odkázaný na pomoc druhých: a to Čapek nesnášel, o tuto samostatnost bojoval, bylo těžko přinutit ho, aby se podvolil. Lékařským opatřením se však podvoloval klidně a poslušně. Valil balvany na srdce lékařů, protože jim tak dětsky důvěřoval, viděl v nich muže, kteří mají právě tolik zázračné moci, jako úžasné vůle; ostatně to nebyli jenom lékaři, byli to přátelé a mimo to Češi, kus toho umírání bylo i jejich bolestí, stáli vedle v pokoji, plačíc, a odcházeli k němu s úsměvem hrdinů. Bylo těžko sedět vedle něho, protože začínal mluvit, jakmile někoho viděl. Odejít bylo nemožno, obával se zůstat sám, i oni se obávali opustit ho na vteřinu. A tak seděli vedle v pokoji dr. Furth a dr. Steinbach, »zlatí kluci citliví«, jak jim říkal Čapek, předstírali, že

čtou, a s vlastním dechem naslouchali vydechnutí muže vedle v pokoji, muže, který se ztrácel v tmách.

V sobotu ráno v 5 hodin přišli konzultující lékaři, profesor Pelnář a profesor Charvát — a Čapkova první starost byla, zda-li už pili kafe? Hle, básníku První party, jak všední je zachraňovat život člověka. »Myslíš si, že děláš něco vznešeného, a zatím jenom nosíš kameny, rovnáš je pěkně a úhledně do haldy, obyčejná dřina je to.« Zda jsi v těchto dnech myslil na největší poznatek svého života, že vznešené není vznešené, ale obyčejné, a že obyčejná lidská dřina je vznešená a šlechetná?

Uprostřed namáhavého úsilí lékařů o život promlouval klidné a prosté věty. »Jak je venku? Je ozkluzko? Za devadesát jeden den pojedeme na Strž. Všichni, jak jsme tady. Na Strži už budou pučet stromy a čerstvá tráva — za devadesát jeden den.« Když odešli lékaři a vrátili se přátelé, zastihli Čapka s otázkou v očích, a protože nesměl mluvit, ukazoval palcem dolů, jako římsští caesarové nad padlými gladiátory dávali znamení: palcem dolů znamená gladiátora probodnout, palcem nahoru znamená nechat ho žít. Byla to otázka humorná, ale jistě už velmi úzkostlivá. Oba »zlatí kluci citliví« horlivě zvedali palce do výše, ukazující, že gladiátor zůstane živ, a byla to odpověď úsměvná, legrační a veselá, tři muži tu dělali šprýmy, jako dovedou jenom muži mezi sebou, trochu kamarádské hantýrky, trochu chlapsky podané útěchy, trochu žertování o věcech nejhlubších — a při tom asi nikdy spolu tito muži nemluvili vážněji.

V sobotu byl Štědrý večer, nějak se svět utišil a i nemoc jako by povolila. Lékaři dávali trochu naděje. Vydržeti takhle tři dny, je to vyhrané. Čapek byl unaven, umořen, toužil po spánku, který nepřicházel, po dechu, kterého se nedostávalo. Ale přes to se vracel cípek naděje. Nemocný byl plný otázek a plný tlumeného hovoru. Kdy bude smět kouřit? Kdy bude smět chodit? Kdy bude smět psát? Napíše knihu o lékařích, povídal. Sám syn lékařův, vždycky se cítil přitahován a okouzlen problémem lékaře — člověka. Lékař mu znamenal vždycky víc, než mistr svého řemesla. Tak

trochu divotvorce, jako Galén, lékař spasitel. A při tom je v tom tolik bezmocně lidského, vzít fídlátka a měřit lidská srdce, ohmatávat pulsy, poslouchat plíce, chodit do sešeřelých pokojů a hledět do vyděšených očí a vidět lidi umírat. Tolik lidského, obyčejného, záhadného a všedního, napíšu to, sliboval si. Jen co se vystůňu.

Myšlenky posledních dnů Karla Čapka patřily dvěma pozemským jeho láskám: Strži a Olze.

Strž je kamenný dům pod hrází rybníka v dobříšských lesích. Kolem domu je 20 hektarů půdy, a tato hlína, tento dům a pohled z něho na brdské kopce přirostl Čapkovi k srdci jako věc, která dýchá. Čím víc se bořil svět kolem nás, tím horlivěji a dychtivěji stavěl, vlácel balvany, připravoval regulaci potoka, páčil pařezy. Jako zázrakem bylo na těch dvaceti hektarech všechno, co miluje člověk, srostlý s českou krajinou: rybník, potok, studánka, kousíček pole, hájek, břízy a mezička, kopec i lán, vyhlídka na modrou křivku mírných kopců, kraj lahodný, jako klekání v letním zlatém podvečeru. Šest neděl tady na podzim strávil Čapek docela sám se zedníky, lopotě se prací. Připravoval hlínu na jaro, připravoval dům pro svou ženu, pro sebe a své přátele. »Za jedenadevadesát dní budu zedničit, dodělám regulaci potoka,« sliboval si. »Napíšu o Strži. O tý Strži mne snad psát nechají ...?«

Těch jedenadevadesát dnů, které ho dělily od jara, bylo však příliš dlouhých. Počítal je po hodinách, chvěl se, jako by na jaře čekala záchrana. Jedenadevadesát dnů, jedenadevadesát příček žebříku. Ale se čtvrté se zřítíl.

Před třemi roky se Karel Čapek oženil. Do té doby žil sám, samotář, osamělec. V jeho domově bylo všechno jediné: jeden talíř na stole, jedna židle u stolu, jedna postel v ložnici, jeden kabát na věšáku. Od počátku svého manželství se Čapek změnil. Jako by se rozvinul do šířky, do výšky, do chvatu, do bezpečí. Najednou nebylo ozkluzko. Jako by měl touhu dohánět dny samoty, jako by se přestal vlastních citů ostýchat. Rozpučela

v něm nějaká chlapecká síla a náhle byly všechny věci dvě: dva talíře na stole, dvě židle u stolu, dvě postele v ložnici, dva kabáty na věšáku. Všechna zdravá radost člověka pramení z toho, že jsou věci dvě.

Jednou v podvečer, když pozoroval Peroutka změněný život svého přítele, tak podstatně rozdílný od tolika předešlých večerů, večer muže a manžela, zvedl dva prsty do výše — ukazovák a prostředník: Dva, Čapku! A Čapek, okamžitě chápající značky chlapecké řeči, kterou pronášejí muži ve věcech vážných, pohyb opakoval: Ovšem, dva jsme! Pýcha a dozrávání, vděčnost a šelmovství. Klukovina a nejvřelejší moudrost. Od té doby ten pohyb zůstal jako zkratka velké a dlouhé věci, které se říká láska (ale to je málo), které se říká život ve dvou. Když Čapek umíral, když už nemohl mluvit, když už byl skorém na druhém břehu — když už byl v agónii — klečela jeho žena vedle něho, převádějíc ho v okamžiku, kdy ze dvou zůstává zase jeden, mrtvý je sám, živý je sám. A těsně na prahu této nové samoty zvedl Čapek ruku, zvedl dva prsty: ovšem, dva jsme. Ale potom umřel.

V neděli v poledne na Boží hod vánoční snědl Čapek polévku a vypil kafe. Dokonce vykouřil půlčičku cigarety. Odpoledne seděl klidný a tichý se svým přítelem a lékařem. Povídejte mi něco, řekl. Povídali tedy. O lékařově chlapci, o jeho úloze, o tom, jak je venku a ovšem, o Strži, o jaru, o potoku. Venku začínalo sněžit, do pokoje se ukládal modravě bílý stín, velkoměstský odraz sněhu. Čapek mlčel, mlčel hodnou chvíli. Pak změnil barvu, změnil polohu těla. I člověk i zvíře se před smrtí ukládá. Pomalu hledá polohu, ve které by bylo dobře umřít. Do pokoje vešla žena Olga a snad jí kmitlo tváří pochopení. »Copak ti lékaři neřekli, že už je mi lépe?« řekl Čapek — a to bylo docela poslední, co vůbec řekl. V pět hodin se položil na znak, schoulil se na pravou stranu, uložil hlavu i ruce, připravil tělo. Ve tři čtvrti na sedm dodýchal.

Nebojoval. Nerval se. Nezápasil. Přestal jenom dýchat a přestal jenom žít. Chcete-li, věřte si, že zemřel na bronchitidu a zápal plic.

Ferdinand Peroutka

(6. února 1895 Praha – 20. dubna 1978 New York) byl český spisovatel, dramatik a publicista. Bývá považován za jednoho z nejvýznamnějších představitelů české předválečné žurnalistiky. Je autorem díla Budování státu, pojednávajícího o vzniku a prvních letech Československa.

Studoval gymnázium v Praze, odkud však před maturitou v roce 1913 odešel a započal svoji novinářskou kariéru příležitostnými příspěvky do Herbenova časopisu Čas. V letech 1919–1924 působil jako redaktor novin Tribuna, později od roku 1924 do roku 1939 jako šéfredaktor revue Přítomnost. Jeho činnost byla podporována prezidentem republiky T. G. Masarykem, který též pod různými šiframi často do časopisu přispíval. V letech 1924–1939 byl Peroutka také politickým komentátorem Lidových novin.

Po okupaci Čech a Moravy v březnu 1939 byl na něj z oficiálních okupačních míst vyvíjen tlak, aby psal v duchu protektorátních potřeb. To se však podařilo jen zčásti. V dubnu 1939 pod Peroutkovým jménem sice vyšel v Přítomnosti článek Dynamický život k 50. narozeninám Adolfa Hitlera, kde autor uznal jeho moc, zároveň však razantně odmítl, že by Češi měli s Hitlerem jít. Podle Peroutkova vyjádření byl tento článek hlavním důvodem jeho pozdějšího uvěznění v koncentračním táboře.

Peroutka byl nejprve vězněn v koncentračním táboře Dachau, dlouhodobě pak v táboře Buchenwald, kde se v roce 1945 dočkal osvobození americkou armádou.

Po válce se Peroutka stal šéfredaktorem Svobodných novin, což byly noviny založené namísto předválečných Lidových novin. Současně redigoval i týdeník Dnešek (1945–1948), který zase byl obdobou předválečné Přítomnosti.

o komunistickém únorovém převratu roku 1948 odešel do exilu, nejprve do Anglie, později do USA. Od roku 1951 do roku 1961 vedl české oddělení rádia Svobodná Evropa v německém Mnichově.

Článek „To neuděláme“ vyšel jako dvoudílný v časopisu Přítomnost v lednu 1938. Je z něj patrná ironická a nesmlouvavá autorova dikce, kterou byl proslulý nejen za 1. republiky, ale i po válce v exilu

To neuděláme I.¹⁴

Naši radikální pacifisté přihlásili se zase k slovu a vydali knížku, jejímž autorem jest známý anglický romanopisec Aldous Huxley a jejíž titul zní: „Co ty budeš dělat?“ Celkem zbytečné to vyptávání: kdyby se autorovi a jeho následovníkům podařilo přimět národy, uprostřed nichž působí, aby jednaly tak, jak jest v této knížce vypisováno, budou brzy zbaveny vlastních starostí o to, co dělat; jejich jednání předepíše jim nějaký uchvatitel. V předmluvě, kterou napsal český radikální pacifista, praví se o mládeži: „Jí přece odevzdáme tuto vlast, její bude a jejich potomků, ne naše.“ Ani to není jisto. Kdybychom poslechli hlasu českého radikálního pacifisty, nejpravděpodobnějším výsledkem by bylo, že bychom tuto vlast zakrátko vydali bujaré mládeži cizího nějakého dobytelského národa, aby ji vykořisťovala.

Tato knížka, krátce řečeno, ohřívá starý kouzelnický nápoj, který na konci minulého století vařil Lev Nikolajevič Tolstoj, a pokouší se obnovit jeho tajemné recepty: nebraňte zlu: neodporujte útočníkovi. Zakládá se na víře, že jest možno útočníka nějak hypnotisovat a že na každého stačí podívat se mírně, aby zkrotí.

K tomu cíli doporučuje zakládat tvořivé mírové hnutí, které by se skládalo z „malých družinek ne méně než pěti, ne více než deseti členů. Tato družina setkává se aspoň jednou ročně k rozhovoru, vzájemné pomoci

¹⁴ Převzato z: Peroutka Ferdinand – To neuděláme I., *Přítomnost* 1938, č.1 z 5. ledna, dostupné zde:

a kritice, k posílení společné víry, k jakémusi duchovnímu cvičení". Může prý utvořit studijní kroužky a zkoumat jednotlivá hlediska. Členové přijmou křesťanské způsoby pobožnosti; doporučuje se jim na zkoušku „nějaká forma skupinové meditace o takových předmětech, jako je mír, jednota lidstva, duchovní skutečnost za všemi přírodními úkazy". Až bude takových skupinek dosti, nechť donutí svou vládu, aby odzbrojila. Pak bude mír zachráněn. Způsobem, který ze všeho nejvíce se podobá probírání kuliček růžence. Představte si proti sobě ony studijní kroužky, any „zkoumají jednotlivá hlediska", a Hitlerovu armádu, která zkoumá jedině hlediska účinnosti jednotlivých zbraní, od nejlepších po nejhorší.

Máme tedy se zde potýkati s nápadem, že pangermanismus jest možno zaraziti debatními kroužky, podobnými středoškolským, a že nejlepší obranou proti vyhrůžně rostoucí německé armádě jest rozpustiti armádu vlastní. „Malé družinky ne méně než pěti, ne více než deseti členů" vykonají vše ostatní.

Vždy jest nutno připustit, že lidé mohou myslit špatně. Pozoruhodné jest jen to, že tito lidé myslí tak špatně, že se nazývají dokonce praktickými pacifisty. Ale právě tak bychom mohli doufati, že napjatým skupinovým pozorováním vlastního pupku odvedeme Hitlera a Göringa od jejich úmyslů jako oněmi idylickými skupinovými debatami o míru a jednotě lidstva. To není mírová chemie, nýbrž mírová alchymie.

Na sjezdu francouzských učitelů před třemi nebo čtyřmi lety povstal jeden řečník a vmetl shromáždění do tváře tuto výzvu: „Raději otroctví než válku!" Ať jest možno proti němu namítati cokoliv, jest to aspoň muž, který myslí logicky a zná souvislost mezi příčinou a následkem. Nepředstírá, že se jeho národu nic nestane, jestliže složí ruce v klín a sváže si je růžencem; při-pouští, že následkem může býti otroctví; jen praví, že jeho vkusu i taková národní tragedie by lépe odpovídala než útrapy obranné války. Staví živého psa jako ideál proti mrtvému Achillovi.

Aldous Huxley neodvažuje se zcela takto promluví k svému hrdému a svobodmilovnému národu. Shání jen chléb a sůl jako jediné prostředky, s nimiž se má vyjiti proti útočníkovi. Ujišťuje: „Nenásilný odpor je technikou, která spočívá na faktu, že jest nemožno projevovat! ctnosti odvahy, trpělivosti, oddanosti a nezištnosti, aniž by dříve nebo později nebyl vyvolán ohlas i u nejzarytějšího a nejurputnějšího uplatňovatele vojenské techniky.“ To jest asi ohlas z Dostojevského, kterého Angličané začínají číst. Dříve nebo později... Spíše později. Historie učí, že vsutku spíše později, a že nervy uchvatitelů bývají dosti dobré, aby po staletí mohly snášet pohled na cizí utrpení a na cizí hanbu Zejména tehdy, jestliže se na tom zakládá zpupná sláva jejich vlastního národa. Huxley mluví jako člen národa, který nikdy neztratil svobodu a nedovede si proto představit temné hlubiny, do nichž je možno upadnout národu méně šťastnému. Ale jak dlouho mohli Češi a Slováci v Rakousko-Uhersku projevovat) ctnosti odvahy, trpělivosti a nezištnosti, aniž byl vyvolán ohlas u vlády? Jak dlouho, myslíte, by snesli němečtí Germánové. vychovaní ve svých dnešních naukách, klidně pohled na naprostou porobu Slovanů? Kdy, podle vašeho mínění, by se jim zachvělo srdce a povolila ruka? Žádný národ, který chce žít. nemůže vžiti na sebe tuto zkoušku. A ostatně si nepřejeme být od naprostých ilusionistů poučováni o povaze lidí a národů.

„Jest věcí každodenní zkušenosti,“ vykládá dále Huxley, „že když s druhými lidmi jednáte špatně, oni odpoví (ledaže by to byli svati nebo školení pacifisté) buď tím, že s vámi budou též hned jednati špatně, nebo když nemají moci, aby zlo oplatili zlem. že budou čekati v strachu, zlobě a nenávisti na příležitost, aby vám oplatili zlé později.“ Děkuji bohu, že mne učinil obyčejným pacifistou a nikoliv oním vydresírovaným pacifistou podle Huxleyových zálib, který dovede tančit na horké plotně a který by na špatné jednání odpověděl pokorou. Nemám zálibu v žádném způsobu podivínství a také svému národu k žádnému fakirství radit nebudu. Doufám, že tento národ bude mít vždy dosti duševního a charakterového

zdraví, kolik je ho třeba k tomu, aby sloužil budoucnosti své i budoucnosti lidstva normálním způsobem, to jest, aby, neztrácej s očí nikdy dobro, dovedl zlé hned oplatit zlým, už proto, aby zlí se co nejdříve dozvěděli, že v jejich působení jest také nějaké riziko. Bez ohledu na to, co stojí v Tolstém; necháte-li zlé beztrestně páchat zlo, zavřeli jste už všechny dveře k lepší budoucnosti. Český národ nemá dosti času, aby ještě jednou čekal po staletí „v strachu, zlobě a nenávisti, jak oplatit zlé později“. Chceme jinak žiti. Nemáme už chuti si ještě jednou vsadit do mystické loterie a čekati, až jednou se snad vzbouří tajemné slitovné hloubky v nitru tyрана, jež by nad nás dosadila taktika neodporování zlému.

„I ve vězeních“, zní poselství Huxleyovo. „kde správce má daleko absolutnější vládu nad svými poddanými než kterýkoliv diktátor, bylo shledáno, že člověk u vězňů neoblíbený s nimi nic nesvede“. To jest jen půl pravdy: bylo zároveň shledáno, že něco přece s nimi vždycky svede: udržeti je ve vězení. Jako národ nejsme tu k tomu. abychom potvrdili nebo vyvrátili tu nebo onu část nauky o vězeňské psychologii. Ať jsou na konec vyhlídka vězňů třeba sebe lepší, ať v srdci žaláříků na konec se probouzí slitování nebo neprobouzí. ať zlý žalářík něco svede nebo nesvede, my nechceme být vězni, nýbrž chceme raději zkoumat všechny okolnosti svobody.

„Dějiny ukazují“ — co ukazují dějiny Huxleyovi? — „že člověk se může stát skvělým vojevůdcem a přece býti téměř morálním blbcem. Největší vojenští duchové moderní doby, Marlborough a Napoleon, byli mrzké lidské bytosti. Bylo něco takřka ďábelského v povaze Bedřicha Velikého“.

"Lépe by bylo pro Huxleye vůbec nezkoumat dějiny, chce-li někoho přesvědčiti o správnosti svých zásad školeného pacifisty. Neboť je těžko připustit! před normálními lidskými bytostmi, že jejich národ, jejich svoboda a celý jejich způsob života mohou býti ohroženy buď „téměř morálním blbcem“, nebo nějakou „mrzkou lidskou bytostí“ či někým, kdo má v povaze „něco takřka ďábelského“, a pak žádat, abychom ve jménu

zásad lidskosti se nebránili jejich útoku a trpělivě snesli všechno, co si proti nám vymyslí. Sotva se snáší se zásadami lidskosti, aby národy upadaly pod vládu „téměř morálního blbce“. Sotva se také snáší s jakoukoliv předvídavostí a znalostí povah, očekávají, že „mrzké bytosti“ nebo ti, kdo mají v povaze „něco ďábelského“. budou jednou dojeti svátou pokorou svých obětí a jejich neodporováním zlému. Huxley dobře nastínil, jaké charakterové zrůdnosti se vyskytnou v dějinách. Vypočítav to, žádá však, aby moudří a ušlechtilí lidé jim nebránili v jejich počínání, nýbrž vzali na sebe trpělivě všechno, co spadne s tohoto stromu zla. a spoléhali na to, že jednou, „dříve nebo později“, se v tyranech hne svědomí, že otřou zkrvavený meč o travu, vstoupí do kláštera a poručí zrušit následky svých násilí. Oh, jak špatně zná znamenitý žaludek těchto imperialistů a jejich dobrý spánek nad zříceninami cizí svobody a cizího štěstí!

Není možno dokazovati, že svět je ohrožován obludami, a pak dokazovati dále, že těmto obludám se má dát všechna volnost až k hranicím, které jsou narýsovány jejich schopnostmi soucitu. Snad je to vycvičeně pacifistické, snad je to i humanistické v nějakém zvráceném smyslu, ale není to lidské. Naprosto se neshoduje s nejlepší lidskou a evropskou tradicí volat k lidstvu. aby přijalo vládu „téměř morálních blbců“ nad sebou. Ani tehdy, kdyby snad bylo možno touto asijskou pokorou vyhnouti se válce. To by bylo jako vyhnouti se nemoci sebevraždou.

To neuděláme II.¹⁵

Aldous Huxley velmi dobře obžaloval válku. Co špatného o ní praví, je pravda. Ale k tomu, aby odpudivě vylíčil tuto krví crčící obludu, toto odpadání masa z těla lidstva, není ani třeba tolik vynikajícího talentu, kolik ho má. Zato by potřeboval více talentu, než má, k tomu, aby dokázal tuto svou thesi: „Beznásilný odpůrce jest člověk, který odpírá hráti úlohu, která

¹⁵ Převzato z: Peroutka Ferdinand – To neuděláme II. *Přítomnost* 1938, č. 2 z 12. ledna. Dostupné zde: <https://www.pritomnost.cz/digitalni-archiv-1924-1939/>

se mu ukládá pravidly hry; výsledkem jest, že druhý hráč jest v nesnázích a uzná konečně, že je nemožno dále hráti." Je to elegantní věta, která jako duha se klene nad katastrofálně neelegantním obsahem dnešního světa. Huxley nám chce říci toto: beznásilný odpůrce jest člověk, který, vystaven útoku, neochvějně si počíná tak, jako by útoku nebylo; výsledkem jest, že útočník ocitne se v nesnázích a uzná konečně, že není možno útočiti dále; jestliže se bez odporu necháme podrobovati, tajemným výsledkem toho bude, že uchvatitel uzná, že nemůže podrobovati dále; když neuděláme nic proti tomu, že jsme vykořisťováni, bude to mít ten podivuhodný výsledek, že vykořisťovatel půjde do sebe a uzná, že nemůže vykořisťovati dále; když zůstaneme ovce, vlk pochopí, že jemu není možno zůstatí vlkem, a sám si vytluče tesáky o kámen.

Je patrné, že Huxley napsal mezi jiným také utopistický román: neboť v této jeho poučce duje bujný živel utopie. Zlo přestane býti zlem, jestliže sice složíme ruce v klín, avšak odmítneme zlo uznati, snad nějakou resolucí. Kdo z nás může říci, že životní zkušenost ho právě takto poučila? Tomuto našemu evropskému světadílu schází na štěstí mezi předky několik generací, které se živily rýží a lesními kořínky. Potřebovali bychom míti následky této buddhistické životosprávy v žilách, abychom mohli uznati tuto poučku. Naše obvyklá strava plodí trochu krevnatější názor na život.

Huxley velmi ilusionisticky míní, že „k sváru je třeba dvou“, a předpokládá, že jakmile jedna strana odmítne se svářit, svárů nebude. Kde vlastně žil? Vskutku se opět jednou musíme zeptati, co vlastně ví o lidské duši, kterou její tvůrce neudělal podle pravítka, jež je možno obdržeti v krámcích idealistických myslitelů. Co ví o dravé stránce člověčí psychologie, o všech těch propastech a bažinách, které jsou napravo a nalevo od cesty, jíž by životem rád prošel idealistický filosof? Nemůžeme říci idealistický pozorovatel, neboť, běda, pozoruje tak málo. Dějiny jsou plny zjevů uchvatitelů, kteří vyrazili chléb a sůl z rukou těch, kdo je přišli mírně uvítat. Útočník věru nepotřebuje, aby oběť uznala jeho pravidla hry:

má svá vlastní pravidla a horlivě se v nich cvičí, jak pozorujeme třeba z toho, v jakém duchu je vychovávána dnešní německá mládež. K válce je snad třeba dvou, k podrobení stačí jeden, který si to usmyslí a nepotká se s odporem. Idealističtí nepozorovatelé ani netuší, jak dobré mravy vyrostly na katastrofách zlých mravů a zlých úmyslů. Kdyby násilí mělo vždy volnou cestu, kde je ve vesmíru bod, u něhož by se zastavilo? Nemůžeme prý poznati nekonečno — ale tu bychom jistě poznali nekonečno násilí. Poměrná bezpečnost našeho života zakládala se dříve nikoliv na tom, že útočníci měli konec konců útlou duši, bývali ranitelní slitováním a „uznávali konečně, že jest nemožno hráti dále“, nýbrž na tom, že mezi našimi předky vždy se vyskytovali lidé, kteří s risikem se stavěli proti útočníkům a některé tyrany vyhnali, některé i pověsili. Na těchto událostech, z nichž mnohé evropský člověk právem dosud oslavuje, spočívaly právo a svoboda. Staří muži svobody mívali tvrdé ruce a nespolehali na to, že nepřátelé svobody dospějí k poznání, že „nemohou dále“; znali je a věděli, jak daleko by mohli. Huxley doporučuje, aby mužové svobody si nyní vykoupali ruce v růžovém oleji., cvičili se v debatách a nic více. Historie, podíváme-li se do ní pozorně, učí, že by to přivodilo konec svobody národní i občanské. Všichni, kdo zamýšlejí zosnovat válku občanskou nebo mezinárodní, rychle by se dohodli a rozpráhli se k ráně. Právo je zkamenělinou starých bojů, nikoliv toho, že dávno v minulosti dávali svobodmilovní lidé ruce vzhůru, když se objevil tyran. Zastavit moderní, připravenou útočnou armádu huxleyovskými prostředky, jako je odzbrojení, malé mírové skupiny „ne méně než pěti, ne více než deseti členů“ a „skupinové meditace o takových předmětech jako jsou mír a jednota lidstva“, to je jako pokoušet se zastavit kulku z revolveru listem pijavého papíru. To je pokus z oboru hypnosy.

Huxley věří, že stačí nenasyceným národům, jako jsou Německo, Itálie, Japonsko, dáti se nasytiti, a hned by pominulo všechno válečné nebezpečí. Velmi dobře, ale zda si uvědomuje všechny druhy národních hladů a žízní? Kdyby šlo jen o kolonie, o suroviny, vskutku je třeba nechat národy

nasytiti se. Ale jsou nebezpečnější druhy nenasycenosti a není jen nenasycenost sama, jest také nenasytnost. Huxley předpokládá, že světem hýbou jen skutečné a hmotné potřeby. Tak málo nahlédl do člověka, že v jeho nitru nepostřehl také pýchu, vůli k moci, vládychtivost? Podivné u romanopisce, že učinil tak malý pokrok ve znalosti člověka. Spíše bychom to čekali od pastora.

Člověk a zejména národ jsou složitější skupenství, než aby jimi hýbaly jen skutečné potřeby. Nikdo z lidstva nevypreparuje vášně, které jdou nad potřeby, nikdo neodstraní z dějin obraz toho, co napáchala vládychtivost. Jestliže vládychtivost však existuje (a existuje tak určitě jako kamení a dřevo), jak je možno nasytiti vládychtivý národ? Kdo vykrojí ze svého těla kus masa, aby nasytil tuto nenasycenost? Hitler v knize „Mein Kampf“ vyložil, že německý národ je nenasycen a že se mu chce něčeho, co je velmi podobno světovládě. Pangermanismus sám, s kterým zase máme co činiti, jest sen o světovládě. Je možno tuto nenasycenost ukojiti nebo je možno ji jen násilím držeti v mezích? To je ta otázka? Huxleyův recept na nasycení nenasycených by stačil jako průvodce dějinami jen v tom případě, kdyby člověk byl čistý homo economicus a kdyby národové se vyvíjeli přesně podle nějakých vzorných hospodářských tabulek. Někdy na štěstí, někdy na neštěstí vyvíjejí se daleko bohatěji, divočeji a nespořádaněji. Někdy se vyvinou tak, že v jejich srdci přede vším jiným tkví zarytá potřeba vládnout ostatním. A jestliže takovémuto člověku nebo takovémuto národu konečně naskytne se příležitost ovládnout někoho jiného, kdo zanedbal povinná pravidla opatrnosti, za jak dlouho asi uznají, že „nemohou dále“? Asi teprve tehdy, až vše bude dokonáno.

Tato speciální naše doba churaví; příliš hluboko se do ní zaryla myšlenka násilí. Každý, kdo má revolver, věří, že je povolán k vládnutí. Až bacil této choroby oslábne, pak snad zase bude možno vrátiti se k našim starým pacifistickým ideám a prostředkům, které jen neradi jsme opustili, lítostivě se ohlížejíce zpět. Zatím víme, že dnes, zítra, každý den, který nyní žijeme, děláme dějiny a rozhodujeme posici svobody na celých příštích sto

let. Ničeho nechceme zanedbat, na nic se spoléhat, co by se mohlo ukázat klamnou ilusí. Jako ve všech kritických dobách, jest nám třeba připravit se na nejlepší i na nejhorší, přivítati ono nebo brániti se tomuto. Časopis českobratrské církve vyslovil prý se, jak čtu v předmluvě k Huxleyově knížce, velice neohroženě proti našemu zbrojení: „Nebojte se, Bůh nebude oklamán sebe vlastenečtějším kompromisem.“ Čím však byla oklamána tato vznešená bytost, když tak dlouho vydržela se dívat na generace otroků a porobených? Jaký to jiný kompromis ji ošálil? Osud svého národa neskládáme jen do rukou božích. Bylo by to lenošné a, jak osud jiných národů dokázal, ne zcela spolehlivé.

Neboť zdá se, že bůh nenapsal některá svá přikázání dosti výrazným písmem do srdce člověka. Huxley rozhodně přeceňuje čitelnost tohoto písma, když praví: „Všichni lidé jsou schopni lásky k svým bližním. Meze, které se kladou této lásce, jsou takové povahy, že vždy jest možno jednotlivci je překročiti, jestliže chce je překročiti.“ Jestliže chce je překročiti: ale vždyť právě v tom je jádro celé otázky, jestli chce! Díváte-li se na děje současné, můžete říci, nevydávající se podezření ze slepoty, že jednotlivci pravidelně chce překročit meze, jež ho dělí od lásky všelidské? A což jestliže nechce? Co pak? Opět se dovolávám úsudku a očí všech: jsou nynější děje svědectvím toho, že člověk pravidelně chce dospěti k lásce k svým bližním? A jestliže ne, jaká to historie, jaká psychologie se nám tu předkládá?

Pacifistický recept Huxleyův byl už prakticky vyzkoušen čínským národem. S jakým výsledkem? S tím, že Čína je už po padesát let předmětem nájezdů bojovného souseda, který stále ještě nedospěl k onomu podivuhodnému okamžiku, kdy podle Huxleyova očekávání by měl shledat, že „nemůže dále“. Čína neuznávala „pravidla hry“ a nezbývalo. Ukázalo se však, že, jak jsme poznamenali dříve, útočník má svá vlastní pravidla. Oni pacifisté, jichž se Huxleyova knížka dovolává, podniknou nyní nepochybně nějakou sbírku pro čínské sirotky, jak již prý podnikli pro sirotky španělské. Snad by sebrali i na sirotky české. Snad by se

i vyslovili, že to, co se českému národu stalo, se nemělo stát a že je to hnusné. Děkujeme!

Nikoliv, mír není možno vyhypnotisovati tímto způsobem. Ani není tak zadarmo, jak by se mohlo zdáti tomu, kdo se začel do Huxleyova pojednání. My, kteří jsme ve svém národě vždy se zastávali idejí pacifistických, považujeme za potřebno se oddělit od tohoto ilusionistického pacifismu huxleyovského, jehož tragedií jest, že by prospěl spíše válce než míru, kdyby nabyl většího vlivu, neboť by povzbuzoval útočníka, budě v něm mínění, že jeho armáda a jeho připravené násilné prostředky vjedou do těla mírumilovného národa jako nůž do másla. Takovým způsobem nechceme svůj pacifismus utvářet.

Jest nám lhostejno, co při tom na nás pokřikují staří naši odpůrci, kteří se jakémukoliv pacifismu vždy jen posmívali. Říkají, že jsme se změnili. Změnili jsme se právě tak, jako se mění člověk, který jde ven bez deštníku, když neprší, který však normálně roztáhne deštník, když pršet začne. Je to změna v jeho nitru? Právě tak jsme se i my změnili. Byli jsme pro pacifistické metody, když svět měl ještě za partnera Německo demokratické. Jsme pro jiné metody, když se Německa zmocnil hitlerismus. Rozevíráme deštník, neboť začalo pršet. Jsme pro silnou armádu, poněvadž nevěříme, že se tento útočník dá jinak zadržet než strachem před porážkou. Nebyli jsme pro silnou armádu, dokud útočníka nebylo. Jednáme podle okolností, jak by vždy měl dospělý člověk jednati.

Nikdy se nebudeme styděti za svůj pacifismus, dnes méně než kdy jindy, neboť se dnes právě ukazuje, jak vypadá svět bez pacifismu. Lidé, kteří se pacifismu vždy jen vysmívali, jsou povinni nyní říci, jak se jim tedy svět líbí, když jejich přání bylo splněno a pacifismus byl ztroskotán; když vztahy mezi národy regulují jiné síly, než mírumilovnost. Nuže, jak se vám to líbí? Jste spokojeni? Nebo nebylo-li by to bývalo přece lépe zkusit jiným způsobem? Tím, kterému my jsme říkali pacifistický.

Julius Fučík

(23. února 1903 Smíchov, dnes čtvrť města Praha – 8. září 1943 Berlín, Plötzensee) byl český komunistický novinář, literární a divadelní kritik a překladatel, popravený nacisty pro účast v protinacistickém odboji.

Jméno Julius obdržel po svém strýci, hudebním skladateli Juliu Fučíkovi. Po maturitě začal externě studovat na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy a roku 1921 vstoupil do KSČ. V roce 1926 se stal členem Devětsilu, v roce 1929 spoluzakládal Levou frontu. V období let 1928–1938 působil jako šéfredaktor Tvorby a od roku 1929 pracoval v Rudém právu, a jako takový působil mj. jako dopisovatel v Moskvě.

Svůj první, desetidenní politický trest za provolávání komunistických hesel si odpykal na Pankráci, odkud byl propuštěn dříve, než stačil poslat do Tvorby svůj první moták, napsaný na vnitřní stranu cigaretové krabičky. V roce 1933 pro trestní stíhání dokonce odešel do ilegality a poprvé na sebe k pobavení svého okolí vzal identitu starého profesora, pod kterou každodenně řídil redakční porady komunistických Haló novin z pražské kavárny Roxy.

Od počátku nacistické okupace prodléval z obav ze zatčení v ústraní a věnoval se literatuře: zabýval se zde odkazem Boženy Němcové a Karla Sabiny. Do Prahy se vrátil následujícího roku na podzim. I přes své výhrady k podepsání německo-sovětského paktu Molotov-Ribbentrop se do protinacistického odboje plně zapojil až po napadení Sovětského svazu Německem v červnu 1941. Ilegálně například vydával Rudé právo a další tiskoviny.

V letech 1941–1942 byl členem druhého ilegálního ústředního výboru KSČ. 24. dubna 1942 byl zatčen. Roku 1943 odsouzen k trestu smrti a poté ve věznici v Berlíně-Plötzensee popraven oběšením

Dílo:

Reportáže:

- Reportáže z buržoazní republiky – časopisecky v období krize, knižně až v roce 1948
- V zemi, kde zítra již znamená včera – 1932
- V zemi milované – vydáno 1947
- Reportáž psaná na oprátce – autobiografická próza vzniklá ve vězení na Pankráci, vynášena pomocí motáků. Kniha byla poprvé vydána na podzim roku 1945. Její úspěch spočíval jak v tématu bezprostředního prožitku vězení a čekání na smrt, tak v kvalitě literárního zpracování.

Literární eseje:

- Tři studie (1947): Božena Němcová bojující, O Sabinově zradě, Chůva (o Juliu Zeyerovi)
- Víra uhlířská. Kritiky a studie k povaze české kultury (1988, – obsahuje kompletní vydání Fučíkových kritik o Osvobozeném divadle Jiřího Voskovce a Jana Wericha.

Reportáž psaná na oprátce (ukázka)¹⁶

Sedm kroků ode dveří k oknu, sedm kroků od okna ke dveřím. To znám. Kolikrát jsem šlapal tuto vzdálenost po sosnových prknech pankrácké cely! A snad právě v této cele jsem kdysi seděl proto, že jsem příliš jasně viděl následky zhoubné politiky českých měšťáků pro český národ. Teď můj národ napínali na kříž, před celou chodí němečtí hlídači a někde venku slepé politické sudičky znovu předou nit zrady. Kolik staletí potřebuje člověk, než prohlédne? Kolika tisíci celami už si musilo lidstvo šlapat cestu

¹⁶ Převzato z: Fučík, Julius - *Reportáž, psaná na oprátce*. Praha: Ottovo nakladatelství 2008.
ISBN 80-7360-710-7

vpřed? A kolik jich ještě zbývá? Ach, nerudovské Jezulátko, té cesty lidstva ke spasení stále ještě konec není. Ale: už nespí, už nespí!

Sedm kroků tam, sedm kroků zpátky. Na jedné stěně sklápěcí kavalec, na druhé stěně smutně hnědá polička s hliněným nádobím. Ano, to znám. Ted' je to tu trochu zmechanizováno, topení je ústřední, kbelík je nahrazen splachovacím klozetem – a hlavně lidé, hlavně lidé jsou zmechanizováni. Jako automat. Zmáčkni knoflík, to jest zarachoť klíčem ve dveřích cely nebo otevři špehyrku a věžňové vyskočí, ať dělají co dělají, postaví se v pozoru za sebou, otevři dveře a starosta cely vyrazí jedním dechem:

„Achtung! Celecvózíbnzechcikbelegtmittrajmanalesinordnung.“ Tak tedy: 267. To je naše cela. Ale na téhle cele automat nefunguje zcela přesně. Skáčou jen dva. Já zatím ležím na slamníku pod oknem, ležím na břiše, týden, čtrnáct dní, měsíc, šest neděl – a znovu se rodím: už otáčím hlavou, už zvedám ruku, už se zvednu na loktech, už jsem se dokonce pokusil obrátit na záda... Rozhodně rychleji se to píše, než žije.

Ted' nastaly dny, kdy už jsem nemohl pochybovat, že žiju. Bolest, rodná sestra života, připomínala ho velmi zřetelně. I Pankrác už se dovídala, že jsem jakýmsi nedopatřením živ, a přicházely první pozdravy: silnými zdmi, které zněly tukaním, i očima chodbařů, když rozdávali jídlo.

Jen moje žena nevěděla o mně nic. Sama na cele, jen o poschodí níž a o čtyři kobky dál, žila v úzkostech a nadějích, až jí sousedka na ranní půlhodince pošeptala, že už je se mnou konec, že prý jsem na cele podlehl ranám z výslechu. Pak bloudila po dvoře a svět se s ní točil a ani necítila, jak jí dozorkyně pěstmi v obličeji poskytuje útěchu a snaží se ji zahnat do řady, která znamená regulérní vězeňský život. Co asi viděly její velké, dobré oči, když se pak bez pláče dívaly po bílých stěnách kobky? A druhého dne zase jiná zvěst, že ne, že jsem nebyl docela utlučen, že jsem však neunesl bolest a oběsil se v cele.

A já se zatím hemžil na ubohém slamníku a každého večera a každého rána se úporně obracel na bok, abych mohl Gustině zazpívat písně, které

měla ráda. Jak je mohla neslyšet, když jsem do nich vkládal tolik vroucnosti?

Dnes už ví, dnes už slyší, ačkoli je vzdálenější než tenkrát. A dnes už i dozorci vědí a zvykli si, že cela 267 zpívá, a už ani nehartusí za dveřmi, aby bylo ticho.

Cela 267 zpívá. Zpíval jsem si celý život, nevím, proč bych měl přestat právě na konci, kdy se žije nejintenzivněji. A otecko Pešek? Ach, to je neobyčejný případ! Zpívá vášnivě rád. Nemá ani hudební sluch, ani hlas, ani hudební paměť, ale miluje zpěv takovou krásnou a oddanou láskou a nalézá v něm tolik radosti, že ani neslyším, kdy klouže z tóniny do tóniny a tvrdošijně zpívá „g“, kde tvoje uši přímo touží po „a“. A tak zpíváme, když se vtírá stesk, zpíváme, když je veselý den, zpěvem provázíme kamaráda, který odchází a s nímž se snad už neshledáme, zpěvem vítáme dobré zprávy z bojiště na východě, zpíváme pro útěchu a zpíváme z radosti, tak, jak lidé zpívají odedávna a budou zpívat, dokud budou lidmi.

Není života bez zpěvu, jako není života bez slunce. A my tady potřebujeme zpěv dvojnásob, protože slunce k nám nepřichází. Číslo 267 je cela severní, jen v letních měsících na několik okamžiků nakreslí zapadávající slunce na východní stěnu stín mříží – a jak otecko stojí opřen o kavalec, dívá se na tu letmou sluneční návštěvu... a to je ten nejsmutnější pohled, jaký tady můžeš spatřit.

Slunce! Tak štědře svítí ten okrouhlý kouzelník, tolik zázraků činí před lidskýma očima. A tak málo lidí žije na slunci. Bude. Ano, bude svítit a lidé budou žít v jeho paprscích. Je krásné vědět to. A přece bys tak rád věděl něco neskonale méně důležitého: bude svítit – také pro nás ještě?

Naše cela je cela severní. Jen někdy v létě, když se den vydaří, vídáme slunce zapadat. Ach, otecko, chtěl bych jednou přece vidět východ slunce.

Egon Ervín Kisch

(29. dubna 1885 Praha – 31. března 1948 Praha) byl pražský německy píšící reportér, investigativní žurnalista a spisovatel židovského původu, velmi známý také svojí přezdívkou Zuřivý reportér (der rasende Reporter). Byla to právě jeho touha být u všeho, pokaždé „při tom“, a vše vyzkoušet, která mu tuto přezdívku přinesla.

Od října 1903 studoval v Praze jeden semestr na Technice, dále na filozofické fakultě Německé Karlo-Ferdinandovy univerzity filozofii, dějiny německé literatury a germanistiku a později žurnalistiku, ale žádná studia nedokončil.

Již před 1. světovou válkou přispíval do některých pražských novin. Stal se jedním z nejlepších znalců pražského podsvětí. Měl kriminalistický talent a dovedl odhalit skutečné pozadí událostí, jako byla např. aféra plukovníka Redla v roce 1913. Za války sloužil v Srbsku, Rusku, Uhrách a Vídni, kde se stal v r. 1918 prvním velitelem Revolučních gard. Roku 1919 vstoupil do Komunistické strany Rakouska (KPÖ). Byl odsouzen a roku 1920 vypovězen do Prahy, kde se dále věnoval tvůrčí činnosti. Psal německy, protože v češtině neměl správný jazykový cit, se svými překladateli spolupracoval.

Už v roce 1922 ale Prahu opět opustil a přestěhoval se do Berlína. Zde se věnoval jednak dopisování pro Lidové noviny a další tiskoviny a shromažďoval podklady k vydání monografie Klasický žurnalismus o velkých postavách světového novinářství. V roce 1924 vydal knihu Zuřivý reportér, která jej proslavila. Sbírka reportáží obsahovala mj. popis jeho pátrání po Golemovi. Roku 1925 vstoupil do Komunistické strany Německa. Roku 1928 na falešný pas odcestoval do USA, Roku 1929 byl redakcí berlínských novin vyslán do Sovětského svazu a dále cestoval po jihozápadní Evropě. V letech 1931–1932 byl opět v SSSR, přednášel na

univerzitě v Charkově, odkud odjel ilegálně do Číny. Později z těchto cest napsal díla jako Caři, popi, bolševici, Americký ráj a Tajná Čína.

Po požáru Říšského sněmu v roce 1933 byl zatčen a uvězněn, ale jako československý občan byl po intervenci ministerstva zahraničních věcí propuštěn a vypovězen ze země. Vrátil se do Prahy a zapojil se do protifašistického hnutí. Jako delegát byl v roce 1934 vyslán na Světový kongres proti fašismu do Austrálie, kde mu byl odepřen vstup na pevninu jako nežádoucí osobě. Při odvážném skoku na betonové molo si zlomil nohu a tato příhoda, jakož i další obstrukce australské vlády, vzbudila celosvětovou pozornost.

Roku 1935 v Paříži s Heinrichem Mannem zorganizoval První světový kongres spisovatelů za sjednocení kultury. Po návratu do Evropy se zúčastnil se občanské války ve Španělsku jako zpravodaj interbrigadistů. V letech 1936–1938 žil v Praze a v belgickém Ostende.

V prosinci 1939 musel kvůli svému židovskému původu uprchnout z Evropy. Odjel nejprve do USA a poté do Mexika, kde napsal vzpomínkovou knihu Tržiště senzací. V březnu 1946 se již těžce nemocný vrátil do Prahy, ale plánovanou knihu o poválečném Československu už nestihl dokončit. Zemřel zde 31. března 1948.

Krátká reportáž o popravě K. H. Franka je velmi názornou ukázkou Kischova stylu: všímá si detailu, rozehrává psychologii hlavní postavy, akční podání a silná katarze závěrem.

Poslední kroky K. H. Franka¹⁷

Přesně v jednu hodinu ztichne zástup a malými dvířky vejde mezi dvěma strážci odsouzenec na dvůr, z něhož už neodejde.

¹⁷ Převzato z: Kisch, Egon Erwin - Poslední kroky K. H. Franka. in *Práce* 23. 5. 1946, roč. 2, č. 120

Jde klidným, jistým krokem, zpříma a poněkud nachýlen dopředu, jak to – podle vypravování zaměstnanců – studoval celou noc. „Jen se držet.“

Zbývá mu pouze osm těchto pyšných kroků, neboť osm kroků od dvířek v koutě zvýšeného trávníku, kterým je dvůr porostlý, až téměř k vysoké budově věznice, vidí odsouzenec před sebou lidový soud. Zná tyto muže a ženy, stál před nimi denně téměř celé tři měsíce, odpovídal se jim a musil odpovídat na jejich otázky. Stojí před ženami z Lidic, které na jeho rozkaz ovdověly. Dnes nebude otázek a nebude odpovědí. Nejsou tu ani sluchátka, která by tlumočila v překladu, co se mluví o něm a k němu.

Odsouzenec zná tyto muže a ženy, kteří dnes poprvé a naposledy sedí před ním na volném prostranství. Zná dokonce majestátního vysokého kněze, který sedí vedle předsedy soudu. Poznal jej před několika hodinami – je to monsignore Tylínek, který přišel k němu do cely, aby mu nabídl zpověď, duchovní útěchu a poslední pomazání. Odsouzenec mu odpověděl, že je sice theista, tedy věří v Boha, ale s díky odmítá.

Druhého muže vedle předsedy nezná a také jej za života nepozná. Je to zástupce lékařské vědy a jeho úkolem bude zjistit, že odsouzenec je mrtev.

Když monsignore Tylínek odešel z cely, přinesli odsouzeneci večeři: vejce, šunku a něco k pití. „Henkerskost“, řekl odsouzenec sarkasticky ve své mateřštině. Ale není to ani správná němčina. „Henkerskost“ znamená „katova strava“, a on chtěl říci „Henkersmahlzeit“, to je: poslední jídlo muže pro kterého si přijde kat. Zmiňujeme se o tom, neboť i to patří ke každé kolísavé a nejasné politice, že její představitelé mluví a píší kolísavě a nejasně. Ani německy neuměli nacisté a ze všech nejméně Hitler.

Při svých osmi krocích se díval odsouzenec jen před sebe a neohlédl se doprava. Tak mu ušlo, že šel kolem lešení. Ještě v minulém roce mu stavěli jiné tribuny jako státnímu ministru Německé říše, který jako oberführer SS a policie panoval nad protektorátem Čechy a Morava. To byl pánem nad životem a smrtí a také toho bohatě využíval, když ještě se

skvěl jako tyran, Karl Hermann Frank. Tady stojí jen hrubě otesaný sloup, bez příčného trámu, bez něhož si ani neumíme šibenici představit. Věřte však, že to šibenice je. Nahoru vedou schůdky, vlastně spíše žebřík nežli schůdky, a nahoře stojí tři mladí muži v černých stejnokrojích a čekají, až se budou moci ujmout svého úkolu.

Odsouzenec Karl Hermann Frank stojí naposledy před svými soudci a dívá se na ně upřeně s nacvičenou pevností.

Kat nevykonává svůj úkol za peníze jako historičtí čeští katové Mydlářové, Pipperger a Wohlschläger. Jejich následník Nenáhlo vykonává spravedlnost za muka, která on a jeho přátelé museli snášet šest let v Oranienburgu a Sachsenhausenu. V černých stejnokrojích čeká on a jeho dva pomocníci na lešení...

Očekávaný stojí zatím před soudci z lidu a naslouchá posledním formalitám. Bylo vyhověno jeho poslednímu přání, aby byl veden na šibenici bez pout. Na žádost o milost nedošla odpověď.

Malá Frankova ústa mizí, hlava mu klesá, ale ihned ji zase vztyčí, nohy, které přešly poněkud do pohovu, se znovu srazí – jen se držet!

Předčítá se enunciát, v podstatě doslovné opakování rozsudku, který odsouzenec a soudní síť slyšeli už včera a který včera byl v novinách. Předčítá se také německy, zvlášť pro odsouzence.

Avšak jeho to nezajímá, podléhá nervositě posledních chvil. V myšlenkách opisuje kruhy pravou nohou, otáčí hlavou na všechny strany, dívá se na fotografie, kteří klečí kolem něho s fotografickými přístroji, a na obrovské filmové aparáty, které odevšad zaměřují na něho své objektivy.

Jeho ruce jsou neklidné. Na levé měl ještě včera zlatý prsten.

Odňali mu jej, když byl dodán na Pankrác, a od té chvíle bylo neustálým Frankovým přáním dostat jej zpět. V noci na včerejšek mu dal prsten jeho obhájce, což prý provázal Frank velkou sentimentální scénou.

Na prstenu byla vyryta slova: „Gott schützedich! Lola 14. IV. 1940“. Dnes je Frank bez prstenu ... ztratil už asi víru, že by jej mohl Bůh ještě ochránit.

Překladatel skončil s předčítáním eneunciátu a táže se odsouzence, chce-li ještě něco podotknout. Zcela tiše, že to neslyšíme téměř ani my, kteří stojíme vedle něho, šeptá Karl Hermann Frank svá poslední slova. Snad jsou myšlena jako manifest potomstvu nebo jako demonstrace proti národu, který jej odsoudil. Ale šeptavý tón viní tento úmysl ze lži.

„Německý národ“, šeptne, „bude žít, třebaže my musíme zemřít! Ať žije německý národ, ať žije německý duch.“

Potom dá soudce znamení, odsouzenec pochopí, otočí se a jde zase osm kroků zpět. Tentokrát k šibenici. Vystoupí po schůdkách a přehlédne zástup.

Tím končí vše, o čem lze psát.

Nahoře visí člověk, který, byl-li jím kdy, jím už není.

Arnošt Lustig

(21. prosince 1926 Praha – 26. února 2011 Praha) byl český novinář a prozaik, scénárista a profesor literatury, jehož životním tématem byl holocaust. Jeho tvorba zahrnuje dvě desítky knih a je překládána do světových jazyků. Svůj literární styl opíral o vlastní životní zkušenosti a osud, jako by neustále psal beletrizované paměti. Jeho dílo získalo významná česká i světová uznání a literární ceny.

Narodil se v židovské rodině, která žila v proletářském prostředí pražské okrajové čtvrti, v Libni. Chodil do měšťanky, odkud byl roku 1939 na základě norimberských rasových zákonů vyloučen. Pracoval jako krejčovský učeň, později jako dekorátér v dílně na výrobu kožených předmětů. Jako patnáctiletý se ocitl v terezínském ghettu a poté prošel koncentračními tábory Osvětim a Buchenwald, v dubnu 1945 utekl z transportu smrti do Dachau. V nastalé panice, když na vlak zaútočil americký stíhač, se mu podařilo s kamarádem uprchnout. Z 15 000 dětí z transportů, v nichž byl Arnošt Lustig, se vrátila necelá stovka. Po útěku se ukrýval v Praze, účastnil se i květnového povstání. Po válce vystudoval Vysokou školu politických a sociálních věd v Praze, obor novinářství. Pracoval jako novinář (Zemědělské noviny, Židovský věstník) a v roce 1948 byl vyslán do Izraele jako dopisovatel z bojů arabsko-izraelské války. V letech 1950 – 1958 pracoval v Československém rozhlasu jako reportér se skvělými celoživotními přáteli Ludvíkem Aškenazym (toho považoval za svého učitele) a Otou Pavlem. V době procesu se Slánským byl vyšetřován za pomoc uprchlíkům do Izraele. V letech 1959–1961 pracoval jako vedoucí kulturní redakce Mladého světa a od r. 1961–1968 byl scénáristou Československého státního filmu. Srpnová okupace zastihla Arnošta Lustiga na dovolené v Itálii, odkud se již nevrátil. Žil v Izraeli v kibucu, v Jugoslávii, kde pracoval v záhřebském filmovém studiu

a napsal zde scénář o Titovi, v roce 1970 odešel do USA. Zde působil na několika univerzitách, učil scénáristiku, film a literaturu a v roce 1978 byl jmenován profesorem na America University Washington D. C.

Vydávat knihy začal v roce 1958, kdy vyšla první a hned úspěšná kniha Noc a naděje a v témže roce publikoval další dílo, Démanty noci. Následovaly další prózy, knihy povídek, romány. Asi nejslavnější je Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou (1964).

Po roce 1989 se Lustig pravidelně vracel do Prahy, měl jeden domov, ale dvě bydliště, v Praze a ve Washingtonu. V roce 1990 se účastnil založení Společnosti Franze Kafky v Praze a byl 21 let jejím čestným předsedou. Učil na Karlově univerzitě a v Literární akademii v Praze.

Vybrali jsme ukázkou z memoárového textu Zpověď, na níž je patrný spontánní styl Lustigova autorského rukopisu. Jako by prostě „jen“ vyprávěl příběh – v žurnalistických i beletristických textech.

Zpověď (výňatek)¹⁸

V Jeruzalémě.

Já měl celý život štěstí na kamarády. Za války i po válce.

Po válce mě poslali do Izraele za Zemědělské a Lidové noviny a Židovský věstník. Tam jsem potkal Aškenazyho. Okamžitě jsme se skamarádili. Oba jsme si mysleli, že jsme nesmrtelní. Byl v Rudé armádě a prošel od Buzuluku až do Prahy. Nic se mu nestalo a viděl hodně zlých věcí. Já zase byl v Osvětimi a v Buchenwaldu, utekl jsem – a také se mi nic nestalo.

V Izraeli nám bylo dobře. Národ bezbranných se bránil. Židi měli problém, že statisíce let věřili v sílu slova. Nejdřív je rozehnali Římané po evropském a africkém světě, a potom, když se uchytili ve Španělsku, tak je začali

¹⁸ Převzato z: Lustig, Arnošt – *Zpověď*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky 2009. ISBN 978-80-86911-21-2

pálit v inkvizici. Pak přišel antisemitismus v Rusku a Polsku a dalších zemích.

Předtím byly pogromy v roce 1903 a ještě předtím byl Chmelnický, který povraždil tři sta tisíc Židů. Naráželi ve světě jenom na vrahy, ale bránili se slovem. Nikomu to moc nepomohlo.

A najednou jsme byli v zemi, kde bylo šest set padesát tisíc našich lidí, z lágru. Pro Ludvíka Aškenazyho lidi, kteří tvořili sedmdesát pět a v některých oddílech devadesát procent východní brigády generála Svobody. Samí Židé, kteří odešli do Palestiny a Izraele. Takže jsme se cítili velice dobře.

Z bezbranných lidí se stali lidi, kteří se bránili. Zpočátku to nebyli vynikající vojáci. Arabové byli lepší. Měli za sebou britskou armádu, která je cvičila, a britské důstojníky, kteří stáli u děl. Tak jsme to prožívali jako slavnost. To nedovedu vysvětlit.

Naplňovalo nás to zvláštním nadšením. Ludvíček jednou ve slabé chvíli řekl, že jeho rodiče schovávali v zemljance Poláci za peníze. Pak je ale zabili sekerou a vzali si jejich židle a já nevím co... Nikdy jsme nemluvili o minulosti. Ani o tom, jak šli z Buzuluku do Prahy. Já nikdy nemluvil o Osvětimi. Žili jsme život teď a žili jsme ho hezky.

Ludvíčkovi bylo šestadvacet, mně dvaadvacet. Byl můj učitel. Hezky psal. Později mě vzal do rádia. Jednou v Izraeli soutěžili američtí, francouzští, angličtí a čeští novináři. Mezi Slováky byl Ladislav Mňačko.

Bezvadný chlap. Šílenec, co se po válce rozhodl, že půjde k vlakům, z kterých vystupovaly židovské holky z lágrů, a že si vezme tu první, kterou uvidí. Opravdu si ji vzal. My jsme jí říkali bavorská smrt. Byla to hodná ženská. Nevím, jak si rozuměli. Moc asi ne. Takže se rozvedli. Žil pak s vnučkou Hviezdoslava, krásnou plnou blondýnkou.

Jednou jsme seděli a stáli v novinářské kantýně. Arabové bombardovali Jeruzalém.

Aškenazy řekl: „Člověče, to je nuda tady sedět. Pojd' na procházku. Podíváme se do ulic." Protože jsme byli nesmrtelní, šli jsme.

V těch ulicích se střílelo. Granáty dopadaly kus od nás. On byl zkušený voják.

„Hele, když to slyšíš, už ti to nic nemůže udělat." Takto poučení jsme spolu chodili po liduprázdných ulicích. King George Street, která byla ještě nezastavěná z jedné strany, z druhé strany naopak stály malé domečky s plochou střechou. Chodili jsme tam a poslouchali dělostřelbu.

Najednou se to začalo přibližovat z obou stran. Řekl mi: „Hele, to už není tak bezpečný. Najdi bezpečnější místo."

„Kde?" ptám se.

„Zatluč u jednoho z těch baráků, jinak to nejde," odpověděl. Tak jsem šel naproti a zatloukl na vrata. Vyšla taková pěkná, asi šestadvacetiletá vojačka v uniformě a ptá se: „Co tady děláte?" Pozorovali nás z okna. „Jsme novináři a šli jsme do ulic. Kamarád pracuje v rádiu."

„Pojďte dál!" Přeběhl, jako když přebíhá loď o dvou nohách. Ne moc rychle.

Ty holky byly dvě. Jedna dlouhá, jedna krátká. Hned jsme se skamarádili. Ta menší byla vdova. Jejího manžela oběsili nacisti v Budapešti. Pašovali lidi z Maďarska do Palestiny přes Rumunsko, Sýrii a tak dál. Pomáhal jim hrabě Valenberg. Vydal asi sto tisíc falešných pasů a víz, a zachránil tak desítky tisíc lidí. Hrdina, kterého Rusové zatkli a zabili v Ljubljance.

Ale teď jsme byli s těmi děvčaty. Bylo obležení, takže moc k jídlu toho neměly. Fasovaly jednou měsíčně kuře, jedl se baklažán. Byl to nádherný večer. Životopis v té době – na to stačilo pár vět. A jim stačilo, že jsme z Čech. Odtud přicházely messerschmidty, pušky a výzbroj. Američani byli opatrní, byly tam tři létající pevnosti, a to ještě ilegální dodávky. Ty lidi v Americe zavřeli. A my přišli ze země, která zásobuje Izrael zbraněmi.

Stalin věřil, že oškubou britské impérium, rozervou ho zevnitř. Ben-Gurion byl stejně chytrý jako Stalin. Jakmile tito lidé přišli a chtěli vytvořit rudou brigádu, říkal, že žádnou rudou brigádu nepotřebuje a rozprášil je po všech jednotkách. Čecha Sochora nechal v izraelském generálním štábu, což Sochora potom stálo život, protože NKVD ho popravila ve spolupráci s českou rozvědkou. Na jeho jeep najednou narazil z boku nákladní auták a smrtelně ho zranil. Kdyby se dostal včas do nemocnice, ještě ho mohli vyléčit. Ale nikdo ho do nemocnice nevzal. Když se ho ujali doktoři, tak už byl k nevyléčení.

Ale tenkrát jsme ještě žili radostnou dobu, kdy Izrael bojoval českými zbraněmi. Když jsi řekl, že jsi z Prahy, každý ti vyšel vstříc. Viděl ty pušky, česká děla, česká letadla. Potom jsme se dozvěděli, že všechno Izrael zaplatil Československu zlatem. Tak tedy to taková nezištná pomoc nebyla, ale pomoc přece jen. Zlato tě neubrání. Peníze tě neubrání. Pušky proti puškám, děla proti dělům a letadla proti letadlům ano.

A tak ty holky byly s námi velice spokojené. Ta jedna mluvila maďarsky a německy a trošku slovensky, druhá slovensky, maďarsky a německy. Bylo to kosmopolitní, a tak ti bylo jedno, jak se domlouváš, jen když ses domluvil.

Pak už jsme se nedomlouvali, protože jsme tančili. Aškenazy byl s tou dlouhou. Bavili se o filozofii, o politice. Skončilo to stejně, jako já jsem skončil s tou mou. Jestli tady chcípnu, tak to je způsob, jak má člověk umřít – říkali jsme si.

Přes tu plochou střechu létaly dělostřelecké granáty. Na tu pitomou melodii Pod střechami Paříže ze stejnojmenného filmu se dalo tančit donekonečna... Až jsme přestali tančit. Musím říct, že to byla jedna z nejhezčích nocí mé existence. Na tu nezapomenu.

Ve čtyři moje společnice řekla: „Já musím jít.“

„Proč?“

*„Čeká na mě můj snoubenec. Je to velitel severní fronty v Jeruzalémě.“
Trochu jsem ztratil řeč.*

Později jsme se všichni tři skamarádili. Byl to nádherný chlap. Na nic se neptal a já mu také nic neříkal. Jenom si vzpomínám, když jsem byl ještě mladý a miloval svou budoucí ženu, řekl jsem jí: „Prosím tě, já jsem prožil takovou zvláštní noc, to ti nedovedu popsat. Byla tam mladá vdova z Budapešti, opravdu hrdinskej charakter.“ Moje budoucí žena řekla: „Víš, co já ti řeknu? Můj tatínek by to mé mamince neudělal. Odpustím ti to, ale jenom jednou. Kdybych tě milovala ještě víc, prostě od tebe odejdu.“

Tak jsem jí nikdy o podobných dobrodružstvích už neříkal.

Byla to lekce! Ženská je ochotná se rozdělit o duši a všechno, co ji obklopuje – ale ve čtyři řekne – čeká na mě můj snoubenec, velitel severní fronty, což samo o sobě bylo nádherné, šokující a šílené. Celá ta doba byla šílená a ve spojení s mládím, se vším, co bylo za námi, nádherná.

No a pak skončila válka a já jsem tam potom byl ještě dvakrát a Ludvíček trval na tom, že on je ta hvězda a já budu ta jeho hvězdička. Vzal mě do rozhlasu, učil mě. Byl můj učitel a také Mňachko byl můj učitel v Izraeli. To byli dobří učitelé.

V rozhlase byli ohromní lidé jako František Fajgl, který psal pod pseudonymem Gel. A pak spousta lidí, které později vyhodili pro buržoazní původ.

Prožil jsem osmačtyřicátý v Izraeli. Ty největší bouře jsem tady nezažil. Vyhazovali skoro každého chytřejšího nad pětadvacet let. V rádiu bylo ohromně kamarádké ovzduší. Dostali jsme legitimaci – Politické zpravodajství. Když jsi vyskočil z električky a chytil tě strážník, ukázal jsi tu legitimaci – a on okamžitě zasalutoval. Myslel, že jsme tajná policie. Dál už nečetl. Tak jsme toho zneužívali. Všude nás pustili. Nikdo dál nečetl. Tady byla taková doba. Politicky vypjatá doba.

Aškenazy byl vedoucí služby. My byli reportéři. Pak – jako Aškenazy mě – jsem já přitáhl Otu Pavla. Prodával DDT (prášek proti hmyzu), což mně připadalo přibližlé. Hrál za dorost Sparty, hezký plavovlasý kluk, výborný s hokejkou, chytrý – a prodává DDT! Jeho tatínek prodal vagon DDT, ve kterém žádné DDT nebylo. A teď se bál, že je někdo zmlátí nebo udá. Snažil jsem se mu říct, že takový je přece život. „Co bych mohl dělat jinýho?“ ptal se. „Dělej sportovního reportéra.“ Šel jsem tenkrát do rádia.

Samozřejmě to nešlo. Bylo tam kádrové oddělení. Šel jsem tedy za sportovním reportérem Procházkou. Otakar Procházka byl nejlepší. Sliboval, že mně sežene byt.

Chodil se sekretářkou Koťátkovou, ale ne Marií, šéfredaktorkou, šedou eminencí. Měla za muže vysokého činitele na ústředním výboru a ministerstvu zemědělství. Ale my jsme byli reportéři, nám to bylo jedno.

Hrozně nás bavilo to, co jsme dělali. Já připravoval reportáže s dělníky, horníky a ještě jsem studoval. Život mi připadal jako sen. Poznával jsem lidi. V rádiu pracovali i cizinci. Mně jich bylo líto, že nemůžou být doma jako já, a byl jsem na ně hodný a oni mě za to měli rádi.

A pak ze mě udělali vedoucího oddělení zábavy. To tu ještě Aškenazy pořád byl, ale všichni jsme se měnili. Byli tu žertéři jako Miroslav Trnka, kterého vyhodili, protože označil vedení rozhlasu a strany za rudé měšťáky. Když mi někdo volal, říkal: „Lustig? Ted' je polední přestávka, je v modlitebně.“ To tvrdil v ateistickém podniku! Jednou mi zavolal o půlnoci změněným hlasem: „Soudruhu, ty jsi odvysílal zprávu o katastrofě v Ostravských dolech. Zítra stopadesát tisíc horníků nenastoupí do práce. Poneseš důsledky.“ A položil telefon. Nevěděl jsem, že je to Trnka.

Jenom jsem zablekotal, že to byla zpráva z četky a žádný ústřední výbor neprotestoval. To byl Trnka.

A potom jsem vydal Noc a naději. A zase telefonát: „Tady Státní film, moc se nám líbí vaše knížka a rádi bychom z toho udělali film. Musíme si promluvit.“ Řekl jsem si – jo, tak tohle se ti, Trnko, nepodaří. Nejdřív byla modlitebna, pak hornická katastrofa, teď už ti na to neskočím! Ale odpověděl jsem: „Tak dobře. Přijedte ve dvanáct hodin volhou, zavezte mě do hotelu Palace na oběd a tam se domluvíme.“ A zapomněl jsem na to.

Ve dvanáct telefon: „Tady Státní film, Šmída, Fikar. Přišli jsme si pro tebe, soudruhu, jedeme do hotelu Palace na oběd, abychom se domluvili o Noci a naději.“ Tak jsme jeli a udělali film. Stal jsem se scenáristou.

To byl báječný flek. Ještě lepší než rádio. Dostávali jsme plat asi tisíc pět set, tisíc sedm set, ale nemuseli jsme nic jiného dělat než doma psát. A když jsme něco napsali a oni to vzali, tak jsme dostali zapláceno. To bylo ideální. Doba, kdy jsme pořád něco slavili.

Ve Slezské ulici bylo zařízení – jmenovalo se Kravín. Dlouhá stáj, někdejší kravín, hrála tam cikánská hudba. Aškenazy znal jménem primáše. Cokoliv se nám povedlo, šli jsme oslavit do Kravína. Objednali jsme si šampaňské a guláš (moc se to nehodí), byla to naše obligátní oslava. Primáš zahrál, co jsme chtěli, byl to hudební génius, cikán.

Jednou jsme tam byli zase s Otou Pavlem. Vyšli jsme opravdu až nakonec. Zpívali jsme na ulici. Zastavil nás strážník: „Dám vám pokutu, ukažte mi průkaz! Rušíte pracující lidi!“ Řekl jsem mu: „Vy jste nečetl projev soudruha Stalina, soudruhu praporčíku?“

„Co tím myslíte?“ ptal se. „Říkal, že na naší ulici bude svátek. Tak jsme začali slavit!“ Koukal a pak řekl: „Helejte se, jděte domů. Nedělejte tady výtržnosti, nebo vás nechám předvést.“

Ludvíček nás zval do drahých hospod. „Hoši, já si dám jenom něco malýho.“ (Asi se bál, abychom si nedali něco drahého, ačkoliv byl hodný, ale my bychom sežrali jinak všechno.) Byli jsme mladí, Aškenazy

nejstarší, bylo mu šestadvacet. Všichni jsme měli něco za sebou. Ota byl v šachtách se svou malou křesťanskou maminkou. Jeho táta byl v Terezíně. Jezdil s koňmi z Lidic. Vrátili se mu z lágru jako zázrakem oba bratři. Aškenazy měl za sebou Rudou armádu od Buzuluku do Prahy. Nám se po těch těžkých dobách zdála ta naše doba lehčí, radostná, nadějná. Věřili jsme, že svět se vyvíjí od horšího k lepšímu. Byli jsme mladí a nezkušení.

Jednou si pamatuju, že se někdo v rádiu ptal, co asi dělá v tuhle chvíli soudruh Stalin. Aškenazy řekl: „Asi sere.“ Všichni se najednou z místnosti vytratili. Zůstali jsme tam jenom s Otíkem. Ale na Aškenazyho si nikdo netroufal. Byl v Rudé armádě a nepřidal se do strany, až v pozdější době, z nejrůznějších důvodů. On prošel bitvami.

Poznal jsem báječné lidi. Jsem vděčný osudu, že mi to umožnil. Zdálo se, že svět jde – alespoň pro nás – skutečně od horšího k lepšímu.

Ludvík Aškenazy

(24. února 1921 Český Těšín – 18. března 1986 Bolzano, Itálie) byl český spisovatel, reportér a rozhlasový pracovník. Pocházel z česko-židovské rodiny v Českém Těšíně a jeho tvorbu to později významně ovlivnilo. Zaměstnání Ludvíkova otce celou rodinu přivedlo do Polska. Maturitu Ludvík složil roku 1939 v haličské Stanislavi (od roku 1920 do roku 1945 polské město Stanisławów, nyní ukrajinské město Ivano-Frankivsk), tehdy právě zabrané SSSR. Pak studoval v polském Lvově slovanskou filologii.

Počátkem druhé světové války byl Aškenazy evakuován do Kazachstánu, kde učil na střední škole dějepis do doby, než v Sovětském svazu v roce 1942 vstoupil do 1. československého armádního sboru v SSSR vedeném Ludvíkem Svobodou. Bojoval i u Sokolova. Za svoji statečnost v boji dostal po válce sovětské i československé vyznamenání.

S československým vojskem se vrátil do vlasti a hned po návratu, v květnu 1945, se seznámil a poté oženil s Carlu Henriettou Mariou Leoníí Mann, dcerou německého spisovatele Heinricha Manna.

Po druhé světové válce, po roce 1945, Ludvík Aškenazy pracoval až do začátku 50. let v pražském rozhlase jako reportér a zahraničně politický komentátor. Často služebně cestoval – zavítal například do Polska, NDR, Spojených států amerických, Indie, Japonska nebo Itálie. Působil také jako válečný zpravodaj v Izraeli. Koncem 50. let 20. století však profesi zahraničního reportéra opustil a stal se spisovatelem z povolání.

Od roku 1955, úspěchu své první prózy Dětské etudy, příběhů malého chlapce a jeho otce, ve kterých je hodně poezie a minimálně dobové ideologie, je spisovatelem na volné noze a píše prózu, převážně povídky, později divadelní hry. Měl od počátku vlastní, svébytný, nezaměnitelně poetický, často melancholický rukopis. Jak jeho dětské knížky, tak knihy

pro dospělé, byly v 60. letech značně oblíbené, protože vyjadřovaly – po trudných a přepolitizovaných 50. letech – svět úniku před smutkem reality do světa malých, ale důležitých radostí. Se svými knihami, především pro děti, získal později popularitu i v německém exilu.

Po invazi vojsk Varšavské smlouvy (21. srpna 1968) do Československa v roce 1968 emigroval s celou rodinou do západního Německa, do Mnichova. Dál byl spisovatelem na volné noze, po nějaké době začal psát přímo německy. Až do roku 1976 žil v Mnichově. Pak se odstěhoval, koncem 70. let, do severní Itálie, kde roku 1986 zemřel.

Pro tuto čítanku jsme vybrali dva texty. Miniaturu Vltava z knížky Dětské etudy a možná nejdojímavější protiválečnou povídku Vajíčko ze stejnojmenné knihy.

Vltava¹⁹

Odpoledne jsme poslouchali v rozhlase Smetanovu Vltavu. A ještě předtím promluvil jistý znalec sytým, znaleckým barytonem - i o tom, kudy se řine tok, o lesním honu, o měsíčním svitu, o bystré a volné pouti české řeky Vltavy od pramene k pražskému Vyšehradu.

Potom bylo chvíli ticho a do toho ticha skutečně vplula řeka. Z fléten se vyřinuly jasné a třpytné stružky a housle je svolávaly k sobě. Hudební znalec nám to všechno moc podrobně vysvětlil. Pak z toho byly -jak se říká - zbytečné problémy.

První otázka zněla: „Tati, už se ty pramínky sjednotily?“ „Pramínky?“ říkám. „Ach tak, ty myslíš praménky. Praménky se už možná sjednotily...“ A zamýšleně jsem dodal: „Ale hlavu bych za to na špalek nedal.“

¹⁹ Aškenazy, Ludvík – *Dětské etudy*. Praha: Československý spisovatel 1966

Tu se rozevlály smyčce, jako když přeletí vítr.

„Hele,“ říká, „nevíš, kde je to teď?“

„Kdo?“ podivil jsem se. „Vyjadřuj se přesně!“

„Já se tě ptám, kde je teď Vltava,“ povídá. „Dětem se má všechno vysvětlovat.“

„Vltava je teď právě někde u Budějovic,“ odvětil jsem. „Tak asi deset kilometrů za městem.“ A s velkou nejistotou: „Anebo možná už sedmnáct.“ Tak jsme poslouchali - velice nám to ten znalec pokazil.

„Tati, a kde je teď?“ ozval se znovu slabounký šepot.

To už jsem si zvykl, a tak jsem odpověděl:

„Ted je mezi Orlíkem a Zvíkovem. Na to můžeš vzít jed.“

Ale on nevzal a za chvíli se znovu zeptal:

„Tatínku, to už jsou ty Svatojanské proudy?“ „Ještě ne,“ řekl jsem bodře.

„Ale bud trpělivý, příteli, bud trpělivý.“

Ale když byla hudba pojednou vzrušenější - jak pravil znalec -, musil jsem zapochybovat:

„Že by to přece jen byly ty Svatojanské proudy?“ řekl jsem, zmítán rozpory.

Ztratil jsem orientaci a možná že to byl můj přítel inženýr Sova, kdo v tu chvíli nařídil vypnout proud. Zelenavá rozsvícená škála přijímače ztemněla a bylo ticho.

No, a my - co? - My tu sedíme, prosím... Před chvílí byl pokoj plný řeky a teď zbyly jen obyčejné věci: koberec nepříliš nový, zátiší s jablky

a trochu špinavý sníh na protější střeše. Bylo to divné a jako v pohádce – jako když se rozplyne sen.

„Tak vidíš,“ povídá, „a kde je ta Vltava teď?“ Svatá pravda. Kde je?

Poslouchali jsme, poslouchali - jestli najednou nezašumí jezy. Dokonce jsme se podívali dolů na ulici, není-li tam nábreží. Ale byl tam jen asfalt a chodník a na chodníku bedna.

Kde by jen ta Vltava mohla být?

Možná že už je někde u Karlova mostu.

Anebo - kdo ví, snad se zdržela na Slapské přehradě.

Vajíčko²⁰

Člověk má mnoho přátel, které viděl jen letmo. Nějak se mu připletli do života, měli v něm svůj malý výstup a zmizeli ze scény. Buď řekli „Pan hrabě byl raněn v souboji“, anebo „Alenka vás srdečně pozdravuje, ale víc nesmím vyřídit“. Přitom se na vás zasvěceně usmáli anebo si tajně vzdychli, anebo prostě hezky odešli, vzpřímeně a s citem.

Každý život má své hrdiny a statisty. Není nám souzeno znát jejich skutečnou roli ve hře. Koho považujeme za hrdinu, bývá často statista; štěk našeho života se někdy stává osudem.

Byl jeden člověk, jmenoval se, řekněme, Pokštefl. Chodil před válkou na gymnasium, dokonce klasické, domníval se tudíž, že smyslem života je ono slavné carpe diem. Jiné latinské přísloví si nepamatoval, ale ze dne si utrhl, co se dalo. Rozptyloval se snadno a bujně na cizí účet; jeho záliba byla volat neznámé lidi telefonem a dělat si z nich známá šprťouchlata. Představoval se jako dozorčí úředník telefonní ústředny a žádal nezkušené

²⁰ Aškenazy, Ludvík – *Vajíčko*. Praha: Československý spisovatel 1967

babičky, které byly samy doma, aby našly krejčovský metr a změřily telefonní šňůru od zdi k přístroji.

Měl-li špatný den, ozval se ovšem jako pohřební ústav a nahlásil dovoz vyřezávané rakve pro člověka, který zvedl telefon. Říkal:

– Tak vám tu rakev vezem, natáhněte si rubáš. A čekejte vleže.

Anebo nařídil:

– Přijďte laskavě zítra o sedmé hodině ranní na Střelecký ostrov se svým papouškem, budete oba povinně očkovaní. Děkuji vám.

Zvláště si zasedl ten mladík na majitele telefonního přístroje číslo to a to. Jmenoval se Eduard Kohoutek a byl, jak se tehdy říkalo, soukromník. Týden co týden se v pátek ve tři hodiny konal tento telefonní hovor:

– Dobrý den!

– Dobrý den.

– Je prosím doma pan Slepíčka?

– O, nikoliv! odpovídal kultivovaný hlas po krátkém odmlčení, – u telefonu Eduard Kohoutek.

– Tak Slepíčka není doma? říkával pokaždé s novým úžasem student. – A snesla vám včera vajíčko?

– Nikoliv, nesnesla, odpovídal klidný, zdvořilý hlas. – Máte rád vajíčka, studente?

– Vejce z duše nenávidím, pravil mladík. – Tak to bude asi omyl.

Zavěsil a pak se celý týden těšil, že zase zavolá pana Kohoutka, v pátek ve tři hodiny odpoledne, a bude chtít pana Slepíčku.

Pan Eduard Kohoutek byl vždycky stejně přívětivý a sonorní. Neříkal dacane nebo chytráku nebo, což je ještě horší, mladý muži. Sluchátko pokládal decentně.

Student žil, a tudíž stárl. Úspěšně proklouzl pubertou, dozráváním a nakonec zkouškou dospělosti i imatrikulací na fakultě. Hlas se mu ustálil v sytý baryton, dokonce okouzující.

Každé ráno se holil.

Svět, který s ním částečně počítal pro neznámé cíle, pokračoval ve svém nezávislém vývoji.

Spadly na něj první bomby, to bylo v Polsku.

Pak přišel 17. listopad 1939 a pan Kohoutek čekal v pátek ve tři hodiny marně. Stručně řečeno, z koncentráku se nedalo telefonovat. Tak se ten mladý muž alespoň v tomhle směru polepšil.

Co se s ním všechno stalo, to je jiná povídka anebo román. Trochu měl štěstí, kapánek se v tom naučil chodit, a vůbec, byl to takový neřád. Přežil to.

A když se vrátil do Prahy, bylo to jedenáctého května, pátek, za deset minut tři. Řekl si:

– Než bych si vymyslel, jak znovu začínat... stejně nic nevymyslím... než bych si tím lámal hlavu, začnu tím, že zavolám pana Kohoutka. Je to jediné číslo, které si pamatuju.

Zašel tedy do malé osamělé budky, ještě byla šedivá z války. Ruka se mu třásla, s tím se už nedalo nic dělat. Na tváři se mu objevil výraz oné poťouchlé bujnosti a zlomyslného potěšení.

Vytočil číslo.

– Dobrý den, řekl.

– Dobrý den.

– Je prosím doma pan Slepíčka? řekl a málem se rozplakal.

Na druhé straně někdo dlouho mlčel. Pak řekl:

– Tak ty žiješ, uličníku? No, to je báječné.

– Žiju, pane Kohoutku, řekl bývalý student. V tu chvíli pocítil, že do něho skutečně vstupuje život. Pocítil to zvýšeným tepem a radostí až k zalknutí. Uslyšel zpívat své tělo.

– Musíte tam přece mít někde slepičku, řekl. – Nesnesla vám včera k snídani vajíčko?

– Ale snesla, snesla, pravil starý pan Kohoutek. – Včera snesla, mrcha. Krásné bílé vajíčko. Přijďte si na ně, pane uličník, uvařím vám je naměkko.

A to je vlastně všechno, ale kdoví?

Ota Pavel

Vlastním jménem Otto Popper (2. července 1930 Praha – 31. března 1973 Praha), byl český prozaik, novinář a sportovní reportér. Je autorem sportovních a autobiografických próz s tématy z vlastního dětství.

Po skončení nacistické okupace se věnoval zejména novinářině. V letech 1949–1956 působil jako sportovní redaktor v Československém rozhlase, mezi lety 1956 a 1957 pak zastával stejnou pozici v časopise Stadion a poté několik let v armádním týdeníku Československý voják. Ve Stadionu také vycházely jeho první literární pokusy, především fejetony ze sportovního prostředí.

Později se specializoval hlavně na sportovní reportáže, později mající i knižní podobu (Dukla mezi mrakodrapy, Pohádka o Raškovi atd.) Mezi čtenáři mu ale nepochybně získaly respekt hlavně dvě sbírky povídek, do značné míry svěživotopisných, které vyšly v souborech Smrt krásných srnců (1971) a Jak jsem potkal ryby (1974). Na motivy z nich vznikly i dva filmy, oba z režijní dílny Karla Kachyni (Zlatí úhoři, 1979, a Smrt krásných srnců, 1986).

Jako redaktorovi mu bylo umožněno cestovat, například v roce 1962 doprovázel armádní fotbalové mužstvo do USA, dále do Francie, Švýcarska a SSSR. Při zimní olympiádě v Innsbrucku (1964) u něj propukla vážná duševní choroba (maniodepresivní psychóza), v jejímž důsledku se pokusil podpálit statek nad Innsbruckem. Kvůli této nemoci odešel roku 1966 do invalidního důchodu. Několikrát pobýval v psychiatrických léčebnách a zemřel na srdeční infarkt ve věku 42 let.

Běh Prahou²¹

Když se stali komunisté po válce jednou z vedoucích stran, můj tatínek tam okamžitě vstoupil. Vzal s sebou i maminku, bratry. Jenom já jsem byl na takové záležitosti příliš mlád. Nastoupil do té strany komunistů, okouzlen jako mnozí Rudou armádou, přímo z kozlíku vlasatého ruského vojáčka, který ho vezl s koníkem do Buštěhradu. Tatínek také věřil, že konečně přišli praví, kteří nebudou dělit lidi na bílé a nebílé, na židy a nežidy. Aspoň to tak všichni ve svých knihách a řečích slibovali, počínaje Leninem. Po návratu z koncentráku si naši užívali. Chodili tančit do barů Belvedere, Barbarina. Víno teklo proudem, jako by si chtěli vynahradit léta strádání, bídy, ponižování.

Chodíval k nám tenkrát Arnošt Lustig, studoval a flámoval s mým bráškou Jirkou. Lustig nejraději tančil s naší maminkou, tančival skvěle, jako když se vánek vznášel nad parketami, a maminka s ním tančila moc ráda, protože můj tatínek dupal a funěl při tanci jako slon. Maminka byla krasavice a Lustig byl do ní tak trošku zamilován. Jednou pro ni přišel hezký světlomasý vysoký pán a tatínek kývl, že Maminka s ním může jít na parket. A ten pán se jí začal dvořit a v půli tance jí řekl: Jste tak krásná, a oči na ní mohl nechat. Maminka se usmála, kterou ženu by to nepotěšilo. A pak ten hezký pán dodal: Jenom by mě zajímalo, co máte s tím židem? Tři děti, řekla maminka, dotančila a sedla si zase vedle tatínka.

V Belvederu se můj tatínek seznámil s Američanem Johnym. Johnny byl krásný jak panna a tlapy měl jak medvěd. Tatínek vždycky říkal, že jak ho český holky viděj, hned se svlíkají, ale mně bylo tehdy teprve čtrnáct a nevěděl jsem, co to znamená. A byl skutečně frajer, lítal s bojovým letadlem na Němce, pár jich sundal, než ho sestřelili a udělali z něho trochu invalidu, dopadajícího maličko na levou nohu. Ale odvaha mu zůstala, kdekdo utíkal, když jezdil po Praze se svým džípem jeepem

²¹ Převzato z: Pavel, Ota: *Jak šel táta Afrikou*. Praha: Agentura V.P.K.1994, ISBN 80-85622-36-X.

Willysem. Navíc měl vysokou funkci u UNRRY, co chtěla Čechům pomoci, a oplýval kapsami dolarů, a mému tatínkovi věnoval galony benzínu, tisíce amerických cigaret, svetry, kafe, konzervy a balíky žvýkacích gum. Tatínek si to bral jako člen strany a ani mu nevadilo, že je to od Američana. Kdo jiný si má to americký zboží vzít než židi, kteří nejvíc trpěli. Johnny byl přitom velkej dobrák. Vykládal, že má předky někde na severu Čech a patří mu krásné činžáky a on na nich bude jednou hospodařit, ale pořád neměl čas jet se na ty domy podívat.

Blížily se volby ve čtyřicátém šestém a tatínek si usmyslel, že naše rodina musí pro vítězství komunismu něco udělat. Jeho návrh spočíval v tom, že navečer před volbami poběžíme Prahou. Budeme mít čísla politických stran a předpovíme, jak volby dopadnou. Naše maminka prohlásila, že tak pitomý návrh může vymyslet jen tatínek, ale tatínek na její řeči nedal. Když dnes na to vzpomínám, musím dát za pravdu tatínkovi, bylo to zvláštní a krásné. Tatínek zmizel brzy ráno s tím, že přivleče na běh Johnyho, neboť takovou záležitost musí zajišťovat armády. Přijeli pozdě odpoledne, Johnny o tom zřejmě nechtěl ani slyšet. Ale tatínkovi se to podařilo. Nevím jak, ale bylo jasné, že když dokáže prodat elektrické vysavače ve vesnicích, kde nebyla vůbec elektrika, dokáže přesvědčit i Johnyho. Dorazili k nám v podzimním odpoledni, už si nepamatuji, jestli svítilo slunce nebo bylo pod mrakem. Jenom vím, že Johnny byl maličko namazaný, pod volantem měl láhev whisky a něco si pobrukoval. Šel jsem k němu blíž a zaslechl jsem zřetelně: Nechť zhyne starý podlý svět Mému tatínkovi se tedy podařilo zpracovat ho dokonale.

Zatím co jsme se šli převléknout do triček, Johnny trénoval jízdu se svým džípem dokolečka ve Farského ulici, jednu nohu na plynu, druhou na blatníku, a kouřil doutník. Měl na sobě úplně novou uniformu plukovníka americké armády, ohromně mu to slušelo, myslel jsem si, že kdyby tu šla nějaká ženská, hned by se svlíkla. Čekal však na nás. Byli jsme tři bráchové, tatínek samozřejmě neběžel, nebylo už to pro něho a měl nohy strašně do O. Za stovku amerických žvýkaček od Johnyho získal ještě

jednoho chlapce, aby dělal čtvrtýho v tom běhu pro komunismus. Maminka nám přidělávala čísla a tiše nadávala tatínkovi. Ale tatínkovi hořely oči, byl přesvědčen, že zajišťuje tímto během vítězství komunismu na věčný časy. A taky si myslel, že ten běh bude mít velkolepý úspěch.

Vyšli jsme před dům. Jak jsme zjistili, Johnny už dopil tu láhev whisky. První vyběhl Hugo, měl krásnou hrud' a na tu hrud' mu sám tatínek připíchl jedničku, s kterýmžto číslem vstupovali do voleb komunisté. Druhého vyslal na trať tatínek toho chlapce, co běžel za stovku žvejkaček. Dal mu číslo dvě, druzí budou sociální demokraté. Jako třetí dostal pokyn vyrazit Jiří s číslem tři. Představoval stranu lidovou. Mě si tatínek nechal na konec. Národní socialisté budou čtvrtí. Tatínek mě vybral úmyslně, protože jsem běhal nejlíp, a kdyby něco, mohl bych upláchnout. Trénoval jsem na Spartě u Otce Jandery, měl jsem silná stehna a odraz. Otec Jandera mi předpovídal velkou budoucnost sprintera, ale neměl jsem vůli trénovat. Atletika je dřina.

Tatínek mi nařídil, abych trošku kulhal, snad abych měl odstup od těch druhých, a snad abych ukázal, jak bídne to vypadá s národně socialistickou stranou. Vyběhli jsme ze Strossmayerova náměstí na nábřeží a odtud na Příkopy. Nezdálo se mi to špatný. Běžel jsem skoro sám Prahou, byl jsem středem pozornost, komunisti tleskali, národní socialisti maličko pískali. Žádný trénink, žádná dřina, byl to zvláštní závod, v němž pořadí stanovil předem tatínek. První komunisti, poslední národní socialisti. A tak to šlo pořád, jenom žádné předbíhání. V oknech vlály prapory, lidé slavnostně oblečení a dobře naladěni. Dokonce jsem přestával kulhat, vypínal jsem prsa a ukazoval své silné nohy, které se odrážely od dláždění. Bylo to trochu opojné, jen tatínek jedoucí za mnou s Johnym v džípu volal a občas mě napomínal: Dobrý! Je to dobrý! Jenom víc kulhej! Za mnou jel Johnny. Třikrát jsem si ho prohlédl, když jsem si rovnal padající ponožku. Jel v nejlepším americkém bojovém voze, o kterém se říkalo, že vyhrál druhou světovou válku, byl to model MB, šedesát koní, měl odpich a už na prvních pár metrech vyvinul fantastickou

rychlost. Džípy sloužily jako hledače min, jako rušiče zátarasů, jako drezíny, a nyní jeden k zajišťování komunistických voleb. Džíp měl krásně bíle natřené pneumatiky, na kapotě americkou hvězdu. Vypadal jako zvláštní zelenobílá ryba s kukadly. Johnymu to na džípu slušelo, kouřil už bůhvíkolikátý doutník a něco si broukal, asi tu píseň, co učili mého tatínka, když byl malý, havíři na Buštěhradě, o starém podlém světě, aby dohřáli babičku Malvínu.

Nevím, proč tatínka napadlo, že poběžíme přes Václavák, kde měli hlavní stan u Melantricha národní socialisti, za které jsem vlastně běžel a kulhal až na čtvrtém místě. Zahnuli jsme z Příkopů nahoru a už z dálky jsem viděl ten ohromný nával před Melantrichem. Jak jsem se blížil, začala se ve mně zmenšovat dušička. A také ulička, do které jsem měl vběhnout, se zmenšovala. Ohlédl jsem se na tátu, byl mou poslední nadějí. Ale příliš dobře jsem znal svého tatínka, než abych té naději věřil. Měl některé špatné vlastnosti, ale nebyl to posraný žid, jak se o židech někdy říkávalo. Nikdy si nenechal od nikoho nic líbit, zmlátil už pár chlapů, kteří mu nadávali nebo ublížili, a měl kvůli tomu několik stání. První žid na světě pro něho nebyl ani pan Einstein, ani pan Chaplin, ale boxer Baer, který vyřídil Schmelinga. Můj tatínek dal před válkou v našem bytě zřídit ring a museli jsme boxovat, mně bylo tehdy sedm let. Chodil nás učit pan Hrabák a hlavně pan Jenda Heřmánek, co měl stříbrnou olympijskou medaili z Amsterdamu. Ale tušil jsem, že mé zkušenosti z doby mých sedmi let mi teď nebudou nic platné. Byla tu jediná možnost. Neběžet vůbec. Udělal jsem to. Nohy se mi samy zastavily. Stál jsem a džíp zabrzdil také. Tatínek mohl zavolat: Pojd' k nám nahoru, kamaráde!, kde byla Johnyho uniforma, ten jeho báječný vůz s odpichem, pravý americký kolt, tatínkovy pěsti, ale tatínek to neudělal. Miloval toho Baera, a ne pana Einsteina. Naklonil se z vozu a rozkázal mi: Běž! Kulhej!

Moji bratři a ten žvýkačkový kluk už zmizeli. Nejdřív jsem šel a pak pomalu vběhl před Melantrich. Zajímavé bylo, že do té doby si všimlo našeho běhu jen málo lidí, ale na Václaváku to bylo jiné. Pochopili hned,

o jakou agitaci jde, byli to inteligenti. Jenom překvapením ztichli, že mám tolik troufalosti dělat si z nich legraci přímo před Melantrichem. Vydechli, zařvali a vrhli se za mnou. Nějaký závod na Strahově byl proti tomu hadr. Rázem jsem přestal kulhat, jak mi radil tatínek, a začal jsem uplatňovat rady otce Jandery: Vyraž! Vysoko zdvihej kolena! Nedívej se nalevo! Nedívej se napravo! Upaluj! Bylo pozdě. Kruh se zužoval a uličky se uzavřely lidmi. Vpředu zmizeli moji stateční bratři a vzadu zůstal džíp s osádkou. Johnny pronikavě troubil, ale to bylo všechno. Už nebylo kam utíkat a tak jsem stál a čekal, třásl se mi nohy, a kdyby moje srdce mohlo, vyskočilo by z těla a samostatné by uteklo po dlažbě, aby se ustrnuli. Stáli už úplně blízko. Pak se jeden z nich naklonil a strhl mi číslo. Druhý mi ubalil facku, že jsem spadl na kolena. Začali mě tlouci. Jak jsem uhýbal a uskakoval, viděl jsem ty jejich oči. Byly to oči úředníků, doktorů, inženýrů, obchodníků, jen ten první, co mě uhodil, musel být řezník, protože to byla strašlivá rána.

Znal jsem ty oči. Tloukli mě za mé pozdější polopravdivé a zkreslené rozhlasové reportáže a za naivní povídky, tloukli mě za voloviny a lumpárny, kterých se dopustíme, až zítra zvítězíme. Bili mě za zrady a vraždy, které vykonáme. Vybíral jsem si to napřed. Strhli ze mě tričko, trenýrky, a stál jsem nahý na Václavském náměstí a přikrýval si klín. Byl jsem tehdy hezký kluk, ale nebyl jsem zas tak hezký, abych mohl stát zrovna takhle ve středu matičky Prahy. Z nosu a obličeje mi tekla po prsou a stehnech krev. Pak se objevil Johnnyho džíp. Když mě Johnny uviděl zakrváceného, zastavil, vyndal kolt a šel za ticha pomalu ke mně. Ale nezačal střílet. Zastrčil kolt, vzal mě do náručí a nesl mě do toho svého džípu a krev mu máčela jeho krásnou uniformu. Tatínek seděl na druhém sedadle, zatínal pěsti a zuřil. Pak jel Johnny Prahou jak šílenec. V domě, kde jsme bydleli, mě vynesl do bytu.

Když mě maminka spatřila, chtěla se nejdřív pustit do tatínka, který přišel s tím velkolepým nápadem. Tatínek utíkal ze schodů a křičel, že běží pro doktora. Doktor Ptáček měl velké brýle a plno fáčů. Umyl mě, zalepil jak

pneumatiku a přefáčoval. Příští den jsem se probudil až k večeru, všechno mě bolelo, myslel jsem, že umírám. V mém pokojíčku někdo pokorně čekal. Štěrbínami mezi fází jsem zahlédl tatínka, usmíval se na mě a v klopě měl rudý karafiát. Něco říkal a já mu nerozuměl. Vrtěl jsem hlavou a on se ke mně naklonil a zas něco říkal. Chtěl mě nějak potěšit, snad mi i něco dát. Viděl jsem jeho rozjásanou tvář, a konečně jsem zřetelně zaslechl: Zvítězili jsme. Za ním stál Johnny a taky kýval, že jsme vyhráli, a ani si neuvědomoval, že tímto vítězstvím přišel o ty své krásné činžovní domy na severu, na které se ještě ani nebyl podívat. Potom mi tatínek povídal, že mluvil s poslancem Hrubým a že mě příští rok přijmou předčasně, v sedmnácti letech, do Komunistické strany Československa. Ležel jsem v té posteli, bolela mě hlava, nateklý krk, zadek a noha, do které mě kopli a na kterou jsem pak dlouho skutečně kulhal i bez tatínkova pobízení. Díval jsem se smutně na tatínka a myslel na to, jestli budu moct hrát vůbec ještě za Spartu hokej. Vtom Johnny jakoby omluvně vytáhl z brašny nejnádhernější košili, jakou jsem kdy viděl. Prává americká důstojnická khaki košile z jemného plátýnka a byli na ní našití malí lvi a důstojnické hvězdičky. Bylo to něco mazlivého, co jsem potřeboval dát vedle sebe do postele a hrát si s tím jako s malým medvídkem anebo panenkou. Chtěl jsem usnout a těšit se, že tam ta košile zas bude, a probudit se a pak usínat s tím, že mi ji nikdo nevezme. Pak jsem dlouho spal jako budoucí člen KSČ s americkou košilí pro parádní příležitosti, a když jsem se vymarodil, měli už komunisti moc, po které desítky let toužili, a začali dělat v této zemi pořádek. Můj tatínek se taky snažil, aby komunismus předhonil kapitalismus, jak to chtěl Josef Stalin. Snažil se, jak mohl, i když mu řada židů říkala, že je mešuge.

Nesvěřili mu nikdy žádnou velkou funkci, ale udělali ho aspoň předsedou jakéhosi zábavního výboru a on chodil po podnikách, americké auto Buick už neměl, a sháněl do tomboly sádrové jeleny, trpaslíky a panenky, co tančí, když se natáhnou. Když mně pomohl ke vstupu do komunistické strany v těch sedmnácti letech, dělal jsem to po něm. Tenkrát to bylo

dojemné, ale když na to vzpomenu dnes, uvědomuji si, že kvůli schůzím, tombolám, manifestacím za přátelství, sádrovým jelenům a trpaslíkům jsem se nenaučil tancovat a měl jsem daleko míň holek než ostatní kluci, což mě bude ještě dlouho mrzet.

Komunismus obhajoval tatínek všude. Jako hlavní argument, že to s námi nejde z kopce a že už kapitalismus doháníme, byl, že v každém krámě se může ztrhat mlýnek na kafe. V intimních kruzích vykládal, že byl komunistou dřív, než byla založena komunistická strana. Už jako kluk vynášel ze statku chudým klukům vdolky. Na svém útěku z cizinecké legie četl negramotným španělským komunistům jejich noviny, ačkoliv neuměl španělsky. Ve věznici Fernando Póo zpíval Avanti popolo. Fotbalistům SK Kladno nechal natřít zábradlí i plot. Na lodi Tereza Taja vezl jako plavčík ruské šlechtičny, které utíkaly před Říjnovou revolucí, a on jim dával jenom olejovky. Když omdlévaly horkem, omýval jim jejich krásná prsa. Byly to nezvratné dokumenty, i když v tom posledním sice hrála nějakou roli i Říjnová revoluce a ten omezený počet olejovek, ale už mi tam neštymovala ta krásná ňadra šlechtičen. Ale budiž, fakt je, že měl tatínek ke komunismu blízko, často se pohyboval mezi vandráky, tuláky a chudáky. A hlavně měl přející srdce. Když komunisté v Čechách zvítězili, řekl mu jeho blízký přítel továrník Heller: Jsi blbec. Ještě jim pomáháš. Pak Heller odjel do Anglie a otevřel si tam továrnu na kožešiny, podobnou jako v Čechách.

Můj tatínek už neobchodoval jako dřív: živil se, jak mohl. Vedlo se nám pořád hůř, ale důležité pro tatínka bylo, že existovalo přátelství, bratrství a hlavně ta rovnost ras. To stálo za všechny prachy. Naši měli už jen takový domeček poblíž Prahy. Přijel jsem jednou za nimi, nikoho jsem neviděl. Vešel jsem dovnitř, měl jsem strach, že se jim něco stalo. Byli v zadním pokojíku. Maminka ležela na gauči zachumlaná do deky a obrácená ke zdi, tatínek seděl v podvlíkačkách u stolu a plakal. Vlasy měl rozházené přes čelo a slzy mu stékaly na noviny. Bylo to Rudé právo, které odbíral a bez něhož nemohl ani den být. Naklonil jsem se nad ním

a ty vlasy mu dal pryč z čela. Poprvé a naposled v životě se mi sesunul do náruče, jako to dělají děti. Já byl už chlap. Držel jsem ho a díval jsem se přes jeho hlavu do toho Rudého práva, kde zaškrtal červenou tužkou: Rudolf Slánský, židovského původu Bedřich Geminder, židovského původu Ludvík Frejka, židovského původu Bedřich Reicin, židovského původu Rudolf Margolius, židovského původu Ta řada židů pokračovala a byla rozmazaná slzami. Když se utišíl, podíval se nepřítomně na mě, jako by mě nepoznával, a povídá: Zase zabíjejí židy. Už to zase potřebujou na někoho svést. Pak vstal a uhodil do toho Rudého práva a křičel: Já odpouštím vraždy. I justiční. I politický. Ale v tomhle komunistickém Rudém právu nikdy nemělo stát židovský původ! Komunisti dělí lidi na židy a na nežidy! A pak udeřil znovu do Rudého práva a to se rozprsklo, jako by bylo ze zimního ztrouchnivělého listí. Starožitný stůl s vykládanými jeleny se rozsypal. Sedl si a zhluboka oddychoval. Všichni jsme věděli, že myslí na to, jak byly zbytečné manifestace s prapory, ty řeči o pravdě a spravedlnosti, jak byla zbytečná ta krev, která ze mě kapala na Václavském náměstí. Myslel i na to, že s námi jel tenkrát zbytečně i Johnny, tak báječný chlapec, který si pak někde v Texasu koupil ranč a pěstuje krávy. Byli zbyteční i sádroví jeleni do tombole a ta panenka v růžové sukničce, co se natáhne a pak tančí.

Můj tatínek vstal a šel do kůlny. Tam vytáhl největší sekýru na rozrážení špalků. Měl jsem z něčeho strach, šel jsem za ním. Maminka mě prosila, abych ho nechal, že ho nikdy takového neviděla. Až za chvíli jsem se jí vytrhl a utíkal jsem za ním. Doběhl jsem k vratům, na která vždycky maloval na prvního máje pětícípé hvězdy. Dnes tam vyryl dvě velké hvězdy. Stál jsem a počítal cípy: Jeden cíp dva tři čtyři pět šest cípů Stoupl jsem si ještě blíž, jako bych nevěřil vlastním očím. Tatínek myslel, že chci ty židovské hvězdy smazat, zvedl nahoru sekýru. Ale nechtěl jsem je smazat, moc dobře jsem ho chápal. U těch vrat přestal být komunistou a stal se zase židem. Dívali jsme se na sebe. Měl v očích něco, co jsem u něho nikdy předtím neviděl. V těch očích bylo hrozné zklamání,

beznaděj a zoufalost člověka, který chtěl přejít po pevném mostě na druhou stranu řeky, a ten most tam ve skutečnosti nebyl. V těch jeho očích se také houpal na provaze Slánský s Margolím. Kolem dokola zpívali v podvečer ptáci a bylo to jak staré židovské žalmy. Sklonil sekyru a sedl si v podvlíkačkách na židli, co tu vždycky stávala pro příchozí, kteří byli unaveni cestou anebo životem. Čekal, až pro něho také přijdou. Ale nikdo pro něho nepřicházel. Neměl žádnou moc a nevedl žádný úřad. Byl moc malý pán. Pěstoval už v té době jen králíky. Když jsem se v noci podíval ven, seděl tam pořád na té židli. Padala zrovna zlatá hvězda a byla krásnější a možná dokonce spravedlivější než všechny hvězdy na této divné zemi.

Ladislav Mňačko

(29. ledna 1919 Valašské Klobouky – 24. února 1994 Bratislava) byl (česko)slovenský spisovatel a všestranný publicista. Nejprekládanější slovenský spisovatel - jeho knihy vyšly v 26 jazycích.

Narodil se ve Valašských Kloboukách na Moravě ale dětství a mládí prožil v Martině. Aktivně se účastnil druhé světové války v řadách partyzánů. na východní Moravě. Na začátku 50. let patřil jako jeden z oddaných komunistickému režimu k nejprominentnějším novinářům. S postupem času však nejen ztratil nadšení pro komunismus, přiřadil se dokonce k jeho nekompromisním odpůrcům.

V roce 1948 byl dopisovatelem v Palestině. Do zahraničí jako dopisovatel cestoval často, navštívil mj. i Izrael (1948, 1954, 1967, 1968), Albánii (1949), Čínu a Mongolsko (1957), Zakarpatskou Ukrajinu (1956), Maďarsko (1957), SSSR (1960), Francii (1963), Itálii (1964, 1965, 1968), NSR (1964), NDR (1965), Rakousko (1965, 1968), Vietnam (1966).

Na počátku 60. let popsal zákulisí politických procesů 50. let v knize Opožděné reportáže (z ní pochází i níže uvedená ukázka), jejíž význam bývá srovnáván dokonce s pracemi Alexandra Solženicyna.

V roce 1961 se v Izraeli jako novinář zúčastnil soudu s Adolfem Eichmannem; proces zpracoval v reportážní knize Já, Adolf Eichmann (1961).

V roce 1959 s výrazným úspěchem vydal autobiografický román Smrt si říká Engelchen. V roce 1966 vydal velmi silnou protiválečnou novelu Noční rozhovor, která patří možná k nejlepším světovým prózám s touto tematikou. Slavná je i jeho novela Jak chutná moc z roku 1967 – otřesné podobenství, jak hypnotizující moc může mít totalitní režim.

Na podzim roku 1967 odešel do emigrace v Izraeli na protest proti postoji Československa v izraelsko-arabské válce, odkud se však po několika měsících vrátil. Druhá emigrace, tentokrát podstatně delší, následovala hned po srpnové intervenci vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968, po které se usadil v Rakousku.

V roce 1989 se vrátil do Československa. Vystupoval rozhodně proti rozdělení společného státu a po jeho rozpadu v roce 1993 si za své bydliště zvolil Prahu. Zemřel v roce 1994 v Bratislavě. Po jeho smrti jeho vdova Eva Mňačková odkázala pozůstalost Ladislava Mňačka včetně jeho pracovny Památníku národního písemnictví.

Jeho styl, ať už v reportážích, nebo románech, je navenek suchý a věcný, ale pod povrchem velmi emocionálně působivý. Mňačko byl novinář, který si uvědomoval sílu příběhu, která předčí veškeré moralizování a fráze.

***Na hřbitově*²²**

Po dlouhé době jsem si zase zašel na hřbitov; není to daleko a je to zvláštní místo, obehnané vysokým zděným plotem, kdysi tu bývala periférie, ale to už je dávno. Teď je hřbitov obklopen ze všech stran ruchem velkoměsta, jezdí kolem trolejbusy, řinčí tramvaje, hučí motory automobilů, vede tudy jedna z hlavních tepen, v blízkosti vyrostla nová obchodní čtvrť, a tisíce chodců prochází kolem hřbitovní zdi a ani je nenapadne přemýšlet, co je za ní, proč také, mají dost svých starostí, jsou veselí, jsou smutní, hádají se, zlobí se, že není dost cibule...

Ale stačí překročit masívní, umně kovanou bránu, a člověka až zabolí to ticho, tak náhlé a neskutečné uprostřed shonu města, nedolehne sem vůbec nic z těch světských věcí tam za vysokou cihlovou zdí, hřbitov je starý, jsou zde náhrobky ze sedmnáctého století, jména zesnulých na

²² Převzato z: Mňačko, Ladislav – *Opožděné reportáže*. Praha: NPL - Nakladatelství politické literatury 1964. ISBN 25-009-64

kamenech jsou těžko k přečtení. Dneska už tu jen málokdy zazvoní hrobníkův krumpáč a je třeba veliké protekce, chce-li někdo odpočívat tady vedle dávných a dávno zapomenutých mrtvých.

Těžko pochopit a vysvětlit, proč je tu takové ticho. Kvůli němu sem rád chodívám. Dost možná že ta zeď zadržuje hluk, možná že zvuky z blízké hlavní ulice pohlcují a tlumí smuteční vrby, staré pošmourné túje, vysoké zelené břízy, stříbrné jedle, kdoví? Anebo se člověk, který se tak náhle — stačí k tomu pár kroků — ocitne ze světa života a pohybu ve světě nehybnosti a smrti, zbaví všech malicherností všedního dne? A věci, jindy důležité, se mu přestanou zdát důležitými? Anebo přestane vnímat světskou marnost a soustředí se na něco jiného? Nevím...

Hřbitov je starý a honosný, jsou tu okázalé náhrobky vedle skromných dřevěných křížů, zděné rodinné hrobky, rozsáhlé hroby ohraničené masívním železným řetězem — ten řetěz, vysvětloval mi jednou hrobník, je znakem bohatství; v starých Uhrách byl znakem bohatství, nikoli urozenosti zesnulého a jeho rodiny, nepamatují se již přesně, kolik miliónů zlatých musel člověk mít, když chtěl obepnout místo svého posledního odpočinku takhle masívním řetězem. Jsou tu i hroby beze jména, zanedbané, zapomenuté, zarostlé trávou: možná že nebyly vždycky beze jména, ale kámen zvětral nebo byl vyvrácen zbloudilým granátem v době napoleonského obléhání města. Jsou tu hrobky urozených mrtvých, zavalené těžkou kamennou deskou, s latinskými, maďarskými, německými a jen zřídka také slovenskými nápisy, s erby kdysi mocných rodů, leží tu císařský generál vedle zámožného kupce, patricij, zapomenutý básník, vysoký císařský úředník, rebel, který se vzbouřil proti vrchnosti, stavitel mostu přes Dunaj, viceadmirál císařské jadranské flotily... kříže z černého, červeného i kararského mramoru s andělíčky, honosné barokní i prosté moderní kamenické práce... a fialky, trs lýkovce přeneseného sem z horského údolí, sněženky a jaterníky, lavičky, pěšinky právě vysypané bílou drtí, tu a tam čerstvý věnec z jehličí a umělých květin a vzadu, docela vzadu za hrobníkovou budkou smetiště, staré uvadlé věnce,

zrezivělé dráty, kupy shrabaného podzimního listí, polámané kříže, náhrobky ze zrušených hrobů...

Bylo tu jen pár lidí, nějaká stařenka se modlila na lavičce u vchodu, a možná že se ani nemodlila a měla jenom tak sepnuté ruce, nad čerstvou hromadou hlíny stál vážný, vysoký muž s dítětem, v koutě plakala mladá žena v černém, a hrobník upravoval hrabičkami pěšinku; chodil jsem potichu a opatrně našlapoval, nechtěl jsem rušit ty truchlící lidi skřípáním kroků, četl jsem nápisy, latinské, německé, maďarské, české i slovenské, našel jsem také francouzský nápis, nápisy dojemné, smutné, trapné, honosné a upřímné, mnohomluvné a skromné, některé hlásaly na věčné časy zásluhy, tituly, slávu dávno zapomenutého nebožtíka, srdcervoucí výkřiky, slova trpkých výčitek i něžná, důstojná slova na rozloučenou, citáty z bible, citát z Voltaira, citát z Petöfiho, a spi sladce, náš milovaný, ať je ti země lehká, odpusť nám, čím jsme se na tobě prohřešili, proč jsi nás opustil, milý, drahý, milovaný, milá, drahá, milovaná, nezapomenutelný, nezapomenutelná, synáčku, sokolíčku, čas ti zlomil křídla...

Zůstal jsem stát u prostého, trávou zarostlého hrobu, žádný věnec, žádné světýlko, žádný strom, ani keř, ani květ, jen šedivý, neforemný balvan, na něm žádná fotografie, žádný kříž, ani černé havraní brko, ani sbohem, ani opět se shledáme, ani spi sladce, nic, pouze jméno čtyřicetileté ženy, jméno a datum, šestého devátý tisíc devět set třináct, dvacátého třetího druhý tisíc devět set padesát tři...

Šedivý balvan, ohromný kvádr, tak jak ho přivezli z kamenolomu, s ostrými hranami, prorostlý černým žilkováním, ani žula ani mramor, takový obyčejný šedivý slovenský kámen, zemřela roku 1953 a bylo jí čtyřicet let, leží tu bez kříže, beze slova rozloučení, pouze jméno a dva údaje, den narození, den skonu... zemřela tragicky, pravděpodobně tragicky, snad plyn, snad veronal, měla čtyřicet let, čtyřicetileté ženy neberou veronal z nešťastné lásky, to se dnes už stává zřídka a v roce 1953 tím méně; neopracovaný šedivý tragický kámen, možná že ho sem

dopravili z blízkého lomu, ale možná i z daleka, možná že z místa, které se váže k životu té, co tady leží, kamenický komunál podobné náhrobky nedodává, takový kámen je třeba nejdřív vymyslet, pak vyhledat a dopravit a usadit ho... takový kámen je nad všechna slova na tomto hřbitově, ten, kdo ho vymyslel a dal ho sem položit, musel velmi milovat.

Dlouho, dlouho jsem se díval na šedivý hranatý kámen. Jméno na něm mi nic neříkalo, nepřipomínalo nikoho, nic, neměl jsem tušení, kdo byla ta žena zemřelá v roce 1953, ani jak vypadala; přiblížila mi ji možná šedivá prostota kamene, který ji měl skromně připomínat v tomto světě ticha, možná datum její smrti, možná to, že podle mé představivosti zemřela na veronai či plyn... právě takový kámen by mohl ležet na hrobě jiné ženy, kterou jsem znal, bylo jí taky čtyřicet let, měla menší tělesnou vadu, velkou chuť do života a pocit velkorysé všelásky, nezničitelnou víru v dobro a spravedlnost na tomto světě. Dovedla se rozdat, milovat, dovedla pomoci, povzbudit, milovala všechno velkolepé a krásné, ale i všechno drobné, zakřiknuté a bezradné — a uměla strašně nenávidět křivdu a bezpráví a dovedla se vzepřít zlu mnohem statečněji, než by to člověk hledal v její subtilní postavice.

Nepatrná, svým okolím skoro neviděná, pokulhávala životem, ale tam, kde selhávali i chlapi jako ze železa, vydala za dva, vydržela partyzánskou zimu v horách, štrapáce, útrapy, krize, pochody; zdraví a silní padali do sněhu a ona je zdvíhala a vlekla, nesmetla ji z hřebene vysokohorská vichřice, nezastavily ji závěje.

Na strašném pochodu, za ústupu přes vrcholky Velké Fatry, v hlubokém sněhu a o hladu pomrzla spousta mužů, a ti, co nepomrzli, dezertovali v bláznivé naději, že jim, zrovna jim se nic nestane, že je, zrovna je Němci nezpozorují, když sestoupí z hor. Nakonec zůstala sama v opuštěném bunkru, sama s obrovitým velitelem, kterému omrzly nohy. Zanechali ji s ním poslední tři muži z kdysi silného oddílu, v studené vápencové jeskyni, jakých je v této části pohoří plno. Kasali se, že jdou

hledat jídlo, pomoc, léky, spojení, a nechali ji tam s bezmocným člověkem, drobnou, kulhavou nemocniční sestru, ošetřovatelku kdysi početné a hrdé partyzánské brigády.

Kde, odkud vzala chvojí a seno na improvizované lůžko pro nemocného soudruha? Odkud sehnala chleba a sůl a všechno ostatní? Jak vláčela do skalní díry dřevo na oheň? Nikdy o tom nemluvila a nikdy už to nepoví. Nejbližší vesnice byla přes deset kilometrů daleko a kilometry neříkají nic o tom ostatním, o Němcích a gardistech slídících v horách a pod horami, o zastrašených vesničanech, kteří se při každém zaklepání na dveře tlačili v koutě; po nocích slídili udavači a okamžitě hlásili všechno podezřelé, každé světýlko, každou pohybující se postavu, každou i sebenesmyslnější šuškanou. Nemohla se vznášet ve vzduchu, zanechávala za sebou hluboké stopy v čerstvém sněhu, drobné, nepravidelné stopy kulhající ženy. Vydrží to ještě? Dokáže to? Tamten byl sám a bezmocný a čekal, nemohl dělat nic jiného než ležet a čekat, sehnala i olej a ichtyolové obklady, aby zachránila jeho beztak už zmrzačené nohy, skrývala před ním zbraň, aby ho za její delší nepřítomnosti neposedly hloupé myšlenky, a po večerech vyprávěla; ta málo řečná žena vyprávěla o všem, co zažila, viděla, slyšela, a když neviděla a neslyšela nic, co by stálo za řeč, tak si vymýšlela. Vymýšlela si, jak už jsou blízko Rusové, vypočítávala, za kolik dní by mohli být docela, docela blízko, a když ty dni přešly, bylo tu dalších opravdu už jen několik dní očekávání a naděje, týdny, měsíce, dlouho. Brada kdysi obrovitého muže houstla a zarůstala, tváře pobledly a vpadly, ale stále častěji se usmíval a stále s větší neklidnou netrpělivostí očekával její návrat z občasného dlouhého výletu. A jednou jí řekl, že je směšné, aby před ním skrývala automat, uzdraví se přece, a až se uzdraví a budou opět mezi lidmi, tak si ji vezme za ženu, a ona mu řekla, že ho má taky ráda.

Žili tak měsíce, měsíce ani života ani smrti, měsíce růžových nadějí a nejčernější rezignace, za dlouhých nocí při skromném ohýnku, kdy kouř štípal do očí, se dozvěděli jeden o druhém všechno, co se může člověk

dovědět o člověku. Mohl už chodit, mohl už jí i trochu pomoci, tápal po jeskyni na zmrzačených nohou omotaných hadry, ale tíha a odpovědnost za jejich život, za jejich společný život, spočívala stále na ní, zastřelila srnku, poplakala si nad ní, sama ji vyvrhla, dovlekla k jeskyni, rozřezala na kusy, uložila ve vedlejší ledové díře, musela myslet na všechno, a toho všeho bylo hodně.

Potom, jednou to přijít muselo, byli Rusové už opravdu hodně blízko, sotva pár dní cesty, a z jedné výpravy do vsi se vrátila na sáňkách tažených koněm a s dvěma vojáky s červenou hvězdou na čapkách a s láhví ostré, páchnoucí, ale ohromné kořalky. Rusové ho stále plácali po ramenou, vot moloděc, inu, moloděc, svět zúžený na lůžko z chvojí v jeskyni se rozevřel, zohromněl a všechno bylo krásné, v Bratislavě mu udělali s nohama, co se dalo, zruční obuvníci mu zhotovili dva páry ortopedických bot, chodil sice o holi, ale chodil...

Ještě se docela nevzpamatoval, ještě nepookřál, a už za ním přišli, veliteli, hrdino, komunisto, neodpočívej na vavřínech, je třeba dělat, je strašně moc práce a boje je také ještě strašně moc, a kdo ho má dobojovat, když ne ty a tvoji soudruzi? Ber, vezmi funkci, vem úřad, musíme si pospíšet, co neobsadíme my, obsadí reakce, už se vzpamatovává, už vystrkuje růžky a znovu cení zuby!

Vzal funkci, vzal úřad, mizerně placený, o to však důležitější, jiní brali národní správy, hospody, domy, byty, jiní strkali kdekomu hrdě pod nos dvěstěpětapadesátku, seškrabovali v bytech omítku, jestli pod ní není ukryté zlato, německé zlato, maďarské zlato, kariéry, sinekury, auta, šoféři a sekretářky, on chodil do svého důležitého úřadu pěšky, chodilo se mu těžce, musel si vypomáhat holí. A vpozdvečer chodíval se svou drobnou kulhající ženou do parku na procházku.

Nevzal byt po Němcích ani po Maďarech, neměli v malém bytě skoro nic, dvě polní skládací postele, pár starých židlí, stůl s vyviklanými nohami, podivín... kdyby aspoň svou skromnost vystavoval na odiv, ale on ani to

ne, nikomu neříká, že je spokojen s tím, co má, že skládací lůžko je mnohem víc než chvojí v hloubce studené jeskyně... Chce to, na co si vydělá a nač mu stačí...

Ona pracovala opět v nemocnici, pečlivá a starostlivá, vždycky dobře naladěná, svou dobrou náladu přenášela i na pacienty, měli ji rádi, dávala jim více než lék, který podávala, než obvaz, který přikládala. Za čas se jim narodil chlapec a za dva roky potom děvčátko, pěkné, zdravé děti. Byli šťastni? Ten zmrzačený partyzánský velitel a kulhavá žena byli šťastni. Vázalo je mocné pouto společně prožitých strastí a vidina, perspektiva nového, skutečně nového života, s novou morálkou, s novými lidskými vztahy, s novou důstojností člověka...

Byl strašný. Ti, kdo se měli proč bát, se ho báli jako ohně. Jeho rukama procházely milióny, a ne ledajaké milióny, takové — v té době mimořádně potřebné a ceněné, v tvrdých valutách a devizách, anglické libry a americké dolary, švýcarské franky, akreditivy, exportní a importní povolení, materiálové příděly, na tom všem se dalo bohatnout, hrabat, ždímat, byli takoví, co chtěli příliš rychle zbohatnout, a byli jiní, kteří chtěli rychle, velmi rychle, dokud je ještě čas, ulít své „obligace“ ven, do ciziny, takoví, co pochopili, že jejich loď se potápí, kdejaká havěť lovila v kalných vodách poválečného chaosu, byl to čas „velkých příležitostí“, hurávlastenečtí štrébři, spekulanti, šmelináři kupčili se vším, živým i mrtvým, zatraceným i posvátným, v přestávkách mezi pečeným kuřetem a pohárem veltlínu měli ústa plná národa, vlasti, svobody, a mysleli tím zlato, devizy, akcie a bezpečí švýcarských depozit, a bylo dost předúnorových i pouúnorových mocných, kteří jim v tom byli nápomocni.

Byl komunist, byl partyzánský velitel, věděl tenkrát, zač bojoval, a věděl to i později, chtěli ho podplatit, zkorumpovat, koupit, znemožnit, všechno marně, ležel jim v žaludku, když se rozčilil, třískal holí do stolu a křičel — nepovoluju, nepodepíšu, ani pánu bohu nepodepíšu, ani ministroví nepodepíšu, ani vlastnímu bratrovi nepovolím, republika není dojná kráva

stát není žádná peleš pro krysy! Nemohl zachránit všechno, nemohl zabránit všemu, ale svým tvrdým, nekompromisním, nepodplatitelným postojem mnoho zachránil a mnohému zabránil. Měl vyvinutý cit pro spravedlnost, dovedl oddělit nutnost od svévole. A kde vycítil nebo poznal špatné úmysly, tam býval strašný, obávaný a možná až příliš tvrdý.

Mnohým se zdálo, že je vševědoucí. Vypravil se do bratislavského přístavu, šel najisto, poručil strhnout dvě prkna z liftvanu připraveného k nalodění, sáhl do důmyslné skryše a vytáhl odtud tříkilový zlatý plech, dal otevřít staromódní pohovku a bylo v ní za statisíce šperků, zabavil cizí importované stroje, které ještě ani nevybalili a už měly opět putovat do ciziny, deklarované jako šrot. Vyznal se dokonale v praktikách lidí obcházejících zákon. Byli prohnání? On taky. Byli vynalézaví? On neméně. Nadávky, jimiž ho častovali v soukromí i veřejně v tisku, vyvolávaly na jeho tváři spokojený úsměv. Když se nikomu nepodařilo podplatit jej, zdiskreditovat, zkorumpovat, koupit, zkusili to jinak, kulkou. Jednou večer, když se vracel domů z divadla, někdo po něm střílil...

Doma, dříve než otevřel dveře do bytu, otřel pečlivě o rohožku boty i starosti svého úředního dne. Poseděl se svou drobnou ženou, která okolo sebe uměla šířit jen radost, říkal jí maličká, moje maličká... Ti, kdo je znali blíže, si o nich říkali, ty dva nemůže na tomhle světě potkat nic zlého, všechno překonají, nic je nepošpiní, ti dva nemusí před nikým sklopit oči.

Ve dvaapadesátém ho zavřeli...

Přiběhla tenkrát časně ráno k sousedovi povědět, co se stalo, nebyla ani příliš zneklidněna, to může být jen omyl, který se jistě brzy vysvětlí, můj macek měl mnoho nepřátel, není divu, že ho někdo pošpinil, ale on se ničeho nedopustil a pravda musí vyjít najevo.

Snášela svůj úděl statečně, ano, je to trpké, dlouho to trvá a možná že ještě potrvá, ale přece ho tam nemůžou držet věčně, když je nevinný, musí se přece všechno vysvětlit, dnešní prokurátoři jsou socialističtí prokurátoři, soudci jsou socialističtí soudci a stará, prohnílá policie už taky

neexistuje! Máme naše, lidové bezpečnostní orgány, které ochraňují lid a střeží právo!

Vrtěla nad tím hlavou, ale návštěvu jí nepovolili, dokud prý trvá vyšetřování, je to nepřípustné, nic kloudného jí neřekli, na její otázky, kde je, jestli s ním zacházejí vzhledem k jeho zdravotnímu stavu dost ohleduplně, jestli mu něco nechybí, jestli tam nemá hlad, jen krčili rameny nebo se nechutně ušklíbali, řekli jí jen tolik, že je to vážné, velmi vážné, ale co může být tak vážného? Ona ho zná, ví, že se nikdy nedopustil ničeho nesprávného, to si s ním vyřizuje účty nějaký pomstychtivý reakční gauner, takových je ještě habaděj a jsou bohužel i u moci, pracoval na choulostivém místě, musel za kdeco ručit a nést všelijaká rizika, možná že se něco našlo při revizi, něco, zač on určitě nemůže, nedávno u ní udělali už třetí domovní prohlídku, něco hledají, něco, co se možná ztratilo a co připisují jemu, nechtěli prozradit, co hledají, ačkoli by jim třeba mohla pomoci, a zachovali se velmi nepěkně, rozpárali polštáře a matrace, vyházeli knihy z regálů doprostřed pokoje na kupu, ale co u nich můžou najít, co můžou najít u ní, na čem jim to tak záleží? A proč tři prohlídky, nestačila jedna? A proč přicházejí vždycky v noci, když děti spí?

Byl mezi nimi jeden, co s nimi byl tenkrát v horách, jeden z těch tří posledních, co je opustili, a ten se choval nejarogantněji a nejdivočeji, převracel všecko vzhůru nohama. Dělal, že ji nepoznává, a když se k němu hlásila, okřikl ji surově, a býval to kdysi statečný chlapec.

Přišlo něco horšího než prohlídky, přišel jednou ten chlapec z hor s třemi dalšími a řekl jí, do osmačtyřiceti hodin se vystěhujete, ztrácíte nárok na tento byt, je akce B, vaše haraburdí se naloží na nákladák, odvezou vás do Tužiny, tam budeme mít taková kvítka, jako jste vy, pěkně pohromadě a pod dozorem! Nachomýtl se k tomu soused, řekli mu, aby si dal pozor a nestrkal nos do věcí, do kterých mu nic není, kdo vůbec jste, legitimujte se, odpalte, nebo si posvítíme taky na vás, rušíte nás při výkonu

služebních povinností, likvidujeme třídní nepřátele a vy se nám tu pletete pod nohama...

Tehdy už to byl pěkný, hezky zařízený byt... malý, ale příjemný, s hezkou vyhlídkou, se zelení kolem dokola, mohl se zalíbit...

Likvidovali základnu třídního nepřítele... jaký byla ta drobná žena třídní nepřítel? Všechno, všechny síly, všechny své schopnosti, celý svůj život, všechno, co v ní bylo silné a krásné, spojila jednou provždy se socialismem, s komunistickou stranou. A kdo jsou ti, kteří ji ničí? Čím byli kdysi?

O jednom z nich věděla, kdo byl, čím byl, býval to skvělý chlapec, bil statečně Němce, ovšem tenkrát odešel shánět chleba a léky a už se nevrátil, nikdy mu to nezazlívala... ale kdo jsou ti další tři? Jejich vystupování, jejich arogantní vzhled nahání člověku hrůzu. Takoví přece už dávno nemají existovat, nápadně se podobají čemusi, co je podle všech velkých slov nenávratnou minulostí!

Marně prosila aspoň o odklad, marně jim dokazovala, že je zdravotní sestra, že tu má zaměstnání, které odsunem ztratí, že má dvě děti, které tu chodí do školy a které teď musí sama živit, byli tvrdí, hlouzí, bezcitní, měli svou direktivu a ta jim byla obranným štítem, a byt je to docela příjemný, pěkná vyhlídka, okolo zeleň... a direktiva je direktiva, rozkaz je rozkaz, jaképak porozumění, jaký soucit, jaképak uvažování, řekli jim, buďte tvrdí, buďte bezohlední, nedejte se ničím oblomit, budete svědky srdceryvných scén, budou vás prosit, budou před vámi klekat na kolena, prošli zvláštním školením, tvrdým sítem, důkladnou instruktáží, musíte být tvrdí, protože činnost, kterou od vás požadujeme, není žádná charita, musíte být fanaticky oddaní ideji, sentimentální soucit už je krokem ke zradě, třídní boj se zostřuje, likvidujeme základnu třídního nepřítele...

A byt je opravdu docela příjemný, možná trochu maličký, ale zato je odtud pěkná vyhlídka na Bratislavu a okolo zeleň a Fero je referentem na bytáku, Fero, jeden z těch tří, co šli tehdy shánět potraviny a léky...

Do Tužiny toho odváželi žalostně málo. Dvě skládací polní lůžka, pár starých židlí a stůl s rozviklanými nohami... a knihy, spoustu knih, toho sentimentálního haraburdí, za které někteří podivíni vyhazují většinu svých příjmů. V tom bytě bylo i jiné zařízení, nové, ale s tím se nesmí hýbat až do rozhodnutí soudu, kdoví, jestli soudní verdikt nebude znít i na ztrátu majetku...

Stála opodál a dívala se, jak nakládají trochu toho haraburdí na velkou tatrovku. A šeptala svému sousedovi, tohle nejsou komunisti, patří k prohnané bandě nepřátel zřízení, nedá se nic dělat, třídní boj přece jen ještě trvá, což nezatýkají i mocné, vysoké funkcionáře? Což nechtěli likvidovat stranu? Tak i tihle, zdá se, patří k takové bandě...

Naivní. Silná. Nic ji nezlomí, nic ji nenaruší v její naivní víře. Je čistá, čestná, neumí myslet v jiných kategoriích. Nic ji nezlomí, nic...

Ovšemže ji zlomili.

Nepobyla dlouho v nevlídné Tužině, měla v Bratislavě sestru, nechala u ní své dvě děti a za pár týdnů už byla opět v Bratislavě, sestře, jak se říká, na krku, byt byl pryč, primář, který o ní dlouhá léta s úsměvem říkal, to není sestra, to je anděl, se vymlouval, ovšem, ovšem, je mu toho všeho hrozně líto, ale taková už je dnes doba.

Našli ji brzy. Přišli za ní, předložili jí důkazy o zločinech jejího muže, mnoho důkazů, příliš mnoho na to, aby ji mohli oklamat.

„Povolíme vám návštěvu, na vás dá, pohovořte s ním, domluvte mu, zapíráním a tvrdošíjným vzdorem si jen škodí, řekněte mu, aby se přiznal, upřímné přiznání a upřímná lítost jsou polehčující okolnosti, je paličatý, vzdoruje, chová se zpupně...”

Bylo to pro ni jako hudba. Jen o to se bála, aby zůstal takový, jaký byl vždycky, aby se nepoddal, aby vydržel, vytrval při své pravdě. Ona ho má přemlouvat k něčemu špatnému? Ona? Nikdy!

Pokrčili rameny, naznačili jí, že ona také porušila zákon, zákon ji vypověděl z Bratislavy, měla zůstat na místě, které jí určil zákon, a na otázku, kde, v kterém zákoníku se takový zákon vyskytuje, jak zní patřičný paragraf toho jejich mysteriózního zákona, opět jen pokrčili rameny. Hloupá ženská. Zákon jsou oni, což to nechápe? A ještě je zpupná!

Potom přišli jiní, uhlazení, skoro jemní. Říkali jí — jste čestná žena, nic proti vám nemáme, vážíme si vás, víme, jak jste se chovala za povstání, víme o vás všechno, my víme o každém všechno, i o vás, o někom víme víc, než ví o sobě on sám, jste komunistka, jste bývalá členka strany, ale víme, že přesto jste komunistka, je naší povinností chránit vás před zločincem, musíme střežit čistotu našich řad, tisk přece přináší denně zprávy o tom, jaké strašné nebezpečí nám hrozilo, chtěli zasáhnout srdce našeho života, titovci, sionisti, buržoazní nacionalisti, praví úchylkáři, leví úchylkáři, trockisti, sociáldemokrati, všichni se spojili, myslete na svoje děti, jsou to socialistické děti, vyrůstá z nich nové, zdravé pokolení, nemohou vyrůst pod vlivem zločince, oklame i vás, svede na scestí, tady to podepište, rozvod je dnes jen formalita, stačí podepsat, to ostatní je jen formalita, podepište, když říkáte, že ho máte tak ráda, i jemu tam bude líp, nebude se tolik pro vás trápit, bude to lepší, pro vás i pro něj to bude lepší...

Ale ona si myslela, nedostali ho, jdou na něj všelijak, ale nepoddává se, její milý, její dobrý, možná že ho i týrají, možná že ho i bijí, ale nedá se jim a podřekli se, myslí na ni, myslí na děti, jak jen by ho mohla v takové těžké chvíli života zradit, opustit?

Vyprávěla jim o tom, jaký to býval velitel, potom o životě v bunkru, jak se o něj, bezmocného, starala, jak sháněla chleba a hlavně léky na jeho nohy, vždyť mohl dostat tetanus, a omývala ho sněhem, rozechřívala sním, když zamrzl potok, a kouř už ani neštípal v očích, zvykli si, a za dlouhých zimních tmavých večerů odkrývala zvolna jeho nitro, ušlechtilé nitro

ušlechtilého člověka; poslouchali ji mlčky, trpělivě, zdálo se jí, že jsou jejím vyprávěním dojatí, že jí věří, ale když skončila, začali znovu, prý podepište, je to jen formalita, podepište...

Nepodepsala. Rozhořčila se. Jak se opovažují žádat od ní něco podobného? Co pro ně vůbec znamená člověk? Kus hadru? Jak mohou nazývat jejího muže zločincem, copak už soud rozhodl o jeho vině? Naše soudy jsou naštěstí socialistické soudy, pravda vyjde, musí vyjít najevo, i když to někdy není lehké...

Beze slova odešli a už se neukázali. A po dlouhých měsících, panebože, konečně dostala povolení k návštěvě. Zaradovala se, povolení znamená, že skončilo vyšetřování, dostane se z rukou těch strašných lidí v kožených kabátech, dostane se před soud a tam nemohou udělat nic jiného než ho osvobodit. Byt? Čert vem byt, bývalo už hůř, byt byl a nějaký bude zas...

Vlak, ve kterém seděla, se vlekl strašně pomalu, zdálo se jí, že je na trati příliš mnoho zastávek, vezla mu v balíku dvě čisté bílé košile, měl je rád, ať vypadá před soudem čistě a důstojně, upekla i nějakou sladkost, oříškový koláč, ten měl nejradši, jistě tam zhubl, ledacos se povídá, prý se tam o ně špatně starají, ale už to nemůže dlouho trvat a začne pro ně nový život, nový a lepší...

Napsat mu nemohla, to zakázali, nemá tušení, že přijde, neví nic o ní a o dětech ani o tom, že už nemají byt, a asi mu to nebude moci ani říci, u každé návštěvy je vždycky přísný dozorce, a nač by mu taky všechno vyprávěla, má dost svých starostí...

Upozornili ji, že jí povolují deset minut, že nesmí nic šeptat, že smí mluvit jen o rodinných záležitostech, žádné dvojsmysly, nesmí mu podat ruku, líbat se je zakázáno.

Musela si vzrušením sednout, když se otvíraly dveře do návštěvní cely. Viděla ho, jak vstupuje, chudáček, udiveně se rozhlíží, na jaké neznámé

místo ho to vedou, vyskočila, rozběhla se k mříži, chtěla něco říci, ale slova jí uvízla v hrdle...

Spatřil ji. Zůstal stát uprostřed místnosti. Jak se to dívá? Tak nepřátelsky, tak zuřivě? Je to on, její muž? Je to opravdu on? Nikdy takový nebýval. A proč stojí a proč mlčí, proč neřekne slůvko?

„Odvedte mě! Odvedte mě zpátky!“ rozkřičel se. Otočil se k ní zády. Dozorci krčil rozpačitě rameny. Blázen. Ale takových scén už viděl, jéje! Ženský! To známe...

Nepochopila. Stála tam sama u tlusté mříže, držela se železa a nepochopila, co se stalo, co se děje, proč jí nic neřekl, proč odešel, proč se na ni tak dívá... Chtělo se jí vylámat ty mříže a vybourat ty dveře, za nimiž zmizel, chtělo se jí křičet, že je to nějaké strašné nedorozumění, ale klesla jen na lavici, co mu to namluvili? Bože můj, co mu to o ní namluvili? Co to dělají s lidmi? A proč?

Viděli ji, jak kulhá z brány vězení, jak kulhá dolů ulicí k nádraží, ohlédla se, jestli ji někdo nepozoruje, a položila na zídku úhledný balík.

A lidé ji vídali kulhat po bratislavských ulicích, ráno i pozdě v noci, a slyšeli ji, jak žalostně klade sama sobě jedinou otázku: co mu to namluvili? Co mu to namluvili?

Těch pár známých, které měla, se o ni začalo bát, je na ni třeba dávat pozor, jsou tu ty děti...

Jenže takového člověka nikdo neuhlídá. Děti si hrály na ulici, sestra byla v práci, švagr na služební cestě, ucpala v kuchyni všechny škvíry, zamkla se...

Pár měsíců nato ho propustili, řekli mu — pardon, byl to omyl, politováníhodný omyl, přesvědčili jsme se, že jste nevinný, když se kácí les, lítají třísky, ty, co vám to nadrobili, jsme zatkli, budou se ze svých činů odpovídat, třídní nepřítel pronikl i do řad bezpečnosti, můžete jít,

tady máte návratku do života, ze státně bezpečnostních důvodů není proti vám žádných námitek, ale mlčte, podepište tenhle revers, že budete o všem, co jste tu zažil, viděl a slyšel, mlčet, jinak se určitě dostanete do rozporu se zákonem... tak, teď můžete jít...

Kam? Kam měl ten člověk jít? Ale šel. K svým dětem.

Šedivý přírodní kámen, možná vápenec, možná živec, na něm jméno a datum, nic než jméno a narodila se, zemřela roku 1953, neznámé jméno, neznámá žena...

Neznámá? Opravdu neznámá?

Dušan Hamšík

(25. září 1930, Trenčín – 22. listopadu 1985, Praha) byl český novinář, spisovatel a scenárista.

Jako novinář působil v redakcích řady periodik – Mladá fronta, Květy (1956 až 1958), Obrana lidu (1958 až 1960), Čs. voják (1960 až 1968). Zcela mimořádnou kapitolou v jeho profesním působení byla práce pro Literární noviny, později přejmenované na Literární listy, které dokonce po jistý čas vedl. Šlo o noviny vydávané Svazem čs. spisovatelů, který se po slavném 4. sjezdu Svazu dostal do příkrého rozporu s vládnoucí komunistickou garniturou. Oba listy – Literární noviny i Literární listy – se staly platformami kritického myšlení, které bylo průvodním jevem snahy o tzv. socialismus s lidskou tváří. Spory mezi literáty a vládnoucí elitou popsal Hamšík v unikátním knižním svědectví, Spisovatelé a moc.

Po roce 1968 mu režim znemožnil oficiálně publikovat, proto své texty vydával pod jinými jmény nebo pracoval anonymně. Pod jménem Jaroslava Dietla zpracoval vzpomínky fotbalisty Ivo Viktora Můj dres číslo 1 (1977), pod jménem Jaroslava Vokřála napsal doslovy ke knihám Oty Pavla. Anonymně spolupracoval s Karlem Kachyňou na scénářích televizních inscenací Zlatí úhoři, Velký případ malého detektiva, seriálu Vlak dětství a naděje a filmů Smrt krásných srnců a Oznamuje se láskám vašim.

Jeho knižní prvotina Začátek je v Jáchymově (1960) s budovatelským nadšením popisuje těžbu uranu v Jáchymově a stavbu pokusného jaderného reaktoru v Řeži u Prahy. Další knihu O zuřivém reportéru E. E. Kischovi napsal společně s Alexejem Kusákem. Knihu Bomba pro Heydricha vytvořil společně s novinářem Jiřím Pražákem. Další texty již zpracoval samostatně – Oběd s Adenauerem (1966), Génius průměrnosti (mimořádná analýza osobnosti Adolfa Hitlera, 1967), Spisovatelé a moc

(1969), Havárie na sklonku dne (1983). Až posmrtně, v roce 1986, pak vyšla kniha Druhý muž třetí říše, obsáhlá, faktografií nabitá a literárně cenná biografie nacistického pohlavára Heinricha Himmlera.

Ukázku analytického publicistického psaní Dušana Hamšíka jsme vybrali z časů počátků Pražského jara. Zásadní, nedávnou historii do souvislostí a důsledků dovádějící studii vydal autor v Literárních listech 28. března 1968.

Procesy, které dělaly dějiny²³

Nosím ty otázky v hlavě už řadu let, třebaže jsem se s nimi zatím nedostal dál než do cenzurního archívu, do bezúčtých fasciklů interní korespondence v předpokojích mocných a do úzkostného soukromí lidí, jejichž osud prošel závratnou křivkou od veřejné činnosti přes výsluní slávy k vězeňským kobkám a posléze přes předsíň mrtvých k mnohaletému ghettu, v němž žili mezi námi zhanobení, vyvržení a opuštění. Jsou tu také mrtví: Slánský, Geminder, Frejka, Frank, Clementis, Reicin, Šváb, Margolius, Fischl, Šling, Simone a další. Čistě ve faktickém smyslu se jedná o sérii skandálních justičních vražd, z nichž každá jednotlivé v sobě tají hodnotu Dreyfusovy aféry, nemyslíme-li při Dreyfusově případu jen na sám justiční zločin, nýbrž především na mnohaletou očištnou kampaň, zasahující základní východiska veřejného smýšlení i soukromé morálky muže z ulice a ženy z domácnosti.

Proč se k tomu vracet — říkají mnozí, a nejenom ti, jejichž svědomí je tak či onak zatíženo, kteří se na tom tak či onak fakticky podíleli. Je to už bezmála dvacet let, život šel dál, čas mnohé zasul — říkají nejenom ti, kdo přiložili tak či onak ruku k dílu, nýbrž i mnozí ti, jejichž ruka byla obětována a kteří vyvázli. Mnohé zdánlivě potvrzuje tento milosrdný postoj. Lze posloužit přízračným obrázkem z letoviska poblíž Prahy, kde

²³ Hamšík, Dušan – Procesy, které dělaly dějiny. In: *Literární listy*, 28. března 1968

žijí nedaleko sebe někdejší vyšetřovanec a někdejší vyšetřovatel, oba v penzi, oba zlomení fyzicky i duševně, oba svým způsobem oběti, oba si od té doby prožili své, někdejší mučený i mučitel se setkávají ve výletní restauraci u oběda, aniž si co vyčítají. Nejde samozřejmě o bezúčelné rekriminace, mrtvým nelze vrátit životy a prožité osudy nelze vrátit k jistému bodu a tamodtud je začít znova, což jediné by byla skutečná rehabilitace. Nejde ani o usilovné a úmorné pátrání po faktických vinících a jejich dodatečné potrestání, neboť puzení po pomstě, do něhož často přesahuje lidové právní povědomí, je noblesně vzdáleno právě těm, kdo v utrpení pohlédli zblízka do tváře záhadě života a smrti, darmo si jejich jménem zaměňují spravedlnost za pomstu huráradikální vrstvy v přelétavém náporu dnes tam a zítra onam.

Je samozřejmě nutné trvat na tom, aby míra zavinění faktických vykonavatelů — vyšetřovatelů, prokurátorů, soudců a dalších — byla znovu prozkoumána a posouzena. Tím se však odpoví jen na malou část otázek, které jsme povinni si v této souvislosti připustit a položit. Jejich potrestání, byť sebetvrdší, by se však mohlo stát ošidnou pilulkou, utišující svědomí a vyvolávající klamný dojem, že vše je vyřízeno a odbyto: po zločinu následuje trest, třeba opožděný, spravedlnosti bylo učiněno zadost, náš štít je zas čistý, můžeme pokračovat. Toto kriminální schéma, ostatně značně sporné i na samotné kriminální půdě, však naprosto selhává tam, kde kriminální podoba či vyústění dějů jen kryje jejich pravou povahu politickou a morální. Zdánlivě radikální volání po potrestání viníků, jakkoli oprávněné, si tak z jednoho pólu podává ruku s milosrdným postojem na druhém pólu a usvědčuje samo sebe z neradikálnosti, neboť ponechává nedotčeno celé rozlehlé pole mezi póly, pole plné otázek, jež se nás hluboce dotýkají a jež míří k podstatě. Naléhavosti těchto otázek nás nezboví ani nejpřísnější potrestání faktických vykonavatelů, ani to, kdybychom podlehlí odvěkému lidskému nutkání a prosadili si zásadu oko za oko, zub za zub.

Proč nás politické procesy z padesátých let a otázky, jež s nimi souvisejí, tak vzrušují? Proč nemůžeme dát za pravdu třeba dobře míněným poukazům, že nemá smysl vracet se o dvacet let do minula, když dnes jsme jiní, jinde a míříme jinam?

Minulost je zvláštní fenomén. Je až dojemné sledovat, jak praktičtí politici vůdcové vždy znovu a znovu podléhají sklonu nakládat s minulostí jako se svým subalterním podřízeným: jak ji přistřihují ke svým potřebám, jak zatajují, přimýšlejí a obmýšlejí v klamném domnění, že právě oni a jen oni jsou logickým vyvrcholením a korunou předchozího vývoje. Často se jim to daří, jsou-li obratní a mají-li ve svých službách bystré odůvodňovatele, kteří zamořují dějiny nejrůznějšími legendami a mýty, z nichž mnohé přežívají dlouhá léta a působí i dávno po smrti svých původců. Ke zvláštnostem minulosti však patří i její trpělivá houževnatost, povznesená nad každodenní praktiky a křiky. Její moc pochází z jiného světa než pomíjivá moc praktických politických vůdců. Je jí vdechnuta přirozenou lidskou potřebou kontinuity, k níž tíhne každý osud individuální i společný.

Tím, co bylo, jsme patrně určeni mnohem víc, než si myslíme, trvá to v nás bezděčně nebo i proti naší vůli. Přitom nám mnoho tendencí, skutečnost i okolností vývoje zůstává skryto. Tvoří jakési souvislé pásmo neveřejných dějin, bez něhož se tzv. veřejné dějiny jeví jako neúplné, kusé, nepravdivé a pochopitelné. Společenské vědomí, jež nemohlo tak či onak reagovat, absorbovat a vyrovnat se s tím, co žije svébytným životem v archívech, badatelnách a v paměti účastníků, se podobá nemocnému, který není způsobilý podstoupit náročnější kůru, dokud nepřekoná rýmu. Nevyslovené, nepřiznané, neřešené či nedorešené problémy se nejenom sečítají, nýbrž i kupí a kumulují, jejich neprůhlednost nabývá nezaslouženě iracionální povahu. A tak výsledkem úzce účelového formování minulosti bývá deformování přítomnosti, vytváření falešné a lživé kontinuity končívá tíživě pociťovanou diskontinuitou, která charakterizuje národní krizi.

Zajímavé přitom je, jak potřeba kontinuity suverénně ruší hranice mezi generacemi a prokazuje vyšší jednotu toho, co se svářilo, atakovalo a popíralo. Je ostatně známo, že současníci nejhůř chápou svou dobu: obvykle formují své postoje pod tlakem okolností, jež se jim zdají podstatné a jež čas zhodnotí jako podružné. A tak jsme například v sousedním Německu svědky toho, že teprve nová generace prokazuje vůli a schopnost plně pochopit zločiny nacistické éry. Němci mnohé vyhráli tím, že prohráli válku a byli donuceni znovu a od základů promýšlet smysl své národní existence. Teprve nová generace si plně připouští odpovědnost za nacistické zločiny, ač se na nich ve faktickém smyslu nikterak nepodílela, pociťuje je jako dějinné zatížení, které přesahuje do dneška a zítřka, tedy jako své zatížení. Něco podobného, třebaže s opačným znaménkem, lze pozorovat i v sovětském Rusku. Fenomenální válečné vítězství, stvrzované až do dneška ve vědomí vládnoucích současníků, je mladší generací pozvolna relativizováno poukazováním na stinné a sporné stránky tohoto obdivuhodného výkonu a jeho interpretování. Pod povrchem prorážejí obavy, aby předržené setrvávání na vítězství nepřivodilo ustrnutí a porážku, jež je ostatně potenciálně přítomna v každém vítězství.

Znovu se vrací stará otázka: Kdo prospívá svému národu? Ten, kdo mu zatajuje jeho omyly, slabosti a svézálíbné legendy, anebo ten, kdo na ně kriticky poukazuje a rozvrací je? Ukázalo se, že před starovlasteneckým nalháváním do vlastní kapsy není předem pojištěna žádná generace, žádná politická reprezentace, žádná třída a žádné hnutí, jakkoli ve svých východiscích svěží, nadějně a revoluční. Vynikající německý sociolog a publicista Harry Pross píše, že nacionalisté si počínají tak, jako by přehlížení nepříjemných skutečností posilovalo národní charakter. Mluví samozřejmě o Němcích, a dodává: „Ten charakter se pak podle toho také vyvinul.“

Následky takového nekritického počínání vůči sobě samotným, které lze snad vyjádřit oním naším pověstným „co je české, to je hezké“, jsou dnes

zjevnější a přiznávají se obecněji než včera. Jeho plodem je rozšířený společenský typ: člověk vytržený z dějin, necítící souvislost ani s minulým ani s budoucím, člověk uznávající pouze sebe samého a svou přítomnou chvíli, vulgární a panovačný, bez úzkosti hotový zakázat, potlačit, vykořenit vše, co se nepodobá jemu samotnému a jeho sebejistým představám. Společenství, v němž převládne anebo jen vládne tento společenský typ, krácející sebevědomě dějinami od jejich počátků, si musí vždy znovu a od začátku promýšlet samotný smysl a oprávnění své existence, jakmile se takové nadvlády zbaví. To je náš dnešní čas: čas účtování a výhledů, čas přehodnocování a hledání nových programů. Nepřekvapuje, že Slováci mohli dříve zaujmout určitější postoje a jasněji formulovat své požadavky, neboť si v celonárodních diskusích připustili a uvědomili alespoň nejožehavější problematiku své minulosti, vztah čechoslovakismu a ľudáctví a obviňování z buržoazního nacionalismu; pod tímto heslem se v padesátých letech vedly politické procesy proti slovenským představitelům — a v jejich pochopení je slovenská veřejnost o mnoho dál než veřejnost česká.

A tak se znovu a v širších souvislostech vracíme k našim politickým procesům z padesátých let. Vracíme se k nim nikoli přesto, nýbrž právě proto, že jsme jiní, jinde a míříme jinam. Zřetelně cítíme, že k tomu potřebujeme nikoli zataženou oponu a frázi o čase, který vše zahladí, nýbrž naopak plně osvětlenou scénu a neuhýbavou nekoktavou výpověď, třebaže přerývanou vzrušením nad závažností sdělení. Její dramatickost je nepřírozeně vyhrocena předchozím zatajováním a zakazováním. Opožděně jsme v situaci, kdy potřebujeme pochopit minulost, abychom ji mohli překonat a opravdu mířit jinam. Socialistický řád je v naší zemi sice stále mladý, ale zas už ne natolik mladý, aby nepředstavoval jistou dějinnou epochu, třeba neuzavřenou. Vždyť, časově vzato, je mu právě tolik let, kolika se dožila první republika od svého začátku až do svého konce. Není a nemůže být stále jen subjektem, nýbrž i předmětem zkoumání, analýz a zobrazování. Kdo jeho jménem a zdánlivě v jeho zájmu brání jeho

sebezpoznaní a sebereflexi, prokazuje mu jen zdánlivé dobré služby, neboť přinejmenším uzavírá zdroje jeho možného dalšího rozvoje.

Výpověď, analýza, zobrazování — to pro mnohé znamená vycházet z toho, co je běžné, nejčastěji se vyskytující, všem zjevné, blízké a dostupné, co leží poblíž matematickému průměru a zdá se tedy typické. Nelze tuto metodu upírat nikomu, kdo věří v její plodnost. Zdá se však, že pravda je ztajena spíše v dějích a událostech výrazných a výjimečných, v nichž jsou konflikty vyostřeny do krajnosti a až na krev. Zdá se, že v tomto výrazném a výjimečném lze zřetelněji než v matně průměrném číst výpověď i o tom, co bylo běžné a typické.

Slýcháme totiž, že politické procesy byly náhodným a výjimečným výstřelkem, něčím, co nakrátko zazářilo a opět uhaslo. Uznává se, že šlo o zločinný exces, jehož povaha je charakterizována sama za sebe, bez dalších souvislostí, a že tedy jde o záležitost uzavřenou a odbytou, k níž nemá smysl se vracet a kterou uměle oživují pouze skandalisté, toužící po bulvárních senzacích. Tomuto výkladu zdánlivě nahrává katastrofální poznání, že v inscenovaných procesech byli odsouzeni a popraveni lidé naprosto nevinní, což nemá v českých dějinách obdobu ani předtím ani potom. Zdrucující fakt neslýchaných justičních vražd přitahuje pozornost a odsouvá do pozadí politické a historické ovzduší a podmínky, v nichž mohly být spáchány. Nadto jsou extrémní procesy časově soustředěny do několika málo let, v této své původní podobě se už neopakovaly, což se opět zdá potvrzovat jejich výjimečnost a náhodnost. V této souvislosti — a rovněž v souvislosti s obdobnými procesy ve většině dalších socialistických zemí — se poukazuje na berijovsko-stalinské spiknutí, jehož zločinné prodloužené ruce zvenčí zanesly i na naši půdu něco, co se do ní naprosto nehodilo.

To je samozřejmě pravda: účast berijovských pomocníků, „učitelů“, jak jim říkali naši pomahači, na konstrukci obvinění, vyhledávání „viníků“, jejich vyšetřování a souzení je dnes už méně než veřejným tajemstvím,

potvrzeným mimo jiné i tím, že tito plnomocníci byli v Sovětském svazu po odhalení Beriji popraveni. Tyto faktické a nikoli nepodstatné souvislosti a okolnosti našich procesů budou plně prozkoumány a objasněny, až k tomu dozraje čas a vůle nejenom u nás.

Avšak v této faktické pravdě není obsažena celá a plná výpověď. Nadto pouhé odkazování na berijovsko-stalinský okruh nepřijemně připomíná alibismus, který tak příkře vyčítáme jiným. Říkají-li Němci, že za nacismus je odpovědná pouze imperialistická špička, nejvýš koncentrovaná finanční oligarchie, která svedla národ a zneužila jej, cítíme, že tu jde o pokus očistit národ, který si sám lže, aby se zbavil odpovědnosti za selhání a poklesnutí, odstupňované sice mírou účasti zdola nahoru, zasahující nicméně tak či onak všechny: národ jako celek, národ jako kontinuum — tedy i generace narozené po nacismu. Víme, že ani nejsveřepější diktatura, ani nejtvrdší režim osobní moci se nemůže nadlouho opírat jen o teror proti všem, že se více či méně musí opírat o vědomí souhlasu, že se realizuje prostřednictvím aktivní účasti či pasivní neúčasti rozhodujících vrstev národa. Odpovědnost faktických vykonavatelů, na které je nutno trvat, nic nemění na této obecnější povaze problému. Bolestné otevřenou otázkou, charakteristickou pro lidskou situaci v podobných systémech, zůstávají postoje těch, kdo od začátku nesouhlasili a neměli přitom možnost svůj nesouhlas reálně projevit. V tomto smyslu, ať kdo z nás třeba ještě nebyl naživu, ať mu to nebylo po vůli či to už tehdy přísně odsuzoval, jsme i za politické procesy odpovědni všichni: národ jako celek, jako kontinuum. Je to temná skvrna naší minulosti, zatížení našich dějin, jimiž jsme určeni v dobrém i ve zlém. Ani toho zlého se nemůžeme prostě jen odříci: můžeme se s ním vyrovnat pouze tím, že je pochopíme a překonáme. Do našeho zorného úhlu se pak dostanou i nenávistné kampaně, apelující na nízké, primitivní a pokleslé struny v duši lidu, jen aby v ní probudily nevoli a pogromistické rozhořčení — v takové atmosféře může prokurátor pronášet velké řeči, soudce vynášet rozsudky a kat navlékat rukavice nejen bez obav, nýbrž dokonce za potlesku davu. Bylo

by trapné citovat nyní souhlasné projevy, rezoluce žádající nejtvrdší tresty, básnické vzývání krutosti. Pro mne je tato atmosféra soustředěna do obrázku drobného plavovlasého děvčátka, které se vzrušené vztyčuje ve školní lavici, modré oči plné touhy po spravedlnosti: „Pověste je všechny!“

Poukaz na berijovsko-stalinské spiknutí jen zjednodušeně supponuje širší a obecnější kulisu, jež tvoří pozadí našich politických procesů. V té době se rozpadá válečná protihitlerovská koalice, Spojené státy se netají tím, k čemu by mohly využít monopolního vlastnictví atomové zbraně, Stalin na to reaguje po svém, studená válka je rázem ve vzduchu. V evropských socialistických zemích končí období hledání domácích modelů socialismu, odpovídajících tradicím, mentalitě a přáním domácí politické reprezentace, spjaté více či méně s lidem, všude se postupně, ale rychle přistupuje k zavádění modelu stalinského. Politické procesy jsou nepochybně nástrojem této politiky.

Ale museli bychom proti zdravému rozumu i proti vědeckým poznatkům přespříliš uvěřit v magickou démonickou moc Stalinovy osobnosti, abychom si nepřipustili, že i v našem domácím prostředí alespoň potenciálně dřímaly předpoklady pro přijetí a zavedení stalinského modelu. Mnichov, ztráta samostatnosti a posléze válečný vývoj přivodily takové změny ve smýšlení našich národů, že socialistické řešení jejich budoucnosti se stalo přáním a vůlí většiny. Rovněž zahraniční orientace naší země, spoléhající se na mocného sovětského garanta naší státní samostatnosti, byla jednotným řešením všech realistických proudů naší politiky, jehož autory byli stejné Beneš jako Gottwald, ač představitelé různých tříd. Bylo to řešení celonárodní, celostátní, na němž nikdo v minulosti ani v přítomnosti nechce nic měnit, neboť je výrazem širší evropské i užší naší národní a státní reality. Jeho předpokladem je naše přátelství a spojenectví se Sovětským svazem. V roce 1945 mělo toto přátelství a spojenectví zřejmě mnohem větší prostor pro svou realizaci než v roce 1950. V těch letech také krystalizují v nekomunistických

i komunistických kruzích neobyčejně zajímavé představy o československé cestě k socialismu. Jejím politickým výrazem byla neformální dynamická Národní fronta, jejím vůdčím znamením přání uskutečnit socialismus demokratický, odpovídající dosti vyspělým hospodářským, civilizačním, kulturním i politickým poměrům naší země. Pro všechny tyto obory se také vypracovávaly a zčásti již uskutečňovaly koncepty, které zajisté v sobě nesly znaky našich národních slabostí, ale jejichž životnost a přitažlivost dosud nebyla ozkoušena.

Lze snad s jistou obrazností říci, že na lavici obžalovaných seděl Rudolf Slánský a další pouze v zastoupení československé cesty k socialismu, když její nekomunističtí představitelé odešli či zmizeli jinak. V rozporu se svým faktickým počínáním a úlohou v době procesů na ní de facto seděl i Klement Gottwald, jeden z autorů a vedoucích strůjců této linie. Uvážíme-li, že se Gottwald vlastně ztotožňuje a účastní na popření, likvidaci a odsouzení svého celoživotního díla, jemuž věnoval všechn svůj talent, intelekt a nemalé osobní oběti, ustrneme nad hloubkou tragédie, jež se v závěru života rozklenula nejenom nad jeho osobou, nejen nad jeho osobními vztahy k dlouholetým přátelům a soudruhům, jimž posléze schválil rozsudek smrti, nýbrž i nad hnutím, jež představoval. Nejenom Gottwald se musel stát jiným, i další političtí představitelé se postupně museli stávat jinými, aby byli schopni uskutečňovat jinou linii. Patří ke chmurné logice věci, že byli postupně střídáni jinou garniturou vůdců, kteří byli bytostně způsobilejší pro nový systém, kteří ho formovali a byli jim formováni, shora dolů a zdola nahoru. Politické procesy z padesátých let, jakkoli samy o sobě ojedinělé, nalézáme tedy na počátku dalekosáhlého a dlouhého společenského procesu, dosud neobjasněného a ani neuzavřeného. Ještě v roce 1954, tedy po Stalinově i Gottwaldově smrti, je popraven Oswald Závodský. Souzení nejsou jen komunisté — proces s Miladou Horákovou tu svědčí za mnohé jiné. Z vlivu na veřejné záležitosti jsou plánovitě a brutálně vyřazovány nejaktivnější, vskutku dějnotvorné vrstvy, zahraniční vojáci ze západu i z východu a vůbec

odbojoví bojovníci — truchlivost jejich osudů bude těžko kdy vyjádřena. Potlačováno je vše, co je průbojné, originální, co se liší a přesahuje povolené meze. V roce 1961 je vězněna a persekvována skupina komunistů, kteří nesdílejí názor stranického vedení na jugoslávský typ socialismu. Metody represe se sice zříkají krajního prostředku, o to však jsou vynalézavější, rozvětvenější, o to víc pronikají do bytostné struktury našeho života. Všichni se stáváme jinými.

Lze se spokojit s výkladem, že šlo o náhodný exces? Výstřelky bývají poměrně snadno a rychle napravovány. Procesy se sice odbyly v několika málo letech, jejich napravování však — a nejde tu jen o faktické rehabilitace — prochází zvláštními peripetemi a trvá dodnes, kdy se musíme cítit teprve na začátku. Politické procesy z padesátých let jsou sice výstředním, ale současně určujícím znamením doby. Soustřeďují a předznamenávají problematiku, která je typická a obecná. Jsou citlivým nervem, úhelným bodem epochy, který ve své neopakovatelné jedinečnosti obsahuje vše.

Nezbývá než připustit, že jde o zákonitý projev systému, který dosud nebyl pojmenován. Termín kult osobnosti, tedy jedné jediné, nevystihuje šířku ani hloubku problematiky a těžko zřejmě obstojí i na samotné domácí půdě marxismu, třebaže má na mysli výraznou, silnou a mnohознаčnou osobnost Stalinovu. Může jedna osobnost, byť sebesilnější, určit tvář a ráz politiky, ekonomie, kultury, státní správy, vojenství, morálky, psychologie a všech dalších složek života? Za jakých okolností se může půda socialismu stát živnou půdou pro takovou koncentraci moci, která nemůže nepřivolávat přirovnání se soustavami nesocialistickými a protisocialistickými? Jak ovlivňuje režim osobní moci ekonomické koncepce a jak ony ovlivňují mocenskou soustavu? Co je určující, jaký je jejich vzájemný vztah? Jaký je vliv historických momentů a tradic, jimiž je volky nevolky poznamenáno každé hnutí? A jak toto hnutí reaguje na dobové rozložení sil ve světové aréně? Jak na protivníky — a protivníci na ně? Jaké jsou jeho vnitřní omezení a slabosti, odkud

pocházejí, za jakých okolností jsou v klidu a za jakých se aktivizují? Jaká je úloha a vliv vůdčích postav, jejich psychologie, osobní úroveň!

Sérii otázek by bylo možné rozšiřovat, aniž na ně známe odpovědi. Nemůžeme je hledat sami, neboť se z větší části týkají mezinárodního dělnického hnutí, jeho různých vývojových fází i jeho současnosti. Naše komunistické hnutí bylo jeho součástí, naši političtí představitelé sdíleli jeho postoje, formovali se uprostřed jeho klimatu — a bylo to už tehdy hnutí masové. Jsme povinni položit mnohé otázky i sami sobě: Za jakých podmínek jsme se ukázali způsobilí přijmout tento systém? Které společenské síly, které vrstvy přejaly úlohu jeho nositele? Z jaké potřeby, z jaké iluze či úmyslu? Které a jaké vedoucí osobnosti se staly jeho výrazem? A do jaké míry byly výrazem lidu, jeho reprezentací? Co v našem národním povědomí, v našem historickém sebeuvědomění, v našem cítění, charakteru a uznávané morálce představuje to, co nebrání selhání a poklesnutí? A jak se na naší národní povaze podepsala okupace, během které se u nás rozšířila přizpůsobivost, vůle přežít, přečkat, přezimovat?

Nejde o trapné mravní horlitelství ani o přivolávání sebetrýznivých exhibicí, jež bývají prolhané, falešné a odporné. Vývoj obecných věcí, hluboce pochopitelná a lidská potřeba smysluplně žít za daných podmínek vyvolává v život etické postoje, které častým používáním nabudou hodnoty stereotypů. Jsou nám blízké, srozumitelné, uznáváme je či alespoň respektujeme, a teprve nezávislý pohled zvenčí nám naznačí jejich spornost či pomýlenost.

Vytýkal jsem před časem jednomu svému známému, že se podílel na ne právě čisté věci a poukazoval jsem na to, že jeho svoboda nebyla omezena natolik, aby se na té věci nemohl aspoň nepodílet. Odpověděl mi dlouhým vysvětlujícím dopisem, ve kterém jsou také tyto smutné věty:

Nevytvářel jsem nikdy žádné osobní koncepce. Jsem víc než polovinu života komunista. Pomáhal jsem straně, jako ostatně většina jejich členů,

k úspěchům i omylům. Vždy jsem ji hájil, věřil a nikdy neopustil. Tak to budu dělat i dál. Odchod do soukromí? To bych na tom musel být tak dobře jako ten, koho vzpomínáš. A to nejsem. Mládí je pryč a do penze daleko.

Přivolalo mi to z paměti vzpomínku na celodenní diskusi se starým zasloužilým komunistou, tehdy už na odpočinku, který se svého času významně podílel na přípravě politických procesů v padesátých letech. Jeli jsme za ním před lety se skupinou historiků, kteří prostudovali dostupnou dokumentaci, ovládali problematiku a potřebovali si u něj ověřit některé detaily, jež se týkaly i jeho podílu a odpovědnosti. Byla z toho prudká hádka, hájil se jako lev, s veškerým elánem a výbušností starého harcovníka, ale argumenty dobře připravených historiků byly nevývratné. A on, rozervaný tím černým nevděkem, nakonec řekl:

Pevně jsem věřil, že to byl svatý zájem strany. Svěřili mi to proto, protože věděli, že vždycky a ve všem poslechnu stranu. A i kdyby mi řekli, dej hlavu na špalek, my ti ji usekneme, je to zájem strany, poslechl bych a dal bych hlavu na špalek.

Krátce poté zemřel. Jeho smrt mi připadá spíš duševní než fyziologická: nemohl se vyrovnat s tím, že co dělal z upřímného přesvědčení a v dobré vůli, může být též zlé a zločinné.

Etický stereotyp „on to myslel dobře“ přestává být omluvou anebo třeba jen polehčující okolností. Dobrá vůle a spolehlivá poslušnost přestává být kritériem způsobilosti, namísto ní nastupuje vlastní rozhodnutí a vlastní odpovědnost — odpovědnost nikoli na účet konkrétního vyššího či anonymního nejvyššího, jež snad smí platit leda ve válce. Při jednání na pokyn shora se dostává do osvětlení nejen ten, kdo pokyn dával, nýbrž i ten, kdo ho přijal a plnil.

Snad v takovém nazírání můžeme spatřovat příznak naděje, že sotva započaté dějiny demokratického socialismu, přerušené politickými procesy, neskončily. Snad teprve začnou.

Jan Skácel

(7. února 1922 Vnorovy – 7. listopadu 1989 Brno) byl moravský básník, prozaik a autor poezie pro děti.

Studoval nejprve gymnázium v Břeclavi, odkud přešel do Brna, kde roku 1941 odmaturoval. Po maturitě pracoval jako uvaděč v kině, ale ještě téhož roku byl vydán výnos o totálním nasazení jeho ročníku, v jehož důsledku musel odejít pracovat na říšské stavby v Rakousku.

Po druhé světové válce vystudoval filozofii na Masarykově univerzitě. Od roku 1948 pracoval jako kulturní referent deníku Rovnost, odkud v roce 1954 přešel do literární redakce brněnského rozhlasu. Tam zůstal až do roku 1963, kdy se stal šéfredaktorem kulturní revue Host do domu a ROK (Revue otevřené kultury).

V roce 1969 byl Host do domu zakázán a Skácel jako jeho šéfredaktor nesměl publikovat. V této době publikoval v samizdatu a v exilové literatuře. Od roku 1981 směla Skácelova díla znovu vycházet, ale pouze v brněnském vydavatelství Blok.

Posmrtně vyšla – vedle knih poesie - kniha kurzívek Třináctý černý kůň, která navázala na první knížku toho druhu nazvanou Jedenáctý bílý kůň (vyšla roku 1964). V obou jsou obsaženy drobné úvahové až fejetonové texty (mnoho z nich nese v titulu předvěti Malá recenze na...), skrze něž Skácel glosoval s jemnou citovostí básníka podivuhodné, ale často v podstatě zásadní věci života kolem nás.

Pro tuto čítanku jsme vybrali jeho krátký příspěvek ze 4. sjezdu československých spisovatelů, pojednaný také velmi literárně, a pak po jedné ukázce z obou výše uvedených knih na pomezí prózy a umělecké publicistiky.

Příspěvek na 4. sjezdu čs. spisovatelů 1967²⁴

Budu mluvit krátce a nepatrně. Chci říci jen několik málo myšlenek, které mi vnukl kanár.

Můj kamarád Ludvík Kundera koupil takového ptáka svému chlapci, mladému Honzíkovi. Protože jsem Honzíkův kmotr, šel jsem na kont-rolu. Ludvíkovi není co věřit. Je surrealista a kdoví, zda nepřinesl místo kanára papouška.

Byl to kanár, byl žlutý a byl nezávadný.

Sedli jsme si s Ludvíkem spolu na gauč a poslouchali. Ludvík mi šeptem sdělil, že s kanáry je to stejné jako s básníky. Když se jim sype moc, přestanou zpívat. Ludvík vyprávěl šeptem a kanár prozpěvoval na-hlas. Byl na tom zřejmě tak akorát.

Dost mě udivilo, když mně Ludvík sdělil, jaké měl potíže, než sehnal pro kanára klec. Tenhle úzký profil jsem neznal. Ale v Brně jsou obchody, ve kterých jsou ptačí klece k dostání. Dokonce dvojí výroby. Cizozemské a české. Ty zahraniční jsou solidnější, ale Ludvík z vrozeného jemnocitu se rozhodl pro klec českou. Když už musí být kanár v kleci, ať je z tuzemského drátu!

Napadaly nás všelijaké myšlenky, kolem zpěvu a kolem klece. Třeba to, že když je kanár pořád zavřený v kleci, musí kakat do vlastního hnízda, ať chce nebo nechce. Ale bylo mi sympatické, že kanár odmítá zpívat ve tmě. Když přehodíte přes klec šátek, pták umlkne. Tohoto způsobu tmářství se užívá ve všech rodinách, které vlastní kanáry. A to tenkrát, když zpěv se stává obtížným.

Rovněž jsme si s Ludvíkem lámali hlavu nad tím, zda kanár zpívá z radosti nebo z žalu. Tohle jsme však nevyřešili. Je to náramně těžká otázka. Ale zato jsme chápali, že jednou za čas je nutno kanárkovi ostříhal drápky.

²⁴ IV. sjezd Svazu československých spisovatelů 27. – 29. června 1967. Praha: Československý spisovatel 1968

Ani jsme to tak nechápali, jako znali.

To bylo podobenství. Pascal řekl: Podobenství znamená přítomnost i nepřítomnost, radost i neradost. Ale Pascal řekl ještě něco, co je vážné a co se mi neobyčejně zamlouvá a co bych rád citoval, protože si myslím, že se týká našeho sněmování, toho, o čem diskutujeme, a hlavně toho, jak diskutujeme. Bylo by zlé, kdyby tato stará myšlenka se nedala apli-kovat. Přečtu vám to. „Chceme-li užitečně vytknout a ukázat někomu, že se mýlí, musíme pozorovat, z které strany hledí na věc, neboť z té strany je obyčejně pravdivá, a přiznati mu tuto pravdu, ale odkrýti mu stranu, po které je nesprávná. Spokojí se s tím, neboť vidí, že se nemýlil a že chyboval jenom nedívaje se na všechny strany; nemrzíme se, že nevidíme všeho, ale neradi uznáváme, že jsme se mýlili, a snad je to tím, že přirozeně člověk nemůže vidět všeho a tím že se přirozeně nemůže mýlit na té straně, z které se dívá.“

Malá recenze na stát²⁵

Není to recenze na stát, ve kterém žiji, to bych si netroufal. Jako většina českých žurnalistů dokázal bych nanejvýš zrecenzovat USA, protože jsem tam nikdy nebyl.

Mám na mysli Nepál. Velmi se kořím nepálské vládě a miluji ji. Je mi sympatická.

Nadchla mne, protože vydala nedávno zákaz horolezeckého výstupu na horu Mache Puchare, vysokou přes 7000 metrů. Udělala to z překrásného důvodu: aby si alespoň jeden z himalájských velikánů uchoval své věčné tajemství a zůstal nepřemožen. A učinila tak právě včas. Před sedmi lety pokusila se o ten kopec britská expedice, ale třicet metrů před cílem se

²⁵ Skácel, Jan: *Jedenáctý bílý kůň*. Brno: Blok 1964. ISBN 80-7268-047-1

musela naštěstí vzdát. I to je mi sympatické. Vždycky jsem to v životě vzdával třicet metrů předem.

Je to tak jistější. Dál už o nic nejde a je to nuda. Co potom? Už nic nezbyvá, už vůbec nic. A proč někoho nebo něco porážet?

Koupil jsem si nový klobouk, abych jej mohl okázale smekat před nepálským státem. Jeho vláda zná cenu tajemství. Dokázala, že na zeměkouli zůstane místo nekonečného ticha, čtvereční metr sněhu, do kterého se nikdy neotisknou lidské šlépěje.

Malá recenze na moravskou hymnu²⁶

V poslední době byla často zpívána národem a studenty národní hymna. Obyčejně se tak dělo na mítincích, na kterých se lidé ptali profesora Goldstückera a jiných, jakou penzi bude pobírat bývalý prezident republiky Antonín Novotný. Tázaní odpovídali, většinou popravdě, že nevědí. Načež shromáždění zapělo Kde domov můj.

Kdysi, když jsem byl ještě v rozhlase, obíral jsem se státními hymnami všech národů. Už nevím proč, ale dělal jsem takový pořad. Byla to zajímavá práce. Přivedla mne k názoru, že národové jsou povětšinou sentimentální. Když jsem ten pořad natočil, trval skoro dvě hodiny a byl k pláči. Písně povýšené na národní hymny byly tak smutné, že mně bylo národů líto.

Proto jsem velice pyšný na moravskou hymnu. Mnoho lidí se domnívá, že moravská hymna je píseň Moravo, Moravo, Moravěenko milá. Není to pravda. Moravská hymna je mnohem krásnější, velebnější a je všelidská. Není národa na světě, který by měl tak inteligentní hymnu jako my, Moravané, kteří na rozdíl například od Slováků národ nejsme.

²⁶ Skácel, Jan: *Třináctý černý kůň*. Brno: Blok 2010. ISBN 978-80-86868-31-8

A přece jen málo obyvatelů zeměkoule moravskou hymnu zná. Dokonce ani všichni Moravci ne.

Já ji znám a zpívám si ji velice často a s úctou.

Hymnu líbezná země Moravská (která není zemí) nezahraje ani ta nejznamenitější kapela na světě. Nedokáže to. Protože moravská hymna je - ticho.

Řeknu vám to naplno. Moravská hymna je pauza. Pauza mezi Kde domov můj a Nad Tatrou sa blýska.

Tato hymna nemá slova. Nic se v ní netvrdí, neproklamuje, nevnucuje. Není smutná ani veselá. Skládá se z absolutního ticha a ticho je moc krásná a plodná věc.

A tak zatímco jiní národové stojí v pozoru a vychvalují leposti své země a vynášejí je nad lepost jiných zemí, my na Moravě stojíme sice také v pozoru z úcty k Čechům a Slovákům, ale čekáme na svoji pauzu. Potom mlčíme a myslíme si všelicos.

Většinou něco hezkého, ale nevykřikujeme to nahlas a v tónech, necháváme si to pro sebe. Myslíme si v tom tichu svoje. A nikomu neřekneme co.

Miroslav Holub

(13. září 1923, Plzeň – 14. července 1998, Praha) byl ve světě jeden z nejznámějších českých básníků, povoláním lékař-imunolog.

Maturoval roku 1943 a poté byl totálně nasazen. Po druhé světové válce vystudoval přírodní vědy a lékařskou fakultu UK (1953). Poté nastoupil do ČSAV, kde se zabýval imunologií, v tomto oboru byl velmi úspěšný, dlouho pracoval v IKEMu, publikoval. Byl zakládajícím členem Učené společnosti ČR.

Literárně debutoval v roce 1958 sbírkou Denní služba (před tím publikoval jen časopisecky) a do současnosti mu vyšlo cca 20 básnických sbírek a výborů. Spisy Miroslava Holuba, rozdělené do čtyř svazků, vydává nakladatelství Carpe diem. Literárně se angažoval kolem časopisu Květen (tzv. poesie všedního dne). Jeho dílo bylo přeloženo do 16 jazyků, mezi nimiž je např. i turečtina nebo islandština.

Psal – vedle odborné literatury a básní – knížky krátkých esejů (K principu rolničky, 1987, Maxwellův démon čili O tvořivosti, 1989 atd.), a také originální cestopisné reportáže (nejznámější je Žít v New Yorku, 1969, a Anděl na kolečkách, 1963 – z té čerpáme i níže uvedené ukázky).

Holubův reportážní, a tedy novinářský jazyk a styl je až vědecky ú)sporný, lakonický, výstižný, přesný. Přitom neztrácí v každém ze svých mikropříběhů smysl pro nadlehčení, drobný sarkasmus, ale také hlubší vnitřní zamyšlení a zobecnění.

Úřady jsou začasťe pro byrokrata c. k. rakousko-uherského typu neuspokojivé. Není zde puchu zetlelých aktuárů, vyhlášek nebádajících k počestnosti a zakazujících cokoliv nebo něco jiného, ba ani plivátek a pohledů, jež prosebníka, nazývaného laškovně „stranou“, uvádějí do stavu notorického podezření. Jen četné zatykače na podvodníky, vyvěšené na poštách,jevily řádnou úřední pochmurnost.

Jsou dokonce úřadovny s lenoškami pro strany a s přívaly světla vlévaného mohutnými stěnami ze skla.

Setkal jsem se i s úslužnými vrátnými, již opouštěli nezištně svou komnatu a ukazovali návštěvníku skutečně správnou cestu, ač tato byla přesně vypsána na orientační tabuli pojaté jako návod k účelnému jednání a nikoliv jako úřední výměr limitů existence člověka.

Nikde mi nebylo třeba legitimací. Člověku se spíš věří, než nevěří. Bylo možno se představit jako Elisabeth Browningová nebo Frank Sinatra.

Obzvláště blažené ovzduší ovšem panovalo v bankovních místnostech, kam jsem vstupoval s šekem.

Ale ani žádost mne mnohdy nekvalifikovala na fylogeneticky nižší stupeň v žebříčku tvorstva. S ustrnutím jsem četl mnohá úřední naučení, jako příkladně toto, vyvěšené v úřadovně Yellow Cab Comp. ve městě Raleigh: „Nemáte-li co dělat, nedělejte to tady!“

Jaká nevážnost! Jaká temnota!

²⁷ Převzato z: Holub, Miroslav – *Anděl na kolečkách*. Praha: Československý spisovatel 1963. ISBN 22-155-64

Půl kila novin

V letech 1950–60 vzrostla velkoměstská centra jen v Los Angeles a Houstonu. Jiná města rostou jen v předměstích. Proto se daří méně velkým listům a více drobným lokálním plátkům. V roce 1961 zaniklo denně třináct deníků a vzniklo devatenáct. Zájem se přesouvá na periferii v několika smyslech.

Náklady jsou někdy přímo úměrné pitomosti. New York Daily News, plný Liz Taylorové, královen a vražd z vilnosti, má 2 000 000 výtisků, New York Times s velmi inteligentním zpravodajstvím 451 000.

Nedělní vydání všech novin váží půl až dva kilogramy. Barevná příloha s třicíti pokračováními různých seriálů comics může mít, zevrubně zažita, tytéž důsledky jako pobyt ve zvukotěsné místnosti, v níž vám kape na hlavu a monotónní hlas odříkává bez oddechu text „Máma má med, Ema má mámu, voják má Emu, mámo!“

Týž efekt může mít zajisté i politické zpravodajství, ale to se tak důsledně neopakuje. Komentáře bývají svérázné, někdy až příliš.

– Co z toho čtete, zeptal jsem se rozumného muže v Minneapolisu, na jehož práh dopadly s masívním žuchnutím ranní noviny.

– Nic, odpověděl klidně a velmi spokojeně. Jen do toho tak koukám.

Co děláme celý ten den

Pracujeme v centrální velkoměstské oblasti, ale bydlíme na předměstí. Jezdíme deset mil tam a zpátky, s rukama před sebou, buď s časopisem v podzemní dráze, nebo s volantem ve svém voze.

Děláme od osmi do čtyř nebo podobně, a to až se z nás kouří. Vést soukromé hovory v pracovní době není příliš obvyklé. Pracujeme-li venku rukama, máme na hlavě vždy aluminiovou helmici a v ruce nástroj, který

neslouží k opírání, ale k práci. V sobotu zpravidla neděláme, ale když si to šéf moc přeje, děláme taky, příliš nemukajíce.

V obchodě se dělá taky někdy 24 hodin denně na dvě směny, ať odbory prasknou.

Večer na něco koukáme. Pracujeme-li duchem, máme ve sklepě dílnu na nábytek nebo na něco jiného. Nebo si malujeme a fotografujeme. Nekouříme nijak moc. Z vědeckých pracovníků nekouří téměř nikdo. Tvrdší alkoholy pijeme jen doma. Proto nás je zřídka možno zastihnouti v nachmeleném stavu na ulici. Hovorů mnoho nevedeme. S návštěvou něco popijeme, ale hovory nikam nevedou a je třeba dělat jen věci, které někam vedou, pokud možno nahoru.

Neboť jsme dlužni na dům, podle možnosti i na vůz: dluhy jsou normální formou existence a opatřujeme si je třeba i častějšími prodeji a koupěmi nového; dluhy snižují daně. A zvyšují životodárné napětí. Používáme-li zdejší formu meproamatu, činíme tak s vědomím, že je to neamerické.

Jsme-li paní situovaného pána, máme svůj vůz a zajímáme se o umění a vyvinujeme lidumilnost. Kuchyně jest automatická, vaření se samo vypne a zapne, odstraňovač zbytků a myčky nádobí jsou rovněž k dispozici; naše kuchyně připomíná dispečerský stůl atomové centrály. Je-li pan manžel méně situován, jezdíme do práce, máme méně automatizace a více prádla. Ovšem aspoň společné pračky má každý nový činžák, spolu s automaty na zboží, které jsme opomenuli koupit přes den venku. Vaříme hodně zeleniny a ke každému jídlu podáváme velkou dřevěnou mísu zeleninového salátu, což návštěvníci z Evropy dost oceňují. Topíme naftou nebo jiným levným způsobem. Spotřebujeme nejvíce energie na hlavu ze všech občanů světa (v tunách uhlí 8,25, Angličané 4,98, Japonci 0,98, Indové 0,12).

Jsme-li dítě, jsme odváženi a přiváženi ze školy rodiči nebo školním autobusem. Ve škole jíme. Býváme opatrováni nájemnými paními černé pleti nebo studenty, kteří si tím přivydělávají. Máme svůj pokojík se svým

nepořádkem, nikdo nám tam neleze, máme své ideály být astronautem, lékařem nebo obchodníkem s čokoládou a máme pravděpodobnost dožití 70 let, což má málokdo na světě, přičemž máme šestkrát větší pravděpodobnost, že umřeme na srdce, cévy nebo nádory než na jiné choroby.

K stáru, byli-li jsme úspěšní a nedošlo-li ke krachu na burze v náš neprospěch, cestujeme.

V La Jolla v Kalifornii pozoroval evropský návštěvník s ustrnutím houfy stařečků a stařenek již sotva se pohybujících, leč hbitě usedajících do aut a porušujících dopravní předpisy.

– Co dělá celý den, zeptal jsem se pikolíka v hotelu La Valencia, když se vybelhal naškrobený stařeček a sklesl po způsobu loutky, které se přetrhla nitka, do cadillacu.

– Čeká, až umře, odpověděl hbitě pikolík.

V dálce šuměl nekonečně Tichý oceán.

Poznámka k definici pojmu svoboda

Abraham Lincoln napsal: Svět nikdy neměl dobrou definici slova svoboda a americký lid, zrovna teď, velice něco takového potřebuje.

Jistý Barnes vydělal něco miliónů na léku na angínu. Jsa ducha probudilého, nakoupil několik tisíc obrazů, od mexické lidové tvorby po Kleea, od Rousseaua po Miróa, od van Gogha po Jeana Huga, postavil ve svém parku svou galerii a sepsal několik knih o výtvarném umění. Razil v nich jakési originální soudy, moc oblíbený nebyl, ale galerii to nevadilo a svou cenu s léty zdesateronásobila. Nicméně pan Barnes zemřel a dědicové byli postaveni před vážnou kulturně politickou otázkou, zda platit daň ze soukromé galerie nebo učinit dědictví veřejně přístupným. Zvolili to druhé, a aby byly daně ještě menší, učinili dědictví volně

přístupným. Ježto zákon nepraví nic o způsobu, jak má být taková galerie volně veřejně přístupná, učinili to způsobem co nejšetrnějším: je otevřena jen v pátek a v sobotu dvěma stům lidem. První stovka je na záznamy, které jsou momentálně vedeny už půl roku dopředu, druhé stovce jest státi ve frontě.

I odebral jsem se do oné vilové části Filadelfie, absolvoval nevelkou frontu a byl jsem jako stý devadesátý osmý toho pátku vpuštěn.

A těšil jsem se nesmírně z Rousseauových džunglí s vyjevenými pazvírky a ze ztuhlých bílých dívek zastrkaných za pahorky do krajiny, jakož i z neuvěřitelně sladké zelené chaloupky van Goghovy a z neuvěřitelně trpké staré prostitutky van Goghovy, jakož i z různých pumprlíků Kleeových a Miróových, zatímco jsem pocítil jistou únavu z přemíry laních očí Renoirových. Poté jsem vyšel před galerii a na výslunném místě parkové cesty jsem se opřel nohou o kamenný obrubník a činil si poznámky o těchto věcech.

A tu z blízko stojícího forda se vynořil soukromý policista v šedivé uniformě, jakých si zde dědici chovají houfy. Byl z rodu policistů, již mají opasek sveřepě posunut pod dominující pupek, těsný límec u košile a lupy, z čehož pramení systemizovaná špatná nálada.

Pravil: Tady se nesmí chodit po záhonech! Pokračujte!

Vydal jsem se tudíž po cestě k východu a zastavil se na asfaltu daleko od obrubníku.

V tu ránu vyskočil znovu, zadul mocně do píšťaly, zakroutil krkem v úzkém límci, naběhl rudě a pravil: Tady se nesmí stát! Pokračujte!

Kráčel jsem tedy mírným poklusem k východu, pokoušeje se napsati písmeno h na konci van Gogha.

Miroslav Horníček

(10. listopadu 1918 Plzeň – 15. února 2003 Liberec) byl český herec, spisovatel, dramatik, režisér, výtvarník a divadelní teoretik. V roce 1941 přijal angažmá v Městském divadle v Plzni, brzy po válce odešel do Prahy. Nejprve hrál v Divadle Větrník, o rok později nastoupil k bratrům Oldřichu a Lubomíru Lipským do Divadla satiry. Poté hrál šest let na scéně Národního divadla. V roce 1955 se stal partnerem Jana Wericha v Divadle ABC. Už v roce 1962 se stal na dva roky členem Hudebního divadla v Karlíně a záhy i Divadla Semafor, kde účinkoval například ve hře Člověk z půdy. Působil i v Městských divadlech pražských, velmi známé a značně populární byly jeho Hovory přes rampu, kde přímo z divadelní rampy odpovídal na živé dotazy diváků kladené z hlediště a tak neformálně besedoval s publikem.

Jako spisovatel debutoval dodnes možná neoblíbenější knihou Dobře utajené housle, potom vyšla velice zdařilá knižní reportáž z čs. účasti na Světové výstavě v Montrealu pod názvem Javorové listy. V sedmdesátých letech vyšly mj. jeho knihy Hovory, Listy z Provence, Jablko je vinno a Chvála pohybu. Později například Klaunovy rozpravy, Hovory s Janem Werichem, Chvalozpěvy, Saze na hrušce či povídky Pětatřicet skvělých průvanů nebo S paní ve spaní.

Horníček nebyl v pravém smyslu slova novinář, ale jeho literární dílo vykazuje všudypřítomné prvky fejetonu, žánru na pomezí publicistiky a beletrie. Velmi často pracoval s reálnými příběhy a zkušenostmi, z nichž rozvíjel často bizarní, nebo jen lehce ironicky domyšlené pointy. Navíc měl dar velmi čtivého, a přitom košatého autorského jazyka, který nejspíše korespondoval i s jeho prací s divadelními a literárními texty. Proslulá byla třeba jeho interpretace (vyšla na gramofonové desce) Tří mužů ve člunu

Jeroma Klapky Jeroma. Suchý a inteligentní anglický humor je jedním z poznávacích znaků Horníčkovy psané tvorby.

Chvála rozměrů²⁸

Mám rád ženy drobných postav. Malé. Útlé. Proto jsem si jednu z nich vzal. Neříkám, že pouze proto, ale jeden z důvodů to byl. Mám prostě rád malé ženy. Totiž – měl jsem je rád. Nyní – od doby, kdy jsem se rozhodl pro jednu z nich – říkám: mám rád malou ženu.

Nehodlám zde popisovat důvody, pro které dávám malým ženám přednost. Některé jsou zcela subjektivní a vysloveny by vypadaly směšně.

Především – malá žena dodá domovu útulnosti. Kráčí-li z pokoje do pokoje, mohu mít pocit, že bytem se pohybuje cukřenka.

Četl jsem kdysi v jedné knize, že kdesi kdosi komusi líbal útlá zápěstí. Nikdy to nedělám, protože to je věc z knihy, ale představa útlých zápěstí je pro mne pevně spojena s malou ženou a blaží mne jako hudba.

Je dobré sedět v křesle a požadovat od malé ženy drobné služby jen proto, abychom viděli, jak vstává, jde, mizí ve dveřích, vrací se, kráčí k nám, usedá a za chvíli znovu vstává, protože jsme si zamluvili požádati o sklenici piva nebo o lžičku a trochu povidel, a znovu kráčí, jak jsem již řekl, jako cukřenka, což je – jako každé přirovnání – skoro přesné.

Vidíte-li malou ženu, jak vynáší do třetího poschodí dva kbelíky plné uhlí, procitají ve vás ušlechtilé myšlenky a začnete uvažovat, zda byste jí neměl pomoci.

Žasnete, kde se v té postavičce bere tolik síly, a sledujete s obdivem, co všechno unesou ta bílá, útlá zápěstí. Malá žena člověka povznáší. Chtěl by ji chránit před nějakým nebezpečím, poskytovat jí oporu a s mečem v ruce eventuálně – ovšem obrazně – stát po jejím boku. Jitka byla určitě

²⁸ Horníček, Miroslav – *Dobře utajené housle*. Praha: Československý spisovatel 1966

malá. Nejen proto, že se vešla před Břetislava do sedla, ale pro sám nápad a fakt únosu. Jen malá žena mu mohla dodat tak velkou sílu, aby projel strážemi a přesekal řetězy.

Malá žena nás činí většími. Dalo by se dokonce stanovit, o co, protože je tu jakási podobnost se zákonem Archimedovým o objemu vody tělesem vytlačené. Řekl bych, že malá žena nás činí většími o to, oč ona sama je menší, že tedy naše velikost je úměrná její malosti a naše síla její slabosti, ale nejde tady o měřítka fyzická. Malá žena nás zvětšuje mravně. Činí z nás rytíře, což je pocit sice původu feudálního, ale únosný i pro muže pokrokové.

Jdu-li se svou malou ženou v dešti, jsem šťasten, mohu-li nést její deštník nad její hlavou. Neseli ona sama svůj deštník nad svou hlavou, vypadám barbarsky v očích kolemjdoucích, nemluvě o mých vlastních očích, které jsou v této chvíli deštníkem ohrožovány.

Mluvím o normálním městském dešti. Ale malá žena v nás vyvolává další představy. Chtěl byste jít po jejím boku nějakou horskou planinou porostlou vřesem a být tady zastižen bouří, průtrží mračen a rozpoutanými živly vůbec, abyste ji – křehkou a vyděšenou – mohl zvednouti jako pírko a běžeti s ní k polorozpadlé chatrči na úbočí, kde byste pak společně naslouchali, jak se bouře vzdaluje, duníc ještě mezi horami.

V krásném písemnictví se takové věci dějí. Spisovatel vás vytáhne na kopec, rozpoutá pro vás živly a nachystá na úbočí polorozpadlou chatrč. Malá žena je – v jeho pojetí – opravdu poděšena a její oči, přes které se hrne voda lijáku, jsou vděčně upřeny do očí vašich, přes které se rovněž hrne voda lijáku, a to vše v běhu, zatímco do kolemstojících sosen bije blesk za bleskem.

V životě tomu bývá jinak. Není to na horské planině a nikde v dohledu není polorozpadlá chatrč, natožpak restaurace. Nedá se také říci, že by živly byly rozpoutány; leje jako z konve a vy jste oba promoklí na kůži.

Malá žena je poděšena nikoli faktem bouře, ale faktem, že jí zplihnou vlasy. Nepokoušejte se ji v takové chvíli zvedat a někam nésti. Za prvé není kam a za druhé i nejmenší žena dešťovou vodou nasáklá ztěžkne a zahořkne. Neupírá na vás vděčné oči, ale oči, které se ptají: čím to byl nápad, tenhle výlet do těchhle míst? I když stoprocentně víte, že její, neříkejte to. Neříkejte nic. Není vhodných témat pro tuto situaci, a snažte se o jediné, vypadat ještě hůř než ona. Upadněte, zamažte si čelo blátem, poškodte si šat, odněkud krvácejte, způsobte si výron, kulhejte.

Berte věci, jaké jsou. Nejste v knize, ale v Posázaví, třeba. Muž, který zvedne ženu jako pírko a uhání s ní po úbočí, je vymyšlen od citů přes nápady až po ty neskutečně silné ruce a plíce. Žena není pírko a nemůže být jako pírko zvednuta. To je obraz, příměr a metafora, tedy věc určená k přečtení, a ne k vykonání. Se ženou v náručí lze chvilku postát a pohovořit – než vám dojde dech. Se ženou v náručí lze v den svatby symbolicky překročit práh bytu, ale nelze ji nositi tímto bytem, natožpak horami, notabene v lijáku.

Rozdíl mezi vaší ženou a vámi, když takové věci čtete, je v tom, že vaše žena tento děj přesazuje z knihy do života a roli onoho klusajícího svalovce obsazuje vámi, kdežto vy přesně cítíte a důsledně respektujete nepřekročitelnou mez, která dělí Dichtung od Wahrheit.

Muž napsané čte a posuzuje, žena prožívá a přejímá.

Vidíte-li muže, který při pohledu do dálky mhouří oči, můžete bezpečně prohlásit, že je krátkozraký; vidíte-li ženu, která činí totéž, nemůžete vědět, zda je krátkozraká, či zda se jí mhouření očí zalíbilo v popisu Anny Kareniny.

O malém přehledném nepořádku

(Podepisuji; radím a doporučuji. Jednou jsem při zájezdu Národního divadla obýval stejný pokoj s Mistrem Eduardem Kohoutem v hotelu

Panorama v Mariánských Lázních. Měli jsme všechny své svršky – i spodky vysypané na otomanu a denně jsme si vybírali potřebné: tu plavky a tu zase smoking. Chaos, jaký byl před začátkem. Jednou v noci se hromada sesula a skončila na zemi. Ráno se na to dívám, Mistr ještě spal. Počkal jsem, až se probudí, ukázal jsem mu na tu hromadu a povídám: „Mistře – nemělo by se přece jen trochu uklidit?“ Usmál se a odpověděl ryze hamletovským patosem: „Mirku – život je příliš krátký, než aby se uklízelo!“)

Neštěstí nechodí po horách, ale po lidech, praví se, a vsutku: nikdy jsem ještě na horách neštěstí nepotkal, aniž ono potkalo mne. Ale po lidech vykročí každou chvíli, a stane se člověku ženatému, který je – právě pro tento stav – štěstím zavalen a hýčkán, že sám zdroj jeho blaha dočasně zmizí, a že tedy, řečeno rovnou, jeho manželka odjede na kratší či delší dovolenou.

Jsou to pak tvrdé chvíle, kdy muž vstupuje sám do bytu zbaveného hudby a jasu. Je sám. Hůř: je opuštěn. Nalhává si pocit jakési pomyslné svobody, ale neví zatím, jak ji využít a projevit. Vstoupí tedy z předsíně do pokoje, aniž by se přezul. Potom nezhasne v koupelně a pojídá žemli v chůzi, takže drobí na koberce. To vše mu připadá opojné, dobrodružné a v jakémsi smyslu dokonce heroické.

Pak si uvaří kávu, nechá hrnek i lžičku na stole a odejde.

Léty bedlivého pozorování jsem dospěl k názoru, že předměty ponechané na určitém místě tu zůstávají. Nikdy se mi nestalo, že by některý z nich z vlastní iniciativy či prostě ze studu, že překáží, opustil místo, které očividně není místem jeho, a odebral se tam, kam patří. Řeknete mi, že není možné, aby předmětů ležících na nepravých místech ubývalo, a já se vás zeptám, jak je tedy možné, že jich přibývá. Po třech dnech jsem obklopen více hrnky, než jsem jich mohl použít a použil. Jsou všude. Opustily svou poličku a rozestavily se po stole, po židlích, na desce klavíru, na okně, na podlaze, a dokonce na místech, kam by nikdo –

natožpak já – hrnek nepostavil. Totéž se děje s talíři, příbory, tužkami, košilemi, kastrůlky, obuví, knihami a všemi drobnostmi denní i noční potřeby.

Stane se taková věc: uprostřed koberce v ložnici leží ponožka. Ocitla se tam, nevím kdy, nevím jak, nemám čas sledovat počínání svých ponožek. Kdyby byly obě, mohl bych být v podezření, že jsem je tam odložil. Druhá však není v dohledu. A ona tu trčí – stává se překážkou, problémem, výkřikem, kalamitou, nehoráznou disharmonií. Leží tam den, dva. Týden. Dívám se na ni ve chvíli usínání a můj první jitřní pohled padá na ni. Obcházejím ji a překračuji. Sedím-li k ní zády, jsem jí znepokojován, jako bych měl za sebou šelmu nebo hada. Počítám s tím, že jednoho dne tam nebude tak prostě a náhle, jako tam jiného dne byla, ale ona trčí dál. A roste.

Není už ponožkou ležící ve vašem pokoji – její temná a ponurá existence trčí uprostřed vašich myšlenek, vašich skutků, vašeho pracovního úsilí. Jste třeba lékař nebo stavitel. Nebo dělník. Profesor dějepisu. Nebo herec. Nebo mistr tohoto státu v šachu. Nuže: ponožka z vašeho pokoje vám brání v operaci, jelikož ji vidíte v nitru svého pacienta, vadí vám v nákresu mostu, ohrožuje jeden z jeho pilířů. Proniká materiálem vaší práce a leptá váš výklad o počátcích husitského hnutí, protože se vznáší v prostoru kaple Betlémské. Hrajete Romea a Julie ji má v účesu. Hájíte barvy své vlasti a na šachovnici, mezi pěšáky, přímo před králem, leží vaše ponožka. Můžete táhnout čímkoli a kamkoli, ponožku odtáhnout nedokážete.

Stala se přízrakem.

Předmětů přibývá. Nastává období, kdy začínáte ztrácet přehled. Kávu vaříte v nepravé nádobě a mícháte ji tužkou. Už třetí den nesnídáte, neboť nemůžete najít vývrtku, a za vašimi dveřmi je den, kdy zbytky jídel ležící všude přilákají do vašeho bytu zvěř. Některé skříně už nelze otevřít, jiné zavřít, a pod gaučem jsou příbory. Dosud jste rozeznávali předmět od předmětu a mohli jste s plnou odpovědností prohlásit, že toto je hluboký

talíř a toto naopak kabátek od pyžama, postupně však předmět splývá s předmětem, prolínají se, vznikají srůsty, novotvary a prapodivná kříženectví a nelze již rozlišit zrakem ani oddělit rukama součástky oděvu od součástí kuchyňského zařízení, a tu pojmete šílený úmysl vykonati úklid a obnovit pořádek.

Úklid a pořádek jsou slova krásná. Vane z nich harmonie, jistota a klid. Pojem úklidu je vám jasný: znamená to vrátit každou věc na místo jí příslušející. Začnete tedy, ale velmi brzy shledáte, že vaše věci ztratily svá příslušná místa, že místa už zapomněla na své věci a že ve vašem bytě je mnohem více věcí než míst. Berete předmět po předmětu a nosíte je sem i tam jako listonoš dopis se špatnou adresou a potkáváte tyto předměty stále znovu a vždycky jinde, protože ony pochopily vaše počínání jako jakousi hru a začínají se samy přemisťovat. Projdete všemi místnostmi s miskou od vlašského salátu v jedné a s kravatou v druhé ruce, projdete jimi dvakrát, třikrát a náhle už nevíte, co je miska a co kravata a kam patří jedna a kam druhá, a jako člověk bloudící polární krajinou v kruhu začnete pochybovat nejen o smyslu kravaty a misek, ale o smyslu sama sebe a lidstva vůbec.

Jste obklíčen.

Předměty dosud bezmocné, tiché, pokorné, vám oddané a věrné nabyly převahy, odčerpaly vzduch, přeplnily prostor a rostou, rostou dýchající, povykující a množíce se, a pevná půda vašeho domova mění se pod jejich vahou v rašeliniště, které pohlcuje všechno včetně vás.

Sám jsem již vykonal několik takových úklidů a dospěl k názoru, že udržovat denně pořádek je stejně pošetilé a vysilující jako obnovit jej jediným úklidem po delší době, a stanovil jsem si pravidlo, které respektuji, vyznávám a doporučuji: pravidlo malého, přehledného nepořádku.

Malým přehledným nepořádkem nazývám onen stav věcí v bytě, kdy ještě bezpečně vnímáte věci o sobě i celkovou jejich konstelaci, kdy žádná

z věcí ještě nepozbyla svého vzhledu, kdy tedy není pokryta rzí, prachem, mechem, plísněmi nebo částmi vašeho šatstva natolik, aby bylo nutno ji odkrývat, dolovat, oškrabávat či odtrhávat.

Budiž pochválen malý přehledný nepořádek! Dá se udržet po řadu dnů, zatímco pořádek nelze udržet ani několik hodin.

A dá se poměrně rychle proměnit v poměrný pořádek v případě nutnosti – oznámí-li například manželka, že se vrací dříve, než původně zamýšlela.

František Nepil

(10. února 1929 Hýskov – 8. září 1995 Praha) byl český publicista a spisovatel, a také autor řady knih pro děti.. Po maturitě na obchodní akademii (1948) se stal propagačním referentem. V této době pracoval i jako textař. Od šedesátých let publikoval mj. v časopisech Plamen, Literární noviny, Dikobraz, Kmen či Tvorba. Od roku 1969 pracoval v redakci vysílání pro děti a mládež v Československém rozhlasu. Dlouhá léta působil jako autor a osobitý vypravěč celoročních cyklů minifejetonů. Od roku 1972 byl spisovatelem na volné noze.

Na jeho adresu kdysi řekl jeho generační vrstevník a v jistém směru i obdobně založený autor Miroslav Horníček výstižná slova: *„Kdybych měl říci, čím je František Nepil, řekl bych, že vypravěčem. A to je vzácné, protože vypravěčů ubývá. Kdyby v nějaké zemi ubývalo hlíny, mizeli by hrnčíři. A vypravěčů ubývá po celém světě proto, že mizí posluchači. Ono totiž vyprávět je těžké. Skoro tak těžké, jako naslouchat. František Nepil je rozený vypravěč, ne snad povoláním, ale posláním. Když se ozve jeho hlas, zabrání to člověku spěchat. A teprve potom pochopíme, že jsme vlastně nikam nespěchali a čas, kdy jsme se zastavili s Františkem Nepilem, byl časem dobrým a požehnaným.“*

Nepilovy fejetony vycházely v řadě knižních souborů, které byly ve své době velmi, a po zásluze, populární, např. Střevíce z lýcí (1982), Dobré a ještě lepší jitro (1983), Apokryfy z éteru (1989), Malý atlas mého srdce (1991), Dobrou a ještě lepší neděli (1992), Dobrá a ještě lepší jitro (1996) a mnohé další.

Nepil měl – jak už zmínil v uvedeném citátu M. Horníček – neobyčejný vypravěčský talent. Psal s velkou nonšalancí, nepotřeboval velkých gest ani slov, a přesto se ještě dnes u mnoha jeho textů dobře bavíme – a také poučíme.

Pro tuto čítanku jsme vybrali z jeho rané tvorby, z 50. a 60. let, kdy se jeho autorská dikce utvářela a zpevňovala v originální podobu, s níž se pak čtenáři i posluchači rozhlasu setkávali dalších skoro 40 let.

Otče, mohu se stát klasikem?²⁹

Ano, můj synu, jestliže trpělivě a disciplinovaně projdeš všemi vývojovými stupni literární tvorby. Zajisté jsi – čta tisk – pochopil, že se literární tvorba dělí

- *na tvorbu začínajících autorů*
- *na tvorbu současných autorů*
- *na tvorbu klasiků.*

Je tedy literatura podobna říši hmyzu, přesně řečeno třídě hmyzu, podtřídě pterygota, nadřádům endopterygota a amphiesmenoptera, jejichž řády (motýli, síťokřídlí, srpice, chrostíci, brouci, blanokřídlí, blechy a další) jsou typické takzvanou proměnou dokonalou. Proměňují se totiž

- *z vejce v housenku či larvu*
- *z housenky v kuklu*
- *z kukly v dospělý hmyz.*

Začínající autor je právě tak nevábný, ale čilý jako housenka. Se zdravou literární žravostí se vrhá na vyhlédnuté listy a decimuje je tak dlouho, dokud nenasbírá tolik sil, aby mohl vstoupit do stadia druhého. Tehdy se odmlčí, zklidní, případně usne – zakuklí se. A teprve z kukly se může zrodit za příznivých podmínek nádherně vybarvený batolec červený, perleťovec stříbropásek či dokonce vzácná stužkonoska – prostě klasik. Ty, můj synu, zajisté chceš splnit ony příznivé podmínky k dosažení

²⁹ Nepil, František – *Proč jsem nechodil na Alexandrovce*. Praha: XYZ 2010. ISBN 978-80-7388-439-0

klasictví. Říd' se tedy podle následujících zásad. Jsou extraktem z řady životopisů, reportáží, interviewů a nekrologů, které jsem prostudoval.

Bud' skromný. Skromnost je nejtypičtější vlastností klasiků, světců, ředitelů podniků plnících plán, delegátů a vůdců. Ze všech dosažitelných písemných pramenů jednoznačně vyplývá, že na rozdíl od obyčejných lidí jsou právě tito duchové skromní nezměrně. Člověku se přímo vnucuje otázka, zda případný nedostatek této vlastnosti není spojen s absolutní tvůrčí a pracovní impotencí.

Trp! Není znám případ, kdy by klasik netrpěl, neměl problém nebo vleklou chorobu. Každý, kdo v minulosti netrpěl, vypadá podezřele a defraudantsky.

Bud' chud a měj dluhy (ve státech s řízeným hospodářstvím není podmínkou)!

Alespoň jednu knihu napiš tlustou! Nedej se zmást stručností klasických citátů a hesel. J. R. Pick se nikdy nestane klasikem, nezačne-li psát místo epigramů epimetráky.

Alespoň jednou v životě se pokus o sebevraždu! Po novém organizačním rozčlenění našeho zdravotnictví je to téměř bez rizika.

Piš tak, abys mohl jednou prokázat, že jsi svým dílem usiloval o svržení jistého šejka, krále, vlády nebo alespoň starosty.

Ku konci života zešil, ale tak, aby se to poznalo.

Splnění několika z těchto podmínek je pro dosažení klasictví vhodné. Pamatuj však především na podmínku, která je k dosažení klasictví nezbytná: Brzy zemři! Když se ti to nepodaří, žij velmi dlouho. Klasikem se totiž nestaneš po vytvoření díla. Staneš se jím po skončení své životní dráhy, v nejlepším případě pak po dosažení určité věkové hranice. Podivnou shodou okolností zpravidla té, která opravňuje k odchodu do důchodu.

A pozor na podmínku nejdůležitější, můj synu: Piš srdcem! Podtrhuji, srdcem! Přehnaná péče o vzdělání lidu má bohužel

i svůj rub: že totiž mnoho čtenářů pozná, bylo-li dílo psáno pouze hlavou, rukou nebo jinou tělesnou partií!

(1955)

Proč nechodím v Měsíci přátelství na Alexandrovce

Zástupcem velitele pro věci politické byl u našeho útvaru v padesátém prvním roce důstojník, na němž bylo lidské to, že při každé prověrce fyzické zdatnosti spadl z bradel. Jednou, když jsme byli ve Vopičích horách, zavolal si mě a vojína Josefa Zikmunda:

„Soudruzi," pravil, „odpoledne, jak víte, k nám přijedou Alexandrovci. To je pěvecký sbor z Rudé armády. My jsme o jejich příjezdu tak nějak diskutovali a říkali jsme, že bychom měli tak nějak prokázat přátelství a vděčnost, kterou k nim cítíme. Že by bylo namístě darovat Alexandrovcům dárek. Co tomu říkáte, soudruzi?"

Ani já, ani vojín Zikmund jsme neměli námitek. Naopak - proč by neměl dostat dárek soubor, který nás zachránil od odpoledních klencáků?

„Správně se na to díváte, soudruzi," řekl zetvépák. „My jsme si řekli, že byste vy, soudruhu vojíne, namaloval nějaký obraz. Nejspíš snad moře."

„Provedu," řekl vojín Zikmund, který se již drahnou dobu úspěšně vyhýbal cvičáku tím, že důstojníkům u útvaru maloval obrazy moře, jež nikdy v životě neviděl. Potom povytáhl obočí a podotkl: „Taky bych moh, soudruhu poručíku, českou krajinu."

„Taky," připustil důstojník, „bud' moře, nebo českou krajinu. – A vy, Nepil," obrátil se na mne, „uděláte na ten obraz rám."

Hrklo ve mně, neboť nejsem rámař. Vojín Zikmund sice taky nebyl malíř, naopak, to už spíš já byl rámař, jenomže dát dohromady rám bylo za

daných podmínek technicky náročnější než dát dohromady obraz. Co chcete, nejspíš snad břízu, a v jednu hodinu nula nula mi hlase splnění rozkazu.

„Ale to nejde," vypouklil jsem na něho zoufale oči, „útvár nemá ve Vopičích horách dost jemné nářadí na zhotovování ráků."

„Nepil," zeptal se mě přísně, „jste přítel Sovětského svazu?"

„Jsem, soudruhu poručíku, ale..."

„Nepil, jste, nebo nejste?"

„Jsem, soudruhu poručíku."

„Tak to prokažete, Nepil!"

„Soudruhu poručíku, na to bych potřeboval pilku s jemnejma zubama, a víte přece, že tu máme jenom kapra, soudruhu poručíku."

„Nepil, víte, co je to rozkaz? Jak se plní rozkaz?"

„Bez odmluv, přesně a včas."

„Tak tady máte sekeru, kapra a hřebíky a dejte si odchod, Nepil!"

Co je to sekera, to ctění čtenáři nepochybně znají (mám na mysli sekeru ve smyslu nářadí na opracování dřeva). Kapr je ta pila, kterou kácují stromy kanadští dřevorubci i naši pracující. Tahají za ni, bez rozdílu národnosti, dva, a na konci ji drží oběma rukama. Na zhotovování ráků je stejně vhodná jako krumpáč na opravu náramkových hodinek.

Nicméně jsem porazil tři břízy a obraz jsem zarámoval. Tři břízy jsem potřeboval ne proto, že by obraz byl gigantických rozměrů, jaké se v oněch letech tvořily, nýbrž proto, že první bříza – jak se ukázalo – byla na zpracování tlustá. Druhá byla o něco tenčí, ale při štípání mi praskla šejdrem, a třetí už jsem musel zpracovat, děj se co děj, jinak bych nesplnil rozkaz. S tou třetí jsem obraz zarámoval a rozkaz tak splnil

s odmluvami a strašně nepřesně, ale včas. Ten rám byl křivý jak pekařské nohy, v žádném rohu na sebe kloudně nedosedal a mezi ním a obrazem byly fuky, kterými se dal prostrčit do České krajiny palec. Prostě se nedal darovat, neboť jeho řemeslnická kvalita přesně odpovídala umělecké hodnotě obrazu.

Politickéj se na vojína Zikmunda usmál a na mě ne.

„Pěkné, Zikmund,“ kýval pochvalně hlavou a jehl, „já z toho přímo cítím mateřídoušku.“

Mně řekl káravě:

„Vidíte, Nepil, kdybyste podruhé neměl tolik řečí!“

Vyděsil jsem se. V tom podtextu je přece jasně cítit, že je s rámem docela spokojen a že tu březovou zřůdu Alexandrovci dostanou. A taky že dostali!

Dlouhé minuty před představením jsem trnul strachem, že se bělovlasý plukovník Alexandrov zeptá z pódia:

„Kdopak, propánakrále, dělal ten rám?“ - Jistě by se zeptal jenom na rám; obraz by ho nepřekvapil, takové se u nich malovaly taky.

Ale nezeptal se. Možná, že věděl, jak to chodí, vždyť byl taky na vojně. Možná, že měl rozkaz zahájit program v patnáct nula nula, a i takový rozkaz se musí plnit bez odmluv, přesně a včas, i když se napřed předávají dary. Rám i s obrazem převzal, nechal se pomlaskat našimi důstojníky, dary poslal po takovém vyžehleném mrňousovi dozadu a začal přesně v patnáct nula nula. Druhý den odjeli.

Kupodivu přijel soubor do Československa ještě několikrát. Obyčejně v Měsíci přátelství. To už jsem byl v civilu, ale nikdy jsem na ně nešel. Pořád si myslím, že by se na ten rám přece jen mohla zavést řeč. A co já mám co vysvětlovat - já fakticky nejsem rámař!

(1960)

Řekli si: Pojd'me, ukážeme lidem Pravdu

A pak ji vyvedli z cely, kde byla po léta uzavřena při neměnné teplotě a bez přístupu světla a vlhka, které by ji mohly ovlivňovat.

Nejprve jí dali ledovou sprchu a ona zřítověla. Potom dostala sprchu horkou, a zčervenala, a pak opět studenou, takže zrudověla. Namydlili ji levandulovým mýdlem, vydrhli kartáčkem a pedikér jí udělal z drápů nehtíčky. Holič jí přistříhl vlasy, natupíroval hlavu a vyholil obočí, kosmetik odstranil pravé pihy a udělal jednu roztomilou falešnou. Dentista jí přibrousil zoubky, neboť se neslušelo, aby Pravda měla tesáky jako šakal, a švadlena jí ušila na míru zvláště dokonalou podprsenku. Oblékli ji do krajek a terylenu, do uší zavěsili vkusnou bižuterii, a protože se zdálo, že má krátké nohy, obuli ji do střevíčků se zvláště vysokými podpatky. Nakonec jí podmalovali víčka, načervenili a napudrovali tváře, zahalili ji do oblaku nejjemnější voňavky, a Pravda vyšla do ulic.

Lidé na ni tiše čekali. Kráčela mlčky špalírem a každý na ni hleděl s neutrální přívětivostí, neboť nikdo nevěděl, jaký má na koho vliv.

Mnohým se zdála být nesmírně krásná, mnohým velice ošklivá a mnohým hrozně obyčejná. Ale všem – a to byl její největší úspěch – všem byla velmi povědomá.

(1964)

Josef Glückselig

Publicista a spisovatel Josef Glückselig (1928) pracoval déle než dvacet let jako reportér časopisu Zápisník, S jeho reportážemi, rozhovory, črtami a portréty našich i světových osobností se rovněž setkávali čtenáři AZ magazínu, Květů, ČS vojáka, Interpressu, Víkendu a dalších periodik. Některé ze seriálů se později – po jeho odchodu na volnou nohu – staly impulzem pro podrobnější a hlubší knižní zpracování. Patřily mezi ně například seriály Nebezpečná povolání, Dosud neodhalená tajemství Šumavy, Oklamaná věda, Cesty za poklady, Tajemství tajných společností, Zločiny pod lupou, Pracoval jsem na centrále Interpolu a další.

Josef Glückselig se postupně zařadil mezi naše renomované autory literatury faktu. Dosud vydal 25 knih. Z nich připomeňme alespoň tituly Dobrodružství těchto dnů (1966), Gangsteři v galeriích (1969), Atentáty na umění (1971), Podvedená věda (1972), Ďáblův trezor (1983), Smrt filatelického císaře (1988), Tajné společnosti (1993), Filatelistický pitaval (1998), Zahájil jsem leteckou válku (2002) atd. Zatímco v titulech Gangsteři v galeriích a Atentáty na umění psal Josef Glückselig o loupežích obrazů a falzifikátorských skandálech v zahraničí, v knize Uloupené umění se zaměřil na Českou republiku. Podílel se, jako člen autorského kolektivu, také na mimořádné edici Přemožitelé času (vycházelo mezi lety 1987–1991), který ve 27 svazcích přinášel hutné portréty desítek osobností napříč dějinami i obory. Zejména cenné byly medailony věnované osobnostem z umění, architektury a vědy. Jeden z nich, o ruském parazitologovi Pavlovském, jsme vybrali i pro tento svazek. Ukazuje, jak Josef Glückselig dokázal napsat živý portrét zdánlivě vzdálené osobnosti s úzce specializovaným, ale pro celé lidstvo významným oborem.

Jevgenij Nikanorovic Pavlovskij³⁰

* 5. 3. 1884 BIRJUC /DNES KRASNOGVARDEJSK/ † 27. 5. 1965
LENINGRAD

Nic na světě se nestalo samo od sebe. Platí to též o tak komplexním problému, jako je výzkum přírodních ohnisek nákaz. Jeho duchovním otcem je sovětský vědec J. N. Pavlovskij, který ve třicátých letech řešil v tajze Dálného východu záhadu, kde se bere virový zánět mozku postihující lidi, kteří přicházeli osídlovat panenské území.

Přišlo to jako úder blesku z jasného nebe. Hornické městečko na jihovýchodě Slovenska Rožňava bylo ve druhé polovině dubna jedenapadesátého roku zasaženo záľudnou epidemií. Nejprve se objevilo v lékařských ordinacích několik desítek lidí, kteří si stěžovali na úporné bolesti hlavy, upadali do neustálého spánku, dvojité viděli, měli strnulou šíji. S přibývajícímí dny vzrůstal počet pacientu s příznaky této choroby. Lékaři po několikadenním tápání při stanovování diagnózy této nemoci se shodli, že jde o meningoencefalitidu, neboli zánět mozkových blan a mozku. To už se postižení nepočítali na desítky, nýbrž na stovky. V následujících dnech onemocnělo v Rožňavě touto chorobou přes šest set osob. Vyhlášená pohotovost už neplatila pouze pro zdravotníky na jihovýchodním Slovensku. Do městečka urychleně přijížděli odborníci různých vědních oborů. Pomáhali nejen léčit pacienty, ale měli také odhalit příčiny vzniku epidemie a zabránit jejímu dalšímu šíření.

Vědci léčili, vyšetřovali, pátrali.

Postupně odborníci odhalili, že virus vyvolávající encefalitidu se dostal do lidských organismů z mléka koz infikovaných klíšťaty. Epidemiologové, virologové, mikrobiologové a parazitologové, působící v dalších týdnech

³⁰ Glückselig, Josef. Jevgenij Nikanorovič Pavlovskij. In: *Přemožitelé času sv. 4.* Praha: Mezinárodní organizace novinářů, 1988

a měsících v rolích detektivů, zrekonstruovali onen koloběh, jímž se ubíral virus, který vyvolal epidemii.

Začátek byl u infikovaných klíšťat vyskytujících se na pastvinách v okolí obce Hrušov. Právě v tomto prostoru přenesla klíšata virus na kozy. Pronikl do jejich mléčných žláz a posléze do mléka. A protože někteří majitelé těchto zvířat neodpovědně míchali při dodávkách kozí mléko s kravským (nešťastnou shodou okolností měli právě v té době v rožňavské mlékárně porouchaný pasterizační přístroj), dostal se virus až do lidských organismů.

Taková je stručná historie jedné velké epidemie. Dnes můžeme vylíčit její průběh v několika odstavcích, ale tehdy na počátku padesátých let bylo všechno mnohem složitější.

Odhalit virový koloběh si vyžádalo obrovské množství usilovné a náročné práce vědců, kteří v Rožňavě působili. Nepochybně i z toho důvodu se potom o jejich vědeckém pátrání objevily v našem tisku četné články a reportáže. Tak se v široké veřejnosti začaly v mnohem větší míře než dříve vyskytovat výrazy parazitologové a parazitologie. Lidé však nečetli pouze o vědcích působících u tohoto případu, nýbrž i o těch, co se významně podíleli na rozvoji tohoto vědního oboru.

Mezi těmito badateli figurovalo na čelném místě jméno JEVGENIJ NIKANORVIČ PAVLOVSKIJ. Byly to totiž především poznatky tohoto vědce, z nichž naši odborníci při svém pátrání vycházeli.

V době rožňavské epidemie bylo akademiku J. N. Pavlovskému sedmasedmdesát let. Měl za sebou četné výzkumy právě v oblasti šíření nemocí z přírodních ohnisek nákaz. Výsledky bádání, jimiž obohatil vědu, už předtím nejednou ocenili v jeho rodné zemi.

J. N. Pavlovskij byl členem AV SSSR, Akademie lékařských věd SSSR, nositelem dvou Leninových cen a čtyř Leninových řádů, mnoha

vyznamenání a medailí. O jeho životní dráze lze bez váhání napsat, že byla zasvěcena vědě.

Jeho rodištěm byla nevelká vesnička ve Voroněžské oblasti. Tam J. N. Pavlovskij spatřil světlo světa v březnu roku 1884. Jeho životopisci uvádějí, že už jako gymnazista projevoval neobyčejný zájem o přírodu, zvláště pak o zoologii a biologii. A byly to právě tyto obory, které ho přivedly mezi posluchače Vojenské lékařské akademie v tehdejší Petrohradě. Tam v osobě profesora Cholodkovského našel nejen dobrého učitele, nýbrž i svůj životní vzor pro vědeckou práci. Už během studií se J. N. Pavlovskij specializoval kromě biologie i na anatomii a morfologii parazitních členovců.

Když v roce 1909 dokončil Akademii a o rok později se stal doktorem medicíny, měl už za sebou mnohé pozoruhodné vědecké články a studie, které signalizovaly jeho nadání i píli. Většina z nich však pojednávala spíš o zoologii než o lidských chorobách.

Ve svých devětadvaceti letech byl Pavlovskij jmenován v ústavu, který vystudoval, docentem. Vyučoval a bádá. V roce 1914 zorganizoval vědeckou expedici do Afriky, během níž on sám studoval jedovatý hmyz a štíry. Ani první světová válka ho nedokázala odtrhnout od jeho badatelské činnosti, „čerta se staral," jak o něm napsal jeden z jeho životopisců, „o Tannenberg, Hindenburga, Přemysl anebo o Kornilova. Touží-li někdo zabít a umírat pro cara, je to jeho věc; jeho zajímali štíří. Pokračoval v Petrohradě ve svých studiích a pracoval na disertaci, za níž mu potom v sedmnáctém roce udělila petrohradská univerzita hodnost magistra zoologie. Jeho věž ze slonoviny se zřítila teprve pod náporem revoluce. Tehdy se dostal tento uzavřený vědec rázem do středu problémů, jimž se předtím, jak jen mohl, vyhýbal; najednou tu byly úkoly mnohem naléhavější než všechny anatomické a morfologické studie; byli tu lidé, kteří trpěli a potřebovali pomoc. Pavlovskij se probudil, vyhrnul si rukávy a pustil se do toho ..."

V době občanské války a intervence J. N. Pavlovskij dal bez váhání své znalosti do služeb revoluce. Ze všech sil pomáhal organizovat boj proti epidemiím, o něž nebyla v oněch těžkých letech rodícího se sovětského státu nouze. Válečné běsnění tehdy vykonalo i v tomto směru své.

Když se situace poněkud uklidnila, pustil se J. N. Pavlovskij opět do výzkumu. Začal se zabývat parazitologií. K tomu ho přiměla snaha být svým vědeckým bádáním užitečný lidu rodné země. V první polovině dvacátých let byla totiž značná část domácího zvířectva v Leningradské oblasti napadena piroplazmózou. Záludné onemocnění decimovalo nezřídka celé chovy dobytka a rolníci se cítili bezbranní. Tehdy Pavlovskij zjistil, že přenašečem choroby je v tomto případě klíště obecné, a proto usiloval o to, aby se hubením klíšťat nákaza postupně likvidovala. Byla to sisyfovská práce, přinesla však své výsledky.

Po tomto úspěšném zásahu se začali na Pavlovského obracet rolníci i rozličné instituce i z jiných oblastí Sovětského svazu. A vědec jim většinou nedokázal odmítnout podat pomocnou ruku. Dělal v tom čase mnohem víc, než musel. V roce 1928 připravil Pavlovskij početnou vědeckou expedici, která zamířila do Turkménie a Tádžikistánu, kde měla za úkol studovat nemoci lidí i domácích zvířat a odhalovat jejich případné souvislosti. Rovněž toto badatelské úsilí přineslo své ovoce.

Vědecká výprava do Turkménie a Tádžikistánu byla první svého druhu. Nezůstala však ojedinělá. V dalších letech zorganizoval Pavlovskij na sto padesát podobných expedicí, které vyjízděly do různých končin Sovětského svazu. Některé sám vedl, jiné řídil prostřednictvím svých spolupracovníků a žáků. Sovětští parazitologové vědecky pracovali ve Střední Asii, na Dálném východě, vydávali se do tajgy a tundry Sibiře, v pozdějších letech pak působili v Iránu, Koreji, v Číně. Sféra jejich vědeckého zájmu se postupně rozšiřovala.

Od klíšťové skvrnivky a piroplazmózy přecházeli badatelé na likvidování malárie, horečky popatači, na tularémii, i další epidemické nemoci, jejichž ohniska se jim dařilo úspěšně odhalovat a likvidovat.

Ve druhé polovině třicátých let, kdy se mnozí komsomolci i další dobrovolníci vydávali na Dálný východ, aby ovládli neosídlené prostory s divokou přírodou, byli tito průkopníci zaskočeni chorobou, která mařila jejich budovatelské úsilí a ohrožovala i jejich životy. Lékaři zanedlouho zjistili, že se jedná o virové záněty mozku encefalitidu. Léčili postižené a volali na pomoc virology a parazitology, od nichž očekávali, že odhalí původce této choroby.

V roce 1937 byla vyslána na Dálný východ do ohrožených oblastí skupina parazitologu vedená profesorem Zilberem. Jejím hlavním posláním bylo objevit původce zrádné nemoci. Badatelé se po příjezdu do tajgy zaměřili především na výzkum komárů a pokoušeli se dokázat, že jsou to právě oni, kdo přenášejí encefalitidu. Toto úsilí nakonec nepřineslo očekávaný výsledek. Komáři nebyli usvědčeni jako přenašeči encefalitidy. A tak otazník, jak nákaza vzniká, zůstal i po odjezdu Zilberovy expedice.

Uspokojivou odpověď našla až výprava vedená J. N. Pavlovským, která se vydala na Dálný východ a do ohrožených prostorů rok po expedici Zilberově. Po několikaměsíčních výzkumech odhalila a usvědčila jako přenašeče encefalitidy klíšťata.

Rovněž v tomto případě bylo možné vyjádřit několika slovy to, co vyžadovalo nesmírnou námahu, statečnost a obětavost. Československý parazitolog RNDr. Milan Daniel, CSc, z jehož knihy jsme citovali již v úvodu tohoto vyprávění, se v poválečných letech nejednou setkal s akademikem J. N. Pavlovským a zaznamenal mnohé z toho, co mu velký badatel řekl o pobytu expedice v tajze v roce 1938. Kromě jiného i tyto poznatky:

„Do dřevěných srubů uprostřed tajgy do improvizované ošetrovny byli dopravováni nejen těžce postižení pacienti, ale i zvířecí obyvatelé tajgy,

od drobných myšek až po medvěda. Podezřelí z přechovávání viru byli všichni, hlavně však klíšťata. Sbírali je z kůže hostitelů i volně z vegetace pomocí bílých flanelových vlajek, dávali je do zkumavek a z nich do sterilních třecích misek, kde se spolu s fyziologickým roztokem měnila pod porcelánovým tloučkem v kaši. To, co zbylo, když se drť odstředěním odstranila, vstříkovali virologové do bříšek nebo přímo do mozku laboratorních myšek. Úmorná a nebezpečná práce, která se podobá práci v prachárně, kde stačí malá chybička jednoho, aby byli ohroženi všichni. Ale práce byla korunována úspěchem. Komáři mohli být pro tentokrát zproštěni obžaloby. V plné míře byla usvědčena klíšťata.

Pavlovskij se tím nespokojil. Bylo třeba zjistit, jak se nákaza v klíšťatech udržuje a šíří. A hlavně, na koho tato klíšťata přenášela virus v přírodě předtím, než jím přišel do cesty člověk. Znovu virologové, parazitologové a zoologové vykročili společně do tajgy..."

Z tohoto úryvku je patrné, že všichni, kteří se podíleli na odhalení původce a přenašeče encefalitidy, byli po dlouhé měsíce vystaveni neustálému nebezpečí, že i oni budou zasaženi nebezpečnou nákazou. To ovšem nebylo pouze v tomto případě, nýbrž i při všech předcházejících expedicích.

„S tím musejí parazitologové ve svém povolání počítat," řekl J. N. Pavlovskij na jedné tiskové besedě, na níž se ho ptali, zda nemají obavy z nákazy. A potom ještě doplnil:

„Často jdeme vstříc nebezpečí. Podobáme se tak trochu kolibříku, který vlétne do chřtánu krokodýlovi, aby se přiživil na potravě, která uvízla dravci v zubech. Je to však naše poslání. Není nic snazšího, než se stát obětí svého povolání. Semmelweis, který tolik bojoval za antisepsi, zemřel na otravu krve při pitvě, kterou prováděl... Na své povolání parazitologa si člověk musí zvyknout a teprve potom zapomene, že někdy působí jako bumerang."

Bádání Pavlovského expedice však nepřineslo pouze odhalení vzniku klíšťové encefalitidy v tajze Dálného východu. Na základě těchto výzkumů a poznatku zobecnil teorii o přírodních ohniscích nákaz. V hrubých rysech ji formuloval již na sklonku roku 1938 na lékařském shromáždění ve Vladivostoku, kde kromě jiného řekl: „Základní myšlenka je ta, že v divoké přírodě dávno vznikly a dosud existují nákazy zvířat, které se ve styku člověka s divokou přírodou, a to zvláště při hospodářském ovládnutí dosud neobydlených míst, mohou stát chorobami lidí.“

Tuto tezi pak J. N. Pavlovskij rozvedl pro rozličné přírodní podmínky i pro různá onemocnění. V letech po druhé světové válce pak vědci, mezi nimiž zaujali přední místo i českoslovenští badatelé, došli k poznání, že přírodní ohniska nákaz existují nejen v divoké přírodě, nýbrž i v oblastech po tisíciletí kultivovaných a člověkem hospodářsky ovlivňovaných, jako je to například ve střední Evropě.

Základy teorie J. N. Pavlovského o přírodních ohniscích nákaz však začaly pronikat za hranice Sovětského svazu až po skončení druhé světové války. V jejích letech působil Pavlovskij jako generál zdravotnické služby v obleženém Leningradě, vedl tamější Zoologický ústav, na vědecké bádání mu však příliš času nezbývalo. Začal s ním opět po skončení válečného konfliktu.

V té době se už s jeho předválečnými poznatky seznamovali i vědci v jiných zemích.

Mezi prvními, kdo se chopili Pavlovského učení, byli i naši vědci. Jmenovitě tehdejší doktor a později akademik Bohumír Rosický, v Bratislavě pak virolog, rovněž pozdější akademik Dionýz Blaškovič. Když pak vzniklo v roce 1950 v Praze prvních sedm ústředních výzkumných ústavu, bylo mezi nimi i pracoviště živočišné a rostlinné biologie, v jehož parazitologickém oddělení začal Bohumír Rosický působit, stalo se Pavlovského učení alfou a omegou pro naše mladé parazitology. Zejména poté, když se na podzim toho roku na mikrobiologickém sjezdu seznámili

naši parazitologové s veškerými podrobnostmi o Pavlovského teorii přírodních ohnisek nález. Bylo štěstím, že v době rožňavské epidemie, o níž byla řeč na počátku tohoto vyprávění, měli naši odborníci zažitý už nejdříve Pavlovského poznatek o klíšťové encefalitidě.

Alex Koenigsmark

(27. května 1944 Plzeň – 23. ledna 2013 Praha) byl český spisovatel, publicista, dramatik a scenárista. V roce 1972 absolvoval obor dramaturgie na FAMU u prof. Milana Kundery, krátce pracoval ve Filmovém studiu Barrandov jako dramaturg, dále ve svobodném povolání. Napsal řadu televizních scénářů, většinou pro Slovenskou televizi. Ze svých děl měl osobně rád například Mário a kouzelník nebo Nebezpečné známosti, z těch pro Českou televizi Jasnovidec (2005, režie Jiří Svoboda), z filmových scénářů například Přezůvky Štěstěny (1988, režie Juraj Herz). Napsal několik divadelních her (Edessa, V posteli s Kressidou, Adié, miláčku, Profesionálové atd.). Vydal také několik knih, kupř. fejetony Jak se stal Rockefeller miliardářem, novelu Chlast aneb Cesta sekčního šéfa k moři a román Siromacha, Černá krev a další. V roce 2021 byl v jeho pozůstalosti nalezen a k vydání připraven svérázný vlastní životopis Mezi židemi aneb hra na černocho.

Koenigsmark, jakkoli nebyl profesí žurnalista, vynikal jednou neobyčejnou a pro pozorného novináře nezbytnou předností: až mikroskopicky přesným viděním světa a schopností jeho jednotlivé fasety zhutnit do stručného, ale výstižného, vše podstatné obsahujícího a navíc značnou porcí ironie (i sebeironie) obdařeného literárně-publicistického klenotu. Jeho postřehy k událostem dne, které vycházely mnoho let na serveru Britské listy, potvrzují, že práce spisovatele a publicisty jsou jako dva rukávy jednoho saka. Patří k sobě a navzájem se doplňují. V tom konečně měl i Koenigsmark mnoho zářných předchůdců, z nichž řada je obsažena i v této čítance (namátkou Haussmann Poláček, Holub a další).

Pro naši čítanku jsme vybrali tři Koenigsmarkovy fejetony, které vyšly v Britských listech a v jednom případě v časopise NeKorektní.

O paradoxu českého přátelství³¹

Mám přítele malíře. Patří k těm konzervativním nešťastníkům, kteří se domnívají, že malíř musí umět malovat a je tudíž chudý. Obrazy mu trvají dlouho, dají hodně práce a jsou drahé, a taky o něm, protože je konzervativní, málokdy kritika píše dobře. Nedávno o něm jeden kritik napsal skoro – no, vlastně úplně sprostý článek a přítele malíře se to velice dotklo. Když se v hospodě opil, dokonce chvíli plakal. Jen taktak se mi zdařilo ho přemluvit, aby dotyčnému nedal přes hubu, že by pak o něm psal ještě hůř. Dnes bych ho už nepřemlouval, někdy je facka lepší, než stránky polemik. Ale ten novinář tuhle nabízel v jedné galerii na prodej zrovna malířův obrázek a tak jsem řekněme poněkud užasl.

„Vy jste si od XY koupil obrázek?“

„Ne,“ pravil kritik, „dostal jsem to od něj darem, ale nehodí se mi to doma k nábytku.“

No. Malíř, jinak inteligentní a zábavný muž, ale ač jsme přátelé, nedostal jsem od něj nikdy ani skicu. Proč tedy obdaroval zrovna toho odporného kritika? Zeptal jsem se ho, něco zakoktal a od té doby se mi vyhýbá.

Znám taky jednu herečku, je frustrovaná, protože nemá takový sukces, jaký by si podle svého názoru zasloužila, ta kudy chodila, tudy skučela a lamentovala, že nemá žádné opravdové příležitosti, že není angažovaná v dobrém divadle, že nejsou texty, dabing je robota, že je pak těžké se prosadit, až to jeden básník nevydržel a napsal jí veršovanou komedii.

Jinak inteligentní a zábavná žena se pak před básníkem asi dva měsíce skrývala, až mu nakonec hru vrátila s tím, že má moc práce a potom, že je na roli padesátileté moc mladá, jelikož je jí teprve

³¹ Převzato z NeKorektní č.3/2019. ISSN 2571-3973

devětačtyřicet. Herečka se mu od té doby vyhýbá a chudák básník se tvářil jako raněná srna, dokud si text nevzala jiná herečka a neměla s ním úspěch.

Znám taky ředitele jednoho divadla. Léta se přátelí s dramatikem Koudelkou. Koudelka dělá jen dvě věci – pije a píše. Léta už ho ale divadla nehrají, neumí totiž happyendy a nepíše komedie. Ředitel říká, že povinností slušného českého divadla je uvést aspoň jednou ročně nějakou českou hru, ale uvedl jen komedii od dramatika Kozy, ačkoliv se mu nelíbí a Kozu nemá rád, ale uvedli ji už všichni ostatní.

Nedávno mi říkal: „Člověče, na tom Kozovi asi něco přece jenom je, podívej se, kolik divadel ho uvádí. Ten Koudelka je hodnej kluk, býval to talent, ale holt to v něm nějak není...”

Od té doby se Koudelkovi vyhýbá.

Herečka má básníka ráda a říká si: jestliže dobrý básník napsal hru přímo pro ni, nemůže to být dobrá hra. Sama totiž kdesi vespod dobře ví, že dobrou herečkou není – a kdo by psal dobré hry pro špatné herečky? Kdyby ta hra byla napsaná pro nějakou dobrou herečku, hrála by ji hned, jenže to by se k ní zase nedostala, ale to právě je pro ni důkazem kvality. Nu, má svým způsobem pravdu...

Malíř mě má rád – a ví, že já ho mám taky rád, nic ošklivého bych mu nikdy neudělal a protože se mě nemusí bát, nemusí si mě ani kupovat. Proto si mě taky nekupuje.

Všechny ty tři případy jsou jen různé plošky téhož drahokamu, českého přátelského paradoxu. Jaké z nich plyne poučení? Nemyslete si, že když se na vás opravdový Čech vykašle, že vás snad nemá rád. Naopak, to je právě průkazným svědectvím jeho přátelství. Je to důkaz, že se vás nebojí a chová k vám přátelský cit. Máte jedinou možnost, jak se mu odměnit, a sice přátelstvím za přátelství – vykašlete se zase na něj.

Kde to ovšem skončí, až takhle budeme přáteli všichni?

Velikost velikánů³²

Ve všech pořádných městech najdeme pomníky velikých mužů, bývají to panovníci, vojevůdci, básníci a pak ostatní. Bronz, kámen, litina. Dvě věci vás zaujmou ihned – za prvé většina těchto velikánů, tak velikých mužů, až si zasloužili takový pomník, byla za živa nevelké postavy, za druhé sochy mají až na výjimky jen básníci, které už nikdo nečte, nebásníci si nesmrtelnost vysloužili vesměs tím, že nějak připravili o život tisíce jiných lidí. Jezdeckou sochu architekta jsem ještě neviděl, ale spatřil jsem už mnoho monumentálních, zhusta jezdeckých pomníků oficírů, kondotiérů, panovníků a podobných neužitečných profesí.

S velikány je to vůbec složité. Nejlepší je velikán dávno, dávno mrtvý.

Jeden známý cestovatel vyprávěl ve společnosti, jak před padesáti lety objevil ve středoamerickém státečku Santa Concepción podivnou bronzovou sochu s velikými zlatými písmeny na velmi vysokém žulovém podstavci: Don Vasco Alvez, el Libertador. Socha představovala pomenšího pána s malým bříškem, velkýma ušima a knířečkem v nadživotní velikosti. Ačkoliv stál, vypadal, jako že šmajdá. Občané Santa Concepción chodili kolem více méně bez povšimnutí, ale přes noc na podstavec vždy někdo načmáral mužské přirození.

"Proč to děláte svému osvoboditeli?" zeptal se cestovatel jednoho místního profesora.

"Ále," mávl cestovatelův partner rukou, "to je složité. Možná s tím lidi tak za sto let přestanou... .."

A pak se rozvzpomínal: "Když my jsme ho všichni osobně znali: velikán byl nevelký, potily se mu ruce, takže si je vždy, než je měl někomu podat, utíral o kalhoty, potila se mu také chodidla a tak nosil zpočátku, než mu to

³² Převzato z: Britské listy 5. 5. 2005. ISSN 1213-1792

pracovníci protokolu zakázali, i ke společenským oblekům sandály s ponožkami. Obléknout se sám nikdy neuměl, to záviselo na manželkách. Hodně trpěl nadýmáním a větry, měl hemoroidy a tak se na židlích stále vrtěl... Taky byl ješitný, neměl kolem sebe rád lidi vyšší, než byl sám, a těch nebylo mnoho -- a taky nesměli příliš odporovat.

Ačkoliv nebyl právě nadsamec v žádném ohledu, obtěžoval pořád nějaké ženské, včetně manželek přátel, byť spíše loudivým způsobem. Když mluvil, komicky mával rukama a dělal podivné pohyby prsty, jako ilustrace názoru psychiatrů, že lidé nejvíc gestikulují, když lžou. Když myslel, že udělal vtip, nejapně se pochichtával. Říkal samé pozitivní věci, jako že se nemá krást nebo že mír je lepší než válka, ale tvářil se, jako kdyby ho to napadlo prvního.

Libertadorem se stal, protože za své první návštěvy New Yorku podepsal dohodu se CIA, která chtěla mít jistotu a neriskovat nějaký voluntarismus, že bude hodným a poslušným prezidentem, až Američané odtrhnou náš státeček od Mexika. Ve smlouvě měl dodatek, že za případné vězení bude dostávat dvojnásobný honorář... Ano, to chce těch sto let odstupu."

Zkrátka, to nejpodstatnější, pravil cestovatel, co tvoří "velikého muže", není ani tak on sám, ale jeho role. Role, part, figura, symbol, který představuje – a je jedno, zda je to proto, že se dvacet let předtím domluvil s americkou tajnou službou, zdědil úlohu po rodičích, kteří byli králi anebo svou roli sehrála náhoda. Role a jak se jí dobrovolně či nedobrovolně zhostil a z toho posléze povstává legenda. Role se vyskytují zejména v politických dějinách a na divadle a v obou případech jde o výkony momentální, časové a hodnocení po čase závisí jen na zachovaných kritikách, interpretacích, jež se dají koupit, jsou následkem sympatií nebo nesympatií a tak dále.

Dnes je ten středoamerický státeček sochami dona Libertadora prakticky pokryt, skončil stařícký cestovatel. Kdejaké náměstí se po něm jmenuje a ani jedna ta socha nemá sandály s ponožkami. Většina obyvatel Santa

Concepción, zejména těch mladších, se domnívá, že don Libertador vedl s mexickými tyrany dlouhou osvobozovací válku a přijel do hlavního města, které se logicky jmenuje také Santa Concepción, na tanku.

Pravdivé svědectví o tom, jaký velikán byl, je zpravidla na nic, neboť pravda proti legendě nikdy nic nezmůže, podobně jako pokusy rehabilitovat Richarda III., jehož zřejmě dehonestovali vítězni Tudorovci. I tady platí, že legenda je podstatnější, než skutečnost. Vzniká jen jakýsi klub poučených, kterým je pak útěchou, že nejsou sami.

Na druhou stranu, jistě to neznamena, že velikáni nejsou. Takže by se tento fejeton měl spíše jmenovat Velikost některých velikánů.

O nesmrtelnosti³³

Nesmrtelnost je starý lidský mindrák. Jakmile člověku dojde, že jednou zemře, logicky ho to musí naplnit nespokojeností: cože, něco tak skvělého, něco, do čeho jsem tolik investoval, co jsem naplnil vědomostmi a úžasnými myšlenkami, totiž já, to že má jít jen tak do prdele? To tedy ne! A tak se snažíme se nějak zvěčnit.

Touha po nesmrtelnosti má mnohé zajímavé formy, někdy i tragické. Například kolega spisovatel Olek Krákora chce být ne slavný, ale ze všech nejslavnější. Za následek to má, že stále víc a rychleji píše, víc a víc, knihy jsou pořád tlustší, až to vypadá, že Krákora věří v dialekticko-materialistickou poučku o proměně kvantity v kvalitu. Obávám se, že u knih to neplatí. A navíc třeba Milan Kundera je prostě pořád o něco slavnější a chudák Krákora už pomalu ani nespí... Co mu poradit?

Adepti věčnosti se uchylují k nejrůznějším metodám. Jedna paní v sousedství měla velmi ráda svého psa a když pošel, nechala si ho vycpat. Seděl na takovém taburetku, na polštářku, který užíval i zaživa

³³ Převzato z: *Britské listy* 20. 4. 2005. ISSN 1213-1792

a upřeně se na nás díval skleněnýma očima. Byl trochu odporný, ale bylo mi ho líto, ačkoliv se mu nic nedělo. Později se někam ztratilo jedno oko a majitelka ho nahradila knoflíkem, což vycpaninu pozoruhodně oživilo a přiblížilo divákovi.

Víc, než toho psa mi ale bylo líto vycpaného koně v chebském muzeu – je to kůň, který padl pod Albrechtem z Valdštejna v nějaké bitvě, jenomže nikdy nevím, ve které, snad u Lützenu. Jízda na koni je jeden z mála sportů, ve kterých se jakž takž vyznám a vím, že tomu koni vůbec o žádný hrdinský čin nešlo. Konec dobře vědí, jestli vyhráli dostih, to je jim z nějakého důvodu až na výjimky vlastní -- utíkají rádi, chtějí být první a dobře poznají, jestli byli; nechce se jim však ani omylem padnout hrdinskou smrtí. Často se jim to ale stávalo.

Když toho koně v muzeu opravovali, pomyslel jsem si, že kdyby nechali vycpat jiného, bylo by to levnější a zase by ten nový kůň mnohem déle vydržel a stejně to nikdo nepozná a je to vlastně jedno... Jenže to by bylo nehistorické a smyslem vycpaného koně je právě jeho historie, dostalo se mi poučení. Nu, především je dost malý, ale lidé byli tehdy taky menší.

Každopádně ten kůň působí také velmi smutně a jeho skleněné oči jakoby žalovaly: jak já k tomu přijdu, vlastně už nejsem žádný kůň, jsem jenom kůže, nejdřív to všechno a teď tady ještě pomalu opelichávám...

Méně lítosti -- skoro žádnou - pociťuji, když vidím vycpaného či sušeného člověka. Viděl jsem v životě dva takové jedince, vynechávám egyptské mumie či mumie v klatovských katakombách (jenže takové mumie vznikaly působením klimatu, nikoliv záměrně) myslím vycpané současníky -- byly to dvě hlavy nepřátel z Jižní Ameriky a ostrovů Fidži v nějakém etnologickém muzeu, no a pak jsem v Sofii shlédl vycpaného Georgi Dimitrova a jak jinak, v Moskvě zase vycpaného Vladimíra Iljiče Lenina. Oba vypadali spíše smutně. Vycpávat své náčelníky původně pokud vím jiné kmeny, než Indiáni Maui, ostrované Fidži, ve zvyku neměly, původně ani Rusové a Bulhaři. Kupodivu s tím přišli až programoví vědečtí

materialisté. Vycpaný génius měl sloužit jako trvanlivý suvenýr. Typické myslím je, že pokus o suvenýr vznikl rovněž u nás, byl však proveden nedbale a ubohý první dělnický president se prý začal kazit a uhníval, ačkoliv byl podle obecného názoru léta preparován lihem.

Nad vycpaným géniem se neubráníte všelijakým pochybným myšlenkám. On tam tak leží, zpravidla má dolní polovinu těla zakrytu nějakým lajntuchem a vy si nutně říkáte -- má vůbec nohy? Jak tam pod dekou asi končí? A jestli má nohy a všechno ostatní, vnucuje se vám nemilá představa jeho sušených genitálií a konečníku a... Pryč od toho.

Proti tomu je vycpaný kůň skoro estetickým zázrakem.

Koneckonců, což kdyby se kolega Olek Krákora nechal také nakonec vycpat? Jen ale pozor – na pomníku se dá leccos opravit, například lze postavit sochu v nadživotní velikosti. To v případě vycpání nelze... Vycpání vypadají spíše zmenšení. Jak říká přísloví, není veliký trpaslík, i kdyby se mu na hoře postavil.

Josef Velek

(30. listopadu 1939 Klíneč – 30. dubna 1990 Rudé moře) byl český novinář a publicista. V roce 1974 vystudoval elektrotechnickou fakultu ČVUT v Praze a ve stejném roce spoluzakládal v rámci tehdejšího Socialistického svazu mládeže Hnutí Brontosaurus zaměřené na ochranu přírody. Publikovat začal v šedesátých letech, od roku 1975 byl redaktorem časopisu Mladý svět, kde se věnoval cestopisným reportážím a problematice ochrany přírody a životního prostředí; každý týden zde připravoval rubriku Zápisník Brontosaura. Je považován za zakladatele české ekologické žurnalistiky. Za své kritické texty opakovaně čelil výhrůžkám a zastrašování.

30. dubna 1990 se utopil v Rudém moři při potápění u letoviska Safaga během expedice Blue World 90. Jeho smrt nebyla nikdy patřičně objasněna a panovalo kolem ní mnoho různých teorií. Pravdou je, že Velek musel být někdejšímu režimu nepohodlný, protože na jeho vlastní půdě (v týdeníku SSM a podhlavničkou Brontosaura, zřízeného SSM) publikoval – dnešním jazykem by se řeklo – investigativní materiály. Pointy řady jeho reportáží cílily až k dosti vysokým místům tehdejší politické a ekonomické hierarchie. Mj. i díky tomu si Velek získal respekt u velkého množství věrných čtenářů a obdivovatelů.

Pro naši čítanku jsme vybrali drobnější text, ale pro Veleka typický. Zmocnil se příběhu, který by kdekdo považoval za banální a podružný, a analyzoval jej na dřev, aby tak prokázal vady systému dobového rozhodování a de facto vládnutí. Z hlediska autorského byl pro něj dominantní žánr reportáže, v níž docílil brilantní vybroušenosti a rozpoznatelného autorského stylu.

Lípy³⁴

K Mařenicím v Lužických horách patřily tři lípy, dvacet metrů vysoké zdravé stromy. Mezi nimi stála z kamene tesaná venkovská boží muka. Lípy na Českolipsku – ať vás slovní hříčka nesvede, nejsou samozřejmost. Je to okres pohraniční a hodně vesnic tu bylo německých. Sázely se tu duby či břízy. Noví osídlenci, kteří do Lužických hor přišli, viděli v každé vzrostlé lípě symbol českých tradic v tomto tichém a lesnatém koutě českého severovýchodu. Proto tu lípy byly a ještě trochu jsou víc než stromy.

Že přírodu Lužických hor bude chránit zákon jako vzácnou krajinnou oblast, se hory a lidé dozvěděli v březnu roku 1976. A na všechny národní výbory došlo upozornění, že jak úpravy venkovských usedlostí, tak novou výstavbu i pokácení každého stromu musejí projednat se správou chráněné krajinné oblasti Lužické hory, která sídlí v Jablonném v Podještědí.

Z Mařenic nám přišly v jednom dnu čtyři dopisy – všechny podepsané a rozzlobené. Mladý muž z Liberce, který tu před pěti lety koupil chalupu, ty tři lípy porazil. Přitom nestály na jeho pozemku a nestínily jeho chalupu, pouze potřeboval na jejich místě parkovat auto. Mužští prý nad padlými kmeny postávali a ženské plakaly, stálo v jednom dopise. Napsal jsem o té smutné historii pár řádek do našeho časopisu, načež mi přišel list na hlavičkovém papíře odboru kultury ONV s důrazným upozorněním, že jsem se stal obětí grafomana, který dokonce vyrábí kolektivní petice opatřené podpisy a připravuje o čas poslance. Odbor kultury však chápe, že nemohu na každé místo jezdit a všechno ověřovat, a bude tedy považovat cele nedorozumění za vyřízené. Razítko, podpis nečitelný. Kdyby neměl dopis onen smířlivý tón na posledních řádcích, docela by mě vyděsil. Nežádal tiskovou opravdu nebo odvolání, ale vlastně nám ukládal, abychom z cele šarády odvolali sami sebe.

³⁴Velek, Josef: *Příběhy pro dvě nohy*. Praha: Práce 1988. ISBN 24-034-88

Při nejbližší cestě jsem se na okresním národním výboru v České Lípě zastavil, nezaklepal jsem však na dveře odboru kultury, ale u předsedy výboru lidové kontroly ONV. To už jsem zcela jistě věděl, že tři lípy v Mařenicích skutečně padly. A někdo měl snahu celou záležitost přikrýt.

Českolipský VLK ONV se ujal prošetření velmi důkladně a shromáždil dokumenty, které chronologicky vypověděly příběh hrdé ignorance.

V březnu roku 1977 přišlo na okresní národní výbor v České Lípě oznámení ze správy chráněné krajinné oblasti Lužické hory. Stálo v něm, že jistý Jaroslav Kolenec ořezal tři vzrostlé lípy tak necitlivě, že v krajině trčí holé kmeny. Přestože obrazily, hyzdí vzhled obce. Pracovník správy tenkrát jednal s předsedou národního výboru a co zvěděl, dal do stížnosti. Tak se tam objevila slova "nepovolené ořezání stromů".

Okresnímu národnímu výboru trvalo rok, než občana Kolence pozval k protokolárnímu projednání přestupku. A ejhle:

"...Po doplnění průkazného materiálu jsme zjistili, že jste se nedopustil přestupku. Ořezání lip jste provedl se souhlasem MNV Mařenice. Povolení k ořezání vám bylo vystaveno před provedením zákroku. Protože k němu došlo v chráněné krajinné oblasti, měl si MNV vyžádat stanovisko její správy. Podle výnosu ministerstva zemědělství je totiž všechna ochrana zeleň v oblasti registrovaná a zásah do ní musí být konzultován s její správou", napsal na libereckou adresu mařenického chalupáře inspektor odboru kultury ONV.

Předseda národního výboru si tedy vzpomněl. Přesněji řečeno potvrdil, že se na něj chalupář obrátil s písemnou žádostí a on mu dal ústní souhlas. Důvod žádosti a souhlasu: "možný pád větví na domek".

V únoru roku 1980 píše ve věci mařenických lip (na ONV) opět správa Lužických hor. Znovu používá výraz "nedovolené ořezání" (patrně měla o okolnostech činu v roce 1977 jinou povědomost), a opět upozorňuje na ohybné pahýly. Doporučuje smýcení pahýlů a novou výsadbu čtyř lípek

na útraty viníka. A vedoucí odboru kultury obratem vydává rozhodnutí: "Vzhledem k tomu, že současný stav stromů je nežádoucí, vydáváme tímto rozhodnutí ke smýcení stromů s povinností nahradit je novou výsadbou na vlastní náklady. Při kácení dodržte období vegetačního klidu a nové stromy vysadte na místo původních..."

Občan nelenil a o nejbližším víkendu stromy porazil. Počkal jenom, až odjede sousedka, která v Mařenicích chalupařila už čtrnáct let a která se nad těmi ořezanými pahýly zle rozzlobila. Jak by také ne, když lípy rostly na jejím pozemku!!!

V Mařenicích nás čekalo ještě jedno překvapení, o kterém nebyla v rozhodnutích a souhlasech ani řeč: stromy stály na opačné straně silnice než Kolencova chalupa! O nějakém padání větví na domek nemohla být řeč, to by dávno před panem Kolencem požádal o skácení lip odbor dopravy ONV!?

Takže dříví? Nebo manifestace síly? Nebo listí v zahrádce, nebo...

Výbor lidové kontroly svolal na náš podnět jednání k lipám, spíše tedy už k Lipanům, posuzováno očima stromů. Občan Kolenec se nedostavil. A okres se poprvé dozvěděl, že stromy stály na pozemku, který je v osobním vlastnictví někoho jiného, než komu povolil jejich smýcení.

Ta sešlost připomínala spíše schůzku statistiků: zástupce lidové kontroly vypočítával, kolika porušení správních předpisů se odbor kultury ONV dopustil. Na místě zjistil čtyři: nesprávně hodnotil slovní povolení vydané předsedou MNV, protože ten neměl co povolovat a kompetentní byl pouze ONV ve spolupráci se správou Lužických hor; dále se odbor kultury nezabýval majetkoprávními vztahy, a tak spolu s MNV způsobil neoprávněný zásah do osobního vlastnictví Ireny Gálové, místo aby je podle ustanovení občanského zákoníku chránil; dále vydal rozhodnutí o smýcení stromů, aniž ho k tomu momentálně opravňoval platný právní předpis (nový lesní zákon zrušil dosavadní praxi a nová pravidla hry měla stanovit vyhláška ministerstva kultury, na kterou se teprve čekalo); nadto

vydané rozhodnutí postrádá nejzákladnější náležitosti ve smyslu zákona o správním řízení (odůvodnění, právní předpis, podle něhož bylo rozhodnuto, termín výsadby, jak staré stromy se vysadí a kdo o ně bude pečovat, poučení o možnosti odvolání atd.).

Pětistránkový protokol lidové kontroly byl potom předložen jejímu výboru. A ten uložil svému předsedovi, aby projednal v radě MNV za účasti občana Jaroslava Kolence všechny prohřešky, které vedly ke zničení tří zdravých stromů, ozdoby vesnice a kraje. Dále aby zavedl správní řízení o uložení důtky s pokutou vedoucímu odboru kultury i jeho inspektorovi památkové péče, který se tak iniciativně ujal – v případě Jaroslava Kolence – agendy ochrany přírody...

Rudolf Křestán

Narozen 14. března 1943 v Praze. Je to český redaktor a spisovatel známý svými fejetony. Navštěvoval gymnázium v Karlových Varech. Když složil maturitní zkoušku, přihlásil se ke studiu na novinářské fakultě Univerzity Karlovy v Praze. I tuto školu zvládl úspěšně. V letech 1964 až 1992 byl redaktorem časopisu Mladý svět, poté byl deset let zaměstnán v časopisu Týdeník Televize. Podílel se na tvorbě televizního pořadu Nedělní ráno. V současné době je na volné noze. Dlouhá léta spolupracovat s Literárními novinami, z nichž jsme vybrali i následující ukázky z jeho fejetonistiky.

Vydal řadu knih, obvykle opět fejetonového zaměření. Jeho knihy vyšly v celkovém nákladu přes čtvrt milionu výtisků. Mezi nejznámější tituly patří např. Myš v 11. patře (1980), Slepíčí krok (1986), Výlov mého rybníka (2000), Podkovaná blecha (2002), Kachna v bazénu (2004), Co mají Skotové pod sukní (2012) a řada dalších.

Křestán bývá považován za nejvěrnějšího následovníka fejetonového umění Jana Nerudy, klasika tohoto žánru. Vybírá si témata z běžných, možná i banálních životních situací, ale dokáže z nich vybrousit malé literární skvosty, které se nejen dobře čtou a baví, ale nabízejí často zajímavý pohled na svět. Křestán se už za svého života stal klasikem, a to se podaří málokomu.

***Tváří v tvář*³⁵**

Nedávno mi dosloužil pravěký mobil. V provozovně operátora jsem se otázel, zda by se dal koupit úplně stejný, abych mohl zůstat

³⁵ Převzato z: *Literární noviny* 21. 7. 2019. ISBN 1210-0021

u dosavadních ovládacích návyků. Bylo mi však naznačeno, že doba už je jinde a že moje přání je mimo.

Snažil jsem se ho požádat, aby mi doporučil aspoň nějaký méně složitý aparát. Jeho představa o jednoduchosti byla pro mě svérázná:

„Tenhle typ se jednoduše spouští přiložením ukazováčku pravé ruky. Taky si prohlédne vaši tvář, jestli je opravdu vaše – a pak vás pustí k sobě...”

Dotyčný akční muž mi zkusmo nahrál otisk zmíněného ukazováčku do nabízeného mobilu. Návazně mě tímtež mobilem vyfotil, abych v něm byl uložen k porovnání se sebou – tváří v tvář.

Pak mě vybídl, abych si to zkusil. Přístroj skutečně reagoval na přiložení mého ukazováčku. Jako by to bylo heslo Sezame, otevři se! Pak mi bylo umožněno si ověřit, že reaguje pozitivně i na moji tvář.

U vědomí, že v útrobách toho nabízeného mobilu už mám nahraný prst a taky obličej, zdálo se mi, že vůči výrobku mám tím pádem určitou odpovědnost, takže jsem ukázněně přikývl na koupi.

Nehodlám vás obtěžovat lapáliemi, které provázely můj přechod. Víím, že pro spoustu lidí – zvláště mladších – je ovládání sofistikovaných telefonů brnkačka.

Okolí mě uklidňovalo, že se to časem poddá. Takže snaživě zjišťuji, kolik je v tom aparátce zakletých možností. Začínám být připraven i na to, že tam možná mám i topinkovač.

Když už jsem byl vtažen do oněch vymožeností, měl bych si umývat ruce ještě častěji než dříve, aby dotyčný ukazováček byl náležitě kontaktní. A v zimě bych si možná měl u rukavic vystříhnout otvor pro břicho dotyčného prstu.

Ohledně vstupní brány v podobě uloženého snímku svého obličeje prožívám zvláštní nejistotu, zda při snaze o spuštění se mám tvářit

identicky jako v momentě, kdy mě prodejce fotil do paměti mobilu. Nejspíš jsem byl upřímně vyjukaný. Ale mám to trvale opakovat?

Při následném hledání odpovědi v zasvěcených pramenech jsem zjistil, že nasnímané biometrické informace o lidském obličejí jsou účinné a funkční i v případě různého tváření se. Například v japonském Sasebu jsou tak na pokoje vpouštění hosté v tamním hotelu Hann-na.

Portrétní metoda je prý schopna identifikovat dotyčného zcela spolehlivě. Když na to přijde, tak detektivně i bezpočet dalších, což značně převyšuje lidskou schopnost, která podle zjištění britských vědců obnáší v průměru „jen“ pět tisíc zapamatovaných tváří.

Za sebe tu cifru potvrdit nemohu, nepřepočítával jsem tváře ve své osobní paměti. Mimochodem: paní Vladimíra, k níž chodím na pedikúru, tvrdí, že si své zákazníky pamatuje spíš podle chodidel.

Nerad bych, aby vylíčené startování (doslovné i symbolické) nového mobilu vyznělo jen soukromě. Zmíněný identifikační postup totiž stále častěji přichází ke slovu i jinde. Viz nedávno zveřejněná informace:

„Od letošního září se klientům části českých bank začne na internetu měnit proces placení kartou. Opisování SMS kódů nahradí přihlášení pomocí biometrických údajů – tedy buď otisku prstu, nebo nasnímání obličeje.“

Hle, další důvod, proč bych si měl dávat pozor na jakékoliv zranění svých prstů s následným zafačováním, ne-li dokonce zasádrováním.

Rčení doslova okřídlené³⁶

„Pozor, vyletí ptáček!“ hlásala kdysi před focením formulka, která však v současnosti může mít úplně jiný účinek. Je možné, že někdo už neznalý té tradiční věty zvedne hlavu směrem k blízkému stromu v domněnání, že byl upozorněn na chystaný vzlet nějakého opeřence z větvoví.

Jak pamětníci vědí, původně šlo o avízo, že člověk bude za chvíli zobrazen. A že by se měl dívat směrem k aparátu, nemrkat a nevtřet se. Zároveň se tvářit tak, jak by chtěl být zvěčněn, aby nevypadal jako špatně vyřezanej svatej.

Ale co s tím měl společného ptáček?

Usuzuji, že hláška vznikla zřejmě ještě v časech skříňových deskových fotoaparátů, které připomínaly bedničku. Mohlo tedy jít o navození symbolické představy, že právě z té uzavřené klece nějaký ptáček vyletí.

K uživatelům takového fotoaparátu patřil například legendární mistr Josef Sudek. Když jsem s ním svého času pořizoval interview, škoda, že jsem se ho opomněl otázat, zda i on někdy použil tuto pomocnou předehtu.

Stejně tak bych se mohl zeptat i Herberta Slavíka, jestli se k onomu úsluví uchýlil při vznikaní oficiálního prezidentského portrétu Miloše Zemana. Slavíkův fotoaparát už nebyl skříňový, ale i tak docela rozměrný. Navíc v souvislosti se zkoumanou průpovídkou stojí za pozornost i význam fotografova příjmení.

Ohledně zrodu rčení o vylétajícím ptáčkovi bych si uměl představit taky možnost, že to upozornění mohlo kdysi v počátcích fotografie účelově předznamenávat, že záhy „vyletí“ magneziový blesk.

Ptačí symbolika bývala spojena s fotografickým konáním natolik bezprostředně, že Zdeněk Thoma, cestovatel a fotograf, ptáčkuje

³⁶ Převzato z: *Literární noviny* 18.8. 2019. ISBN 1210-0021

důsledně už přes půl století ve svých novoročenkách. Jeho PF (jejichž autorem je výtvarník Ladislav Havlíček) jsou každoročně různě variovaná, ale vždy s tématem opeřence vylétajícího z aparátu.

K loňským Thomovým osmdesátinám vyšly ty svérázné novoročenky dokonce souborně vydané jako malá knížka se zmíněným rituálním zvoláním na obálce.

Příslušné rčení se vyskytuje taky na štítu knížek Jindřišky Smetanové a Kurta Vonneguta jr. Je zároveň spojeno se souborem koláží Adolfa Hoffmeistera.

Mám to úsloví uložené v paměti mimo jiné i v souvislosti s bývalými pouličními fotografy, kteří patřili k městskému koloritu.

Taky se mi vybavuje rituál při pořizování skupinových snímků školní třídy. Komunální fotograf nás nejprve stupňovitě naskládal, abychom byli všichni vidět, a pak završil obřad onou kanonickou větou. Ve skutečnosti mu šlo především o apel technický, nikoliv o požadavek snažící se o vykresání povinného úsměvu, jak o něj loudí novodobě panující vybídka „Řekněte sýýýýýr!“

Jestliže sýrové heslo vytěsnilo to bývalé ptáčkovské, stojí za zmínku, že je svým způsobem náhodou, že právě tak jako v angličtině, kde je původní návodné zvolání cheeeeees spojeno s vyslovením dlouhého íííí, umožňuje totéž foneticky i české slovo stejného významu.

Nevím, jak to mají v jiných zemích, kde taková zvukově táhlá shoda v překladu sýra do tamních jazyků není. Už třeba na Slovensku zdánlivě stejné slovo neplní očekávanou funkci tak docela. SYR bez čárky nevymodeluje zrovna moc usměvavý výraz ve tváři, jak je možno si ověřit před zrcadlem.

Ale ještě zpět k ptáčkovi. Zánik toho dnes už archivního zvolání je zjevně podmíněn i tím, že do přítomných stále častěji užívaných placatých fotomobilů by se nevměstnal už ani kolibřík.

Ve znamení dvojky³⁷

Kdo se cítí zdravotně dobře a domnívá se, že má čáku na mimořádnou dlouhověkost, může se těšit na unikátní únorové datum 22. 2. 2222. V reálnějším výhledu je pak den 22. 2. 2022. Pro ještě netrpělivější jedince se už letos nabízí docela zahuštěné dvojkové uskupení v podobě data 22. 2. 2020. Pro úplně netrpělivé tu byl hnedka zkraje února o Hromnicích dvojkový předkrm 2. 2. 2020.

Obě letošní data jsou stylově přitažlivá pro dvojice ucházející se o svatební obřad. Termín byl na matrikách obsazen leckde už s předstihem.

Významově je dvojka vnímána jako symbol polarity a odkazuje na princip jin a jang. Numerologicky pak představuje dar citlivosti.

Je proto nespravedlivé, když bývá někdy pokládána – z povahy svého názvu – za něco DRUHOřadého.

Jako jeden z občasných moderátorů rozhlasových nedělních Dobrých rán mám v paměti redakční vybídku z minulých let, abychom se z právě zmíněného důvodu neohlašovali posluchačům jako „Dvojka Českého rozhlasu“, nýbrž radši „Český rozhlas Dvojka“.

K obecnější obhajobě čísla dvě si dovoluji uvést, že v lecčem je jedničkou. Například pro matematiky je to nejmenší prvočíslo. Navíc představuje i unikátní rovnost $2 + 2 = 2 \times 2$.

Je taky patronem dvojčat.

A možná i dvojníků, kteří bývají najímáni různými čelnými politiky. Domnívám se, že u některých historických setkání dvou diktátorů to možná ve skutečnosti byla schůzka dvojníků, kteří si tím pádem měli co říct.

³⁷ Převzato z: *Literární noviny* 20.1.2020. ISBN 1210-0021

Ze sféry jiné zmiňuji protagonistu mé oblíbené Čapkovy detektivní povídky Básník. V rozhovoru s vyšetřujícím dr. Mejzlíkem říká: „Poslouchejte, nepřipadá vám někdy dvojka jako labutí šíje?“

Letošní datum 22. února tak bude labutím jezerem.

Výraz dvojka jsem donedávna spojoval i se dvěma deci rozlévaného vína. V poslední době se však stále častěji setkávám s tím, že po objednání dvojky červeného je mi sděleno, že servírují jen deci a půl.

Nepokládám se za vínoznalce, a tak netuším, jak ta míra vznikla. Třeba existovala odjakživa, jen já jsem se s ní nesetkal. Nebo možná jsem se s ní potkal už v minulosti, jenže nevědomky, když mi objednaná dvojka byla nalita pod míru.

Za připomenutí stojí i moudré varování, že když se dva perou, třetí se směje.

Se zkoumaným číslem jsou bezprostředně spojeny taky věhlasné dvojice vzniklé v různých oborech. Například manželé Curieovi, Voskovec a Werich, Hanzelka a Zikmund, Ilf a Petrov, Pat a Patachon, Laurin a Klement a ovšem i Mach a Šebestová.

Taky Marx + Engels a Marks + Spencer.

Do historie české literatury se zapsala i jedna tulácká dvojice: Hašek a Kuděj. Druhý jmenovaný, tedy Z. M. Kuděj, popsal roztodivná společná putování v knížce s příznačným názvem Ve dvou se to lépe táhne.

Čtenářské příznivce této dvojice potěšilo stejně jako mě, že předloni byly péčí Miloše Doležala vydány dosud knižně nepublikované Kudějovy zážitky s Jaroslavem Haškem, a to pod titulem Neklidný zadek mě pálí.

Když už je řeč o dvojkách, i zmíněný zadek má dvě půlky, byť nebývá zahrnut v množině párových orgánů.

Ale ještě k magii dvojek. Při kroužení kolem těch letošních kalendářních, které – jak už bylo uvedeno – lákají i k volbě svatebního data, setkal jsem se i s následující (náhodnou?) souvislostí.

Právě v sobotu 22. 2. 2020 je v ostravském Divadle Jiřího Myrona na programu představení Hawdonovy hry s názvem Dokonalá svatba.

Karel Kryl

(12. dubna 1944 Kroměříž – 3. března 1994 Mnichov, někdy také mylně uváděn Pasov) byl československý písničkář a básník, hlavní představitel československého protikomunistického protestsongu v letech 1963–1989. Mnohé jeho písně zlidověly a staly se z nich symboly boje proti totalitní moci. Po roce 1989 dále v rozhovorech pro média a ve své tvorbě nesmlouvavě kritizoval dění ve společnosti. Vedle toho ale od 80. let, nejprve v německém exilu, a poté i zpět doma v Československu, byl publicisticky aktivní. Jeho vynalézavá práce se slovy ve verších se ústrojně promítla i do jeho úvah, fejetonů, glos a komentářů a vytvořila z nich svébytný útvar na pomezí žurnalistiky a slovesného umění.

Kryl pocházel z rodiny uměleckých tiskařů, což v něm nepochybně pomohlo utvořit mimořádnou citlivost pro slovo jako stavební kámen myšlenky – ať už novinářské, či poetické. Jeho první gramodeska Bratříčku, zavírej vrátka byla vydána půl roku po invazi armád pěti socialistických států (21.8.1968). Karel Kryl odjel z Československa 9. září 1969 na písničkářský festival v západoněmeckém hradě Waldecku. Po dvou týdnech se rozhodl podat si žádost o politický azyl a v Německu zůstal dalších dvacet let.

Spolupracoval s redakcí Svobodné Evropy, nejprve externě, od roku 1983 pak jako zaměstnanec. Podílel se na sportovních a hudebních pořadech. Psal básně, písně a knihy. Nepožádal o německé občanství, protože by přišel o československé a toho se nevzdal po celý exil.

Do Československa se Karel Kryl vrátil 30. listopadu 1989. Po krátkém nadšení ze Sametové revoluce Kryl na počátku roku 1990 uveřejnil kritickou píseň Sametové jaro (album Tekuté písky). Později v kritice polistopadového vývoje pokračoval například v básni Timur a jeho parta (červen 1990), písni Kádrují mě (z let 1988 a 1990), albu Monology

(1992), písni Demokracie (květen 1993) a dalších dílech. Kryl byl hrubě nespokojen se společenskou situací, politickou reprezentací a celkovým směřováním. Proto není divu, že se stále více dostával mimo hlavní proud, dobová mocenská elita špatně snášela kritiku na svou adresu. Krylovy písně mizely z vysílání rádií, zavládlo o něm mediální mlčení, někdejší stadiony a velké sály na koncertech vystřídaly malé kluby a divadélka. Nicméně Kryl zůstal věrný svým názorům, a to až do své smrti.

Krylovy komentáře z posledních let jeho života vyšly knižně až v roce 2012 pod titulem Země Lhostejnost. Z ní také pochází tato ukázka.

Mimochodem...³⁸

Ještě včera, když jsem projížděl sudetoněmeckou krajinou, rozprostírající se od Reichenbergu po Brück, Teplitz-Schönau, Tetschen a Komotau nevyjímaje, připadal jsem si zcela správně, po německu. Alles fest in deutscher Hand, takříkaje a tak vzato. I knížka modlitební, kterou jsem si zakoupil, byla psána – a tištěna – švabachem nebo snad jiným z těch hranatých písem. Sníh jenom nahoře na Moldavě, přímo na hranici s dederony (dnes jinak), sníh milosrdný, skrývající rakovinu a sněť hory zvané snad výsměšně – Jedlová. Díval jsem se z kopce na zšeřelou umírárnu, v níž to dosud buší existencí zvanou zde život, přemýšleje, jak velmi jsem se změnil, jak hluboce odcizil.

Dnes sedím pod Třístoličnickem, zvaným zde Dreisesselberg, sníh méně milosrdný zasypal ulici, žena hrablem odklízí tu nepraktickou tající nádheru, čekající na severovýchodní proudění, aby ochladla a zpevnila se. Ještě jsem si nezvykl na bujaré holáryjó znějící z tranzistoráku, na shovívavé veselí moderátorů, majících „své jisté“ v markové minutáži. I tady – zcela normálně. Až neuvěřitelně normálně schizoidní. Rozpolcenost existence? Duše? Toho, čemu se tu říká Gemüt?

³⁸ Převzato z: Kryl, Karel – *Země Lhostejnost*. Praha: Torst 2012. ISBN 978-80-7215-428-9

Je tomu sotva rok, co skončila moje marná námaha srovnat se s novým větrem vanoucím ve stanici, jež mi po dvaadvacet let byla azylem a prostředníkem k vysněné – a věru vlastní vlasti. Vzдор skutečností, které to popíraly: americká stanice v bavorské metropoli, řešerše v němčině a angličtině, tvorba slov v češtině, slovenštině, polštině a němčině, konverzace kdovíjak, ruštiny včetně. I jinde schíza: v zemi, která koketovala se zřídou zvanou status quo, helsinský proces nebo mírové soužití, být exulantem narušujícím pokojnou mysl obchodníků s nouzí východního bloku – a to na obou stranách barikády. Koncerty pro těch pár Švédů, Kanadánů, Australanů či Švýcarů, doposud – čas od času a věru v soukromí – hovořících či komunikujících v jazycích svých rodišť. Ta naše písnička česká, Šestého července na strahovských hradbách, Czerwone maki na Monte Cassino. A – jak na výsměch či k zamyšlení nad sebou – jednotka vynikajících a zřejmě jediných a poctivých vlastenců, jakkoli se bolševik v nás i mimo nás pokoušel tento pojem znesvětit – jako tehdy, tak i dnes. Vlastenců, pro něž „ona zem“ zůstala tou nejsvětější. Dnes oklamanych, podvedených sametem, pourážených ministry i vládou, hradu včetně; ano, okradených na druhou a odsouzených na třetí. Neb spíše vrátíme Sudety Němcům než čest a právo svým vlastním.

Sedím pod Třístoličnickem; kdybych byl ptáčkem zpěvákem, jen pár kilometrů do Volar či Vltavice. Blíž domů než do Mníšku pod Alpou. Blíž – domů?

Stejně hlasy jako tehdy z monitoringu RSE jsou nadále servilní vůči linii, moderují obdobné bláboly stejně sametovými hlasy. Soudruh prezident – pan president, to es a zet se v rozhlase nepozná. Pane ministře, soudruhu ministře – pane řediteli, soudruhu řediteli. Výzvy k tvrzení bez pochybnosti a bez meziotázky. V doprovodu pak stejné hlasy stejných pěvců stejně bezobsažných jako po desíletí předtím.

Na kopci v protější stráni prosakuje močůvka na povrch bělostné nádhery: opět ta trapná symbolika. Nepřesná, jako každá. Ze zdejšího pachu bude příštího podzimu vonící chléb.

Prosakuje to na povrch, jakkoli se to tutlalo. Vidíte? I já – po dvou letech působení v zemi krásné, zemi milované, kolébce mé... – převzal už mnohé z nešvarů. Nepřesnost, nedůslednost, opatrnost ve formulaci; neumění říci popravdě a s úsměvem NE – ano, už si toho všimli i přátelé a známí. Ne já formuji zemi, ona formuje mne.

Pokoušejíce se o to něco změnit, jsme zvolna měněni. Hybrid namnoze nevzhledný. Kdyby alespoň účelný!

S opary na ústech, zanícenýma očima a chrchlající až Bůh brání, opustil jsem téměř v panice krajinu po Němcích, už bezmála padesát let po Němcích, těše se na azyl domova, bezpečí rodinného krbu. V situaci, kterou jsem dosud neznal a nepoznal, tak vlastní všem, kdo „zůstali na svých místech“ (jak falešně to zní!), zareagoval jsem stejně jako velkoměstský chalupář. Asi jsem přecenil svou odolnost, otužilost, svou energii, svou vůli. Dospal jsem a odebral se na poštu, kde mě v přihrádce čekala korespondence; nahoře nade vším titulní stránka novin; novoroční projev, tolik nepodobný jiným dílům autora, kterého znám – nebo znal jsem? – dvě desetiletí. Formován dobou? Formován – vlastí?

Pod tím pak dopis člověka, kterého si po léta vážím a který rozhodně nepatří k těm, co vzdávají při první příležitosti. Chcete si přečíst? Pakliže ano, čtěte pozorně.

Nu – pěkně děkuju za všechno nejlepší v novém roce. Snad bude dobrý – díky kamarádům, kteří za mne vyřizují soudní spory o to, co mi už dávno náleží a co jsem ještě nedostal. Oč jsem byl okraden; o to, co mi slíbili a nedodrželi nekomunističtí bolševici ve staronových strukturách superkapitalistických gramospolečností. Socialisticky pracovat, kapitalisticky žít. O pozemek, na kterém kdysi stávala knihtiskárna mého děda a otce, odkud vycházely nejkrásnější tisky a odkud dnes čpí plechová

zarostlina baráků nevolníků, budujících další z tak mnohých železobetonových penisů bolševismu – i po roce, i po dvou, navěky věků. Amen? Ne. Odmítám.

Sedím na patře, na půdě, v trucovně, obklopen láskou svých dopisů, štětěním a invektivami v novinách a časopisech, novoročenkami zmíněných vlasteneckých poustevníků z Toronta, Los Angeles, Sydney, Udevaly. Dopisy už jsem napsal – na přední stránku novoročenky. Ještě více přání dobrého nového roku odesláno do Těžkoslovenska. Přání – když se to tak vezme – namoutě potouchlých. Chcete ale přát přátelům a kamarádům „plánované špatné“ v novém roce? Vyprávět jim – jako to dělají ve zmíněné mnichovské stanici – o tom, jak dobře se jí v Praze? Neřící ale, za kolik se v Praze dobře jí? A kdo si může dovolit ve zmíněných podnicích dobře jíst?

Přemýšlím, kdo – přijde-li na to – tenhle blábol zveřejní. Nejlepší by byl asi samizdat. Alespoň by to k něčemu vypadalo. Graficky, myslím. A už jsme zase tam, kde jsme byli. Socialisticky pracovat, kapitalisticky žít. Orientálně okrádat. Ne perský bazar. Československá privatizace.

Sněží a venku se setmělo. Za chvíli přestane: vždyť hlásili severovýchodní vítr. Asi umrzne. Tato noc – a tato zima – naštěstí nebude dlouhá. Nebudeme-li chtít.

leden 1992

A. J. Liehm

(2. března 1924 Praha – 4. prosince 2020 Praha) byl český filmový a literární kritik, publicista. Narodil se v Praze do rodiny advokáta. V Praze vystudoval gymnázium a v roce 1949 absolvoval Vysokou školu politickou a sociální. Mezitím v roce 1946 založil s E. F. Burianem týdeník Kulturní politika. V roce 1949 bylo vydávání týdeníku zastaveno a Liehm začal pracovat v Našem vojsku a později v zahraniční redakci ČTK a jako zástupce vedoucího tiskového odboru na ministerstvu zahraničních věcí, odkud však byl v roce 1948 propuštěn za vlastní literární činnost. Po založení Literárních novin roku 1952 se stal jejich přispěvatelem. Od roku 1961 se pak podílel i na jejich vedení. Od podzimu 1968 do léta 1969 byl zástupcem Čs. státního filmu v Paříži, kam po invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa trvale odešel exilu a začal vyučovat na řadě univerzit v Paříži, New Yorku, Filadelfii a Londýně.

V Paříži začal v roce 1984 vydávat časopis *Lettre internationale*, který byl publikován i v řadě cizojazyčných mutací, od roku 1990 mimo jiné i v češtině. Věnoval se i překladatelské činnosti. Do češtiny přeložil řadu románů francouzského spisovatele Louise Aragona, konkrétně Aurelián, Basilejské zvony, Cestující z Imperialu a výbor z literárněkritických a teoretických statí Básník a skutečnost. Do češtiny přeložil také Dramata Roberta Merleho či díla Jeana-Paula Sarda. Vydal například autorskou knihu *Generace*, která je sborníkem rozhovorů s nejvýznamnějšími osobnostmi kulturního života let 1966–1968 (vydáno 1969), nebo *Příběhy Miloše Formana* (1976, 1993). Po roce 1989 byl členem redakční rady týdeníku Česko-slovenské Mosty a předsedou redakční rady Listů.

Vybrali jsme ukázky z jeho fejetonové tvorby vydané v Listech

Chvála bláznovství³⁹

Vždycky zmeškám oslavy, narozeniny, výročí... Tentokrát mi až Jirka Hanák připomněl, že to je už kolik? třiačtyřicet let, co nás ruské tanky definitivně osvobodily nejen od komunismu, nejen od socialismu, ale od jakékoliv třetí cesty, která, jak známo, vede rovnou do pekel. Že jsme si ještě museli dvacet let počkat? Nu ano, ovšem, ale i po tom prvním osvobození to chvíli trvalo. To je tak pokaždé. I napoprvé toho byly plné noviny, rozhlas jako dnes. Tenkrát se říkalo „Díky Sovětskému svazu“. Dnes se už ani neříká „ještě že ti Rusáci přišli“, i když to každý ví. Mně nezbyvá než se se zpožděním omluvit. Můj hlas by byl v tom hluku stejně zanikl.

Kolem toho výročí se mě ptali: a jak jste si to představovali? Mysleli jste snad, že můžete vyhrát? – Na takovou otázku musíte s pravdou ven. A pravda je, že to „jaro“ nechtělo vyhrát. Jenom jaksi doufalo, že ho nechají žít po svém, bez pomoci z jedné strany a s nadějí, že ta druhá pochopí, že takhle to dál nejde. Ale to přece bylo naivní, říká tazatel. Jiný, až za sedmi horami a sedmi moři, taky trochu naivně dodává na tu dálku: Tady se znova mluví o tom, že „jaro“ vlastně vyhrálo, jenže Rusko to nemohlo tak nechat. Ani ti druzí, dodávám nahlas, už přes čtyřicet let. Vítězství „jara“ prostě nechtěl nikdo, až na většinu obyvatel zanedbatelné země dvou národů, takže to ani jinak dopadnout nemohlo. Myslet si něco jiného by bylo prostě bláznovství. Jenže i bláznovství...

Před půl tisíciletím žil za devatero horami učený teolog. Doba byla jako vždycky složitá a vznášely se nad ní, jako vždycky, válečné mraky. Teolog nevydržel na místě, měl všude přátele, s nimiž o té době diskutoval, protože teologie je věc, vlastně věda složitá. Až se jednou octl v domě kamaráda v londýnském Bucklesbery. Thomas More byl také teolog, jenže, ač vysoký hodnostář, měl tvrdou hlavu, která nakonec spadla pod katovou sekyrou.

³⁹ Převzato z: Listy 5/2011. ISSN 1210-1222

Takové bývají důsledky debat a diskusí. Jisté však je, že Morův (měl bych napsat Moreho, podle Shakespeareho, Moliereho...) host za svého pobytu sepsal útlou knížku, která byla záhy z latinského originálu přeložena do dvou jazyků, do francouzštiny a češtiny. O víc než pět set let později vyšla v jiné době teologických debat a diskusí v Čechách opět. Jmenovala se Chvála bláznovství a Jarda Putík o ní napsal velký článek do Literárek. Čtenáři, bylo jich přes sto tisíc, možná milion, se v té knížce všelijak poznali, stejně jako kdysi autorovi současníci.

Autor se totiž už tenkrát nedržel pravidel odtažitých debat a diskusí, ale otíral se o témata, do nichž mu nic nebylo. Bláznovství, nejen karnevalové, bylo jedno z nich. A protože doba byla už tenkrát taková, rychle se rozneslo, že nejde jen o teologii. Potulný teolog kamarádil s Lutherem, psal třeba, že „církev nemá horších nepřátel než bezbožné papeže, kteří nechali Krista upadnout v zapomnění, vraždí ho jako mor, kupčí se zákony..." – Dej se k nám do party, nabízel mu Luther, nasad' si mou čepici (baret?) – Ale on odpovídal, jako o čtyři staletí později Melvillův (-eho?) písař Bartleby: „Já bych... raději ne." Papež Julius si zas v té knížce přečetl, že „křesťanská církev byla založena krví, krví stvrzena, a bojují za ni železem, jako by Krista nebylo..." a tak teologovi rychle nabídl kardinálský klobouk. Jsi přece náš! Jenže teolog zase: Já bych... raději ne! – k válce záhy došlo, a ne k jedné, svět se rozdělil a nepřidat se k žádné ze stran bylo bláznovství.

Dnes si málokdo pamatuje jména maršálů, generálů, králů, jména všech těch bitev, a mnozí už ani nevědí, oč vlastně šlo. Jen ta útlá knížka zůstala: „Běda vám, moudrým... A už Homér, ač slepý, praví, že blázen se učí na svoje útraty..." Varovali ho: Nepřidat se ani k jedné straně je prostě bláznovství. Zůstal sám.

K chvále bláznovství napsal kdysi teolog tu knížku. Jmenoval se Erasmus a narodil se v malé rybářské vesnici na Rýně, která se dnes jmenuje Rotterdam.

Bláznovství budiž pochváleno. Nebyla patrně náhoda, že první překlad té knížky byl tenkrát český.

Intelektuálové⁴⁰

Zed' padala v Evropě až do konce roku. Poslední vzpomínkovou slavnost, na kterou jsem dorazil, uspořádal v Paříži Goethe Institut společně s Rumunským centrem pod titulem Evropští intelektuálové po pádu zdi. Účastníci a debatéři byli však nakonec jenom tzv. východoevropští plus Francouzi a jeden Němec. Nicméně nebylo to tak docela bez zajímavosti.

Hodně se debatovalo o tom, kdo nebo co jsou vlastně intelektuálové. Ve francouzštině je toto označení spojeno s povoláním, jde především o ty, co nepracují rukama a mají nějaké vzdělání. Intelektuál je třeba každý gymnaziální učitel. Angličtina na tohle neslyší, slovníky navrhuji hned několik definicí a znají kategorii tzv. „public intellectuals“, to jest ty, co se vyjadřují v médiích. Na pařížském sympóziu si to přeložili jako „intellectuels publics“, což ovšem připomínalo spíš dámy, co postávají na nárožích a v uličkách kolem ulice St. Denis. Účastníci i obecnstvo se pochechtávali, ale mně to nepřišlo tak docela od věci, zejména po, pádu zdi. V Americe je to označení málem nadávka. V tomhle ohledu jsme zřejmě i u nás už také světoví, a ne od včerejška. Mnozí si ještě vzpomenou, jak k nám intelektuálové přivolali Sovětskou armádu a nebýt jich mohli jsme si žít ve vepřoknedlozelovém komunismu a čekat, až nám ta zed' spadne na hlavu. Jestli se nemýlím, zůstali jsme tomu přesvědčení věrní a i v tomhle, jako v tolika jiných věcech, by se svět měl od nás učit. I tu Ameriku jsme nejen dohonili, ale dokonce předběhli. Ale už se to začíná na planetě vědět.

Ale kdo jsou tedy vlastně intelektuálové? Nechám francouzským, anglickým (asi i ruským) slovníkům i Wikipedii, ať si to rozeberou. Za sebe

⁴⁰ Převzato z: *Listy* 1/2010. ISSN 1210-1222

jenom zopakují, že pro mě je intelektuál školami nevzdělaný pologramotný český písmák, který kdysi v noci v lese předčítal negramotným vesničanům českou bibli.

Když se zamyslíme, vyplývá z toho, že pro intelektuála je důležitá právě ta zeď, do které bije hlavou, všelijak se do ní opírá a zkouší její pevnost. Není divu, že tak často zůstanou ležet na jejím úpatí, takže se po nich potom dá ta zeď lépe přelézt. Tím líp, čím je jich víc, ale stačí i jeden, jak kdysi upozornil Karel Kosík na Husově příkladu.

Zeď je ovšem nejenom překážka, ale nepřítel. Co však když spadne a z nepřítele zůstanou trosky? Jak bylo dobře za studené války, zeď-nepřítel byla zřejmá, každý věděl, kam se má napřít, a všichni mu tleskali. Kdežto dnes – zdí je tolik, že se v tom našinec nevyzná, ba ani odborníci (intelektuálové jsou všechno jiné, jenom ne odborníci, jako kdysi ten písmák). Krize totiž zdaleka není jenom ekonomická. Filozofové? Snad někdy. Spisovatelé? Ale kde je vzít?

A tak si ten evropský intelektuál po pádu zdi – abychom zůstali u věci – ve své nostalgii po studené válce musel zeď-nepřítele zase najít, aby ho bylo dobře vidět a bylo to každému jasné. Pokud bude místo zdi jenom kamení, tím líp. Budeme aspoň tvrdit, že to kamení se může zase stát stavebním materiálem pro novou zeď-nepřítele, bez níž se intelektuálům tak těžko žije a místo statečného boje abychom psali dopisy.

Jak se na tom – mém posledním – sympóziu ukázalo, studená válka nám chybí. Nejen na východě, v tomhle je Evropa už dnes jen jedna. I její intelektuálové. Kdo jsou, co jsou? To jsem vlastně neřekl a asi to ani nevím. Pochodovali maršálové, tančili pardálové... Možná hledejme tímhle směrem.

Jak se dobrá zpráva...⁴¹

Moje babička... Vy neznáte mou babičku? Ale znáte. Už jsem vám přece vyprávěl, jak říkala, že člověk se narodí do světa, který vůbec nechápe, a odchází ze světa, kterému už vůbec nerozumí... Tak vidíte. Nebo: Kuř, kluku, aspoň dřív pojdeš... To už je skoro proroctví, ale vy si už taky nepamatujete vůbec nic. Že je to věkem? Budte rádi, ale o tom za chvíli.

Když si babička koupila sluchátkové rádio na krystal, aby mohla poslouchat hokej ze Štvanice (!!!Aktuálně!!! Zimní stadion byl z nařízení Magistrátu hlavního města Prahy zbourán – www.stvanice.cz), spokojeně kývala hlavou: Žádný zprávy, dobrý zprávy. To jsem vám myslím neříkal, ale na to mě nepotřebujete, jako vůbec.

Mně trvalo celý život, což je vlastně víceméně dodneška, když to dobře dopadne - než jsem tuhle hlubokou moudrost pochopil. Naopak jsem se za zprávami honil a pořád jsem si myslel, že příště, nebo přespříště, přijde ta dobrá, nebo aspoň lepší. Denně čtu troje noviny v různých řečech. A furt nic, přestože už nemám krystal, ale dokonce televizi, ba i internet a mobil. I když to s nimi skoro neumím, vlastně skoro vůbec ne, včetně SMS, a nikdo mi nevysvětlil, co je twitter (štěbetadlo?), nebo třeba iPod. A to jsem vám ještě nevyprávěl, jak jsem se jednou v provensálském městečku sháněl, kde by mi opravili, nebo spíš vysvětlili, můj první mobil, kterému se francouzsky říká portábl, a oni mě poslali do dva kilometry vzdálené opravny přívěsných vozů, kterým se přece říká mobil home. Jako česky?

Až jsem se konečně dočkal a přišla nejen dlouho očekávaná, ale zoufale hledaná dobrá zpráva. Zněla asi takhle:

„Na tisíc vědeckých článků o biologii stárnutí a o dlouhověkosti nás měsíc co měsíc zavaluje všude na světě jako cunami. Jde to příšerně rychle. V roce 1993 objevili v Kalifornii gen, který dokáže prodloužit zvířecí život.

⁴¹ Převzato z: Listy 6/2011. ISSN 1210-1222

A o šestnáct roků později, to jest v roce 2009, byla poprvé s úspěchem nasazena molekula (antibiotikum) prodlužující život savcům." Neuvěřitelné. Jako mediální ozvěna mýtu o věčném mládí, o Gilgamešovi, Metuzalémovi či Faustovi. Spoustě lidí, vědců, a průmyslníky nevyjímaje, se z toho zatočila hlava. Vědci na to jdou trojím způsobem. Jedny zajímá mechanismus, který prodlužuje život buňky. Druzí se snaží identifikovat geny, umožňující delší život složitých organismů, gerontogeny... Atd., abych se nezapletl. „Ale za deset let se molekula schopná prodlužovat život může objevit na trhu, třeba život červíka, který žije normálně deset dní, až na tři sta... Představte si, kdyby se to podařilo u člověka, třeba jen o 5 %..."

Konečně ta dobrá zpráva, zaradoval jsem se. A veškerá média přidala další: Záhy budeme žít do sto dvaceti a za chvíli do sto padesáti. Na zeměkouli je asi 450 000 stoletých, v USA 70–80 000, v Japonsku 45 000, ve Francii jich v roce 2011 bude 16 269, za třicet let 54 000 a v roce 2060 na 200 000. Jenže radost mě brzy přešla, spíš mě zamrazilo, zalila mě hrůza. Kolik stoletých znáte? Mamince mého doktora je pár přes devadesát. Jak se má? zeptal jsem se. Výborně, pravil. Občas sice upadne, plete si mě s mým bratrem, ale jinak je normální. To je to slovo: normální. O přítomných lépe nemluvit. Lidé mi říkají: Stáří, které stále prodlužujeme, je krásné, moudré, vyrovnané.

Když jsem byl malý, vzpomínají lyricky. Nebo: v mládí, v dospělém věku, po padesátce. Ale nikdo z nich nezavzpomíná „když jsem byl starý" . Protože to nikdy nezažil, nic o tom neví, nanejvýš z literatury. Moje babička – však ji znáte – byla taky něco přes devadesát a naříkala: Pámbu na mě zapomněl. Na nikoho už zřejmě není spolehnutí.

Ludvík Vaculík napsal kdysi fejeton o tom, „jak se špatná zpráva změnila v dobrou". Nebylo to však spíš naopak?

Ludvík Vaculík

(23. července 1926 Brumov – 6. června 2015 Dobřichovice) byl český prozaik, fejetonista, publicista, disident, autor manifestu Dva tisíce slov a zakladatel samizdatové edice Petlice (zal. 1972). Byl moravský patriot, ve tvorbě občas používal rodné valašské nářečí.

V roce 1950 absolvoval v oboru politicko-novinářském na Vysoké škole politické a sociální. Jeho literární dráhu nastartovala v roce 1953 práce redaktora v oddělení politické literatury v nakladatelství Rudé právo, kde působil do roku 1957, později v týdeníku Beseda venkovské rodiny a od roku 1959 ve vysílání pro mládež v Československém rozhlasu. Po celá 60. léta upoutával pozornost svou sociálně kritickou publicistikou. Roku 1965 nastoupil do redakce Literárních novin (po zákazu v roce 1967 přejmenovány na Literární listy, ještě později na Listy), nejvýznamnějšího periodika reformátorské inteligence, kde zůstal až do jejich zákazu v roce 1969. Už tři roky dřív vyšel jeho klíčový román Sekyra, jímž vstoupil mezi nejoriginálnější české prozaiky.

Na IV. sjezdu svazu čs. spisovatelů v červnu 1967 prohlásil, že „za dvacet let nebyla u nás vyřešena žádná lidská otázka“ (na tu dobu velice odvážný výrok) a k tomu navíc dodal, že „lidé křehkého svědomí nenacházejí oporu ani dovolání u zákonů, oporu vládnoucí moci, které by je podle litery měly chránit“. Následky na sebe nenechaly dlouho čekat – svaz jej hned druhý den vyloučil a odevzdat musel následně i stranickou legitimaci KSČ. Následného politického tání využil k tomu, že vytvořil manifest Dva tisíce slov, které po schválení jakožto „taktické a neprovokativní“ bez jakýchkoli okolků uveřejnily Literární listy, které tím způsobily poprask až v nejvyšších patrech československé politiky. Po roce 1969 až do roku 1989 byl odkázán pouze na tzv. samizdatové publikace.

I po své smrti zůstává uznávaným autorem celé řady fejetonů, v nichž po svém navázal na českou fejetonistickou tradici a žánr fejetonu přetvořil na útvar o poznání útočnější a kritičtější.

Elegance přechodníku⁴²

Fejeton se píše citem, ne rozumem.

Bylo to za války ve Zlíně, u Bati. Ve dne jsem chodil do fabriky, večer do obuvnické školy. Tento tuhý řád jsem změkčoval – protože na sporty ani hospody jsem nebyl – četbou. Četl jsem, nač jsem přišel. Zajímal mě děj, autory jsem nebral moc na vědomí. Přečetl jsem například Básník neumírá, Cirkus Humberto, Pole kráčí do hor, Největší z pierotů, Jsem gentleman, Ulice U Rybařící kočky, Tři povídky, Hudba na Rýně, Potopa... Jednou jsem zašel do internátní knihovny s čítárnou a v jakémisi duševním vyšínutí vybral jsem si knížku podle autora: Nerudu. Hned jsem ji tam otevřel: A Neruda se tam posmíval Němcům! Protože to bylo za německé okupace, zaujalo mě to. Psalo Vídni nadržující Němcům, ale teď ironicky chválil rakouskou vládu za jakousi blahovůli k nám Čechům. Pravil, že "hřeje jak sluníčko skrz mraky a blaží jak hubička skrz papundekl". To jsou autentická slova, a kdybych učil, požádal bych studenty, aby je v Nerudovi našli, a slíbil bych nějakou odměnu. – Ostatně mám tu příležitost i teď, a ta odměna platí.

Četl jsem pak ty články na přeskáčku podle nadpisů. Nerozuměl jsem tehdejšími poměry víc než jaksi povšechně: že útlak. Ale bavilo mě, jak je to psané. Viděl jsem, že za Rakouska to pro nás bylo lepší než teď za Protektorátu. Nerozuměl jsem věcem úplně, ale získal jsem k nim ten správný a pevný český postoj, a ten mi zůstává. Sám způsob řeči, vtipné formulace, dráždivé jinotaje mne držely. Tehdy jsem vlastně pocítil, že

⁴² Vaculík, Ludvík. Elegance přechodníku. In: Osvaldová, Barbora, Radim Kopáč a kol. *O fejetonu, s fejetonem: (sborník textů k žánru)*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1286-7

není důležité jen, o čem se píše, ale jak. To platí dodnes, tak já čtu třeba i časopis Vesmír: Když to vaše trojgenové psaní není zajímavé už psaním, nezajímají mě už ani vaše alely. – Tu, samozřejmě, nejsem moc v právu. Ale nemusím být.

To je další rada: že nemusím mít pravdu o věci, ale o svém vztahu k ní. Ba čím o věci méně vím, tím líp se mi o ní píše. Musím k ní mít zaujetí, přání, čili důvod. Samozřejmě znalost a vzdělání jsou vždycky užitečné, i když se netýkají toho, o čem píšete. Z vašeho tónu vždycky bude znát, co máte vzadu v zásobách. Já rád užívám příkladů, přirovnání z oboru fyziky a matematiky, v nichž jsem vždycky byl slabší. Znáám z měšťánsky třeba stupnici tvrdosti: to se může hodit, kdybych psalo vládě, byla by tu i možnost pohrát si se slovy tvrdost – tupost.

Při psaní může být užitečná každá, i nahodilá znalost. Člověk se v mládí nemá uzavírat žádnému vědění, ani obuvnickému. Pozorování, vnímání, rozmanité pamatování, každá zkušenost a schopnost spojovat je jsou pro psaní užitečnější než univerzitní studium (Gorkij). Na vysoké škole jsem z novinářského jazyka a slohu měl u Strakoše čtyřku, z nauky o obuvnických materiálech jedničku, a myslím, že je to znát. Posmívám se módě "tvůrčího psaní". Psát vás nikdo nenaučí, nemáte-li nadání ostře číst, co jste napsali. Zamyslete se nad slovem "tvůrčí": je to ješitnost. Stačí psaní, a buď umím, nebo ne.

Měl jsem nedávno smutný zážitek, jeden mladý muž mi dal číst rukopis své knihy. Nebyla dobrá, dal jsem mu několik připomínek k prvním dvaceti stranám, dál to číst nemělo smysl. On to přes to nabídl jednomu nakladatelství, byl odmítnut, šel do druhého, dalšího – s chvályhodnou vytrvalostí hodnou štípání dřeva. Nechápal, jak si škodí: nikdo mu to nevydal, ale všichni věděli, že píše špatně. Musíš sám poznat, co je špatného na větě "Radil jsem se se sestrou".

Nejlíp se mi píše, když jsem našťvaný. To je vždycky o čem, a potěším tím vždycky i tisíce lidí. Vypracoval jsem si takovou základní platformu: píšu

pro sebe, o tom, co mne trápí. Užívám si úžasné svobody slova, ten zdravotní účinek je její jediný smysl. Protože svobodné slovo nemá žádnou váhu. Váhu má jen slovo zakázané.

To jsem vyzkoušel. A proč tedy píšeš, Ludvíčku? Pro peníze, jelikož při své moudrosti už bych měl ke všemu i mlčet. A snad i proto, že slova vpouštěná do vědomí množství lidí, mohou se uchycovat v jejich alelách, ať to slovo znamená cokoliv. A najednou se v další kapitole dějin objeví idea nebo hnutí, aniž se přesně ví, kdo to začal.

Píšu o tom, co mne trápí, a fejeton je k tomu velice vhodná forma. Můžete psát o důležité věci jako o hlouposti a naopak. Děláte-li to dost zřetelně a dlouho, nikoho nenapadne, aby vás bral za slovo, a dobré redakci je už úplně jedno, co píšete. Na poručené myšlenky mají tam jiné lidi. Když si z někoho a něčeho děláte posměch, podmínkou sine qua non je, že do toho zahrnete i sebe. Lidé vám tím raději dají za pravdu.

Už nejméně deset let píšu do Lidových novin úterní Poslední slovo. Dílo je to malé, ale někdy dost těžké. Celý týden volím a odmítám témata: o čem se moc píše, o tom nepiš. Ale o čem se opravdu moc píše, musíš nakonec také, aby si tvůj čtenář, jenž na tebe vsází, nemyslel, že se bojíš nebo že jsi v koncích. A potom napiš něco, co nikoho před tebou nenapadlo. Za tu dobu se v té rubrice vystřídal mnoho jmen. Já se někdy divil, že jim to tisknou: banality, přemílání toho, co v těch novinách všude je, štrikování slov ze slov. Chyba je, že je moc novin a časopisů a že jsou tlusté: na to tu není dost chytrých lidí. Další chyba je, že každý chce psát. Proto nepište všichni, pište jen někteří. A podle možnosti nevnučujte se, počkejte, až vás požádají. (Ohó, zlatá slova, Vaculíku!)

Někdy do nedělního večera nevím, co mám psát. Nebo jak. Pak si lehnu rovně na zem směrem severojižním, nechávám svým tělem prolétávat neutrina z vesmíru (to mám z Vesmíru) a říkám si: Ještě vždyckys to napsal! Byl to myslím Hemingway, který napsal, že než jde v noci spát, musí mít něco aspoň začato, aby ráno měl na čem pokračovat. To se mi

osvědčilo. Naflákám večer na papír všecko, co tam chci mít, bez intelligence a elegance, i s nadávkami. Než usnu, už se mi to samo trochu kritizuje. Když se vzbudím, vím, co musím vyhodit a co tam chybí. Někdy se myšlenka sama velice zlepší, když jste přísní na slova. Krácením se ovšem samozřejmě snižuje hloupost. Především vymyču pragismy a slova, jichž užívá každý hlupák. Napsal jsem v prvním odstavci slovo "autentická", a napsal jsem je tam jako příklad k zamítnutí: patří tam slovo "pravá". Výrazy jako "platforma" a "sine qua non" užívám, když to má být karikatura. Nakonec dávám, co jsem napsal, číst paní Vaculíkové, která mi zakáže nadávky a sprostá slova. V tázací větě "A proč tedy píšeš, Ludvíčku", měl jsem původně "blbečku". Ona také je jako já ráda, když moje psaní říká něco navíc, než co je výslovně v textu. Já velice rád čtu svůj fejeton, když jsou v něm ukryty nějaké vědomosti, zkušenosti a souvislosti zřejmé jen staršímu nebo vzdělanějšímu čtenáři. V tomto textu je to jedno jméno v závorce: zastupuje celý možný odstavec.

Můj autorský rodokmen by začal Havlíčkem Borovským, na něm hned je nasazen Neruda – větví se jmény Poláčka, S. K. Neumanna, Herbena a Peroutky, a ovšem musím jmenovat Karla Čapka: protože jsem od PEN-klubu dostal Čapkovu cenu, jež mi sedí trošinku našikmo. Měl by někdo dávat Nerudovu. Cítím rozdíl mezi těmi dvěma muži. Neruda počítá se čtenářem na své úrovni. Čapek dobromyslně píše k těm ostatním.

Vyjmenovav takto některé své názory a způsoby a chystaje se do postele, opouštím tuto práci, abych zítra ráno snad uviděl, co bych ku prospěchu studentů žurnalistiky mohl ještě přidat. Dobrou noc. – A ráno opravdu: Důležitá je už první věta! Já jsem tady tu svou připsal až teď.

Použitá literatura

IV. sjezd Svazu československých spisovatelů 27. – 29. června 1967.

Praha: Československý spisovatel 1968

Aškenazy, Ludvík. *Dětské etudy*. Praha: Československý spisovatel 1966

Aškenazy, Ludvík. *Vajíčko*. Praha: Československý spisovatel 1967

Bass, Eduard. *Pražské a jiné historie*. Praha: Městská knihovna 2017.

ISBN 978-80-7587-393-4

Čapek, Josef. *Diletantská povídka*. Praha: Městská knihovna 2018.

ISBN 978-80-7587-579-2

Čapek, Karel. *Marsyas čili na okraj literatury*. Praha: Městská knihovna

2018. ISBN 978-80-7532-978-3

Fučík, Julius. *Reportáž, psaná na oprátce*. Praha: Ottovo nakladatelství

2008. ISBN 80-7360-710-7

Fuchs, Alfred. *Demokracie a encykliky*. Praha: Vyšehrad 1936

Gellner, František – *Povídky a satiry: Spisy II*. Brumovice: Carpe diem,

2011. ISBN 80-87195-22-1

Glückselig, Josef. Jevgenij Nikanorovič Pavlovskij. In: *Přemožitelé času*

sv. 4. Praha: Mezinárodní organizace novinářů, 1988

Hamšík, Dušan. Procesy, které dělaly dějiny. In: *Literární listy*, 28. března

1968

Hašek, Jaroslav. *Povídky II*. Praha: Městská knihovna 2013, bez ISBN

Hausmann, Jiří. *Divoké povídky*. Praha: Stanislav Minařík 1922

Havlíček Borovský, Karel. *Duch Národních novin*. Kutá Hora 1898

Holub, Miroslav. *Anděl na kolečkách*. Praha: Československý spisovatel

1963. ISBN 22-155-64

Horníček, Miroslav. *Dobře utajené housle*. Praha: Československý

spisovatel 1966

Jesenská, Milena. Poslední dny Karla Čapka. In: *Přítomnost*, č. 2/1939,

11. ledna 1939

- Kisch, Egon Erwin. Poslední kroky K. H. Franka. in *Práce* 23. 5. 1946, roč. 2, č. 120
- Kraus, Karl. *Soudím živé i mrtvé*. Praha: Odeon 1974
- Kryl, Karel. *Země Lhostejnost*. Praha: Torst 2012. ISBN 978-80-7215-428-9
- Lustig, Arnošt. *Zpověď*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky 2009. ISBN 978-80-86911-21-2
- Mňačko, Ladislav. *Opožděné reportáže*. Praha: NPL – Nakladatelství politické literatury 1964. ISBN 25-009-64
- Nepil, František. *Proč jsem nechodil na Alexandrovce*. Praha: XYZ 2010. ISBN 978-80-7388-439-0
- Neruda, Jan. *Obrazy z ciziny*, Praha: Kvasnička a Hampl 1923
- Pavel, Ota. *Jak šel táta Afrikou*. Praha: Agentura V.P.K. 1994, ISBN 80-85622-36-X
- Peroutka Ferdinand. To neuděláme I. – II., *Přítomnost* 1938, č. 1 z 5. ledna a č. 2 z 12. ledna. Dostupné zde: <https://www.pritomnost.cz/digitalni-archiv-1924-1939/>
- Poláček, Karel. *35 sloupků*. Praha: Městská knihovna 2016. ISBN 978-80-7532-135-0
- Skácel, Jan. *Jedenáctý bílý kůň*. Brno: Blok 1964. ISBN 80-7268-047-1
- Skácel, Jan. *Třináctý černý kůň*. Brno: Blok 2010. ISBN 978-80-86868-31-8
- Vaculík, Ludvík. Elegance přechodníku. In: Osvaldová, Barbora, Radim Kopáč a kol. *O fejetonu, s fejetonem: (sborník textů k žánru)*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1286-7
- Velek, Josef: *Příběhy pro dvě nohy*. Praha: Práce 1988. ISBN 24-034-88

Časopisy a internetové magazíny:

Britské listy

Čas

Listy

Literární listy

Literární noviny

Mladý svět

NeKorektní

Práce

Přítomnost

Obsah

Předmluva	3
Karel Havlíček Borovský	5
Jan Neruda	12
Hubert Gordon Schauer	17
Karl Kraus	24
František Gellner	32
Jiří Hausmann	36
Jaroslav Hašek	41
Alfred Fuchs	47
Karel Poláček	56
Eduard Bass	60
Josef Čapek	67
Karel Čapek	74
Milena Jesenská	79
Ferdinand Peroutka	86
Julius Fučík	97
Egon Ervín Kisch	101
Arnošt Lustig	106
Ludvík Aškenazy	115
Ota Pavel	122
Ladislav Mňačko	132
Dušan Hamšík	148
Jan Skácel	161
Miroslav Holub	166
Miroslav Horníček	172
František Nepil	180
Josef Glückselig	187
Alex Koenigsmark	196
Josef Velek	204
Karel Kryl	217
A. J. Liehm	222
Ludvík Vaculík	229
Použitá literatura	234

Název	Vybrané osobnosti české žurnalistiky 1848–2015 (portréty a ukázky z děl)
Autor	doc. Mgr. Petr Žantovský, Ph.D.
Recenzent	PhDr. Jan Šulc
Vydavatel	Vysoká škola ekonomická v Praze Nakladatelství Oeconomica
Doporučeno	pro magisterské studium na VŠE v Praze
Vydání	první v elektronické podobě
Návrh obálky	Daniel Hamerník, DiS.
Počet stran	238
DTP	Vysoká škola ekonomická v Praze Nakladatelství Oeconomica
Sazba	autor

Zdarma ke stažení

Tato publikace neprošla redakční úpravou.

ISBN 978-80-245-2422-1